

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

BARNVÄNLIG BOSTADSMILJÖ?

Barns naturkontakt i nya bostadsområden

Marja Berg vt 2019 · Självständigt arbete 30 hp · Landskapsarkitektprogrammet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Barnvänlig bostadsmiljö? Barns naturkontakt i nya bostadsområden Child friendly living environment? Children's nature contact in new residential areas	
Författare: Marja Berg	
Handledare:	Märit Jansson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Allan Gunnarsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Biträdande examinator:	Linnea Fridell, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning: 30 hp Nivå och fördjupning: A2E Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture Kurskod: EX0846 Program: Landskapsarkitekturprogrammet Utgivningsort: Alnarp Utgivningsår: 2019 Omslagsbild: Marja Berg Elektronisk publicering: http://stud.epsilon.slu.se Nyckelord: Barn, naturkontakt, barnvänlig bostadsmiljö, stadsplanering, utemiljö, miljöerbjudanden, rörelsefrihet	

Abstrakt

I växande städer riskerar behovet av markyta skapa hög exploatering med minskad plats för mellanrum och grönska. Utemiljöer där barn kan leka är samtidigt lika viktigt i tät som i gles stad. Detta arbete rör barns kontakt med natur i nya bostadsområden som uppförts i en urban kontext i Malmö och Göteborg. Naturkontakten är viktig för barn på många plan samtidigt som barns erfarenhet av natur minskar. Forskning visar att kontakt med natur främjar barns utveckling och mentala hälsa och lägger en grund för naturvistelse senare i livet. Då bostadsområden har en unik chans att tillgängliggöra barns naturkontakt i deras vardag, är förekomsten av grönyta viktig, men också vilka kvaliteter som grönytorna har som kan möjliggöra olika handlingsmöjligheter. Hur främjar planeringen barnvänliga bostadsmiljöer, som främjar barns hälsa och lek?

Studien bygger på två fallstudier av två nybyggda bostadsområden i Göteborg och Malmö, Kvillebäcken och Västra hamnen, där en dokumentstudie över områdenas detaljplaner och planprogram tillsammans med kommunala riktlinjer för att ta tillvara ett barnperspektiv beskrivs och analyseras. Platsanalyser synliggör hur den fysiska miljön främjar lek och varierad naturkontakt och tillgänglighetsanalyser av barriärer och gångavstånd visar hur barns tillgänglighet till grönytor främjas.

Studien visar att barn har en underordnad roll i utbyggnaden av nya bostadsmiljöer. Det rådande stadsplaneringsidealet med hög exploatering i centrala lägen ger svårighet att tillskapa utrymme för fri- och grönyta för lek, rekreation och aktivitet i den bostadsnära miljön. Men det ser olika ut i de olika kommunerna. Malmö stad tillskapar generellt mer friyta och grönyta i utbyggnaden tillsammans med fler lekplatser samtidigt som trafiken inte utgör en lika stor barriär för barns möjlighet att ta del av den bostadsnära miljön på egen hand. Men båda bostadsområdena visar på svårigheter att ta hänsyn till barns behov av plats i utbyggnaden. Platsanalyserna visar att störst möjligheter för olika aktiviteter och lek finns på lekplatser och i större parker i bostadsområdena, vilket gör tillgången till sådana ytor mycket värdefulla för barn i tät stadsbebyggelse. De små bostadsgårdarna visade generellt på bristande möjlighet att kunna tillgodose barns lek där. Samtidigt visar utbyggnaden på konsekvent mindre parker än de som staden själv har riktlinjer eller föresatser om att skapa, och att ytorna gestaltas för ett högt samutnyttjande av både förskola och boende vilket riskerar högt slitage, och därmed bidrar till att konsekvent minska tillgången till barns naturkontakt i stadsmiljö. Trafikmiljön i områdena kan bidra till att barn får tillgång till begränsade ytor där de, ofta små, friytor som skapas där riskerar att begränsa tillgång till rörelse och aktivitet med ett inbyggt beroende av föräldrars resurser för aktivitet och varierad naturkontakt i vardagen.

Nyckelord: Barn, naturkontakt, barnvänlig bostadsmiljö, stadsplanering, utemiljö, miljöerbjudanden, rörelsefrihet

Abstrakt

In growing cities the need to create a high density risks to reduce the amount of outdoor space and greenery. Outdoor environments where children can play are though as important in dense as in sparse city environments. This study is about children's nature contact in new residential areas in an urban context in Malmö and Gothenburg. Nature contact is important for children on many levels at the same time as children's experience of nature decreases. Research shows that contact with nature promotes children's development and mental health and creates a basis for nature visits later in life. As residential areas have a unique chance of making children's nature contact possible in their everyday lives, the presence of green spaces is important, but also qualities in green areas that could allow for different possibilities of action.

In order for a residential area to be child-friendly, there should be a large variation in the environment, and support for children's independent mobility. Trends shows that children get less space in cities along with a decrease of the independent mobility. How does the planning promote child-friendly environments that promote children's health and play? The study is based on two case studies of two newly built residential areas in Göteborg and Malmö, Kvillebäcken and Västra hamnen, where a documentary study of the area's plans and programs, as well as municipal guidelines in keeping with a child perspective, is described and analyzed. Site analyzes shows how the physical environment promotes play and varied nature contact and accessibility analyzes of barriers and walking distances shows how children's access to green areas has been realised.

The study shows that children have a subordinate role in the expansion of new residential environments. The prevailing urban planning ideals with high density in central locations make it difficult to create green spaces for play, recreation and other activities in the residential environment. But it looks different in the two municipalities. Malmö stad generally creates more space and green areas in the development along with more playgrounds, while traffic does not constitute an equal barrier to children's ability to take part in the residential environment on their own. But both residential areas show difficulties in considering children's needs for space in the development. The site analyzes show that the greatest opportunities for different activities and play are in playgrounds and in larger parks in residential areas, which makes access to such sites valuable for children in dense urban structures. The small residential yards generally showed a lack of opportunities for children's play. At the same time, the expansion shows consistently less green areas than the guidelines or intentions describes and the green areas are designed for high co-utilization of both preschool and residents which, risks high wear, thus contributes to consistently reducing access to children's nature contact in urban environment. The traffic environment may reduce independent mobility and therefore create a built-in dependence on parents' resources for activity and varied nature contact in everyday life.

Keywords: children, nature contact, childfriendly environment, city planning, outdoor, affordances, independent mobility

Tack!

Jag vill rikta ett stort tack till alla som bidragit till att göra denna studie möjlig. Alla som jag fått tillfälle att inetrvjua har bidragit med värdefull kunskap om hur det ser ut i verkligheten och ökat min förståelse för planering och barnperspektiv! Ulrika Gunnman, Mie Svennberg, Malena Larsvall och Kristina Ström - tack för att ni tagit er tid att svara på alla mina frågor! Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare, Märith Jansson, som varit ett troget stöd och som haft förmåga att strukturera och komma med värdefulla kommentarer till detta arbete som kom att bli omfattande. Och tack alla nära och kära för stöttning, genomläsning och synpunkter, men framförallt för all uppbackning i både vått och torrt! Micke, mamma, pappa – ni är ovärderliga!

Staden är vårt äldsta konstverk, ett konstverk som hela tiden förnyas. Staden är också vårt gemensamma vardagsrum. Vi har fått staden av våra förfäder och ska överlämna den till våra barn och barnbarn. Lewis Mumford (1895-1990)

Innehåll

Introduktion	1	Planering för grönyta	45
Syfte & frågeställningar	2	Bostadsgården- för barn?	49
Avgränsningar	2	Trafik – anpassad för barn?	50
Teoretiska utgångspunkter	4	Platsanalys i Västra hamnen	52
Två avgörande kriterier för en barnvänlig miljö	4	Tillgång till grönyta	52
Modell för en barnvänlig miljö	5	Parkkaraktärer	53
Barns platser inom en vuxen geografi	5	Kriterier för lekmiljön (OPEC)	56
		Miljöerbjudanden	57
NATUREN. Föreställningar om barndom och natur	8	Tillgänglighet	58
Den bostadsnära naturkontakten	8	Avstånd till grönytor	58
Naturkontakten för barns hälsa	11	Trafik & rumsliga barriärer	60
Naturen som lekmiljö	12	Prioritering mellan trafikslag	61
Möjlighet att forma en plats	13		
Bedömning av möjligheten till naturkontakt	14	Planeringsverktyg i Göteborg	62
		Planering för barns naturkontakt och lek i	
STADEN. Föreställningar om barn och stad	17	Kvillebäcken	65
Stadsmiljön- fysiska ramar för barns naturkontakt	17	Barnperspektiv i detaljplan och områdesprogram	66
Barnens plats i den täta staden	18	Planering för grönyta	67
Statlig och kommunal reglering av barns plats i staden	20	Bostadsgården- för barn?	70
Barns perspektiv och barnperspektiv inom planering	21	Trafik – anpassad för barn?	73
RÖRELSEFRIHETEN. Tillgänglighet till stad och natur	23	Platsanalys i Kvillebäcken	75
Barns rörelsefrihet	23	Tillgång till grönyta	76
En miljö som stödjer barns rörelsefrihet	24	Parkkaraktärer	76
		Kriterier för lekmiljön (OPEC)	78
Tillvägagångssätt & metod	29	Miljöerbjudanden	80
Fallstudie	29	Tillgänglighet	81
Analys av befintliga områden – <i>post occupancy evaluation</i>	30	Avstånd till grönytor	81
Dokumentstudie som metod- detaljplaner & områdesprogram	31	Trafik & rumsliga barriärer	83
Intervjuer	31	Prioritering mellan trafikslag	84
Platsanalyser	32		
Miljöerbjudanden	34	Diskussion	85
OPEC – dimensionering av lek	35		
Parkkaraktärer	36	Metoddiskussion	94
Tillgänglighet & rumsliga barriärer	37	Slutsatser	95
		Vidare forskning	95
Naturkontakt i två bostadsområden	40	Referenser	
Planeringsverktyg i Malmö	40		
Planering för barns naturkontakt och lek i Västra hamnen	43		
Barnperspektiv i detaljplan och områdesprogram	44		

Introduktion

”Put the needs of children at the heart of spatial planning and urban development – public spaces that work for children, work for everyone.” (Shaw et al 2015:8)

Barns välbefinnande beskrivs vara den yttersta indikatorn på ett välmående samhälle som varit en utgångspunkt för betydelsen av att skapa barnvänliga miljöer i utbyggnaden av staden (Riggio 2002:47). Därtill är det allmänt känt att grönytor i människors närmiljö förknippas både med fysiskt och psykisk hälsa som kan göra att vi lever längre och med bättre allmän hälsa (Low et al 2005:80). Naturkontakten är visserligen inte lika närvarande i staden som den är i mer perifera områden, där naturen kan upplevas vidsträckt och omfattande. Men just för att tillgången till natur i stadsmiljö är knapp, blir de grönytor som finns att tillgå så viktiga. Speciellt ur ett barns perspektiv är de grönytor som finns nära bostaden viktiga då barn inte rör sig så långt på egen hand. De bostadsnära platserna: gården, parken och lekplatsen blir därmed betydelsefulla.

Vikten av barns naturkontakt¹ handlar både om fysisk och mental hälsa, inläring och moralisk utveckling, en relation till utemiljön och naturen som ger mening i leken och underlättar fantasi och sinnliga intryck. Tillgång till naturkontakt för barn har visat sig vara viktigt för deras lek, hälsa, utveckling och relation till naturen. Till exempel kan naturmiljöer fungera som lekmiljö som möjliggör en stor variation av olika aktiviteter och lekar för barn; lek i naturmiljö har samtidigt påvisats viktig för barns psykiska och fysiska hälsa, motoriska utveckling och kreativitet (McCormick 2017, Gardsjord et al 2014, Grahn et al 1997, Mårtensson 2013). Barn som har tillgång till gröna miljöer visade på ökad grad av fysisk aktivitet och allmänt välmående (Gardsjord et al 2014, Söderström et al 2013). Vikten av fysisk aktivitet är välkänd, men för barn är det i hög grad grundläggande för deras nuvarande, liksom framtida hälsa, där den fysiska, men även psykiska sociala hälsan ingår (Faskunger 2008). Barns utevistelse bör vara en prioriterad samhällsfråga eftersom trenden går mot ökad inomhusvistelse med mer stillasittande som följd. För att öka utomhusvistelsen krävs en miljö som stödjer barns intressen och vardagsaktiviteter och därmed främjar fysisk aktivitet, hälsa, och ökar kontakten med naturen (Faskunger 2008).

Den fysiska miljön påverkar hur möjligheten att röra sig i staden ser ut och hur det går att komma i kontakt med parker, grönytor och lek inom närbart avstånd. De bostadsnära utemiljön kan stimulera lek men också begränsa den. Platser som ger möjlighet för barns lek ger också möjlighet för deras fysiska och psykiska utveckling där sociala förmågor såväl som kreativitet och fantasi kan stimuleras (Boverket 2015, Mårtensson 2013). Barn har ett stort behov av att leka i en bra utemiljö, vilket planeringen måste beakta genom att göra plats för barns lek.

Den byggda miljön har genom tiderna skapat olika förutsättningar för barns naturkontakt och samhällets föreställningar och värderingar kring planeringen av människors livsmiljö speglar hur tillgången till naturen har värdesatts under olika tider. Till exempel pekades barns behov av natur ut som en anledning till att bygga förorter i periferin under andra halvan av 1900-talet (Chawla 2015). Dessa uppväxtmiljöer gjorde att barns kontakt med natur, på gränsen mellan stad och landsbygd, var lätt att tillgodose. När vi i Sverige byggde det så kallade folkhemmet var målet att bygga bort trångboddhet och ge plats åt luft, ljus och gröna lektytor för barn. Ända in på 1980-talet fanns mål om att ha en lekplats 50 meter utanför porten och 150 meter till en större kvarterslekpark (Kylin & Bodelius 2015). Sverige var under 1900-talet internationellt känt för god stadsplanering med barnens behov i fokus.

När stadsväven nu ska kompletteras med tätare bebyggelse skapas inte samma förutsättningar för barns tillgång till bostadsnära natur. Konkurrensen om marken driver upp exploateringen i centrala lägen och barns behov av yta vägs mot mer marknadsmässigt lönsamma och kortsiktiga intressen där boendekvaliteten får stå tillbaka. Stadsmässighet har blivit ett ledord i planeringen av nya bostadsmiljöer, vilket får konsekvenser för tillgången på natur och grönytor i barns närmiljö (Kristensson 2016, Cele 2015, de Laval 2015). I förtätningen av städerna har således närmiljöerna, såsom bostadsgårdar och friytor mellan husen, krympt, och rymmer i allt mindre utsträckning lekredskap och till-

¹ *Natur* i stadsmiljön innebär i detta fall all vegetation vare sig den är anlagd och tuktad av människan, eller om den växer naturligt på platsen. *Kontakt* med natur innebär både möjligheten att ta sig till naturen, och att kunna ta del av den, till exempel genom att gå på gräset eller att leka i ett buskage.

räckligt stora ytor som möjliggör en varierad lek (Kristensson 2016). Den fria leken riskerar att få mindre plats i staden som blir allt mer tillrättalagd och 'säker' (ibid.). Fokus på säkerhet i barns lekmiljöer riskerar samtidigt att göra att leken begränsas på lekplatsen, vilket gör att naturlika eller fritt utformade platser blir ännu viktigare (Jansson et al 2016: 91, Norén-Björn 2016a: 17). Därtill gör faror kopplade till trafiken att det ofta inte går att ta sig långa sträckor för att ta sig till parker och naturområden längre bort (Kylin & Bodelius 2015). Föräldrar tenderar också att vara mer oroade över barns säkerhet, vilket resulterar i att barn idag har en minskad tillgång till att upptäcka och ta del av sin närmiljö på egen hand (Björklid & Gummesson 2013, Chawla 2015).

Effekterna av en stark urbanisering gör det således svårt för barn att upprätthålla en meningsfull kontakt med naturen (Kong 2000). Med termen *Nature deficit disorder* uppmärksammade Louv (2005) i boken *Last child in the woods*, barns minskade kontakt med natur till förmån för att mer tid tillbringas inomhus framför skärmar. Den fria leken och upptäckter på egen hand har i allt högre utsträckning också ersatts av schemalagda aktiviteter. Lokala brister i barns närmiljö skapar också underlag för ojämlika uppväxtvillkor. Samtidigt som barns aktiviteter inomhus har ökat har en ökad frekvens av mentala hälsoproblem bland unga kunnat påvisas (McCormick 2017, Grey 2011). Farhågor finns om att barn, som materiellt sett har allt, börjar förlora kontakten med naturen.

Trots all kunskap om kopplingen mellan barns hälsa och deras vardagsmiljö, ser den nuvarande utvecklingen av städerna inte så ljus ut ur ett barnperspektiv (Kylin & Bodelius 2015). Utvecklingen har istället gått mot att barn har minskad tillgång till hela staden samtidigt som platser särskilt gestaltade för barn, såsom lekplatser och skolgårdar, har börjat ifrågasättas (Kylin & Bodelius 2015:9). Utvecklingen mot förtätning och säkerhetsstandarer av lekmiljöer pekar mot behovet av lagstiftning och planeringsnormer för att säkra tillgången till goda lekmiljöer (Jansson, Bucht & Bodelius 2016: 91). Vi behöver en förtätningssamtal som bättre integrerar ett barnperspektiv med strategier för hur barnen kan ges plats i utemiljön, och då särskilt där konkurrensen om marken är som starkast, i våra storstäder.

I den nationella utredningen om framtidens arkitekturpolitik, *Gestaltad livsmiljö*, framhålls att allt fler barn växer upp i städer, och att det finns ett behov av god tillgång till närnatur och en välplanerad utemiljö för lek och utveckling (SOU 2015:88 s. 253). Den nytillträdde riksarkitekten Helena Bjarnegård beskriver talande att planeringen behöver ta ansvar för att staden även har plats för barnen "Om vi väl byggt bort ytor som möjliggör utevistelse för barn så är yorna borta för alltid. [...] Frågan måste tas på allvar, om inte kommer samhällskostnaderna för dålig hälsa att stå oss dyrt." (Svd 2019-03-20). Hur den samtida planeringen beaktar barnperspektivet och ger möjlighet för barn att ta plats i den bostadsnära miljön är viktigt att belysa och problematisera.

Syfte & frågeställningar

Syftet med arbetet är att undersöka hur barns tillgång till den bostadsnära miljön och naturkontakt ser ut i nya bostadsområden och därigenom vilka konsekvenser vårt sätt att planera staden får för barns handlingsmöjligheter i sin närmiljö. Klarare är syftet att undersöka planeringens möjligheter att infria tillräckliga ytor som barn kan använda i sin lek. Det görs genom att undersöka vad en barnvänlig miljö innebär och vilken roll naturkontakt spelar i barns bostadsnära miljö. Syftet uppnås genom fokus på frågeställningarna:

- Hur skapar planeringen förutsättningar för barns handlingsmöjligheter och naturkontakt i nya bostadsområden?
- Hur skapar den bostadsnära utemiljön i nya bostadsområden möjligheter för varierade handlingsmöjligheter och naturkontakt för barn?
- Hur tillgänglig är grönstrukturen för barn i nya bostadsområden?
- Kan de studerade bostadsområdena ses som exempel på en barnvänlig miljö?

Avgränsningar

Studien avgränsas till att omfatta två bostadsområden, ett i Malmö och ett i Göteborg, planerade mellan 2004 till 2010, som exempel på hur bostadsnära miljöer tillgängliggör naturkontakt för barn. Studien utgår från befintliga bostadsområden och undersöker därmed inte hur planeringen av barns miljöer ser ut i senare detaljplaner för miljöer som ännu inte uppförts. Studien utgår ifrån ett planeringsperspektiv och undersöker inte hur platserna används av barn eller hur barn ser på sin boendemiljö. Studien berör inte andra aspekter av barns tillgång till bostadsnära utelek såsom förändrade förutsättningar för barns vardagsliv och andra socioekonomiska och kulturella aspekter. Undersökningen av tillgänglighet berör inte olika grupper såsom funktionsnedsatta eller i relation till genus utan fokuserar enbart på ett generellt barnperspektiv.

'Barn' i studien syftar främst på åldersgruppen fem till tolv år, även om det inte är en strikt uppdelning. Orsaken bakom åldersintervallet är att metoden för att bedöma miljöerbjudanden avser det åldersspannet. Dock har en grövre indelning gjorts när det gäller refererad litteratur på området, där studier som undersöker det valda åldersspannet och studier som fokuserar på yngre och i viss mån äldre barn, upp till 18 år, förekommer.

Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt presenteras arbetets utgångspunkter som rymmer kriterier för vad en barnvänlig miljö innebär, vilket ses som en ram för barns naturkontakt och barns möjlighet att ta del av stadsmiljön.

Två avgörande kriterier för en barnvänlig miljö

För att undersöka barns naturkontakt i boendemiljön har Kyttäs (2003) kriterier för vad en barnvänlig miljö innebär använts. Naturkontakt innefattar både den fysiska *naturen* och dess beskaffenhet, tillsammans med möjligheten att komma i *kontakt* med densamma; att den är tillgänglig. Det liknar de två centrala kriterierna som Kyttäs (2003) modell för en barnvänlig miljö vilar på.; varierade och stimulerande miljöegenskaper tillsammans med möjligheten att utforska miljön på egen hand. Här beskrivs hennes modell mer i detalj.

Marketta Kyttä, professor vid Helsingfors universitet, har i sin forskning om barns miljöer utgått från miljöerbjudanden eller *affordances* för att beskriva en rik miljö med många handlingsmöjligheter för barn. Begreppet *affordances* utvecklades av James J. Gibson (1979) som en gren inom miljöpsykologin och syftar på interaktionen mellan objekt och subjekt. Begreppet har senare utvecklats av Heft (1988) och använts i Kyttäs (2003) forskning, där hon även tar upp barns rörelsefrihet som ett centralt kriterium för en barnvänlig miljö. *Afford* kan översättas till att erbjuda, tillhandahålla, tillgängliggöra och framöver används det svenska begreppet *miljöerbjudanden* med hänvisning till att det är erbjudanden som kan kopplas till den fysiska miljön.²

Miljöerbjudanden beskriver egenskaper i miljön som ger förutsättningar för olika handlingar för en individ. Enligt konceptet uppfattas objekt i den fysiska miljön inte bara som objekt i sig, utan utifrån vilka möjligheter de ger; objekten innehar en funktionell mening. De ger barn möjlighet att manipulera på olika sätt. Ytor kan till exempel springas på, cyklas på eller halkas ner från, medan objekt kan klättras på och hoppa ner från. Miljöns värde är således kopplat till dess funktion av att bjuda in till användning.

Miljöerbjudanden beskrivs som ett relationellt begrepp mellan objekt och individ. Miljöerbjudanden innefattar därmed relationen mellan en persons förmåga och elementen i den fysiska omgivningen, vilket gör att de kan uppfattas på olika sätt av barn i olika åldrar och med olika kroppsliga förutsättningar. Genom barnens egna "affordance"-glasögon har de gemensamt att de tycks leta upp möjligheter i den fysiska miljön som utmanar dem (Kyttä 2003:50).

"It is equally a fact of the environment and a fact of behavior. It is both physical and psychological, yet neither. An affordance points both ways, to the environment and to the observer."
(Gibson, 1979: 128f i Kyttä 2003: 49)

Det går att skilja mellan potentiella och förverkligade miljöerbjudanden. Kyttä (2003:55) skriver att alla miljöer har ett otaligt antal potentiella miljöerbjudanden som ingen ännu förverkligat. Det är omöjligt att lista alla möjliga miljöerbjudanden för alla grupper av individer med olika fysiska förutsättningar och färdigheter. Förverkligade miljöerbjudanden inkluderar att miljöerbjudandet har uppfattats; att det har använts och att det har formats. Formade miljöerbjudanden betyder att det är möjligt att aktivt forma sin miljö så att nya miljöerbjudanden uppträder eller att de befintliga förändras. Vilka miljöerbjudanden som förverkligas styrs av socio-kulturella faktorer, individuella faktorer och intentioner för stunden (Kyttä 2003: 55).

En grundförutsättning för att ett miljöerbjudande ska förverkligas är hur som helst att barnet måste kunna ta del av det. Barns rörelsefrihet kan antas ha ett nära samband med hur barn uppfattar sin miljö som rik på flera olika miljöerbjudanden och därtill kan förverkliga dem (Kyttä 2003:91). De två kriterierna innefattar centrala förutsättningar för kvaliteten hos miljön och möjligheten för barn att utveckla en relation till den (Kyttä 2003: 90). Graden av rörelsefrihet och antal miljöerbjudanden som går att förverkliga beskriver därmed huruvida en miljö kan anses barnvänlig.

² Sandberg (2012:29) använder det svenska ordet 'handlingsutrymme' med hänvisning till att begreppet sammanfattas som "faktorer i miljön som kan erbjuda handlingsutrymme för den enskilda individen."

Modell för en barnvänlig miljö

Kyttäs (2003) modell för *Bullerby*, *Glashus*, *Cell* och *Wasteland*-miljö ska kunna visa på olika grad av barnvänliga miljöer enligt Kyttäs två kriterier – miljöerbjudanden och rörelsefrihet. Typmiljöerna används som referens för att diskutera de studerade bostadsområdena. Bullerby-modellen består av fyra hypotetiska miljöer för barn som spänner från den mest ideala Bullerby-miljön till vad som beskrivs som en Cell-miljö (Kytta 2003:91f). Modellen redogör även för mellanvarianterna Wasteland-miljö och Glashus-miljö.

I en barnvänlig Bullerby-miljö finns det alltså många miljöerbjudanden och barnet tillåts ha en hög grad av rörelsefrihet. Möjligheten att ta sig runt på egen hand gör att barnet har förutsättningar att utforska alla miljöerbjudanden som finns där. En varierad miljö som tillåter att miljöerbjudanden av olika slag aktualiseras skapar samtidigt möjlighet till nya (Kytta 2003), vilket också kommer hålla intresset och aktiviteterna i miljön vid liv (Chatterjee 2005). Det gör att en positiv cykel kan utvecklas mellan barnet och miljön: ju mer barnet kan röra sig i sin miljö, desto mer miljöerbjudanden inom ett mer varierat spektra går att upptäcka och upptäckten av miljöerbjudanden motiverar barnet att i sin tur röra sig mer i miljön, vilket skapar möjligheter för att nya miljöerbjudanden aktualiseras (Broberg et al 2013a: 113).

En motsatt negativ cykel kan skapas då barn lever i miljöer som associeras till en låg grad av rörelsefrihet. I en *Cell*-miljö är barns rörelsefrihet så begränsad att det är omöjligt för dem att upptäcka de miljöerbjudanden som eventuellt finns i miljön och än mindre möjligheten att aktualisera dem eller skapa ett personligt band till miljön. I en *Glashus*-miljö finns ett stort antal miljöerbjudanden men barnet kan inte självständigt interagera med miljön då deras rörelsefrihet är starkt begränsad (Kytta 2003:92). I miljöer där rörelsefriheten är stor, men där variationen av miljöerbjudanden är liten beskrivs enligt modellen som en *Wasteland*-miljö. Exempel på sådana miljöer kan vara sovande förorter, speciellt där barns räckvidd inte sträcker sig till grönområden som ofta ligger runtom förorten, menar Kyttä (2003).

Bild 1 visar Kyttäs (2003) modell över olika grad av barnvänliga miljöer.

Det är oftast bristen på tillgänglighet snarare än brist på miljöerbjudanden i barnens fysiska omgivning som är orsak till att barn inte har möjlighet att aktualisera olika miljöerbjudanden (Kytta 2003: 106). I vilken utsträckning miljön kan användas kan därmed sätta upp fysiska ramar för barns handlingar inom vilka barns fysiska, psykiska och sociala utveckling kan stimuleras.

Barns platser inom en vuxen geografi

En utgångspunkt och grund för det här arbetet är barns platstagande i staden. För att skapa bra miljöer och tillgängliga städer för barn blir behovet av inkluderande miljöer, som möjliggör barns användning av olika platser i hela staden en förutsättning för en barnvänlig miljö. Förutom rörelsefrihet handlar tillträde till olika miljöer i barns omgivning om i vilken grad platser är *monomorfa* eller *polymorfa* (Jo-

nes 2000, Kyttä 2003:106). Owain Jones (2000:29f), professor i *Environmental Humanities* i England, beskriver att barns handlingsutrymme bestäms av hur genomsläpplig, eller porös, en struktur är. För att ge barn plats måste de "vuxnas geografer" bli mer genomsläppliga, heterogena och toleranta för olikheter (Jones 2000:44). Platserna måste således tillåta att barn använder dem vid sidan av det dominerande, vilket således beskrivs som en polymorf plats. Monomorfa platser, å andra sidan, kännetecknas istället av att de i hög utsträckning är begränsade till *en* slags användning som utesluter andra användningsområden. Exempel på monomorfa platser är vägar, åkerlandskap och strikt skötta trädgårdar som inte tillåter 'spring'. Ju mer rigid denna strukturering är, desto mer kommer det att begränsa barns utrymme inom de vuxnas kontroll (ibid.).

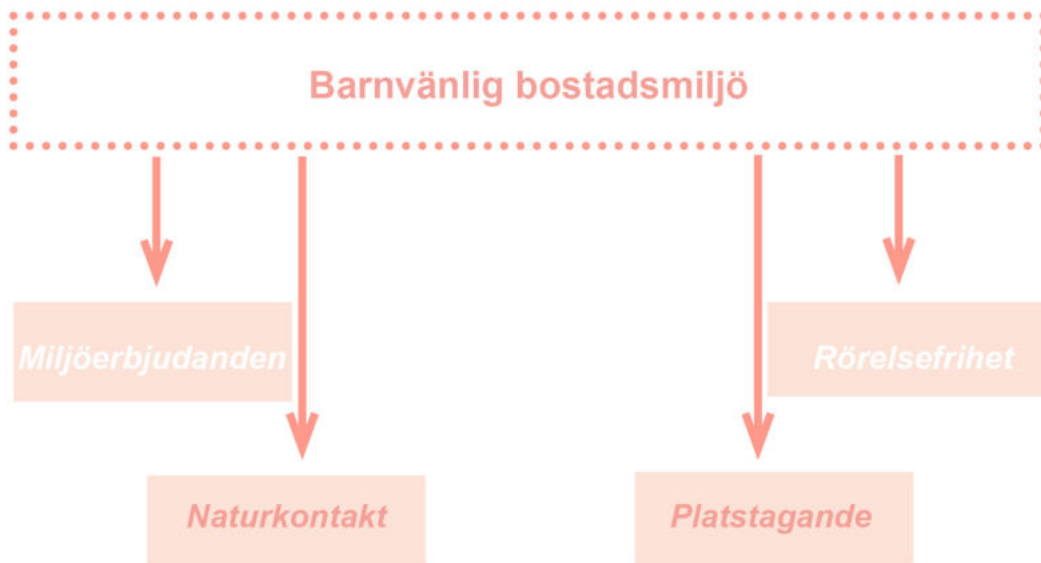
Reglerade och institutionaliserade lekmiljöer kan inte betraktas som ett bra substitut till en geografi som i sin helhet är mer öppen, mångfunktionell och kan inkludera barn (Jones 2000: 43). Jones (2000: 30, 41) menar att den vuxna geografin måste vara tillräckligt porös för att låta barn forma sin egen geografi inuti den. Det är viktigt för att barn till viss del ska kunna forma sina liv i enlighet med sin egen agenda snarare än de vuxnas, vilket kan betraktas som essentiellt för deras eget självförverkligande och utveckling.

[...] the spatial interactions between childhood and adult geographies – the ways in which children and adults can share space equality, and the degree of spatial flexibility or rigidity children experience – are of the utmost importance. (Jones 2000:31)

Offentliga platser som inte regleras av vuxna uppskattas särskilt av barn då de upplever större frihet att leka kreativt där (Bourke 2014, Jansson et al 2016). På mer välskötta grönytor tycks barn överväga de förväntningar på vad som är tillåtet att göra (Jansson et al 2016). Bourke (2014) visade till exempel att vuxna regler kring vad som anses vara en lämplig användning av offentliga platser i stadsmiljön begränsar barns handlingsmöjligheter och livliga lek ("messing"). Viljan att uppsöka parker och lekplatser tolkades därmed som att deras lek fick tillåtelse att ta plats där (ibid.). Lekplatsen beskrivs kunna representera en yta som är fri och där barn inte måste "impose the self-control on themselves that is needed in many urban environments." (Cele 2005: 92) Platser som är designade för barn kan därmed upplevas som ett berättigande av att barns lek får pågå där och accepteras av omgivningen (Bourke 2014). Barns platstagande har dock svårt att separeras till enskilda platser, såsom lekplatser, då leken finns med barn hela tiden "as a way of dealing with the world" (Cele 2005: 93). Det är genom att imitera och interagera med vuxenvärlden och omgivningen som barnet lär sig hur världen fungerar (ibid.).

Skillnaden mellan vuxnas 'platser för barn' och 'barns platser', beskrivs av Kim Rasmussen (2004). Platser för barn är särskilt anvisade platser för barn, vilka speglar vuxnas syn och tankar om barn, såsom vilken lekutrustning som ska finnas, att det ska vara staket runt om och fallskydd i särskilda material så att barnen inte råkar illa ut. Barns egna platser är platser som barn själva skapat en meningsfull relation till. Det kan vara tillfälliga platser eller mer permanenta, men kännetecknande är att barn relaterar till, pratar om och pekar ut dem som viktiga platser (Rasmussen 2004:165).

Möjligheten för barns platstagande inom naturmiljön kan beskrivas genom barns lek och möjlighet att forma och manipulera miljön; att ta den i besittning. Det är i sin tur mer troligt i miljöer som signalerar att de tillåter det, vilket nivån på skötseln kan signalera. "Providing access to not only managed but also unmanaged green spaces, might (therefore) be positive for children developing a good relation to nature" (Jansson et al 2016: 234). Att knyta an till en plats genom vistelse och ianspråktagande har betydelse för att utveckla en stark platsrelation och hemkänsla (Sandberg 2012). Det kan till exempel visas i en större benägenhet att försvara miljön mot förändringar (ibid.). Möjligheten för ett emotionellt band till naturen, på så sätt att den tillåter barn att vistas och leka där med möjlighet att manipulera miljön, ser jag som en viktig utgångspunkt för barns naturkontakt och de platsanalyser som görs i områdets grönytor, med fokus på variation och miljöerbjudanden.

Bild 2 visar en modell över de utgångspunkter som har beskrivits och förtydligar vad som verkar för en barnvänlig miljö.

Kyttäs (2003) beskrivning av en barnvänlig miljö, såsom miljöerbjudanden och mobilitet, används som en ram för att undersöka barns tillgång till naturkontakt och platstagande i bostadsmiljön. Som grund för förståelsen av de olika aspekterna i min modell för en barnvänlig bostadsmiljö belyses värdet av natur för barn och barns lek, i avsnittet om "Naturen". Därefter belyses hur stadsmiljön skapar plats för barn och hur planeringen ger uttryck för att beakta barnperspektivet i avsnittet om "Staden". Sist belyses barns rörelsefrihet och vad som stödjer en tillgänglig stadsstruktur för barn i avsnittet om "Rörelsefriheten".

NATUREN. Föreställningar om barndom och natur

Natur används i detta sammanhang för att beskriva ett brett begrepp. Natur är då ”den av människan (väsentligen) opåverkade omgivningen i form av växter, djur, landformer osv.” (Nationalencyklopedin 2019). Närnaturen är aktivt förvaltd och ofta gestaltad samt frekvent besökt av människor, varför den inte kan vara naturlig. Dock beskriver naturen primärt något levande – som inte kontrolleras lika strikt av människan. Barns naturkontakt handlar då om deras möjlighet att komma i kontakt med natur i vardagen, i bostadsområdet. Således är det inga större naturområden det handlar om, utan platser utformade som parker, och mer ospecificerade grönytor. Även bostadsgårdar kan utgöra betydande gröna element i bostadsmiljön. Natur i bostadsområdet innefattar därmed både lågt liksom intensivt skötta och anlagda grönområden. Olika egenskaper i naturpräglade miljöer ger naturkontakt av olika slag. Jag använder både begreppet närnatur, grönytor och park för att beskriva förekomsten av natur i de studerade områdena.

Idéer om barndom och om förutsättningar för en gynnsam utveckling hos barn, har stor påverkan på barns liv (Kyttä 2003:101). Föreställningar om barn, barndom och natur beskrivs ha sina rötter i Romantiken och vilar på en idétradition där naturen betraktas som välgörande för barn och att barn mår bra av att vistas i naturen (Halldén 2009: 8). I Rousseaus bok *Emile*, utgiven 1762, framförs idéer om barnet som den ”naturliga människan” innan barnet mognar och kan betraktas som människa, präglad av mänsklig kultur (Halldén 2009:9). Natur ses här som ett tillstånd före exploatering där människan genom att realisera sin inre bestämmelse, sin natur, kan bli fri. Rousseau har kommit att prägla synen på naturlighet som något gott och barnet som naturligt och oförstört. Idétraditionen om den goda naturen blev sedermera en viktig del av nationsskapandet och lade grunden till kopplingen mellan barn och natur. Det gäller särskilt den nordiska kulturen, som knyter den goda barndomen till den fria naturen (Halldén 2009). Allemansrätten är exempel på synen på naturen som hälsosam och som en medborgerlig rättighet som alla ska kunna ta del av i det svenska välfärdsbyggandet.

Trots att kultur generellt sett inte betraktas som negativt värdeladdat, så har de kulturella aspekterna ofta svårt att hävda sig bredvid det naturliga i det vardagliga språket. Därmed kan natur och naturligt ofta ses som bättre, mer ursprungligt och något önskvärt (Andersson 2009: 32). Både barn och natur kan ses som symboler för det goda som är i behov av skydd och de vuxnas försorg. Både barn och natur kan betraktas som förnyelse och framtid och livets förutsättning. ’Natu’ra’ betyder exempelvis födelse på latin (Nationalencyklopedin 2019).

Vistelse i natur som barn kan även kopplas till viljan att vistas i natur senare i livet. Enligt begrepp som ’the childhood factor’ och ’significant life experience’ grundas intresset för naturen i barndomen (Ward Thompson et al 2008, Wells & Lekies 2006). ’Nature deficit disorder’ myntades av Louv (2005) i boken *Last child in the woods*. Det beskriver hur avsaknad av naturkontakt i det moderna samhället gör att vi går miste om de fördelar naturen kan ge oss. Forskningen om relationen mellan barns hälsa och natur har framförallt bedrivits i länder som själva har stor tillgång till natur, såsom i Norden och USA. Där är kunskapen om naturens betydelse för barns välbefinnande än så länge i sin linda (Mårtensson 2011: 58ff).

Den bostadsnära naturkontakten

”Om vi även framöver vill ge barn chans till naturkontakt måste vi på motsvarande sätt aktivt planera för att göra natur tillgänglig för barn i deras vardagsmiljö.” (Mårtensson 2011:56)

Bostadsmiljön och dess närmiljö är särskilt betydelsefull för barn som inte kan ta sig så långt på egen hand. Barn är också den grupp som använder den bostadsnära miljön mest och tillbringar en stor del av sin vardag där (Nordström 2010, Heurlin Norinder 2005:51, Kristensson 2016). Närmiljö som term för barns bostadsnära utemiljö syftar i stora drag på miljön närmast bostaden och ska inte betraktas som ett exakt begrepp; närmiljön ser olika ut för en femåring och en tolvåring beroende på vilka plat-

ser de använder och känner till. Heurlin Norinder (2005: 59) skriver att "närmiljön är alltså så stor del av bostadsområdet som varje enskilt barn kan "greppa", det vill säga känner till och känner sig hemma i - oavsett om de får ta sig dit eller inte." Bostadens utemiljö är också den första miljön vi får en relation till vilket gör den betydelsefull som utvecklingsmiljö där barn testar sina kompetenser och förmågor (de Laval 2015:14). Bostadsmiljöns tillgänglighet ger också "en unik potential att ge barn chans till positiv naturkontakt i vardagen" (Mårtensson 2011:73). Således läggs stor vikt vid bostadsmiljön som arena för barns naturkontakt och lekmiljö.

Hur barn använder sin närmiljö har förändrats över tid. Klassiska studier om barns naturkontakt i bostadsmiljön har exempelvis gjorts av Roger Hart (1979) och Robin Moore (1986,1990) som följde barn i USA. De visade att både den anlagda gröna miljön i parkerna och naturen på mer övergivna platser var betydelsefull för barnen. Sandberg (2012), som studerat barns naturkontakt i bostadsmiljön ur ett svenskt perspektiv på 2010-talet, menade att barn använder naturen i sina lekar i olika utsträckning, men att tidsbrist och andra aktiviteter var viktiga och konkurrerade med naturvistelsen. Mer tid spenderas inomhus genom schemalagda aktiviteter och tillgång till ny teknik (de Laval 2015:27, Sandberg 2012). Chawla (2015) tar upp Harts (1979) studie om barns relation till sin utemiljö på 1970-talet och hänvisar till att det upplevs som en barnkultur med kreativ lek som tycks helt främmande idag; "[...] today feels like coming upon a lost civilization, a child culture with its own ways of playing and thinking and feeling that seems utterly foreign today." (Rosin 2014 i Chawla 2015:440). Sandberg (2012: 168) pekar också på föräldrars ökade engagemang i sina barns liv som gör att tidigare 'tomrum' där barn fått hitta på saker på egen hand i sin närmiljö blivit allt mindre. Det kan också tolkas som att den virtuella världen erbjuder möjligheter för barn att uttrycka sig själv, då den fysiska verkligheten alltmer förnekas unga människor genom betoningen på risker och på barns sårbarhet (Crowe & Bradford 2006: 343). Utemiljöer som ger barn naturkontakt kan då beskrivas som ett slags 'frirum' i relation till en utbredd föreställning att en trygg uppväxt innefattar en organiserad vardag och restriktioner kring barns spontana aktivitet utomhus (Lisberg Jensen et al 2011: 15). En svensk studie av den bostadsnära naturens användning visade också att naturområden i bostadens närhet användes lika flitigt av barn i början av 2000 som 1970 (Florgård & Forsberg 2006).

För att konkurrera med inomhusaktiviteter beskrivs kvaliteten hos utemiljön, såsom förekomsten av grönska och platser för lek, vara viktig för hur mycket tid som spenderas där (de Laval 2015, Söderström et al 2013). Innerstadens närnatur kännetecknas ofta av "ordnad natur" och innergårdar som delas av många människor (Sandberg 2012:159). För att en naturmiljö ska vara lockande och stimulerande för barn beskrivs att det ska finnas en "balans mellan å ena sidan strävan efter undanskymdhet och spänning och å andra sidan att "civilisationen" ändå är inom räckhåll med vägar som gör det enkelt att orientera sig." (Sandberg 2012:181) En närmiljö som upplevs trygg och stimulerande är därmed viktig för utevistelsen (de Laval 2015).

Förekomsten av grönyta och lekplatser i bostadsmiljön visade på ökad fysisk aktivitet och mer lek (Christian et al 2015, Weimann 2017). Lekplatser fungerar till exempel ofta som en viktig plats som leken kan utgå från, där lekplatsens omgivning och koppling till naturmiljö har betydelse för att leken ska utvecklas (Jansson 2010). När karga och gröna ytor jämfördes, visades att lek förekom endast hälften så ofta i karga miljöer som på gröna ytor med träd och gräs (Christian et al 2015). Den fysiska miljön beskrivs också fungera som en igångsättare och katalysator för lek och lärande och är genom sin utformning en avgörande faktor för vilka lekar som kommer till stand, visar studier om barns lek på förskolegårdar (Grahn et al. 1997, 2003, Fjørtoft, 2004 och Mårtensson, 2004). Den danska arkitekten och urbanteoretikern, Jan Gehl (2007) menar att en miljö måste bjuda in till vistelse för att frivilliga aktiviteter ska äga rum. I annat fall är det bara nödvändiga aktiviteter som kanaliseras där, vilket gör att miljön används i lägre utsträckning. Chatterjee (2005: 19) beskriver också värdet av att det finns 'outward pull' för barns vilja att undersöka miljön och underlätta en positiv platsrelation.

The outward pull of a range of settings will entice children to explore the environment and in the process will enable them to develop a wider repertoire of environmental knowledge and competence. This wider range of environmental possibilities will also fulfill many children's place friendship needs. (Chatterjee 2005: 19)

Platser som kännetecknas av stor variation och som enligt begreppet miljöerbjudanden erbjuder barn

möjlighet att aktualisera dem och skapa nya över tid, är platser som fortsätter att hålla barnets intresse och aktiviteter vid liv (Chatterjee 2005). En varierad och tillgänglig utemiljö tillmäts, som Kyttä (2003) redogjort för, stor betydelse för huruvida miljön kan anses barnvänlig. Även Moore (1986: 234), som följt barn i sina studier, skriver att: "Access and diversity emerge as the most important themes in childhood-environment policy." I Heurlin- Norinders (2005: 132f) studie om barns användning av olika bostadsområden, gjorde variationen i bostadsområdet att barnen använde hela sitt bostadsområde för sin lek och använde alla platser i närmiljön. Kombinationen mellan stor variation i en riskfri miljö gjorde att barnen vågade mer och kunde utöka sina 'revir'.

Tillgång till grönområden i närmiljön var särskilt viktiga för barns möjlighet till fysiskt aktiva handlingar, såsom bollekar, springa, klättra etc. (Broberg et al 2013). I Broberg med fleras studie (2013) om miljöerbjudanden och barns rörelsefrihet i olika bebyggelsestrukturer såg de att högst andel miljöerbjudanden fanns i områden med högt invånarantal som inte var speciellt gröna. Det kan tyda på att det är just variationen i miljön, som ger många olika miljöerbjudanden och att det är variationen i sig som är viktig, även i gröna miljöer, för barns handlingsutrymme. Variation i en grönyta, såsom olika nivåer på skötsel, kan till exempel innebära ökade användningsmöjligheter i planerade parker och grönytor för barn (Jansson et al 2016).

I nya 'attraktiva' bostadsområden i centrala lägen gör dock bristen på friytor att det är svårt för en småbarnsfamilj att hitta platser för gemensamma aktiviteter och att röra sig i närområdet för såväl barn som vuxna, menar de Laval (2015: 27). I en jämförelse med miljonprogramsområden³ som ofta har stora grönytor, bollplaner, lekplatser och trafikbefriade större områden som barnen kan använda utan behov av övervakning, pekas på att barn som växer upp där använder sin närmiljö mer likt hur tidigare generationer använt utemiljön (De Laval 2015:27). Det ger således stora skillnader för möjligheten till naturkontakt i närmiljön. För att barn som växer upp i stan ska få tillgång till en mer varierad naturkontakt beskrivs dock föräldrarnas engagemang, men även skolan och andra organiserade aktiviteter, vara avgörande. De kan möjliggöra resor till naturområden längre bort. Sandberg (2012: 167) visade också att föräldrars inställning och kulturella och sociala bakgrund hade stor betydelse för barns naturkontakt. Det skapar således skillnader för hur barn ges tillgång till natur under uppväxten.

Som påtalats, är miljön närmast hemmet viktig som utemiljö för yngre barn. Bostadsgården har ett särskilt värde för barn som är för små eller på annat sätt inte kan ta sig till andra lekmiljöer utan de vuxnas välvilja (Kristensson 2016). Det är därmed en miljö som mindre barn är hänvisade till för utelek i boendemiljön i staden. Den beskrivs än idag ha stor potential att vara en mötesplats för grannar och barn. Bostadsgården är dock ofta utformad för vuxnas vistelsebehov och avkoppling snarare än en utemiljö för att bjuda in barns lek (Kristensson 2016, Norén-Björn 2016a). Strävan efter att hålla ordning kan ses som en norm i den gemensamma gårdsmiljön, där till exempel barns samlande av material för att leka affär betraktas som nedskräpning (Norén-Björn 2016a). Även begränsningen av yta skapar begränsade möjligheter att rymma mer vidlyftig lek, bollspel eller fantasilek (Kristensson 2016). Därmed riskerar den begränsade tillgången till närmiljö närmast hemmet inte välkomna eller kunna rymma barns behov av lek och spring. Kristensson (2016: 110) menar att i den täta stadens knappa markutrymme utmanas gårdens ställning som en självklar plats för barns lek och utveckling. På trånga och skuggiga gårdar skapas begränsade användningsmöjligheter och på motsvarande sätt är förskolornas utsläppsgårdar på mycket begränsade ytor svåra att bedriva förskolepedagogik på (ibid.).

Ju äldre barnet blir desto större intresse har det av att undersöka miljön på egen hand (de Laval 2015). Att grönytor och andra platser som möjliggör barns lek finns i närheten gör att de lättare kan nås av barn utan att större trafikfaror behöver passeras. Lekreviret krymper å andra sidan om trafik leds in i barns närmiljö (Björklid 2005). Trafiksäkra bostadsmiljöer med god tillgång på grönyta, offentliga platser och lekplatser har empiriskt visats ha stor betydelse för barns möjlighet till lek och fysisk aktivitet, vilket i sin tur påverkar barns förutsättningar för utveckling och hälsa (Christian et al 2015). Barns behov av lek och rörelse kan därmed inte endast täckas av särskilt iordningställda platser för barn, såsom lekplatser, skolgårdar och parker (Faskunger 2008). En studie visar att den största delen av barnens tid, upp mot åttio procent, spenderas på platser som inte är planerade för barns lek (Nilsson 2003). Det beskrivs också att "[barn] vill inte stängas in på välordnade lekplatser [...] De vill vara en del av samhället." (Björklid 2005:143) För att skapa utemiljöer som stimulerar barns fysiska, mentala och sociala utveckling poängteras behovet av sammanhängande barnvänliga utemiljöer som är säkra och stödjer barns aktivitet (Faskunger 2008).

Naturkontakten för barns hälsa

Förhållanden där människor föds, växer, lever, arbetar och åldras beskrivs som de bestämmande samhällsfaktorerna för människors hälsa (WHO 2019). Vistelse och boende i närheten av natur är viktigt för vårt välmående, där flera studier pekar på mentala hälsofördelar av regelbunden tillgång till gröna miljöer för vuxna (Nielsen & Hansen 2007, Grahn & Stigsdotter 2003,) såväl som för barn (McCormick 2017, Chawla 2015, McCormick 2017, Markevych et al 2015, Grahn et al 1997, Söderström et al. 2013, Fjörtoft 2004, Boldemann et al 2006, Raustorp et al 2012). Tillgång till grönska främjar bland annat barns uppmärksamhet, minne, kompetens, förbättrar symptom på koncentrationssvårigheter⁴ och reducerar stress (McCormick 2017).

Kontakten med natur kan vara av olika slag, den kan variera från att bara se natur, till att vara i naturen, till att aktivt involveras med naturen (Pretty et al 2005 i Ekkel & de Vries 2017). De tre grader av naturkontakt beskriver olika intensitet, vilket också påverkas av tidsaspekten och frekvensen för naturkontakten. Barns relation till natur kan ses genom att naturen kan fungera som barns lekmiljö, en källa för kunskap, för förståelse av växter och djur och den kan möjliggöra omhändertagande i form av att odla och vårda växter (Kong 2000).

Tillgång till vardagsnära gröna miljöer beskrivs ha långtidsverkande hälsoeffekter för människors välmående. Till exempel förknippas en uppväxt i stadsmiljö generellt med högre risk för att utveckla mental ohälsa senare i livet, medan en långtidsstudie i Danmark visade att närvaro av grönska i boendemiljön under barndomen gav lägre risk för mental ohälsa (Engemann et al 2019). Vikten av att planera för gröna miljöer där människor bor är därmed uppenbar för att förbättra den allmänna folkhälsan.

En möjlig förklaring bakom gröna miljöers hälsofördelar kan finnas i att gröna miljöer beskrivs kunna lindra mental utmattning som vi upplever i miljöer där vi tvingas ha ett riktat fokus, *direct attention*, såsom när vi arbetar eller i stadsmiljö med mycket intryck såväl visuellt som genom hörseln som konsumerar stora mängder energi genom att sortera och prioritera olika intryck (Kaplan 1995). Naturmiljöer motsvarar istället en miljö där hjärnan hushåller med energi (Grahn 2007). Vistelse i gröna miljöer avlastar därmed hjärnan och underlättar vår koncentrationsförmåga, vilket gör oss både lugnare och piggare (Grahn 2007). Kontakt med natur av något slag beskrivs därmed vara generellt fördelaktigt för den mentala hälsan.

Flera studier har visat att tillgång till natur, såsom grönytor, buskar och träd, på förskolegårdar har positiva hälsoeffekter för barn (Grahn et al 1997, Söderström et al. 2013, Fjörtoft 2004). Grahn med flera (1997) visade till exempel att barn på naturrika gårdar hade bättre balans, motorisk förmåga och koncentrationsförmåga, än barn som vistades i naturfattiga utemiljöer. Tillgång till natur tolkades därmed göra att barnen tränade sina förmågor i högre utsträckning (Grahn 2007: 71). Barns ökade motoriska förmåga, såsom bättre balans och koordination, på naturrika förskolegårdar bekräftades senare i en studie av Fjörtoft (2004). Det tyder på att barn har behov av naturlika miljöer som möjliggör fysisk aktivitet av många skilda slag för att utvecklas optimalt (Grahn 2007: 73). Även andra hälsofördelar har konstaterats: Barn som vistas på förskolegårdar med träd, buskar och varierad topografi tillsammans med öppnare strukturer och lekutrustning hade längre nattsömn och bättre välmående och var mer normalviktiga än barn med mindre kvalitativ lekmiljö och brist på grönska (Söderström et al 2013). Sådana gårdar ökade också tiden som spenderas utomhus hos förskolebarn och antalet steg per minut (Boldmann et al 2006, Söderström et al 2013). Trots den ökade utomhusvistelsen var barnen mindre exponerade för UV-strålning på grund av lövtäckning.

Tillgång till grönyta är även betydelsefull för att främja fysisk aktivitet hos unga (Gardsjord et al 2014, Christian et al 2015, Chawla 2015: 442). Miljöer som lockar till fysisk aktivitet är viktiga då mycket tyder på att stillasittande aktiviteter har ökat tillsammans med att den fysiska aktiviteten gått ner bland barn (Faskunger 2008: 6). Då stillasittande aktiviteter är en del av en trendförändring som skett på relativt kort tid, med stor ökning av övervikt och en ökande mental ohälsa som följd, riskerar det att försämra folkhälsan totalt sett (Faskunger 2008:11). Folkhälsomyndighetens rapport (2019) om skolbarns hälsovanor visar till exempel att få unga når målet om minst en timmes motion om dagen. Rapporten pekar också på att motion och rörelse i vardagen under barn- och ungdomsåren har stor betydelse för både den psykiska och fysiska hälsan under hela livet. Det viktigaste för ungas fysiska aktivitet i parkmiljö visade sig vara att grönyterna var lättillgängliga, mätt i avstånd från bostaden eller som procent grönyta i ett helt område (Gardsjord et al 2014).

4 ADHD, Attention Deficit Hyperactivity Disorder

Tillgängliga grönytor i närheten av bostaden är betydelsefulla för graden av hälsofrämjande naturkontakt för barn. Mindre grönytor i närheten av hemmet visade sig exempelvis spela en stor roll för barns mentala hälsa (Markevyh et al 2015, Ekkel & de Vries 2017). Fördelarna med gröna miljöer för barn var även större i innerstaden än i utkanten av stadsmiljön (Markevyh et al 2015). Eftersom det generellt är större brist på gröna miljöer i innerstäder tyder det på att tillgång till de parker och trädgårdar som finns blir betydelsefull för att kunna vistas och ta del av naturmiljöer i vardagen och att det således kan verka som en hälsofrämjande faktor för befolkningens välmående. Gardsjord med flera (2014: 77) ser att de minskade grönytorna nära bostaden kan bli ett hot för den allmänna hälsan, och kan skapa sämre förutsättningar för barn att vara aktiva i vardagen.

Naturen som lekmiljö

"Nature, whether a forest, seashore, creek, or mountain area, represents a dynamic environment and a stimulating and challenging playground for children." (Fjørtoft 2004:36)

Naturens roll för leken påverkar hur leken kan utvecklas och vilka lekar som leks. Det beskrivs samtidigt som att barn ser möjlighet för lek överallt i sin miljö, då de lätt anpassar sig till en given miljö och tar vara på möjligheterna där (Jones 2000, Nordström 2003, Kylin 2004, Cele 2005). Barn har således ett stort behov av att leka. I leken utvecklar de till exempel sociala förmågor, fantasi och kreativitet och leken spelar en stor roll för barns utveckling under hela uppväxten (Boverket 2015).

Att plats och lek är intimt sammankopplade har visats genom att lekens kvalitet är beroende av platsens förutsättningar. Tillräckligt stora, varierade och naturrika platser spelar roll för den fira rörelsen, barnens sociala samspel och kreativitet (Mårtensson 2013). Naturmiljön erbjuder också en dynamik som är svår att åstadkomma i den planerade miljön (Grahm et al 1997: 91). Naturen vänder sig inte till någon särskild grupps behov utan är mångfacetterad och därför kan den tolkas och användas på många olika sätt. (ibid.). Naturmiljöer kan även erbjuda möjligheter till en mer jämställd lek än andra lekmiljöer då den är mindre förutsägbar och således inte kodad enligt könsnormer, vilket kan uppmuntra till lekar där alla kan delta (Änggård 2011). Den danska landskapsarkitekten C. Th. Sörensen (1893-1979) som tidigt propagerade för barns lek i naturmiljö, kallade leken i naturen för den 'primära leken', som till skillnad från den 'sekundära leken' i form av iordningställda platser och anordningar för lek, ger barn stöd i att utveckla sin egen kreativitet (Jansson et al. 2016: 88).

Fredrika Mårtensson (2004) har i sin forskning inom miljöpsykologi urskilt två egenskaper som kännetecknar utelek, nämligen inslag av sinnlighet och vidlyftighet. Med sinnlighet menas lekar som stimuleras av våra sinnesförmågor såsom lukt, smak, känsel, syn, balans och hörsel. Sandberg (2012) lyfter också fram naturens närvaro som en kroppslig sinnlig dimension av leken, såsom förmågan att känna av väder, ljud, ljus, lukt, kyla och värme (Sandberg 2012:174). Han pekar på att de kroppsligt sinnliga förmågorna kan uppnås på många platser i utemiljön och är därmed mer jämnt fördelade (Sandberg 2012 s. 191). Barn riktar även sin uppmärksamhet i mycket högre utsträckning än vuxna, på känsel, lukt, ljud och känslor och på enskilda detaljer i miljön (Cele 2005:90). På så sätt beskrivs barns upplevelse av naturen ske genom kroppen; genom erfarenheter av att "klättra, krypa, och springa eller lyssna, lukta och smaka" (Halldén 2009: 155).

Vidlyftighet syftar på lekar som stimulerar barn till stort utrymme för förändring under lekförloppet, oavsett om det sker genom livlig aktivitet eller lugnare fantasilek (Mårtensson 2004: 109). Det handlar både om vilda lekar där barn tillåts springa, brottas, klättra och jagas och lugnare fantasilekar. Det som är kännetecknande för den vidlyftiga leken är att barnen släpper mer på den egna kontrollen över händelseutvecklingen i leken och låter omgivningen vara med och styra. Den vidlyftiga lekens uppkomst och förlopp kräver att miljön är tillräckligt rymlig och att det finns en variationsrikedom mellan öppna och slutna strukturer och hög grad av vegetation i miljön (Mårtensson 2013:505).

Naturmiljöer har således en viktig roll för möjligheten att fördjupa och utveckla leken. När det finns vegetation runt en lekplats kan barn hitta egna rum för leken (Norén-Björn 2016: 23). Stenar är tacksamma för klättring där stenens ojämna form kan ge olika svårighetsgrad för olika barn att bemästra (ibid.). Norén-Björn (2016a: 17) beskriver att många lekredskap "leks ut" relativt snabbt; efter att barnen har provat dem blir de tråkiga och förutsägbara, barnen söker sig istället till den så kallade *fördjupande* leken; miljöer som eggat fantasin, ger utmaningar och där det går att leva sig in i andra världar. Därmed beskrivs naturmarken i anslutning till en lekplats vara värdefull för hur leken kan

utvecklas, då leken bäst växer fram i samspelet mellan olika lektytor och omgivande grönska (Jansson 2010). Den fördjupade leken behöver tillgång till rymlighet och rumsbildningar så att olika lekar kan pågå samtidigt utan att störa varandra. Ostördhet är viktig för att leken ska pågå utan att avbrytas av andra barn (Norén-Björn 2016a: 27f).

Fjortoft (2004) beskriver *lekhabitat* som särskilda strukturer i utemiljön som gynnar barns lek. Vegetationen representerar en bred arsenal för barns lekhabitat – träd att klättra i, buskar att gömma sig i, konstruera en plats i eller spela rollspel i, öppna ytor för att spela boll på, springa, eller jaga på. Formerna för leken bestäms således av platsen och specifika element i miljön (Fjortoft 2004: 37).

Det lösa materialet, eller saker barn kan göra någonting av, är en förutsättning för många lekar. Tillgång till löv, pinnar och gräs gör att det finns något att 'greja' med, vilket hjälper till i leken (Mårtensson 2013). Lösa element i naturmiljöer ger möjligheter för konstruktiv lek med material som ingen direkt äger. De kan potentiellt bli symboler i leken. Bakbar sand är tacksamt för att det går att foga samman. Materialen såväl som platsens beskaffenhet erbjuder barn olika miljöerbjudanden för naturkontakt.

Naturrika miljöer har visat sig kunna skapa en varierad miljö med många handlingsmöjligheter som inte bara underlättar lek, utan även förhandling och konfliktlösning (Mårtensson 2013:506). Grahn et al (1997) visade till exempel att i rymliga naturrika miljöer finns mindre konkurrens om utrymme och material till leken, vilket kan vara en förklaring till mindre bråk (1997:86f). Även möjligheten till utmaningar i miljön på en lagom nivå för barnen är viktigt för barns utveckling av färdigheter och självförtroende (Grahn et al 1997:90). Det är viktigt att beakta att barn utsätter sig medvetet för risker för att testa sina förmågor och kan tilltalas av upplevelsen av fara (Kytä 2003:58).

"For this reason the role of a safe environment should not in my opinion be overestimated. An environment that is too safe and without challenges may even provoke children to take big risks, in which case an environment that was supposed to be safe becomes dangerous."
(Kytä 2003 s 90)

Att en plats har bristande förmåga att tilltala barn kan bero på att den saknar fantasieggande element som tilltalar barnens sinnen, vilket kan vara orsaken att barn har en tendens att ignorera lekplatser, menar Cele (2005:93). Förståelsen för den vidlyftiga leken bör beaktas när lekmiljöer anläggs och förankras i förståelsen om lekens uppkomst och förlopp som "transaktioner mellan barn och landskap." (Mårtensson 2013: 503) Slentrianmässiga tillgänglighetsanpassningar på lekplatser kan riskera miljöns lekbarhet och den psykologiska tillgängligheten som gör utomhuslek till en aktivitet för alla. Till exempel ger skyddsmattor under lekställningar som ersättning för sand färre handlingsalternativ och därmed minskad möjlighet att lösa problem och utveckla leken (Mårtensson 2013:503). Det kan handla om att utformningen försvårar det sociala samspelet och gör att konflikter kan uppstå och att vissa barn har svårt att ta sig in i leken och exkluderas. Den vidlyftiga och den sinnliga leken är beroende av att det finns ett visst mått av kaos och oförutsägbarhet (Grahn 2007: 66). En alltför steril eller tillrättalagd miljö skapar således inte samma möjligheter till lekförloppet.

Möjlighet att forma en plats

Möjligheten till lek i naturen som sker utan föräldrars uppsikt, såsom att skapa gömslen och kojor, framstår som en betydelsefull aktivitet i utemiljön. Maria Kylin (2004) har studerat barns kojbyggande och sett att platser som ger möjlighet att skapa egna gömslen på är viktiga platser för barn. Det kan vara en hemlig plats eller ett gömställe, eller en plats som är laddad med fantasi (Kylin 2004).

Möjligheten att skapa egna platser beskrivs i sin tur stärka relationen till en plats som barnen kan återkomma till och vidareutveckla och vara en betydande behållning av naturvistelse för barn (Sandberg 2012: 117). Kojbyggen eller där barn på annat sätt gör sig hemmastadda i naturen kan ses som att barn är förtroliga med densamma och stärker relationen till platsen, vilket Sandberg (2012:176) beskriver som en hemkänsla och engagemang för platsen och naturmiljön där. Kojan kan på så sätt beskrivas som en fysisk manifestation för att förändra den fysiska miljön till en meningsfull plats (Kylin 2003: 52).

Kylin (2004:12) beskriver att utemiljöns karaktär, avståndet till lämpliga kojbyggarmiljöer

från hemmet och vilka material som finns att bygga med, är centrala för att barn ska inleda kojprocessen. Yngre barn bygger gärna kojor närmare hemmet medan äldre barn istället vill vara tillräckligt långt bort för att kajan ska vara en egen plats utom räckhåll för oinbjudna. Tre typer av kojor påvisas – trädkojan, buskkojan och kajan byggd av löst material. Eftersom det främst är yngre barn som håller sig med buskkojor är det betydelsefullt att de finns nära hemmet, såsom på bostadsgården eller i närparken, om de ska vara tillgängliga för föräldrar och barn i vardagen. Kojorna av löst material behövde vara väl gömda för att inte föras bort av till exempel parkarbetare. Det kan således vara platser som är mindre ordnade och skötta och därmed tillåter en större frihet för olika användning med en högre tolerans för stökighet.

I olika studier som följt barn har 'rough ground', eller 'wasteland'; oömma platser som går att forma och leka fritt i, beskrivits som grundläggande för barns lek då många lekar bygger på att miljön kan formas på ett eller annat sätt (Lynch 1977, Hart 1979, Moore 1986 i Chawla 2015). En övergiven, stökig plats kan beskrivas som att platsen har övergetts av vuxna och står till förfogande för barn (Jones 2000). Det kan också handla om att tillgång till egna platser som föräldrar inte har åtkomst eller kontroll över är betydelsefulla platser för barns lek (Moore 1986). Heurlin Norinders (2005: 133) studie visade att barn lekte överallt i sin boendemiljö, men framförallt på vad hon beskriver som 'icke platser', det vill säga platser som inte var gjorda för dem.

Platser som beskrivs som betydelsefulla för barns möjlighet att ta i anspråk och konstruera i tenderar dock att bli allt färre i stadsmiljön (Grahn 2007:59). Grahn (2007: 59) efterlyser platser för barn att bygga på och att ta i anspråk utan att det betraktas som vandalism. Om planeringen av städer innebär en designad och strukturerad plats där alla stenar och buskar har en förutbestämd plats lämnas lite utrymme för barns kreativa lek. Istället ses den snarare som ett störande och stökigt element (ibid.).

Bedömning av möjligheten till naturkontakt

Förutom förekomst av grönytor i närmiljön är det inte självklart hur bedömningen av barns naturkontakt ska göras. Då kvaliteter i ett grönområde bidrar till viljan att använda det mer, kan det härledas till hur grönytor underlättar människors naturkontakt eller inte. För användningen beskrivs det vara viktigt med (1) grönytor som är lokaliserade nära människors bostäder, (2) att grönytan har en användningsfrämjande form, samt (3) att utformningen innehåller olika rumskaraktärer, eller parkkaraktärer (Grahn et al 2005). Här beskrivs en bakgrund till de bedömningar som jag har valt att använda mig av, vilka återkommer inom metodbeskrivningen. De två första kriterierna presenteras längre ner i detta stycke. För barn är även grönytors, eller lekytors, storlek en kvalitet, vid sidan av variation i lekmiljön och hur den integrerar med vegetation och öppna ytor. *Outdoor Play Environment Categories* (OPEC), beskriver kvaliteter i miljön kopplade till barns lek där (Mårtensson 2009, 2013). OPEC beskrivs lite längre ned i detta stycke. Först redogörs för hur olika parkkaraktärer eller variationen av upplevelsevärden, kan kategoriseras.

Parkkaraktärer

Landskapsarkitekten Patrik Grahn har kartlagt variation i parkmiljöer som värdesätts av besökare och kunde urskilja åtta parkkaraktärer som svarar mot olika kvaliteter i den gröna miljön (Grahn 1991, Stigsdotter & Grahn 2002), vilka sedan använts inom Grahns senare forskning (Berggren-Bärring & Grahn 1995, Grahn et al 1997, Stigsdotter & Grahn 2002, Grahn et al 2005). Där visades bland annat att parker som uppvisade många olika parkkaraktärer hade fler besökare (Stigsdotter & Grahn 2002) och att ett varierat utbud av upplevelsevärden gör att de uppskattas mer (Berggren-Bärring & Grahn 1995 i Grahn 2007:77).

För att undersöka hur grönytor svarar mot graden av variation och upplevelsekvaliteter som samspelar med barns lekmöjligheter i grönområden användes Grahns parkkaraktärer som ett verktyg. Parkkaraktärernas koppling till barn lyfts fram i två publikationer (Grahn 1997:92f; 2007: 60f). Variationen är viktig för att barn ska kunna inleda lekar av vitt skilda slag. Beskrivning av karaktärerna och relevant koppling till barns lek beskrivs nedan:

1. *Rofyllighet* beskrivs som behovet av en lugn plats fri från buller eller påträngande människor där endast ljud från vatten, fåglar och vinden hörs. Rofyllighet kan inge en andäktig känsla och en plats att vila ut på. Kyrkorum

är sådana platser, men även skogen eller havet erbjuder vilsamma platser för tanken. Det ger både återhämtning och möjligheter att tänka på nya sätt, väsentligt för bra lek och vila.

2. *Vild* beskriver behovet av att uppleva mystiken med det som inte är ordnat och tillrättat av människan. Till exempel kan en vild karaktär bestå av stenar, stora gamla träd och bäckar, vilket tillåter barnet att inleda en sinnlig och kroppslig kommunikation där känslor och tankar aktiveras. Vildhet lockar fram fantasin, inte minst från sagor och berättelser. Det vilda kräver inte tuktning av människan, det bara finns där och kan verka som en direkt kontakt med naturens skeenden som vindens sus, med den varma stenhällen eller fuktiga jorden och avlasta de vardagliga bekymren.

3. Karaktären *Artrik* kan fascinera genom en mångfald av olika djur, insekter och växter. Här finns ett myller av liv, blommor och frukt och bär att äta av, men även insekter som inger respekt.

4. *Rymd* beskriver en vilsam känsla av att vara 'i en annan värld', såsom i en skog eller på en strand, eller för barn; en stor och tät buskplantering som kan uppfattas som en skog. De ger en helt ny kontext till leksammanhanget.

5. *Allmänningen* är en öppen plats som kan användas för bollspel, picknick eller andra aktiviteter som möjliggör att många människor kan samlas. Det är platser för möten och för idrott. För att variera leken bör det helst finnas olika underlag, såsom gräsplaner för bollsport och mindre asfalterade ytor för cykling.

6. *Lustgården* är en trygg plats, ett eget näste där barn kan experimentera och leka. Det kan vara en koja för barnet eller en trädgård för den vuxne; platser att dra sig undan på och kunna vara ifred, men även att ta i anspråk, experimentera och leka i. Karaktären beskrivs som en plats där barn tillåts vara verksamma och ha för sig själva, samtidigt som den är rymlig att röra sig på, utan för skarpa eller oklara gränser. Det som framförallt annonserar karaktären är lekredskap.

7. *Prydnadskaraktär*, eller *Samvaro*, motsvarar en plats för många att kunna mötas och sitta ner. Fikabord fungerar som en plats där både barn och vuxna kan samlas.

8. *Kulturhistoria* bär till skillnad från det vilda på myter och berättelser om historiska händelser och människors öden, värderingar och kulturella uttryck. Det kan vara i form av statyer och kyrkor men också en flaggstång, en rabatt, ett fågelbad, ett gammalt fruktträd eller en syrenberså som vittnar om historia och kultur.

Omväxlingen mellan kultur och natur; dynamiken mellan det trygga och väldefinierade och det vilda, utmanande och odefinierade, beskrivs som en stor kvalitet i en miljö, menar Grahn med kollegor (1997). Därutöver är platser som rymmer mindre rumsligheter och möjlighet för barn att skapa nya platser särskilt betydelsefulla i leken (Grahn et al 1997: 95). De mest uppskattade parkkaraktärerna för vardagliga aktiviteter stöds av stora parker och beskrivs vara vild, artrik, rymd och rofylldhet (Grahn & Stigsdotter 2005) Unga liksom gamla verkar ha ett stort behov av sådana områden (ibid.).

Rymlighet & kriterier för lekmiljön (OPEC)

Sammankoppling mellan rymlighet och kvalitet i barns lekmiljöer har gjorts av Fredrika Mårtensson, inom miljöpsykologin (2004, 2009, 2013). I rymliga, varierade och gröna miljöer uppstår ofta lustfylld rörelse där miljön både stimulerar barns fysiska aktivitet och underlättar fantasilek med livligt associerande (Mårtensson 2013:503). *Outdoor Play Environment Categories* (OPEC) är ett verktyg som används för att bedöma innehåll och utformning utifrån rymlighet, innehåll och design på förskolegårdar (Mårtensson 2013:502). De miljödimensioner som OPEC bedömer ska även kunna användas som en mer generell idé om miljö kvalitet utifrån ett barnperspektiv (Mårtensson 2013: 502f). Till exempel har ett högt OPEC-värde kunnat visa på flera hälsoeffekter hos förskolebarn (Mårtensson 2013: 503). Ett högt OPEC-värde sammanföll exempelvis med högre grad av fysisk aktivitet hos barn, då de spenderade mer tid utomhus och rörde sig mer. Det gav även bättre koncentrationsförmåga, ökat välbefinnande och bättre sömn samt gjorde att barnen utsattes för lagom mycket sol, trots långa utevistelsetider (Boldemann et al 2006, Mårtensson et al. 2009, Söderström 2012, Boldemann 2011).

OPEC baseras på tre dimensioner som bedömer (A) *den totala storleken på en plats*, (B) *andelen vegetation och kuperad terräng* samt (C) *integrationen mellan öppna ytor, lekytor och vegetation* (Mårtensson 2013: 505f).

En rymlig utemiljö ger barnen en känsla av att det finns mycket att utforska och ger den överblick som behövs för mer fartfyllda lekar. En storlek över 2000 - 3000 kvadratmeter gör att det uppstår mer rörelse och spring i leken. Större ytor som täcks med vegetation ger lekmöjligheter samtidigt som vegetationen har ökade chanser att behålla sin vitalitet (Mårtensson 2013: 506). En hög andel vegetation och kuperad terräng på en lektyta kan därtill skapa en mångfald av handlingsmöjligheter i leken men också underlätta förhandling och konfliktlösning. En variation mellan öppna ytor, vegetation och lektytor bidrar till rörelsedynamik över gården där vegetation bredvid lektytor skapar leksammanhang med mer flexibilitet och chans för varje barn att ta del av och påverka lekförloppet (Mårtensson 2013: 506).

Mårtensson (2013: 508) tar upp verktygets allmänna giltighet för att bedöma andra miljöer än förskolegårdar. Dimensionerna som beskrivs och mäts ska förmedla ett barnperspektiv på utemiljön så som det kommer till uttryck i barnens lek och är ämnad att bidra till att hantera planering och bedömningar av olika aspekter i urban markanvändning.

Andel och form på grönytor

Naturkontakt kan också bedömas genom att titta på procenten av andelen grönyta som finns totalt i ett bostadsområde (Ekkel & de Vries 2017). Storleken på en grönyta är betydelsefull för att olika aktiviteter och att fler människor kan använda ytan samtidigt utan att de stör varandra, då många besökare i ett grönområde kan påverka den rekreativa upplevelsen av området (Ekkel & de Vries 2017). Grönyta per invånare är ett mått som kan användas för att titta på detta (ibid.).

För att underlätta kontakten med natur i vardagen är även mindre grönytor och gatuträd viktiga (Ekkel & de Vries 2017). Naturlik vegetation i bostadsmiljöns absoluta närhet, oavsett om det rör sig om små ytor, som av vuxna betraktas som restytor mellan bebyggelse och infrastruktur, var betydelsefull för barn i en studie i Stockholm (Florgård & Forsberg 2006). Små grönytor (mindre än en hektar) som låg i nära anslutning till bostadsbebyggelse användes frekvent av barn (Florgård & Forsberg 2006). Till exempel kallade barnen en vegetativ skyddszon på cirka 20 meter mellan bebyggelsen och en väg som 'den lilla skogen', medan 'den stora skogen' var mellan 30-80 meter bred. Även små naturlika områden kan därmed ha stor betydelse för mindre barn (ibid.). Snarare än att ha tillgång till en stor 'unik' grönyta, är det viktigt att barn har platser som är olika, många och utspridda i barns livsmiljö, menar Chatterjee (2005: 19).

Formen på en grönyta kan vara viktig för hur mycket den används. Grahn och Stigsdotter (2005) beskriver att långsmala parker hade lägst antal besök. Formens betydelse var större om parken var mindre än tio hektar, och särskilt påtaglig om parken var mindre än en hektar. I en långsmal och liten park tar nästan inga aktiviteter plats förutom att gå förbi. De menade att barn är särskilt känsliga för mindre parkers form, då det tydligt påverkar deras lek (ibid.).

STADEN. Föreställningar om barn och stad

Till skillnad från landsbygden, som föreställs vara en ideal uppväxtmiljö för barn med möjlighet att skapa en nära relation till naturen såväl som till en given social gemenskap, ses staden snarare som dess motsats (Jones 2000). Staden som livsmiljö har istället värderas och diskuterats utifrån problem och faror, och i väldigt liten utsträckning utifrån möjligheter och positiva värden (Rasmusson 1998). Det gäller inte bara synen på barns förhållande till staden, utan för alla dess invånare; ”Staden har beskrivits som ond för alla kategorier boende” (Rasmusson 1998:21). I den sammanställning Bodil Rasmusson (1998) gjort inom sin avhandling *Stadsbarndom* menar hon att det framförallt varit de mindre bemedlades bostadsförhållanden och förortsmiljöerna som stått i fokus för stadens problematik. Problematikeringen har dock alltid utgått från ’sakkunnigas’ perspektiv, det vill säga vuxna, som värderat barns och andras livsmiljöer.

Staden som livsmiljö för barn har kritiserats sedan slutet av 1800-talet då stora samhällsgrupper flyttade från landsbygd till stad, vilket förändrade barns livsvillkor (Rasmusson 1998). I staden fick barnen, som ofta levde under knappa förhållanden, hålla till på gator och allmänna platser, vilka snart kom att klassas som farliga och otjänliga för barn, med trafik, sjukdom och kriminalitet. Till exempel utkom Alva Myrdals *Stadsbarn* 1935, där hon beklagar sig över barnens förtvinande i en stadsmiljö anpassad för vuxna. Slutsatsen blev att små barn inte passar in i staden. Den otjänliga stadsmiljön var därmed föremål för samhällets ihärdiga vilja att kompensera barn för de viktiga värden som ansetts ha gått förlorade i barndomen på landet. Men trots samhällets ordnande av trygga platser för barns lek och närhet till natur, framstår fortfarande stadslivet som ”det onda, farliga och destruktiva.” (Lindholm 1995 i Rasmusson 1998:23).

Rasmusson (s. 35) tar upp *den kulturbundna rädslan*, det vill säga den rädsla som är speciell för en grupp i ett visst samhälle under en bestämd tidsperiod. Rädslan beskrivs som ett socialt fenomen som konstrueras och förändras. En ökande social rädsla har gjort att utemiljön ses som farlig för barn i många städer. Rädslan knuten till stadsmiljön kännetecknas av en misstro till andra människor där stadsmiljön ingår i en berättartradition om våld och överfall, även om rädslan inte motsvarar den verkliga risken för detsamma (Rasmusson 1998: 36).

Vikten av att skydda barn från stadens faror har därmed varit ett uttalat politiskt intresse (Rasmusson 1998) och föremål för åtgärder i den fysiska miljön. Därmed har vuxna försökt kompensera med miljöer för barn. Lekplatser är ett uttryck för en trygg plats för barn i stadsmiljö, men som fenomen kan den också ses som ett konkret uttryck för en marginalisering av barn i stadsmiljön, såsom ”uteslutning genom beskydd” (Strandell 1994 i Rasmussons 1998:65). Den (kulturbundna) rädslan för olycka eller våld när barnet inte är övervakat, är därmed ständigt närvarande och begränsar barndomen både tidsmässigt och rumsligt (ibid.).

Synen på stadslivet som om det var av ondo för människor, beskrivs vara på väg att förändras, men då det gäller den goda barndomen, står sig föreställningen om att den ideala uppväxtmiljön finns på landet, i ett bakåtblickande mot idén om att det var bättre förr (Rasmusson 1998). Det är intressant att försöka förstå hur olika tolkningar av barndomen påverkar stadens utformning och vad det får för konsekvenser för barns tillgång till stadsbygden. Antingen kan det bli en stad som inkluderar barn, gynnar deras rörelsefrihet och ger dem rätt till flera olika typer av platser, eller en stad där barn endast har tillgång till separata platser som är specifikt planerade för barn (Kylin och Bodelius 2015).

Stadsmiljön- fysiska ramar för barns naturkontakt

Då allt fler människor bor i städer är det inte konstigt att fler har staden som hemvist och uppväxtmiljö. I det glesbefolkade Norden finns samtidigt en romantiserad bild av barndomen exemplifierad av Kyttäs begrepp *Bullerbyn*; och en föreställning om att detta är den optimala uppväxtmiljön – så har bilden av den traditionella barndomen sett ut. Men allt färre lever på det sättet idag och istället är det staden som tjänar som många barns uppväxtmiljö. Samtidigt har man historiskt sett i Sverige haft olika fokus på barns behov i staden (Kylin & Bodelius 2015). Idealen för staden har skiftat från en utbyggnad av täta kvarter, till att under funktionalismen fokusera på luft och ljus med friliggande lameller och mycket grönska, vilket kulminerade under utbyggnaden av miljonprogrammet då husen skalades upp och

grönskan emellan dem likaså. Mellan år 1940 och 1980, under uppbyggnaden av det svenska folkhemmet, var miljonprogrammet var en viktig del, fanns ett stort fokus på barns behov av utemiljöer. Under denna period utformades anvisningar och normer för planeringen av utemiljöer med hänvisning till barns utvecklingspsykologiska aspekter som skulle ligga till grund för kommunala planprogram (Kylin och Bodelius 2015: 12). Ramverken innefattade mätbara riktlinjer som reglerade storleken på platser för barn (ibid.). Det var kanske under denna period som planeringen gavs som störst utrymme i form av normer för korta avstånd till lekplatser, bilfria bostadsområden med återvändsgator och stora ytor mellan husen som kunde användas till lek (Kristensson 2016, Björklid & Gummeson 2013), många gånger med naturmark inpå knuten (Lisberg Jensen et al 2011).⁵

Med den nya Plan- och bygglagen, 2010:900 (PBL) som infördes år 1987 förflyttades ansvaret för barns utemiljö till kommunerna och byggherrarna. Lagen medförde ett skifte, från ett norm- och detaljstyrt tänkande till ett större tolkningsutrymme i frågan genom lagens generella formuleringar (Kylin & Bodelius 2015). Stadsplaneringen har också sökt sig tillbaka till ett ideal om stadsmässighet och tät kvarterstad, istället för det modernistiska sättet att lägga ut stad i periferin. Idealet är att skapa täta stadsrum med korta avstånd som ger förutsättningar för folkliv och mötesplatser.

Med den förtätning som skett de senaste åren byggs det både tätare och högre än i den stenstad som står som förebild för förtätningen (Boverket 2016:7). Motivet att utnyttja marken så effektivt som möjligt har skapat höga byggnader där de boende ges färre utblickar och blåsiga, små innergårdar dit solen sällan når (ibid.). Resultatet blir en stad med mindre plats där mindre parker, förskolegårdar och lekplatser behöver delas av fler. Ju högre urbaniseringsgrad ett område har desto mer krymper möjligheten att ta del av olika miljöerbjudanden, menar Kyttä (2003:103). Studier av barns upplevelser i täta stadsmiljöer visade på konflikter mellan barn och vuxna, där barn upplevde att deras lek var förbjuden eller oönskad med begränsad tolerans för barns handlingsutrymme (Bourke 2014, Cele 2005). Medan barnen stod i centrum för efterkrigstidens bostadsbyggande så visar det nuvarande stadsidealet lågt intresse för barn (Kristensson 2016:98).

Men förtätning har visat på både positiva och negativa aspekter för barn. Närheten till relevant service ur ett barnperspektiv, såsom skola och idrottshall visade på högre grad av välmående, fysisk hälsa och social kompetens bland yngre barn (Christian et al 2015). Minskat avstånd till service och ökad möjlighet för social interaktion framfördes som positivt i en annan studie (Gifford 2007). Samtidigt märktes många nackdelar; boende i höghus är generellt förknippat med sämre mental hälsa och inlärning (beroende på trafikbuller) och minskad möjlighet att gå ut på egen hand vilket begränsar barns tillgång till lek (ibid.).

Den urbana utemiljön beskrivs som en allt viktigare arena för naturkontakt i och med nya bebyggelsemönster och livsstilar (Lisberg Jensen et al 2011). Svenska städer har också goda förutsättningar för naturvistelse då de både är glesa och gröna i en internationell jämförelse. Andelen grönytor utgör till exempel strax över 60 procent av Göteborgs yta och omkring 45 procent av Malmös yta (SCB 2010). Men för att naturen i staden ska bli en del av vår vardag behöver den allt som oftast aktivt sökas upp. Barns handlingsutrymme och möjlighet till naturkontakt i vardagen påverkas i hög grad av den nära omgivningens utformning och dess fysiska och rumsliga ramar. Hinder för naturkontakt i barns moderna vardag är centralt för att belysa barns tillgång till natur i stadsmiljön.

Barnens plats i den täta staden

"[...] an urban public realm in which playfulness is endorsed could foster a re-evaluation of children and their behavior in cities, leading to a more positive understanding of urban childhood and greater visibility of children at play on the street." (Bourke 2014: 41)

Kristensson (2016) beskriver att idealet om att bygga tät stad framförallt har fått tre följder för barns utemiljö. En högre täthet i stadsmiljön innebär för det första begränsade ytor där barnen kan leka. Att bygga i slutna kvarter med trafik utanför porten begränsar barnens rörelsefrihet jämfört med trafikseparerade områden i förorten. Därigenom begränsas också utbudet av en trygg närmiljö, menar Kristensson (2016: 97), då de yngre barnen inte kan ta sig till andra gårdar eller parker i sin närmiljö. Den tredje konsekvensen tillskriver hon en förskjutning av planeringsmålsättningar, där det urbana planeringsidealet gjort att fokus flyttats från bostadsmiljö till stadsmässighet och offentligt rum.

⁵ Det fanns dock en stark kritik mot en torftig utemiljö för barn samt en isolerad och slutna uppväxtmiljö i en 'sovstad', utan insyn i vuxnas erfarenhetsvärld (Rasmusson 1998: 30)

Den pågående urbaniseringen som sker i Sverige idag beskrivs som snabb och omfattande. Fler ytor för barn blir förminskade och 'tillrättalagda', trots forskning som visar hur barn och barns lek missgynnas av detta. Högre exploateringsstal och ambitionen om den tätare stenstaden inom promenadavstånd, tillsammans med biltrafikens ökning är hot mot den fria och orörda miljön som gynnar barn (de Laval 2015:23f). Skolor får tillstånd att starta trots att de inte har någon skolgård. Barns möjlighet och rätt att ta plats i staden kringskärs. Lek- och rastytor för förskolebarn anläggs på tak trots att det visat sig skapa en rad problem. De Laval (2015:25f) tar upp planeringssituationen i Stockholm, där många förtätnings- och exploateringsprojekt missgynnar barns tillgång till stadsrummen genom att inte avsätta yta för varken tillräckligt stora förskolegårdar eller parkmark i stadsdelarna. Den starka förtätningen fortgår utan hänsyn till barnperspektivet och friytor för barn.

Stockholm lyfts ofta som ett exempel där stadsförtätningen har gått för långt och barns tillgång till förskolegårdar och skolgårdar försummas i allt högre utsträckning när nya områden planeras. De allmänna parkerna som är till för alla boende i området riskerar då att inte klara trycket av allt slitage från kvarterens alla barn som nyttjar dem som förskolegård (Arkitekten 2016: 46ff). Är det samma utveckling som väntar i Malmö och Göteborg i den kommande förtätningen av städerna?

Det samtida urbana idealet bygger på en ideologi sprungen ur neoliberala idéer⁶, menar Sofia Cele (2015). Ideologin kräver vissa 'upppoffringar' för att upprätthållas, vilket motiverar barns begränsade tillgång till stadsmiljön och beskrivs som "conscious acts of social and material exclusion" (Cele 2015:233). Den neoliberal ideologin är därmed oförenlig med barns fria rörlighet och tillgänglighet till natur och lekmiljöer (ibid.).

Rätten att ta plats i en fysisk miljö eller urbant landskap kan beskrivas vara påverkat av socialt konstruerade föreställningar som kan sammankopplas med rådande maktförhållanden (Setten & Brown 2013: 244). Olika anspråk på den fysiska miljön, eller möjligheten att ta plats, formar inte bara landskapet, utan försöker naturalisera en struktur så att den verkar nödvändig eller till och med oundviklig (ibid.). Planering kan vidare ses som en praktik som uppbär tids- och praktikbundna normer av 'hur det är', det vill säga, hur verkligheten är beskaffad, vilket beskrivs som ett uttryck för gällande normers makt (Johansson 2009).

I en svensk kontext visar Cele (2015) att idéerna om det urbana stadslivet tydligt påverkar rumslik rättvisa utifrån ålder. När privata aktörer ges ökat inflytande över stadsutvecklingen förflyttas perspektivet medvetet från en planering som grundas i den svenska ideologin om välfärdsstaten, där barn och vuxna har lika stor rätt till stadens närmiljöer, till att ekonomiska intressen får sätta agendan för stadsutvecklingen. De neoliberal idéerna om staden vekar på många plan i samhället och hålls därmed snarare som en opolitisk sanning snarare än en ideologisk positionering, till vilken samhället måste anpassa sig (Cele 2015: 243). Planeringen har därmed förändrats till att ge barnens behov av tillgängliga närmiljöer lägre prioritet samtidigt som vi kanske inte inser hur ideologin som betraktas som närmast nödvändig för att möta en global konkurrens, har långtgående konsekvenser för barns sociala och rumslika rättvisa i staden.

Susan Herrington (2011: 113), professor i landskapsarkitektur, framhåller att barn representerar ett intressant fall när det gäller människors rätt till landskapet. De delar samma rätt som vuxna men har också egna, exklusiva rättigheter då de är i beroendeställning till andra. Lekparker representerar barns rätt att leka och möjligheten att utvecklas psykiskt och fysiskt (ibid.). Hon beskriver att barns legala rättigheter bygger på deras moraliska rättigheter som är influerade av samhällets syn på vad det innebär att vara barn. En av dessa är rätten att utvecklas för att kunna bli en fullvärdig vuxen. Därmed, menar Herrington, har barn ett speciellt förhållande till landskap, eftersom den fysiska miljön kan föstra deras utveckling.

Dessa rättigheter har dock kommit att degraderas alltmer. Detta synliggörs genom hur lekplatser designas, bristen på tid för ostrukturerad lek, både hemma och i skolan och bristen på valmöjligheter som barn åtnjuter för att använda offentliga platser (Herrington 2011: 114f). Herrington (2011: 119) pekar på hur det västerländska samhällets säkerhetsfokus begränsar barns rätt att använda landskapet runt dem. Rädslan för risker och synen på säkerhet som en av samhällets främsta uppgift, vilket avspeglar sig i lekplatsers utformning, minskar barns möjlighet att utvecklas och utmana sina förmågor.

⁶ Cele (2015: 235) ser svårigheter med att definiera neoliberalism, men den beskrivs i huvudsak som en anti-statlig ideologi som värderar det goda hos marknaden, men även som en filosofi som uttrycks i specifika attityder mot samhället. I denna filosofi görs staden till en marknad för investerare.

"Fear has replaced optimism; and obesity, diabetes, attention deficit syndrome, and bipolar disorders have replaced diphtheria, cholera, rickets and smallpox." (Herrington 2011: 121).

Barns tillgång till lekmiljöer i sina bostadsområden har minskat över tid, visar flera studier (Herrington 2011:120). Samtidigt ökar inomhusaktiviteter organiserade av vuxna (Karsten 2005, Herrington 2011). Gillis (2008: 316) beskriver denna process som att barn redigeras ut ur landskapet "...Children have been systematically excluded from the former mainlands of urban and suburban existence, especially the street, and other public spaces." Han hänvisar till att barns platser blivit fragmenterade, inte bara från vuxnas platser, utan även från andra barns platser. Den moderna barndomen är individualistisk där varje barn har sitt eget schema och sin egen geografi, beroende av att vuxna skjutsar dem från plats till plats för att hålla schemat i deras alltmera stressade liv.

Rätten att ta plats kan avspeglas i samhällsplaneringens förmåga att ge barn plats (Kylin & Bodelius 2015). Att avsätta platser för barn, såsom lekplatser och skolgårdar, är ett sätt att hävda barns rätt till staden, menar de. Men en planering som inkluderar barns möjlighet till rörelse och vistelse i staden innefattar samtidigt mer än att endast planera platser för barn. Det innebär också en planering som stödjer barns rätt att skapa egna platser (ibid.).

Idag finns en stor medvetenhet om förtätningens negativa konsekvenser för barns och ungas möjligheter till ett bra vardagsliv. Det visas inte minst i Boverkets skrift *Gör plats för barn och unga!* från 2015. Där påpekas behovet av mer utvecklade riktlinjer för att tillvarata barns lekmiljöer.

Statlig och kommunal reglering av barns plats i staden

Plan- och bygglagen, PBL, reglerar hur kommunerna får planera och bebygga sin mark för att bland annat tillgodose barns plats för lek och utevistelse. Ett av lagens övergripande mål är att den fysiska planeringen ska främja "en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper" (2 kap 3 § PBL 2010: 900). Friyta i bostadsområden regleras på samma sätt som för skol- och förskolegårdar, där det ska finnas "tillräckligt stor friyta⁷ som är lämplig för lek och utevistelse. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för att ordna både friyta och parkering enligt första stycket 4, ska man i första hand ordna friyta" PBL (2010:900 8 kap 9 § 4).

Storlek eller kvalitet i utemiljön regleras således inte, utan lämnas till tolkning av vad kommunerna anser vara tillräckligt stor friyta utifrån lokala förutsättningar. En viktig prioritering anges dock i lagen om att barns behov av friyta ska gå före vuxnas behov av parkeringsplatser. Enligt allmänna intressen i PBL (2 kap. PBL) har kommunerna även ansvar för att sörja för behovet av att det finns parker och andra grönområden samt tillgång till lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse i sammanhållen bebyggelse (Boverket 2015). De allmänna intressena ska behandlas i översiktsplanen och de ska tillgodoses i detaljplaner. Eftersom det saknas nationella riktlinjer för friytor för barn har kommunerna i vissa fall utvecklat egna, där stora skillnader mellan kommunerna kan ses (Kylin & Bodelius 2015).

Ett stöd för hur behovet av friyta ska tillgodoses i planeringen finns i Boverkets allmänna råd om friyta för lek och utevistelse vid förskola och skola (BFS 2015:1 FRI). Där beskrivs bland annat att friytan bör placeras i direkt anslutning till verksamheten och att barnen självständigt bör kunna ta sig mellan förskola och friyta. En vägledning för en lämplig storlek ges i Boverkets (2015) skrift *Ge plats för barn och unga!* Storleken på friytan är viktig för att utveckla lek och socialt samspel på ett sätt som tillgodoser barns behov. Den totala storleken på friytan bör helst överstiga 3 000 kvm, oavsett antal barn, för att tillgodose barnens behov i leken (Mårtensson et al 2009), vilket även Boverket (2015) tar upp som en rekommendation. Per barn rekommenderas 40 kvadratmeter friyta (eller det vagare "ett rimligt mått[...] kan vara") respektive 30 kvadratmeter för barn i grundskolan (Boverket 2015: 54). Trots att ytstorleken grundas på forskning, är det inget krav som måste beaktas i den kommunala planeringen.

Även om många kommuner tagit fram egna riktlinjer för barns friyta är det svårt att hävda dessa i planeringen av tät stadsbebyggelse, visar Boverkets undersökning (Boverket 2018). Boverkets sammanställning av friytor på skolgårdar visar att ytorna har minskat betydligt och att nästan hälften

7 Friyta definieras som en yta som är avsedd för lek och utevistelse (Boverket 2015)

av barnen har en mindre yta än de rekommenderade 30 kvadratmeter per elev (SCB 2018). I storstäderna ligger genomsnittet genomgående under rekommendationen.

Det går att konstatera att det i nuvarande lagstiftning inte finns några kvantitativt mätbara värden för hur stora barns utemiljöer ska vara. Det är kommunen och Länsstyrelsen som har det yttersta ansvaret för att kvalitetsgranska offentliga miljöer (Kylin & Bodelius 2015). Förutom att det inte finns kvantitativa riktlinjer för hur stor en friyta ska vara finns det heller inga riktlinjer för kvaliteten på gestaltningen, förutom att den ska vara 'lämplig' för lek. Därmed finns intressekonflikter mellan ytanspråk och kvalitet och andra, till exempel ekonomiska intressen (Kylin & Bodelius 2015). Bristen på bindande föreskrifter i praktiken minskar därmed möjligheten att hävda kvalitetskrav i planeringen, som istället styrs mer marknadsmässigt (Kristensson 2016: 105)

Behovet av att mäta för att det ska tillskapas värde och beaktas i planeringen kan vara en förklaring bakom att biologisk mångfald har ett mycket högre värde i planeringen idag än barns behov, menar Kylin (2003: 52). Som en konsekvens kan ett område sparas för att en särskild art ska räddas, men hade det rört ett område som är viktigt för barns behov finns inte lika tydliga riktlinjer och då görs inte samma bedömning. Risken med att barns behov inte får komma fram gör att planeringen endast tillkännager det vuxna perspektivet i planeringen av städerna (Kylin 2003). Där blir större tillgänglighet för biltrafik, små bostadsgårdar och tätare städer dominerande.

En annan viktig aspekt som ger olika förutsättning för att planlägga mark i enlighet med kommunala föresatser är om kommunen äger marken eller inte. I privatägda områden med stora ekonomiska mark- och fastighetsvärden kan det vara svårt att förhandla fram ytor för barn, skriver Boverket (2015: 53). Om kommunen istället äger marken bestämmer de över hela processen från idé till färdigställande (ibid).

För att kunna tillgodose barns plats och lekmöjligheter i stadsmiljön ökar behovet av att skapa lagar eller normeringar (Jansson et al 2016: 91). I den nationella utredningen om framtidens arkitekturpolitik, *Gestaltad livsmiljö* (SOU 2015:88 s. 250, 127), framhålls behovet av barns och ungas plats i en ökad förtätning med ett tydligare barnperspektiv i samhällsplaneringen. Men utredningen föreslår inga lagändringar för att säkra tillgång till barns plats i den byggda miljön, utan lyfter endast frågan till diskussion.

Barns perspektiv och barnperspektiv inom planering

Ratificerandet av FN:s barnkonvention⁸ innebär att planeringen av våra städer ska verka för att ta tillvara barns universella behov och deras enskilda åsikter i frågor som rör barn (de Laval 2015). Både kommunerna och staten har till uppgift att vidta åtgärder för att genomföra åtaganden i enlighet med konventionen. Barnkonventionen redogör således för två perspektiv som båda ska tillgodoses i planeringen; *barnperspektiv* och *barns perspektiv*. *Barnperspektivet* framhåller att barn har universella behov som ska beaktas i planeringen (Johansson 2009). Artikel 3 slår exempelvis fast att barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barn. Artikel 31 tar upp samtliga barns rätt till lek, vila och fritid (Unicef 2019). Björklid (2010) klargör att artikeln inte endast uttrycker ett *behov* av säkra och utvecklande miljöer, utan att barn har *rätt* till dem.

Barns perspektiv handlar om barn som individuella varelser vars behov inte kan fastställas om de inte hörs i det specifika fallet. Till exempel tillskrivs varje generation ha egna behov och barn i olika områden och av olika kön och ålder kan se saker på olika sätt (Johansson 2009). Denna syn framhålls i barns rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad (artikel 12) (Unicef 2019). Björklid (2010) menar att barn är experter på sina egna miljöer, och bör få inflytande över desamma, men de har också rätt att vara objekt för åtgärder där planeringen planerar för att barn ska få vara just barn – leka under säkra och utvecklande former. Det är de vuxna som med kunskap och erfarenhet har ansvar för att ett barnperspektiv i slutändan realiserar (ibid.).

Barnkonsekvensanalys (BKA), är ett verktyg för att omsätta barnkonventionen i handling och synliggöra barnets bästa (Boverket 2015). Det är ett verktyg som kan användas inom planering för att belysa vilka konsekvenser planeringen får för barn, likväl som analysen ämnar fånga barns eget perspektiv (Boverket 2015). Således ska det tillvarata ett generellt barnperspektiv och barns perspektiv

8 Konventionen om barns rättigheter, Barnkonventionen, antogs av FN:s generalförsamling år 1989 och beskriver barns rättigheter i 54 artiklar som gäller alla barn upp till 18 år. Sverige har förpliktat sig att följa dessa rättigheter i och med ratificerandet av konventionen år 1990.

inom planeringen. En barnkonsekvensanalys framgång hänger ihop med bra metoder att kommunicera med barn i stadsbyggnadsfrågor tillsammans med planerare som är intresserade av att ta tillvara barns och ungas intressen (de Laval 2015:18). Det förutsätter också en tydlig målsättning inom planering och politik att arbeta för barnvänliga stadsmiljöer.

Huruvida barnperspektivet och barns perspektiv sammanfaller har undersökts i två studier där vuxnas och barns perspektiv på vad som är en god (barnvänlig) miljö jämförts (Nordström 2010a, Björklid 2010). Maria Nordstöm (2010a) undersökte barns egna prioriteringar i sin utemiljö och jämförde med Horellis (2007) tio normativa värden i stadsmiljö för en barnvänlig miljö. Av de tio normativa värdena sammanföll tre principer som pekades ut som särskilt betydelsefulla ur barns eget perspektiv: Basal service, trygghet och säkerhet samt stads- och miljömässiga kvaliteter (Nordström 2010a). Inom basal service uttryckte barnen i innerstadsmiljö önskemål om fler parker att leka i, idrottsfält, gräs och sporthallar. Inom trygghet och säkerhet beskrev barn i innerstadsmiljöer faror, framförallt från trafiken, men också på offentliga platser eller från sociala situationer kopplade till skolan och hemmet som oroande. Mindre trafikmängder, lägre hastighet och fler övergångsställen framfördes som viktigt för att minska faran från trafiken. Inom stads- och miljömässiga kvaliteter framkom önskan om fler parker att leka i, simhallar och mer grösytor på skolgården. Således uttrycktes intresset för natur och att vara ute och umgås med andra (Nordström 2010a: 521). Bland de negativa miljöaspekterna nämndes buller och nedskräpning i miljön.

I en undersökning av Pia Björklid (2010) om professionellas syn på barnperspektiv i fysisk miljö tillsammans med barns eget perspektiv framhöll både vuxna och barn vikten av reducerad trafik, tillgång till offentliga platser, gröna områden och mötesplatser (ibid.). Andra studier som presenterar skillnader mellan barns och vuxnas perspektiv på deras utemiljö redogörs inte för här, men de olika perspektiven kan tydligt ses i prioriteringar av framkomlighet i staden eller i krympande platser för barn.

RÖRELSEFRIHETEN. Tillgänglighet till stad och natur

Tillgänglighet är centralt när det handlar om barns naturkontakt. Att samhället ska vara tillgängligt för alla är ett nationellt mål (SKL 2015:32). Tillgänglighet kan beskrivas på en rad olika sätt. Det syftar ofta på tillgänglighet för rörelsenedsatta, men det kan också betyda olika saker beroende på vilket transportslag som åsyftas och vilken grupp som avses. Tillgänglighet kan definieras som dels objektivt mätbart - såsom gångavstånd från en plats till en annan, och dels upplevd - såsom upplevt avstånd och framkomlighet. Men det kan även omfatta rätten att använda en plats.

En grundläggande förståelse för begreppet handlar om ”möjlighet att ta del av något eftersträvaransvärt. För en person beror dessa möjligheter exempelvis på hennes fysiska rörlighet och den geografiska närheten till det eftersökta.” (Nationalencyklopedin 2019a). Det betyder att tillgänglighet både handlar om närhet och fysisk rörlighet, men också i hög grad om viljan att gå dit; om platsens attraktivitet. Närhet kan ses som särskilt betydelsefull för barn som inte kan ta sig så långt på egen hand då de inte har samma rörelsefrihet som vuxna. Därmed kan närhet, korta geografiska avstånd, betraktas som en mer central faktor för barns tillgänglighet till naturområden än vad det är för vuxnas tillgänglighet.

Tillgänglighet bestäms inte enbart av fysiska förutsättningar, utan handlar också om sociala normer och föreställningar som präglar olika platser. Rätten att använda stadens offentliga rum kan betraktas som grundläggande, men det innebär inte att dessa rättigheter och friheter är jämlikt fördelade i samhället (Wikström & Olsson 2012:80). Sociala hierarkier är verksamma i offentliga rum likväl som i samhället i stort. Det kan till exempel handla om rumslig gestaltning och regler för vad som är tillåtet att göra. För barns naturkontakt kan det därmed innebära att barn inte ges plats i vissa rum, där vuxnas behov dominerar. Bostadsgårdar kan vara ett exempel på detta (Kristensson 2016).

Tillgängligheten i en stad påverkas av många faktorer som går att dela in i tre övergripande områden – stadens form och struktur, trafiksystemet och människans förmåga (SKL 2015a:72). Således kan tillgänglighet också beskrivas som ett mått på hur medborgare kan nå och ta del av det utbud som de har behov av, vilket inkluderar restid och kostnader, hinder, trygghet samt tillgång till färdmedel (SKL 2015:32). Om platser inte går att nå, hur bra och barnvänliga de än må vara, saknar de betydelse. Därmed är beaktandet av barns begränsade tillgänglighet centralt för att åstadkomma barnvänliga städer.

Barns rörelsefrihet

Barns rörelsefrihet; friheten att ta sig till olika platser utan att behöva eskorteras av en vuxen, är centralt för barns möjlighet till naturkontakt (Lisberg Jensen et al 2011:18) liksom en grundläggande faktor för en barnvänlig miljö och möjligheten att uppfatta miljöerbjudanden (Kyttä 2003, Broberg et al 2013a). Rörelsefrihet handlar inte bara om att kunna ta sig till platser utan beskrivs också vara en övning i att hantera sin omgivning och ta eget ansvar, då det inte finns någon vuxen som fattar beslutet, vilket bidrar till ökad kontroll och stärker självkänslan (Heurlin- Norinder 2005: 135) Rörelsefrihet beskrivs därmed som en essentiell del av ett barns utveckling (Broberg et al 2013: 51).

Flera studier visar att barns möjlighet att röra sig på egen hand har minskat under de senaste decennierna i Sverige (Björklid & Gummesson 2013:12, Faskunger 2008), såväl som internationellt (Shaw et al 2015, Kyttä 2015). Således har barns aktiva transport, såsom att cykla eller gå, också minskat (Kyttä et al 2015, Faskunger 2008), till förmån för skjutsning i bil (Fyrhi et al 2011). En minskad tillgänglighet till stadsrummen sker därmed inte enbart på grund av minskad fysisk plats i staden, utan genom att barn i lägre utsträckning kan eller tillåts ta sig till platserna.

Barns rörelsefrihet framställs dock som mer extensiv i de nordiska länderna än i de flesta andra länder (Kyttä 2003:91, Kyttä et al 2015, Shaw et al 2015, de Laval 2015), där finska barn hade den högsta graden av rörelsefrihet bland barn i jämförande studier (Kyttä et al 2015, Shaw et al 2015). Den urbana strukturen i nordiska städer är generellt passande för aktiv transport tillsammans med att föräldrars oro och därmed restriktioner i barnens rörelsefrihet fortfarande är liten (Kyttä 2004). Under en tjugoårsperiod visades emellertid att rörelsefriheten hade minskat i mindre städer och på

landsbygden i Finland, där det skedde en dramatisk nedgång av aktiva skolresor (Kyttä et al 2015). I Sverige kan liknande tendenser ses, där barns skolresor har studerats under lång tid (Björklid & Gummesson 2013:12). Stora skillnader i barns rörelsemönster kunde dock ses i olika bebyggelsestrukturer. Åttio procent av barnen tog sig till skolan på egen hand utan att följas av en vuxen i ett trafikseparerat bostadsområde, jämfört med femtio procent i Stockholms innerstad (Björklid & Gummesson 2013).

En miljö som stödjer barns rörelsefrihet

För att barn ska ha möjlighet att röra sig på egen hand i sin närmiljö är en fysisk struktur som stödjer barns transportsätt viktigt. Ett tryggt och säkert gatunät för att ta sig fram till fots eller med cykel, är det som skapar fysiska förutsättningar för barns möjlighet att röra sig självständigt. Stadens struktur beskrivs vara extra viktig för gångtrafikanter som är känsliga för hinder och omvägar (SKL 2013). Generellt belyses att täta miljöer sammanfaller med en minskad rörelsefrihet i form av aktiv transport hos barn (Kyttä 2003, Kyttä & Sarjala 2015). En tät bebyggelsestruktur sägs å andra sidan öka förutsättningarna för gång och cykel när avstånden till olika målpunkter minskar och konkurrenskraften för andra transport sätt än fordonstrafik därmed ökar (Ståhle 2016, SKL 2015:41). Den byggda strukturen skapar hursomhelst olika förutsättningar för barns rörelsemönster.

Nationellt uttrycks en ambition om att planeringen ska präglas av synsättet att det är en självklarhet att röra sig till fots eller med cykel och med möjlighet att leka eller springa i sin närmiljö (SKL 2015:41). Samtidigt är det i praktiken inte så planeringen alltid prioriterar. Sveriges kommuner och Landsting beskriver att: "Det behövs en annan syn på hur vi rör oss i vardagen för transport och rekreation. Förtätningen måste ge plats för lek, motion och utevistelse" (SKL 2015:41). I moderna storstäder, däribland Malmö och Göteborg, finns en trafikprioritering där gående sätts främst, varefter cyklister, kollektivtrafik, varutransporter, taxibilar och till sist personbilar underordnas (Ståhle 2016:49). Det finns även utvecklade strategier i de två städerna för att prioritera fotgängare. Malmö stad har ett antaget fotgängarprogram från år 2012, och Göteborg har sitt på remiss från år 2018.

Både den byggda och den sociala miljön påverkar barns rörelsefrihet och aktiva transport (Mitra 2013, Panter et al 2010). Faskunger (2008:12) använder begreppet *stödjande miljö* för att beskriva en miljö som underlättar aktiv transport. Aktiv transport beskrivs i sin tur som en icke motordriven transport som innebär fysisk aktivitet till en viss destination. Idag finns en stor polarisering mellan barn som rör på sig regelbundet och de med en stillasittande livsstil (Faskunger 2008: 17), vilket gör strukturer som ger möjlighet till aktiv transport i vardagen viktiga. Faskunger (2008:26) påtalar att det är fullt möjligt att markant öka andelen barn som går eller cyklar till och från skolan genom förbättringar av den byggda miljön (Faskunger 2008:26). Detta kan göras även i områden som innan uppfattades som mycket otrygga för aktiv transport (ibid.). Studier visar även att de allra flesta barnen själva föredrar att gå eller cykla till skolan om de har ett val (Faskunger 2008:26).

Fem konceptuella samband mellan den byggda miljön och graden av barns rörelsefrihet och aktiva transport till skolan har kunnat påvisas (Mitra 2013:33). Kategorierna är sammanställda utifrån tidigare forskning på området och används här för att beskriva hur den fysiska miljön kan vara en stödjande struktur för barns möjlighet till rörelsefrihet. De fem områdena som Mitra (2013) har sammanställt är (1) närhet (2) trafik och trygghet (3) kopplingar (4) attraktiv resväg samt (5) möjlighet för socialt kapital. Hur dessa fem aspekter används i studien av de två bostadsområdena beskrivs vidare i avsnittet "Tillvägagångssätt och metod" under *Tillgänglighet och rumsliga barriärer*. Nedan beskrivs varje kategori mer ingående.

Närhet

För att en stad ska vara tillgänglig för fotgängare är *närheten* mellan olika företeelser en avgörande faktor. Avstånd upp till två kilometer är för de flesta acceptabelt att gå (SKL 2015a:78). Den struktur som främjar gång i städer är således då det finns ett rikt utbud av målpunkter inom två kilometer. Studier (Grahn & Stigsdotter 2003, Nielsen & Hansen 2007) har visat att ju närmare bostaden en öppen grönyta ligger, desto oftare används den. En grönyta inom 100 meter besöktes i genomsnitt 3-4 gånger/vecka, medan ett avstånd på 300 meter gjorde besöksfrekvensen lägre; *knappt* 3 gånger/vecka (Grahn & Stigsdotter 2003:11). Därefter minskar besöksfrekvensen tydligt (ibid, Hansen & Nielsen 2007). Tillgång till en grönyta direkt utanför dörren, såsom en bostadsgård eller privat trädgård använ-

des mest frekvent. För avstånd under 100 meter kunde en jämn fördelning mellan vilka som använde grönytan ses (Hansen och Nielsen 2007). Längre avstånd användes således betydligt mindre av majoriteten boende i studien. Hindren för besöken var bland annat avstånd, tidsbrist och väder (Hansen & Nielsen 2006).

Närheten reducerar den generella 'kostnaden' för resan och gör gång och cykling möjlig, inte minst för barn som är mer beroende av sin närmiljö. Det är även mer troligt att föräldrar tillåter sina barn att gå själva kortare distanser (Mitra 2013:34), vilket gör närhet till en viktig faktor för barns möjlighet att gå och cykla på egen hand. Till exempel transporterar sig barn självständigt i lägre utsträckning till fritidsrelaterade aktiviteter än till skolan, vilket kan härledas till ökad distans till fritidsaktiviteter jämfört med tidigare decennium då fritiden spenderades nära hemmet i högre utsträckning med färre organiserade fritidsaktiviteter (Fyrhi et al 2011). Närheten till naturområden nära hemmet är även viktigt för att barn ska kunna utforska dem och vistas i dem på egen hand (Sandberg 2012:192).

Kylin (2003) pekar på att avståndet för hur långt barn rör sig från hemmet hänger ihop med deras ålder tillsammans med utemiljöns beskaffenhet. Det har observerats att om det inte finns några bra ställen i närmiljön resulterar det inte i att barn rör sig längre bort, utan att de snarare inte går ut och leker förrän de är gamla nog att ta sig längre bort. Då barn beskrivs vara känsligare för barriäreffekter av trafik, och därmed begränsas till korta avstånd inom trafikerade bebyggelseområden, går det inte att peka ut generella avstånd för att säkra barns tillgänglighet till grönområden och lek (Kylin & Bodelius 2014). Därmed är avståndet kontextberoende och åldersberoende, men närheten har en stor betydelse för hur olika platser används i vardagen. I en studie från Melbourne var en tredjedel av barnen mellan 8 och 12 år inte tillåtna att gå längre än 100 meter från hemmet, varför gården utgjorde deras mest frekvent besökta utemiljö (Veitch, Salmon & Ball 2008). Parker nära hemmet var därmed viktiga för att barnen överhuvudtaget skulle ha tillgång till miljöer för aktivitet och fri lek. Även i en studie om användning av bostadsnära natur i Stockholmsområdet, visades att barn som på egen hand lekte i naturen oftast befann sig i bostadsområdets absoluta närhet, inom 100 meter från bostadsmiljön (Florgård & Forsberg 2006). Dessa grönytor användes också mest frekvent av barn och unga jämfört med andra grupper. Florgård och Forsberg (2006) hänvisar till en äldre artikel som pekade på att barn upp till 7 år har en räckvidd på runt 100 meter på egen hand, medan för barn under 2,5 år är räckvidden begränsad till 60 meter (Florgård & Forsberg 2006). *Närheten* till grönytorna betyder därmed mer än vegetationens kvalitet för mindre vegetationsytor, när det gäller barn med begränsad rörelseräckvidd (ibid). Därav belyses vikten av att beakta förekomsten av små grönytor i bostadsmiljöns absoluta närhet.

Hur den kommunala planeringen förhåller sig till barns rörelseräckvidd kan exemplifieras genom kommunala riktlinjer för maximalt avstånd till lekplatser. Ofta ligger avståndet på mellan 300 till 500 meter för hur långt barn och föräldrar ska behöva gå (Kylin & Bodelius 2014). Tidigare normer för lekplatser från 1960- och 70-talet, där avståndet anpassades till barn i olika åldrar, rörde sig mellan 150 till 300 meter, och 50 meter för de minsta (Kylin & Bodelius 2015). Det visar tidigare ställningstaganden där 300 meter sågs som det längsta avståndet barn bör ha till lekplatser, vilket idag utgör riktlinje för det kortaste maximala avståndet till en lekplats från bostaden (ibid.). I en rapport om barns tillgång till lekområden i Stockholm beskrivs istället 200 meter som en rimlig sträcka för barn mellan 6-12 år att kunna ta sig själv till ett lekområde (Stockholms stad 2007:5). Avståndet 200 meter motiveras med att det "ses som en rimlig räckvidd utifrån tillgänglig forskning och planeringserfarenhet" (Stockholm stad 2007: 5). 200 meter anges också som barns "aktivitetsradie" från hemmet (SCB 2010).

Vad som är ett rimligt avstånd beskrivs, som nämnts, dock alltid vara kontextberoende. Områden med mycket grönyta, avskild från trafik, beskrivs kunna förse barn med möjlighet att leka mer extensivt i hela miljön, jämfört med områden med stor andel hårdgjord yta och trafik utanför dörren (Kylin & Bodelius 2014). I den sistnämnda miljön är barns behov av att kunna ta sig till en bilfri lek-miljö inom ett kortare avstånd mer överhängande. Två faktorer; tillgång till natur respektive förekomst av trafik, ligger till grund för behovet av närheten till lekplatser. *Trafikerat område / Trafikfritt område / Naturnära område* befinner sig på en gradient där det 'rimliga' avståndet är kortare i ett trafikerat område än i det naturnära området (Kylin & Bodelius 2014).

Trafik & trygghet

Bebyggelsestrukturen och framförallt trafiken har stor betydelse för hur troligt det är att barn rör sig på egen hand i sitt bostadsområde (Björklid 2005, Björklid & Gummesson 2013, Shaw et al 2015, Kyttä 2004, Nordström & Björklid 2007, Broberg et al 2013, 2013a, Mitra 2013, Faskunger 2008). Oavsett bebyggelsestruktur, ytterstadsmiljö eller innerstadsmiljö, nämndes trafiken som det främsta orosmomentet av föräldrar i barns utemiljö och sågs som ett av flera hinder för barns naturkontakt i innerstadsmiljöer (Sandberg 2012: 161,167). Trafiksäkerheten hänger ihop med gatuutformning, såsom förekomsten av trottoarer, där gatukorsningar och höga trafikvolymerna kan minska upplevelsen av trafiksäkerhet och således påverka barns tillgång till aktiv transport på egen hand (Mitra 2013).

Redan på 1960-talet såg man att barns rörelsefrihet påverkades av trafiken och planeringen inriktades mot att skapa bostadsmiljöer som separerades från trafik där tillgängliga lekmiljöer betonades (Björklid & Gummesson 2013). Forskning visade nämligen att barn inte kunde tränas till ett trafiksäkert beteende, då barn saknar fysiska förutsättningar för att kunna bete sig trafiksäkert i alla situationer. Varken syn eller hörsel är fullt utvecklat hos barn och erfarenhet av att röra sig i trafikerade miljöer kommer allt eftersom. Till exempel har barn svårare att uppfatta saker i ögonvrån och svårare att tolka synintryck. De har också svårare att bedöma varifrån ljud kommer och fokuserar ofta på en sak i taget. Barn beskrivs också bära med sig leken var de än går, och är inte konsekventa i sitt trafikbeteende. De är därtill små, vilket gör att de inte kan uppfatta saker bakom en bil och uppfattas inte heller lika lätt av andra trafikanter (Björklid & Gummesson 2013:10f). Först efter 12 års ålder räknas barn som trafikmogna (SKL 2015a:84) och kan tolka synintryck fullt ut. Därför är den säkraste miljön för barn en miljö som inte blandar olika trafikslag och ansvaret faller på planeringen att planera trafiksäkert.

Idag ses dessa standarder om trafikseparerade bostadsområden inte längre som tillämpbara då stadsbyggandet istället inriktas mot att skapa innerstadens stadsmässighet med funktionsblandning av såväl trafikslag som av verksamheter, och där det är svårt att hävda de trafikseparerade bostadsområdenas kvaliteter (Tunström 2012). Risken, som Björklid och Gummesson (2013:118) ser det är att det sker en negativ anpassning, vilket innebär att det betraktas alltmer som en självklarhet för barn att *inte* gå och cykla till skolan. Faran är att barn anpassar sig till en miljö som i förlängningen är skadlig för både hälsa och livskvalitet. Därmed går barn miste om aktivitet, men också om spontan lek, informellt lärande och kunskap om den fysiska miljön. Den så kallade *riskkompensationen* (Faskunger 2008: 21), där föräldrar begränsar barns interaktion med omgivningen, gör i själva verket trafiken, och bilismen till faktorer som genererar både reell skada, i form av påkörningar av gående och cyklister, men också indirekt, i form av rädslan för att råka ut för detsamma. *Trafikmiljöstress* kan beskriva den oro som en miljö med intensiv trafik, buller och luftföroreningar kan ge upphov till för barns välbefinnande (Björklid 2005). Förekomsten av större vägar längs barns skolväg minskade till exempel sannolikheten för att barn skulle cykla eller gå till skolan (Broberg & Sarjala 2015). För att komma runt orosfaktorer kopplade till trafikmiljön kan lösningen vara att skjutsa barnet (Björklid 2005). Det innebär i sin tur mer biltrafik som kan begränsa barns rörelsefrihet.

Att förbättra trafiksäkerhet och minska faran i gatumiljön är en av de viktigaste åtgärderna för att öka barns rörelsefrihet (Shaw et al 2015). Trafiksäkerheten handlar främst om fordonsförarnas förmåga att uppfatta barn och inte barnens förmåga att ha uppsikt över fordonstrafiken. Det går inte att förvänta sig eller kräva att barn ska ha kontroll över trafikfaror (Björklid & Gummesson 2013). Förarnas uppfattningsförmåga avgörs av fordonets hastighet. I miljöer som innebär konflikter mellan barn och trafik, såsom vid korsningar som barn använder kontinuerligt, ska hastigheten vara låg, max 30 km/timmen (SKL 2015a:84, Björklid & Gummesson 2013:114). Även av livskvalitetsskäl bör hastigheter i stadskärna inte överstiga 30 km i timmen (Ståhle 2016:154). Hastighetens betydelse kan demonstreras genom exemplet att vid en hastighet av 40 kilometer i timmen är risken att dö för den som blir påkörd över 50 procent (Ståhle 2016:67), ändå accepterar samhället att leva med den risken varje gång vi rör oss längs en gata.

Flera studier pekar på att fysiska åtgärder för hastighetsbegränsning är nödvändig för barns säkerhet (Björklid & Gummesson 2013:114). Fartgupp halverar till exempel risken för att barn ska skadas av motorfordon (Faskunger 2008:21). Fysiska åtgärder för att hastighetsanpassa trafiken och göra gatan mer säker för gående och cyklister kallas *traffic calming* (Newman & Kenworthy 1999:

124f). Det kan göras genom avsmalning av vägutrymmet, såsom trängre gatuentréer, varierande gatu-beläggning, barriärer som uppmuntrar till försiktigare körning tillsammans med trädplanteringar längs gatan. En strategisk utformning sägs medverka till att bildominansen på gatan minskas och gatumiljön tas i anspråk som livsmiljö (Newman & Kenworthy 1999: 125).

Själva utrymmet för olika trafikslag har också visat sig vara viktigt för vilket transportsätt som väljs, vilket kan försvåra eller underlätta benägenheten att gå eller cykla. Mer körbanor för bilar ger mer biltrafik, liksom mer gångyta leder till fler som går (Gehl 2010: 19).

Att gående får dela gaturum med bilister, så kallat *shared space*, har blivit allt vanligare, vilket motiveras av att det skapar plats för möten, folkliv och attraktivitet (SKL 2015:22); alltså en god miljö för gående med en låg hastighet på trafiken. Eftersom trafikdelade gaturum förekommer i de bostadsområden som studerats i arbetet ges en beskrivning av hur detta påverkar barns rörelsefrihet. Gehl (2010) tar till exempel upp att *shared space* bidrar till säkerhet men glömmer tryggheten. Problematiken beskrivs vara att trafikdelade gator kräver stor uppmärksamhet från både gående och bilister, vilket kan innebära problem och minskad rörelsefrihet för barn (SKL 2008). Det bygger på att skapa osäkerhet, varför trafikanterna måste vara uppmärksamma på varandra för att undvika olyckor.

”Obviously, if people are sufficiently frightened and keep a close watch on [car]traffic, nothing untoward will happen. However, the price is high in terms of dignity and quality. Children cannot be allowed free rein, and older people and others with reduced mobility may be forced to drop walking altogether. In any discussion about people and traffic safety the risk of accident must be weighed against quality for pedestrians and bicyclist.”
(Gehl 2010: 93)

Jan Gehl (2010), illustrerar hur planeringen tycks åsidosätta gående och deras möjlighet att känna sig trygga när de rör sig tillsammans med biltrafik. I ett delat trafikutrymme måste det vara kristallklart att trafiken rör sig på de gåendes villkor, menar han, annars är separering nödvändig. Förekomsten av trottoarer i ett område har till exempel visat sig stärka känslan av trafiksäkerhet för gående (Mitra 2013:34).

Nationella mål inom transportpolitiken påtalar dock att barn ska ges särskild uppmärksamhet och att de i högre grad ska kunna röra sig på egen hand (Trafikverket 2015). Vidare medges att det krävs ett systematiskt arbete för att anpassa trafikmiljöer även för barn, så att transportpolitiken främjar tillgänglighet och hälsa. Faskunger (2008: 26) framhåller att den ökande biltrafiken i Sverige gör det svårt att vända trenden med färre barn som går och cyklar till skolan. ”Att åtgärda dessa hinder borde vara högprioriterade uppgifter för samhälls- och trafikplaneringen inom kommuner och trafikverken” (Faskunger 2008:40). I en internationell studie om graden av barns rörelsefrihet var barns rörelsefrihet något önskvärt, men betraktades inte som en rättighet för barn (Shaw et al 2015).

Kopplingar

Kopplingar och samband i infrastrukturen (street connectivity) beskrivs främja aktiv transport för vuxna, men beskrivs också kunna generera stora trafikmängder, vilket således kan öka oron över trafiksäkerheten och minska graden av barns benägenhet att gå och cykla (Mitra 2013:34). Sammanhängande gång- och cykelbanor å andra sidan, mellan målpunkter, möjliggör barns aktiva transport till och från skolan. Ett tillgängligt nät av gångvägar, cykelvägar och kollektivtrafik är nödvändigt för att öka barns möjlighet att röra sig på egen hand (Björklid & Gummesson 2013:9). Avbrott i en cykelbana, som tvingar ut cyklisterna i blandtrafik, innebär att den existerande cykelbanan förlorar sin potentiella säkerhet och trygghet (ibid. s. 13). Icke sammanhängande cykelvägar och brist på hänsyn från bilister angavs som två anledningar till att färre barn tilläts cykla i trafikerade innerstadsmiljöer (Björklid 2004).

Attraktiv resväg

En attraktiv och bekväm resväg beskrivs kunna stärka viljan till gång och cykling i förhållande till bilanvändning (Mitra 2013:35). Här framförs att närvaro av öppna platser och parker, trädplanterade gator, kortare kvarter, och byggnader som är orienterade mot gatumiljön är viktig för viljan att röra sig

där till fots eller med cykel. Upplevelsen av miljön längs gångvägar påverkar även känslan av tillgänglighet. I monotona miljöer upplevs gångfärden längre än i miljöer där intensiteten i detaljutformning, aktiviteter och flöden av människor är hög (SKL 2015a:79). Därmed gör närhet mellan händelser samt liv och rörelse staden intressant att röra sig i till fots, vilket hög bebyggelse- och befolkningstäthet ger underlag för (Ståhle 2016).

Barn upplever även stadsmiljön på ett annat sätt än vuxna och använder många fler sinnen än bara synen. Sofia Cele (2005) har efter gåturer med barn i Stockholm beskrivit barns relation till stadsmiljön och visar hur de värdesätter olika gatumiljöer. Barns upplevelse av stadsrummet riktas mot hörsel och känsel och vad som kan utforskas med hela kroppen, såsom att röra vid, hoppa över, klättra på etc och föremål blir ofta viktiga hållpunkter i miljön. Lekfulla element längs en väg skapar således en mer inbjudande miljö för barn samtidigt som det synliggör dem i staden. En attraktiv resväg för barn kan därmed även inbegripa gator som inbjuder till olika former av handlingsutrymme och skapar intresse och möjlighet att utforska.

Möjlighet för socialt kapital

Möjligheten att upprätthålla socialt kapital är potentiellt viktigt, men föga förstått, för benägenheten att vilja promenera (Mitra 2013:35). Den sociala miljön i ett bostadsområde, såsom social sammanhållning (sense of community) tillsammans med promenadvänlig struktur, eller där andra barn och vuxna också går, har visat sig vara viktig för barns benägenhet till aktiv transport till skolan (Mitra 2013). En sådan miljö beskrivs kunna stödja barns möjlighet till en högre grad av rörelsefrihet (ibid.). Ett område som är attraktivt att promenera i underlättar möten (Ekkel & de Vries 2017), då gångvänliga bebyggelsestrukturer ger mer långsam trafik där människor således uppehåller sig i gatumiljön under längre tid (Gehl 2010: 71). Ett befolkat gaturum bidrar i sin tur till en känsla av trygghet, där folk kan ingripa om något skulle hända. Trygghet och social stabilitet i grannskapet betraktas som den viktigaste aspekten för ett barnvänligt område (Sandberg 2012: 167).

Tillvägagångssätt & metod

Det grundläggande tillvägagångssättet för studien är en fallstudie av två bostadsområden där en dokumentstudie av detaljplaner gjorts tillsammans med intervjuer och platsanalyser. De olika delarna ämnar komplettera varandra för att bredda förståelsen för hur barnperspektivet och barns tillgång till naturkontakt beaktas i planeringen av nya bostadsområden samt hur det kommer till uttryck i den fysiska miljön. Detta kapitel redogör för hur studien gått till och hur olika metoder tillämpats i genomförandet av datainsamlingen och analysen.

Fallstudie

Studien bygger på en analys av två fallområden i två städer; Kvillebäcken i Göteborg och en del av Västra hamnen i Malmö. Områdena utgör exempel på hur barnperspektivet beaktas i samtida stadsplanering och bebyggelse och ska ge en större förståelse för hur planering och bostadsmiljöer ser ut i praktiken för barns möjlighet till naturkontakt och lek. Att studera fall kan ses som en central grund för hur samhällsplanerare tillägnar sig kunskap i planering och gestaltning menar Flyvbjerg (2006). En fallstudie kan beskrivas som en detaljerad undersökning av ett eller flera exempel.

Till skillnad från den kvantitativa undersökningens bredd, kan kvalitativ data, såsom undersökningen av enskilda fall, ge *fördjupad* kunskap. Fallstudier ger kontextbaserad kunskap som innebär närhet till den studerade verkligheten, vilket skapar konkret erfarenhet av komplexa fenomen (Flyvbjerg 2006: 6). Inom ett och samma fall återfinns idéer och evidens som kan kopplas ihop på många olika sätt. Ett enda fall representerar därmed en mängd olika variabler och bör inte ses som en separat del av verkligheten som inte kan bidra till generell kunskap inom det studerade fältet. Flyvbjerg (2006) ger därmed argument för att fallstudien bidrar till en generell kunskapsbas inom en disciplin genom att skapa verklighetsförankrade exempel.

Mina två fall kan representera en multipel fallstudie. Slutsatserna vilar då på två fall i två olika kontexter som gett upphov till de studerade områdena genom den kommunala planeringen i enlighet med nationell lagstiftning. Det ämnar bidra till kunskap om hur barnperspektivet och naturkontakt i stadsplaneringen beaktas inom två städer i Sverige, vilka ska representera innerstadsstrukturer i svenska storstadsområden. Det ämnar inte kunna säga något om hur det ser ut i till exempel Stockholm, men utifrån en generell litteraturgenomgång med studier från hela Sverige, Norden och internationella perspektiv, ska fallen kunna relateras till den tidigare kunskap som tagits fram och peka på såväl generella som avvikande slutsatser.

Fallstudier får ofta kritik för att det rör sig just om för få analysenheter. Kritikerna menar att fallstudier är godtyckliga och subjektiva samt att det inte går att generalisera resultaten till en större population. Flyvbjerg (2006) menar dock att samhällsvetenskap är kontextbunden kunskap och att fallstudien är särskilt lämpad för att producera sådan kunskap. Han menar också att det går att ifrågasätta huruvida det verkligen går att skapa prediktiva teorier inom samhällsvetenskapen. Om man istället ser forskningen som en lärandeprocess kan fallstudien bidra till att man får en nyanserad bild av verkligheten som också utvecklar ens färdigheter att bedriva god forskning (ibid.). På samma sätt kan studier av referensplatser bidra till samhällsplanerarens färdighet i att bedriva god planering. Hur representativa mina två fallområden är diskuteras i metoddiskussionen som följer efter analysen av områdena.

Fallstudien som metod har använts för att undersöka barns miljöer i flera studier (Agervig Jensen & Jørgensen 2001, Heurlin-Norinder 2005, Kyttä 2004 mfl.). Dessa har då undersökt barnvänlighet i olika bebyggelsestrukturer och dragit slutsatser utifrån det. I min studie har de två fallområdena valts som representerar för två *liknande* fall, som representationer av en typisk bebyggelse i innerstadsmiljö i större svenska städer. Därmed är jämförelsen dem emellan inte avgörande, utan hur områdena kan exemplifiera planeringens beaktande av barnperspektiv och grönytor i nya bostadsmiljöer (även om skillnader lyfts fram). Fallområdena är valda för att vara en representation av nutida bostadsområden, utifrån att de utgör exempel på en samtida ideal stadsbyggnad. De båda fallområdena framhålls också som ideala exempel på stadsplanering utifrån mål om hållbarhet med fokus på biologisk mångfald och hållbara transporter, det vill säga (primärt) ekologisk hållbarhet, även om andra hållbarhetsmål också presenteras. Därmed representerar de den stad som kommunerna vill skapa.

Valet av att studera *två* områden bygger på ett försök att ge en bredare bild av samtida planering jämfört med att studera ett enskilt fallområde. Fallområden i olika geografiska kontexter ämnar också visa på en bredare representation av kommunal planering. Då det kommunala planmonopolet

gör att kommunerna kan planera och bebygga sin mark utifrån egna lokala förutsättningar och mål, förmodas planeringen visa på något olika planeringspraktiker, målformuleringar och prioriteringar. De två städerna valdes av praktiska skäl, men framförallt för att de representerar två av Sveriges tre storstäder.

Mina två fall är geografiskt avgränsade så att de utgör cirka 12 respektive 18 hektar. Kevin Lynch (1964) beskriver staden som sammansatt av olika områden, definierade av bland annat bebyggelsestrukturen, men att uppfattningen av ett områdes storlek och gränsdragning kan vara högst subjektiv och skifta från person till person. I denna studie består avgränsningen av de valda områdena av andra aspekter än vad som strikt kan upplevas som ett avgränsat område. Kriteriet för fallområdenas storlek och geografiska utbredning baserades istället på att de skulle utgöra ungefär lika stora, enhetliga strukturer, där parker, vägar och bebyggelse ingår samt att de skulle vara så gott som färdigbyggda. Samtidigt skulle detaljplanerna inte vara för avlägsna i tid. Därmed var urvalet begränsat i de två städerna.

Analys av befintliga områden – *post occupancy evaluation*

Min studie bygger på att utvärdera bostadsområdets grönyttetillgång, möjliggörande och tillgänglighet till miljöerbjudanden och utelek och därmed hur barnvänlig miljön kan anses vara när den är färdigbyggd, enligt Kyttäs (2003) beskrivning. Jag vill därmed förstå hur befintliga miljöer fungerar för barn och använder mig av flera metoder för att bättre kunna greppa områdets komplexitet. Studien tar stöd i en metod som beskrivs utvärdera en fysisk miljöns användarvänlighet för de som ska använda miljön. *Post occupancy evaluation*, (POE), fokuserar vanligen på hur väl en befintlig miljö är utformad efter användarnas behov, vilket tillskrivs miljöns 'effektivitet' (Zimring & Reizenstein 1980: 429, Zimmerman & Martin 2001). Tanken med metoden är också att en återkoppling till hur miljön svarar mot användarnas behov ska kunna skapa miljöer som fungerar bättre genom att vila på evidensbaserad forskning (Zimmerman & Martin 2001). Metoden kan till exempel användas för att utvärdera ett särskilt viktigt eller nytänkande projekt för att belysa dess konsekvenser för användarna (Zimring & Reizenstein 1980: 432).

Metoden har valts för min studie då den svarar mot mina intentioner att utreda och utvärdera valda parametrar av en befintlig miljö och hur den fungerar för en grupp användare baserat på teorin om en barnvänlig miljö och vikten av naturmiljöer för barn. Kyttä (2003: 106) beskriver att platser bör utvärderas genom POE efter att de börjat användas, för att undersöka hur miljöerbjudanden kan aktualiseras för varje användargrupp och vem som bäst gynnas av utformningen av en plats. POE används som en yttre, generell ram, vari dokumentanalys och platsanalys ingår. Jag tittar till exempel på bakomliggande faktorer, såsom de beskrivs i litteraturdelen med politiska och historiska faktorer som påverkar planeringen av bostadsmiljöer för barn, tillsammans med processen att utforma områdena, såsom hur ställningstaganden i planbeskrivningar framställs samt med hur den befintliga strukturen svarar mot varierade platser för barns lek och naturkontakt.

Andra användningsmål som beskrivs för POE är undersökningens mätvärden och utformning som därmed bidrar till studiens generaliserbarhet. Hur generaliserbar en miljö är kan diskuteras utifrån frågor om den studerade miljön är så allmän att slutsatserna är generaliserbara för andra liknande miljöer. Det kan också göras utifrån vilken karaktär i miljön, såsom geografisk lokalisering, storlek eller organisatorisk struktur som minskar generaliserbarheten (Zimring & Reizenstein 1980). Då de studerade områdena valts för att spegla en samtida ideal bostadsbebyggelse kan de utvärderade konsekvenserna för barns naturkontakt och tillgänglighet antas vara av en generell natur för liknande bebyggelse.

Ett annat användningsområde är undersökningens framtida användbarhet, vilken beskrivs verka på olika tidsaxlar för olika studier (ibid.). Vissa undersökningar bidrar med direkta kunskaper som kan ge återkoppling till planerare, designers och beslutsfattande, där modeller och förslag kan guida beslutsfattare avseende liknande miljöer, medan andra behöver samla in data under längre tidsperioder, som kan vara användbara längre fram. Slutsatserna från denna studie ska inte bidra med någon generell modell, men kan förhoppningsvis peka på aspekter av hur en befintlig miljö svarar mot barns möjligheter att använda den på ett tillfredsställande sätt. Det kan i sin tur ge riktlinjer för hur planering av bostadsmiljöer i den pågående förtätningen av städerna kan utvecklas för att bättre svara mot användarnas behov.

Dokumentstudie som metod- detaljplaner & områdesprogram

Dokumentstudien ska visa hur barnperspektivet har beaktats i juridiskt bindande detaljplaner och deras föreliggande områdesprogram i de två fallområdena. En genomgång har gjorts av detaljplanernas plankarta med bestämmelser, planbeskrivning och tillhörande samrådsredogörelse. Städernas översiktsplaner har också utgjort stöd för att ta reda på hur barnperspektivet beskrivs och beaktas i den kommunala planeringen. Detaljplanerna är antagna år 2004-2010 (Västra hamnen) och år 2009 (Kvillebäcken). Dokumentstudien syftar till att förstå tankarna bakom de uppförda bostadsområdena och vad ställningstaganden och prioriteringar grundas på. Därmed kan förståelsen för samtida stadsplanering öka och bidra till att besvara frågeställningarna. Uttalade mål i texterna lyfts fram och hur de ges konkreta lösningar i form av bebyggelse och markutformning, det vill säga stadsform, i detaljplanen. Ytterst handlar det om att synliggöra hur politiska målsättningar om hur barnperspektivet och en barnanpassad stadsmiljö beskrivs och implementeras i de studerade stadsbyggnadsprojekten.

En detaljplan beskrivs som "mäktig" då den konkretiserar alla de ställningstaganden som gjorts under processens gång (Johansson 2009: 136f). Den innefattar arkitektens, allmänhetens, planerarens, remiss-instansernas, byggnadsnämndens och kommunfullmäktiges översatta viljor, vilket sedan kan materialiseras i ritningar, pengar och slutligen i den fysiska miljön. I en detaljplan kan således de intentioner och slutsatser som aktörerna kommit överens om utläsas, vilket enligt Johansson (2009) kan ses vara del av en tids- och praktikbunden norm av 'hur det är', det vill säga, hur verkligheten är beskaffad, och ett uttryck för makt. Johanssons beskrivning tangerar diskursanalysen, som analyserar hur språket (diskursen) formar samhällsfenomen, och där maktstrukturer kan utläsas. Jag har inte utfört en diskursanalys, utan endast fokuserat på de utsagor jag ansett viktiga för arbetet. Inte desto mindre är detaljplaner en viktig källa för att visa på barnperspektivet i planeringen. De kan betraktas som en sammanställning av samhällets syn på barns tänkta plats i bostadsmiljön och hur tillgång till varierade miljöer för lek och vistelse viktas mot andra prioriteringar.

Genom att systematisera textmaterialet (detaljplanerna) så att det väsentliga lyfts fram, kan tankestrukturen klargöras (Esaïasson et al 2012: 211). I dokumentstudien synliggörs därmed hur barnperspektivet tillämpades när områdena planerades som exempel på dåtida ställningstaganden. Därför har jag valt att även titta på geografiskt närliggande områdens detaljplaner och områdesprogram för att få en bild av senare ställningstaganden och hur grönyta, friyta och trafiksäkra strukturer tillskapas 'idag' i de studerade områdenas närhet, i områden som ännu inte exploaterats.

Utifrån mina frågeställningar och innehållet i detaljplanerna har fem teman valts för att beskriva barnperspektivet i plandokumentet. Dessa är: *Barnperspektiv*, *Grönytor för barn*, *Bostadsgården för barn*, *Planering av friyta* och *Trafik - anpassad för barn?* Valet att fokusera på dessa bebyggelseaspekter baseras på att de utgör viktiga funktioner i ett bostadsområde och att trafikstrukturen beskrivs vara ett hinder för barns naturkontakt (Sandberg 2012) likväl som ett hinder för deras rörelsefrihet (Björklid & Gummesson 2013 m.fl.). Barnperspektivet i detaljplaner och områdesprogram ska belysa hur det generellt har behandlats i planeringen.

För att ta reda på vilka relevanta verktyg som finns för att beakta ett barnperspektiv i planeringen har en genomgång av kommunala planeringsverktyg gjorts. Det rör sig bland annat om riktlinjer för friyta och avstånd till lekplatser. Motivet har varit att förstå hur barnperspektivet behandlas inom stadsplanering, som till syvende och sist styrs politiskt. Dokumentstudien behandlar därmed både samtida planeringsverktyg tillsammans med hur planeringen beaktar barnperspektivet i tidigare detaljplaner och områdesprogram.

Intervjuer

Intervjuer med centrala personer inom planering har gjorts för att komplettera dokumentstudien och besvara frågor som inte kunnat besvaras i plandokument. Intervjuerna ska visa hur barnperspektivet diskuteras och beaktas av planerare, hur intentionerna sett ut i planeringen av områdena och hur de resonerar kring områdena idag vilket kan ge kunskap om hur barnperspektivet har utvecklats inom planeringen. Intervjuerna syftar därmed till att ge en fördjupad förståelse för ställningstaganden som görs i planeringen av nya bostadsområden.

Intervjuerna var av informantkaraktär, där syftet är att intervjupersonerna bidrar med information om hur verkligheten är beskaffad (Esaïasson et al 2012). Avsikten är att de ska ge en praktisk

förankrad kunskap från den kommunala planeringen och från landskapsarkitekter som varit involverade i gestaltningen av fallområdena. Esaiasson med flera (2012) beskriver att intervjuers goda möjligheter till uppföljningar av frågor och svar kan göra att en större förståelse och förklaring bakom ett fenomen kan uppnås.

Intervjupersonerna valdes på grund av deras centrala roll för arbetet, såsom koppling till planeringen av områdena eller kunskap om barnperspektivet inom stadsplaneringen. Då mer centrala personer har kontaktats utan att dessa svarat har förfrågan gått vidare. Planarkitekterna som varit med och tagit fram detaljplanen för Kvillebäcken svarade inte, trots upprepad mailkontakt, varför intervjun med en person med mer övergripande kunskap om barnperspektiv och framförallt hur BKA går till i den kommunala planeringen valdes. Totalt har tre personer intervjuats och en fjärde har besvarat frågor via mail. Därtill har frågor ställts till en femte person, men utan att en formell intervju genomfördes. Intervjuerna gjordes mellan januari och februari 2019.

En intervju gjordes med Malena Larsvall, arkitekt som har varit planhandläggare på Stadsbyggnadskontoret i Malmö och arbetat med tre av totalt fyra detaljplaner som studerats i Västra hamnen. Ulrika Gunnman, landskapsarkitekt på 02Landskap i Göteborg intervjuades eftersom hon varit med och utformat gator, offentliga platser och parker i Kvillebäcken. Mie Svennberg, arkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Göteborg intervjuades angående arbetet med Barnkonsekvensanalyser som hon varit delaktig i att ta fram med koppling till hur staden jobbar med barnperspektivet i stadsplaneringen idag. Kristina Ström, landskapsarkitekt på Landskapsgruppen i Göteborg besvarade frågor via mail angående en bostadsgård i Kvillebäcken som hon varit delaktig i att gestalta, där frågorna rörde hur gestaltningen och gården främjar barns platstagande och möjlighet till lek. Därtill har samtal förts med ansvarig arkitekt för att granska barnperspektivet i den kommunala planeringen på Länsstyrelsen i Västra Götaland, Nirmala Adapa-Blom. Det gällde då främst Länsstyrelsens roll för att beakta barnperspektivet i den kommunala planeringen, och dess syn på hur den kommunala planeringen i Göteborg beaktade barnperspektiv och tillgång till friytor och grönytor i praktiken.

Motivet bakom att de flesta som kontaktats och intervjuats har anknytning till planering av Kvillebäcken och generell planering i Göteborg, är dels för att undersökning av plandokument och bebyggelse har gett upphov till fler frågor, dels för att Malena Larsvall var en så pass central person för att besvara de frågor jag hade, inte upplevde att jag behövde söka mig vidare. Esaiasson med flera (2012) skriver att antalet intervjupersoner beror på hur snabbt en teoretisk mättnad kan nås, det vill säga då de centrala tankarna för undersökningsområdet fångats in.

Intervjuerna var semistrukturerade, där en intervjuguide utarbetades inför varje intervju. Frågorna var strukturerade i en intervjumall med olika teman, vilken utgjorde ramen för samtalet samtidigt som intervjupersonen hade stor frihet att utveckla resonemangen. Temana behandlade hur arbetet med barnperspektiv prioriteras och kan hävdas i planeringen, tillgång till grönytor och dess utformning, gator och trafikstruktur, offentliga platser och bostadsgårdar. Intervjuerna och samtalet var cirka 60-80 minuter långa och gjordes på platser som föreslogs av intervjupersonerna. På grund av att det kan vara svårt att få med sig allt som sägs under en intervju, spelades intervjuerna in. Samtliga intervjupersoner godkände detta och tillfrågades innan intervjun startade då det också klargjordes vad inspelningen skulle användas till. Samtalet med personen på Länsstyrelsen spelades inte in, då detta inte betraktades som en formell intervju, där syftet snarare var att få svar på enstaka frågor. Därefter gjordes transkribering av materialet för att lättare kunna använda resonemangen i analysen.

Platsanalyser

För att undersöka hur bostadsområdenas olika platser möjliggör naturkontakt och lek har tre platsanalyser valts. Syftet med analyserna är att bedöma platsernas möjlighet för miljöerbjudanden, tillgång till varierad natur samt tillgång till tillräckligt stora lekytor med integrering av vegetation och lekredskap i de två bostadsområdena. Det är således en utvärdering av graden av variation på olika platser, som beskrivs som en viktig kvalitet för barn (Moore 1986, Heurlin-Norinder 2005, Kyttä 2003). Platsanalyserna synliggör parametrar av barns utemiljö som kan möjliggöra lek och platstagande i miljön.

Naturkontakt och lekvärde har analyserats i områdenas parker, på bostadsgårdar och öppna platser/ torg genom tre platsanalyser: miljöerbjudanden (Kyttä), parkkaraktär (Grahn) och OPEC (Mårtensson). Platsanalyserna har utförts vid olika tillfällen under perioden september 2018- mars 2019. Besöken har skett dagtid både vardagar och helger då observationer av utemiljöernas använd-

ning har kunnat göras. Ungefär fem besök har gjorts vid olika tillfällen i respektive fallområde. Eftersom det är ganska stora områden att undersöka med många olika parametrar har återkommande besök hjälpt till att ta en del i taget och skapa en bättre förståelse för områdets struktur. Platsbesöken har varit ett sätt att lära känna områdena för att bättre veta vad jag ska titta efter och kunna återkomma med de funderingar som väckts ju längre studien fortskridit. Besöken har dokumenterats med foton, som sedan använts vid de olika platsanalyserna. De tre platsanalyserna har baserats på information som samlats in under flera platsbesök, men utförandet av själva analyserna har inte gjorts på plats, då tillräckligt mycket foton och information från platsbesöken bedömts vara tillräckliga för att kunna bedöma huruvida de uppfyller de kriterier som satts upp. Om det har varit oklarheter, såsom vid karteringen av lekredskap, har jag gått tillbaka och undersökt de områden som varit oklara. Vissa av miljöerna i områdena, har inte kunnat undersökas då de varit stängda för utomstående eller i ett fall, under byggnation. Jag har då valt att markera de i analysen som icke analyserade platser, vilket kan göra att vissa miljöerbjudanden och karaktärer där inte medtas i resultatet. Dock bedöms att dessa områden till stor del är av en sådan privat karaktär att de främst fungerar för de boende som bor runt en specifik gård, varför det inte har så stor betydelse för områdets samtliga barn. Vissa stängda gårdar har dock kunnat besökas och tas med i analysen. Andra oklarheter har varit förskolegårdar, som till största del har en stängd karaktär för utomstående barn i området. På dessa finns säkerligen en mängd miljöerbjudanden för barn, men dessa har inte bedömts då jag inte fått tillträde till dessa miljöer. Eftersom de är inhägnade med högt staket runt om bedöms de vara otillgängliga för barn, men det kan såklart förändras beroende på verksamhetens syften och mål.

Platsanalyserna i områdena är gjorda utifrån ett eget perspektiv, då de bedöms i relation till mitt sätt att tolka och värdera de olika aspekterna för respektive plats. Det kan vara svårt att inte lägga in egna värderingar i det observerade. För att öka transparensen är det viktigt att forskaren är tydlig med att visa vad som egentligen har observerats. En aspekt kan vara att fråga om det som studerats är representativt eller inte. För att bidra till en bättre transparens där läsaren kan tolka in de slutsatser som görs efter sin egen förförståelse visas foton av valda aspekter i miljöerna. Då platsanalyserna struktureras efter olika kategorier för miljöerbjudanden, nyckelord för parkkaraktärer och dimensionering och integrering av lekredskap och grönyta för OPEC, finns det ändå en tydlig ram som fokuseras och inrymmer eller förkastar ett värde. Därmed kan tydliga kriterier i analyserna bidra till att minska subjektiva bias.

Val av platsanalyser

De platsanalyser jag valt för undersökningen av barns utemiljöer och naturkontakt i nya bostadsområden är alla sprungna ur miljöpsykologi⁹, som är ett forskningsfält med mycket forskning inriktad mot barns utemiljö. De tre olika platsanalyserna syftar till att komplettera varandra genom att belysa olika saker i miljön som bidrar till förståelsen av platserna ur ett barnperspektiv och för barns naturkontakt. Valet av de tre platsanalyserna grundas således på deras användbarhet för att bedöma miljöaspekter ur ett barnperspektiv.

Miljöerbjudanden, såsom Kytta (2003) beskriver dem baserat på Hefts (1988) kategorier, fokuserar på barns möjlighet att ta olika platser i anspråk utefter vad platserna erbjuder barn utifrån vad det finns att göra där. Det är ett analysverktyg sprunget ur miljöpsykologin som är konkret och situationsbundet.

OPEC (Outdoor Play Environment Categories) ska belysa tillgänglig yta kombinerat med graden av vegetation och lekredskap samt integration av olika ytor inom ett avgränsat område. Eftersom studien fokuserar på bostadsområden som är uppförda med ambitionen av att vara täta och stadsmässiga, är denna analys med fasta mått på vad en god lekmiljö innebär, intressant att titta på. Det ämnar därmed belysa rymlighetsaspekten för barns lekmiljöer i områdena.

Parkkaraktärer synliggör vilka karaktärer som finns i områdena baserat på forskning om vikten av variation för att möjliggöra en varierad användning och fler upplevelsevärden i parker, vilket beskrivs kunna möta fler människors behov (Grahn & Stigsdotter 2002).

De två första analyserna har ett tydligt barnperspektiv på utemiljön och synliggör hur miljön

---

⁹ Dock är begreppet *affordances* hämtat från ekologisk psykologi, som beskrivs som närbesläktat, men skilt från miljöpsykologin. Miljöpsykologi beskrivs som "människors psykologiska anpassning till fysiska bebyggelsemiljöer och naturmiljöer med syfte att förbättra sådana miljöer eller att påverka människor att agera miljövänligt." (Nationalencyklopedin 2019c)

möjliggör barns lek på olika sätt. Parkkaraktärerna har fokus på varierade grönytor. Tillsammans avses de olika platsanalyserna besvara frågeställningen om barns tillgång till grönyta och lek inom moderna bostadsmiljöer. De ska belysa olika aspekter som kan ge en ökad förståelse av vad som påverkar barns möjligheter till en varierad naturkontakt i livsmiljön tillsammans med uppsatta kriterier för att mäta barns tillgänglighet till densamma.

Platsanalyserna tillämpas på tre huvudsakliga kategorier av platser i de två bostadsområdena – bostadsgårdar, parker och offentliga rum. Det är tre strukturer som utgör enskilda platser och beskriver inte längre sammanhållande stråk eller gator. Dessa analyseras istället genom olika aspekter av tillgänglighet, såsom utifrån förekomsten av trafik i olika grad och gaturummets utformning i form av ytfördelning. De tre platserna har valts för att de utgör viktiga strukturer i de båda områdena och att differentiera dem till tre kategorier gör det lättare att peka på generella drag och slutsatser hos respektive platskategori. Det ämnar därmed lyfta generella drag hos gårdsmiljöerna / på de offentliga platserna och parkerna och inte bara beskriva en enskild plats. Platsanalyserna ska tillsammans visa på miljöns beskaffenhet ur ett barnperspektiv.

Miljöerbjudanden

För att visa hur olika platser kan infria olika miljöerbjudanden används Kyttäs (2003: 63) presenterade kategorier över olika miljöerbjudanden, som hon använt i sin forskning om barnvänliga miljöer (t.ex Kyttä 2004). Kategorierna är en tillämpning av Hefts (1988) kategorier för hur förekomsten av olika miljöerbjudanden kan bedömas i fysisk miljö. Kategorierna baseras på observationer av hur barn integrerar med sin utemiljö, vilket visar tio egenskaper kopplade till miljön som i sin tur möjliggör olika miljöerbjudanden. Kyttä (2003) har utvecklat kategorierna genom att ta bort en egenskap och lägga till miljöegenskapen 'miljöerbjudande för socialisering', som ska belysa element i den fysiska miljön som underlättar sociala aktiviteter. Hon beskriver att ytor för social aktivitet är speciellt viktiga när det gäller miljöerbjudanden för unga och vuxna, men kunskapen om detta behöver fortsatt utvecklas genom vidare studier (s. 62).

I min analys används Kyttäs (2003) kategorier som redogör för 11 olika egenskaper i miljön. Dessa möjliggör i sin tur olika miljöerbjudanden. Till exempel möjliggör egenskapen 'en plan yta' miljöerbjudandet 'att springa' eller 'att hoppa' medan en 'skyddad yta' möjliggör 'att gömma sig'. De 11 kategorierna möjliggör totalt 33 olika miljöerbjudanden som bedöms utifrån om miljön *möjliggör* dessa, *möjliggör inte* eller *möjliggör delvis* (se tabell nästa sida).

I min studie använder jag Kyttäs rekommenderade åldersspann för att kartlägga miljöerbjudanden som är giltiga för barn mellan 5 och 12 år, vilket innebär ett stort spann där barn kan förväntas vilja vara aktiva i sin utemiljö. För yngre barn bör tilläggas miljöerbjudanden som till exempel möjliggör att kypa och dra leksaksvagnar, medan det för äldre bör finnas fler miljöerbjudanden som möjliggör sociala aktiviteter (Kyttä 2003: 63).

Kopplingen mellan miljöerbjudanden och barns naturkontakt går att göra inom många kategorier, även om platsanalysen inte explicit undersöker möjligheten för naturkontakt. Miljöerbjudanden kan till exempel undersöka miljöns möjlighet för lek i naturmiljö, genom miljöerbjudanden för *sociala aktiviteter* och *greppbara objekt*. Naturen som en plats för utveckling där motorisk förmåga tränas och utmanas, undersöks till exempel genom *möjlighet till att springa, hoppa, klättra*. Naturkontakt som platsrelation kan undersökas genom miljöerbjudande för *möjlighet till byggande och konstruktioner*, där barns möjlighet att forma egna platser såsom kojor synliggörs. Om grönytor i områdena erbjuder få miljöerbjudanden kan antas att de har en ensidigare användning och därmed få aspekter som lockar till vistelse och naturkontakt.

Utifrån tillgänglighetsaspekter (se längre ner) och graden av miljöerbjudanden som kan infrias på olika platser i bostadsområdena jämförs platserna med Kyttäs (2003) modell för fyra olika grader av barnvänliga miljöer. En diskussion förs om huruvida miljöerna på ett generellt plan kan representera en Bullerby-, Glashus-, Wasteland- eller Cell-miljö. Analyserna kan ge en bild av om miljön går att betrakta som en barnvänlig miljö, även om tillgänglighetsanalysen inte överensstämmer med Kyttä (2003), där barn tillfrågades och kunde beskriva hur de rörde sig i sin miljö. Eftersom barn inte tillfrågas i studien kan bara antaganden om förverkligade eller aktualiserade miljöerbjudanden göras, utifrån observationer på plats och den fysiska miljöns *möjlighet* att realisera dem. Därmed mäts inte *förverkligade miljöerbjudanden*, utan endast hur den fysiska miljön ger möjlighet till det. Vissa svårig-

	Miljöerbjudande - Möjliggör - 1 poäng - Möjliggör inte - 0 poäng - Delvis - 0,5 poäng	Varvsparken	Lekplatsen	Lekplats 2	Fregatt- parken	Koggparken	Plats Riggaregata n	Signal- platsen
Plan, relativt jämn yta	- att cykla - att springa - att hoppa - att åka (rull) skridskor - att hoppa hage - att åka skidor - att sporta (fotboll/tennis/badminton/is hockey)							
Flacka kullar	- att rulla ner - att åka skateboard							
Greppbara/frikopplade objekt	- kastning - att gräva - byggande och konstruktioner - att leka med djur - att använda växter i lek							
Fastsatta objekt	- att hoppa över - att hoppa ner från							
Icke fixerade objekt	- att gunga på - att hänga från							
Klätterbara objekt	- att klättra - utsikt							
Skyddande objekt	- att gömma sig - att vara i fred							
Formbara material (lera, sand, snö)	- att forma något - att bygga i snö							
Vatten	- att simma - att fiska - att leka med vatten							
Sociala aktiviteter	- rollspel - regellekar - leka hus - leka krig - vara högljudd - vara med i vuxnas göromål							
Totalt av 33 möjliga		0	0	0	0	0	0	0

Bild 3 visar Kyttäs 33 miljöerbjudanden som använts för att undersöka miljöerbjudanden på olika platser.

heter uppstår då Kyttäs (2003) översatts till svenska från engelska. 'Affords skating' har översatts till 'möjliggör att åka rullskridskor', men det innefattar också skridskor, skejtbräda och likvärdiga åkdon på hjul.

OPEC – dimensionering av lek

För att bedöma parkers, allmänna platser och bostadsgårdars anpassning för barn använder jag Mårtenssons (2013: 506) verktyg *Outdoor Play Environment Categories* (OPEC). Syftet är att kunna undersöka dimensioneringen av platserna och koppla det till de minimimått som beskrivs möjliggöra den vidlyftiga lekens uppkomst och förlopp på främst förskolegårdar, men OPEC beskrivs även kunna användas för att bedöma generell miljö kvalitet utifrån ett barnperspektiv (ibid. s. 502f). OPEC baseras på tre kategorier som tagits fram genom dokumenterad kunskap om den vidlyftiga lekens uppkomst och förlopp på förskolegårdar (Mårtensson 2013: 505), det vill säga en lek som med hjälp av miljön kan utvecklas till en ohämmad och fartfylld lek.

(A) *Utomhusarean*, är ett mått på den faktiska ytan barnen har tillgång till vid utevistelse. En rymlig miljö ger en känsla av att det finns mycket att utforska och ger barnen de ytor och den överblick de behöver i mer fartfyllda lekar. För utomhusarean återges en mindre totalarea för Stockholmsregionen och en större som använts för Malmö. I min analys väljer jag att använda det andra, större måttet på utomhusarean som ger poäng mellan 2000 kvm till 6000 kvm.

(B) *Andel yta med buskar, träd eller kuperad terräng*, är ett mått på hur stor andel av den totala ytan som består av vegetation eller naturmarkskaraktär, gräsytor oräknade.

(C) *Integration mellan vegetation, öppna ytor och lektytor*, är ett mått på hur en bra mix av de olika ytorna bidrar till rörelsedynamik över gården.

Utemiljön graderas sedan efter de tre dimensionerna mellan 1-3, vilket gör att en yta som lägst kan få 3 poäng och som högst 9. För att uppfylla den tredje dimensionen behöver ytan först uppfylla de två tidigare.

Parkkaraktärer

För att en grönyta ska vara tillgänglig bör den också upplevs som attraktiv för användaren; det vill säga att det finns en vilja att ta sig dit (Nationalencyklopedin 2019). För naturkontakt är det således relevant att undersöka egenskaper i den gröna miljön som kan kopplas till dess attraktivitet ur ett barnperspektiv.

Variationen på naturkontakt i fallområdena baseras på de *åtta parkkaraktärerna* framtagna av Patrik Grahns. Syftet med att undersöka parkkaraktärer i områdena är att bedöma parkers och platserns upplevelsemässiga variation och kvaliteter som i tidigare studier visat sig vara eftertraktade av människor. En större variation av parkkaraktärer ger möjlighet för olika upplevelsevärden, en högre användning och därmed en högre attraktivitet (Stigsdotter & Grahns 2002, Grahns 2007). Variationen inom en grönyta kan därmed kopplas till dess kvalitet, där olika studier pekar på att kvalitativa aspekter kan vara lika relevanta som mängden grönyta i ett område (Eckel & de Vries 2017). Grahns parkkaraktärer bygger visserligen inte på barns upplevelser av olika parkmiljöer, men har beskrivits som viktiga ur ett barnperspektiv (Grahns et al 1997, Grahns 2007). De har därmed bedömts kunna vara en metod för att bedöma platserns möjlighet att erbjuda variation och en varierad naturkontakt för barn.

I min analys har jag valt att utgå från Helena Nordhs (2006) modell för att klassificera olika miljöer. Nordh (2006) har i sitt examensarbete tagit fram ett verktyg för hur parkkaraktärerna kan karteras i befintliga parker. Den bygger på en matris som utgår från 'naturpräglad' eller 'kulturpräglad' och förgrenar sig vidare så att olika parkkaraktärer kan urskiljas. En och samma park kan ha flera karaktärer om den uppfyller olika kriterier. Nordh (2006:28) beskriver det som ett upp-och-nedvänt träd som förgrenar sig där analysen går ut på att välja mellan olika påståenden för att slutligen komma fram till en specifik karaktär som bäst passar in på den analyserade miljön. Detta sätt att kartera miljöer är framtaget för att förenkla klassificeringen och snabbt kunna få fram vilken karaktär som bäst beskriver en grönyta. Redskapet syftar till att vidareutveckla Berggren-Bärring och Grahns (1995) forskning och göra den användarvänlig och vara ett lättillgängligt redskap i fält för yrkesverksamma. Verktöget redogör således för de främsta aspekterna i vardera karaktär. Motivet bakom att använda Nordhs nyckelverktyg för parkkaraktärer är således användarvänligheten tillsammans med att hon vidareutvecklat hur karaktärerna kan förstås i befintliga parkmiljöer, som hon kopplat till sin egen undersökning av parkkaraktärer i olika miljöer.

Eftersom Nordh (2006: 21) anser att karaktären rofylld är en sinnesstämning som kan ingå i flera av de andra parkkaraktärerna, har hon valt att bortse från den i sitt nycklingsverktyg för de olika karaktärerna. Hon menar att rofylld är en egenskap som kan upplevas i flera miljöer och handlar om 'vördnad och trygghet'. Rofylldhet passar bland annat bra in i karaktären 'Rymd' och Kulturhistoria, men kan också upplevas på Allmänningens stora öppna gräsplan, eller i Lustgårdens omslutande karaktär. Därmed har jag inte med den karaktären i min analys.

I Nordhs (2006) modell beskrivs de olika karaktärerna med ett antal nyckelord som sammanfattar vad som karaktäriserar parkkaraktären. Dessa nyckelord är därmed mer utförliga än själva matrisens nyckelord som är en förenkling med enstaka karaktärselement. Jag har valt att utgå från dessa nyckelord från Nordhs modell för att tydligt kunna bedöma om en karaktär kan uppfyllas eller ej.

Med tanke på att Nordhs modell inte är framtagen för att bedöma barns upplevelse av kvaliteter i grönytor och naturområden har en jämförelse med Grahns (et al 1997, 2007) karaktärsbeskrivningar av parkkaraktärerna ur ett barnperspektiv gjorts. Karaktären 'Rymd' i Nordhs modell har nyckelord som *volym*, *vid utblick*, *stort* och *lättframkomligt*. Det skiljer sig väsentligt från hur Grahns (et al 1997, 2007) beskriver karaktären ur ett barnperspektiv. Grahns beskriver *Rymd* som känslan av att komma in i en annan värld; det kan upplevas i en stor skog, på ett fjäll eller i en riktigt stor och tät buskplantering, som ger en helt ny kontext till leksammanhanget. Karaktären, såsom Grahns beskriver den, bedöms vara viktig för barns naturkontakt, då tät vegetation bland annat kan möjliggöra skapan-

det av egna platser (Kylín 2003, 2004), friare lek skild från vuxnas kontroll (Jansson et al 2016) och bland annat främja kreativ fantasilek (Mårtensson 2004). Därmed har jag i detta fall valt att använda andra nyckelord än de Nordh (2006) beskriver. Nyckelorden är skogslik, vidsträckt utan slut, upplevelse av att vara i en annan värld.

Nyckelord som används i analysen med utgångspunkt från Nordhs (2006) modell:

Rymd: skogslik, vidsträckt utan slut, upplevelse av att vara i en annan värld.

Vild: Vildvuxet, orört, naturen har makten, avsaknad av mänsklig påverkan, lugnt och fridfullt.

Artrik: Detaljrikedom, mångfald av växter, djur eller insekter.

Allmänningen: Öppet, robust, bollplaner, klippt gräsmatta, läplanteringar.

Lustgården: Lekredskap, robusta lekytor, omgärdat, buskage, gräskullar och djur.

Prydnadskarktär: Mötesplatser, sittplatser, utsmyckningar och planteringar.

Kulturhistoria: Spår av mänsklig verksamhet, historiska objekt och mystik.

I en tidigare studie från SLU med syfte att klassificera de åtta parkkaraktärerna i Kristianstads kommun användes en gradering i fyra steg för att visa på måluppfyllelse av de olika parkkaraktärerna (Stoltz et al 2013). Olika homogena områden bedömdes sedan av tjänstepersoner i kommunen med hjälp av skalan. De fyra stegen var: Obefintlig grad (0), Måttlig grad (1), Relativt hög grad (2), och Mycket hög grad (3). I metoddiskussionen kom det fram att den fyrgradiga skalan hade varit svår att tillämpa och att en tregradig skala gav bättre förutsättningar för att urskilja kvaliteterna i ett område. Forskarna i studien bedömde därmed att tre klassningssteg är mest lämplig för att klassificera en miljö i en flergradig skala (Stoltz et al 2013).

Jag har valt att gradera nyckelorden för varje karaktär i en tregradig skala för att tydliggöra hur väl karaktären överensstämmer med den studerade platsen. Syftet är att tydliggöra vilka aspekter som återfinns och vilka som saknas och på så sätt undvika att analysen görs för grov och förenklad. De tre stegen är – Obefintlig grad (0), Måttlig grad (1), Hög grad (2). Den totala summan delas därefter med antalet nyckelord för att få fram en generell måluppfyllelse, eller en procentsats. Värden över 1, det vill säga då minst femtio procent av nyckelorden överensstämmer med platsen, bedöms svara mot karaktären och karaktären uppfylls därmed. De platser som fått värden lägre än 1, bedömts inte uppfylla kriterier för någon karaktär och utesluts därmed. Nyckelord som legat till grund för olika karaktärer i miljön beskrivs i analysen. Därtill ska foton kunna synliggöra den bedömning som har gjorts.

Jag har även försökt göra en helhetsbedömning genom att se vilka karaktärsdrag som bäst överensstämmer med platsen i sin helhet och jämfört med Grahns (2007, 1997) och Nordhs (2006) övriga beskrivningar av karaktärerna. Nyckelverket har varit till hjälp för att urskilja vad som anses vara viktigast hos en karaktär. Eftersom analysen grundas på min egen bedömning av de olika aspekterna tillsammans med att graderingen endast har tre steg, är syftet inte att göra anspråk på objektivitet, men ändå försöka vara så exakt det går. Däremot önskar jag visa transparens genom bilder av beskrivna karaktärer som bedömts finnas i miljön. De miljöer som analyseras är parker, gårdar och torg. Platserna analyseras i sin helhet, men olika delar av en park kan utgöra upplevelsen av skilda miljöer och därmed skilda karaktärer. Karteringen av parkkaraktärerna har även gjorts utifrån ett barns synvinkel, då jag föreställt mig hur miljön upplevs av en till storleken mindre person, snarare än hur karaktären upplevs av mig. Från en lägre höjd kan även mindre områden upplevas mer vidsträckta och vegetationen vara högre och mer omslutande, vilket påverkar utfallet av karaktärernas måluppfyllelse i områdena.

Tillgänglighet & rumsliga barriärer

Tillgängligheten till grönytor i området mäts genom (A) närhet och genhet, (B) barriäreffekter av trafik såsom trafikmängder och hastighet samt (C) vilken prioritet olika trafikslag har fått genom sin rumsliga utbredning i gatan.

Mitras (2013:33) fem olika fysiska och sociala aspekter som visat sig påverka i vilken utsträckning barn aktivt kan ta sig till olika platser i sin närmiljö har legat till grund för de tillgänglighetsaspekter som jag valt. Eftersom det är den fysiska miljön som undersöks utelämnas (5) *möjligheten för socialt kapital*. Även kategorin (4) *attraktiv resväg*, som syftar på vikten av att vägen upplevs

som attraktiv för viljan att gå och cykla utelämnas, då den inte har bedömts lika framträdande i forskning för barns tillgänglighet och rörelsefrihet. Eftersom studien också primärt belyser tillgång och tillgänglighet till gröna miljöer ämnar det visa på generella attraktivitetsaspekter av grönyta i områdena i stort.

Kopplingar för gång och cykel belyser större strukturer som därmed faller utanför de rumsligt avgränsade bostadsområdena och jag har därmed valt att inte specifikt belysa dessa. Kopplingar för gång och cykel i området synliggörs genom närhetsanalysen för faktiskt gångavstånd till målpunkter i och med att det är befintliga gångvägar som väljs. Därtill undersöks genheten, vilken också visar gångstråk till de undersökta målen. Därmed faller kopplingar för gående i området in under närhetsanalysen i detta arbetet.

För att belysa hur gatustrukturen prioriterar olika trafikslag och därmed hur stort utrymme gång och cykel får, jämfört med utrymme för fordonstrafik, har jag valt att lägga till en egen kategori: *prioritering mellan trafikslag*, vilket beskrivs mer utförligt nedan.

Mäta närhet och genhet

Närhetsanalysen utgår från grönytor i områdena, varifrån två olika buffertavstånd visas runt respektive plats, där säkra övergångar, såsom övergångsställen, över vägar som bedömts utgöra barriäreffekter för barns rörelsefrihet visar hur barn kan ta sig till grönytor på ett säkert sätt. Syftet är att visa tillgängligheten till grönstrukturen i områdena ur ett barnperspektiv där fokus ligger på möjligheten att ta sig dit till fots.

Ett generellt mått på barns 'aktivitetsradie' anges vara 200 meter från hemmet (SCB 2010). Jag väljer att utgå från 200 meter för tillgängligheten till grönytor, men väljer också att undersöka tillgängligheten vid det mindre avståndet, 100 meter. En kortare distans ska påvisa barns begränsade möjlighet att ta sig långa sträckor i de undersökta bostadsområden som går att karaktärisera som *Trafikerade områden* i Kylin och Bodelius (2014a) gradient över förekomst av trafik och tillgång till natur som två faktorer för att bedöma behovet av närhet och tillgång till lekplatser i olika bebyggelsetypologier. De undersökta områdena i Malmö och Göteborg karaktäriseras av att ha en lugnare 'inre' trafikrytm, med mindre trafik och lugnare tempo, än angränsande genomfartsgator, varför rörelsefriheten för barn kan förväntas vara mer extensiv inom strukturen och lägre om de större gatorna måste passeras.

Analysen grundas på gångavstånd från de aktuella parkerna, där jag undersökt möjligheten att röra sig till fots utifrån det reella gångavståndet i *Google maps*. Därmed visar buffertkartan både var det inte går eller är säkert att ta sig fram till fots (såsom på trafikerade gator och parkeringsytor) tillsammans med förekomsten av säkra passager över dessa (såsom övergångsställen).

Genheten för gående är viktigt för att prioritera fotgängare i gaturummet (SKL 2013) och kan betraktas som hur den rumsliga strukturen främjar gång och möjliggör korta avstånd till grönyta. En god tillgänglighet och genhet för gående kännetecknas av att gångnätet har en liten 'maskvidd', det vill säga närhet mellan olika gångstråk. Genheten i gångnätet kan undersökas genom att fågelvägen mellan två punkter jämförs med det verkliga gångavståndet, vilket ger en genhetskvot. Skillnaden bör inte vara större än 25 procent om genheten ska kunna anses god (SKL 2015a:78).

Genheten har mätts från parkerna i respektive område till de bostäder som ligger på det längsta avståndet från grönytan och ämnar därmed påvisa gångnätets genhet för barn som bor längre ifrån en större grönyta. Därmed kan gångnätets maskvidd och tillgången på korta gångvägar samt prioriteringen av gångvägar synliggöras.

Mäta trafiksäkerhet

Trafikens påverkan på barns möjlighet att röra sig på egen hand kan mätas genom vilka barriäreffekter den ger upphov till. I min analys utgår jag från Malmö stads (2003:4) trafikmängder (3000 fordon/dygn) och Sveriges kommuner och landstings (SKL 2015a:84) hastighetsbegränsning (30 km/h) för att bedöma barns tillgänglighet till grönytor. Men det har visat sig att det finns många sätt att mäta trafikbarriärer för gångtrafikanter på. De jag tagit del av beskriver att *gatubredd*, *trafikmängder* och *hastighet* innebär barriärer för gående i olika utsträckning. Till exempel beskriver Malmö stad (2003:4) tillgängligheten till parker genom riktlinjer för maxavstånd och barriäreffekter från trafik. Dessa grundas på "vilka behov människor har" och "möjligheter som finns att uppfylla dessa i Malmö" (Malmö

stad 2003:4). En god tillgänglighet till en grannskapspark beskrivs vara om de mellanliggande gatorna inom angivet maxavstånd har som högst 3000 fordon/dygn med en maxhastighet på 50 km/timmen (Malmö stad 2003:4). Dessa sätt att kartera barriäreffekter av trafiken vilar inte specifikt på barns begränsningar av trafiken, utan på generella riktlinjer för fotgängares upplevelser av trafikbarriärer. Eftersom hastigheten har stor betydelse för trafiksäkerheten för barn, som syns sämre och inte uppfattar och kan bedöma trafiken på samma sätt som vuxna, bör den hålla låg hastighet, max 30 km/timmen (SKL 2015a:84).

I min analys bör varken trafikmängder om 3000 bilar/dygn eller hastigheter över 30 km/tim överskridas för en god tillgänglighet mellan bostad och grönyta för barn. Därtill tillkommer barriäreffekter av gatubredder, vilka beskrivs hänga ihop med om passagen är reglerad, har mittrefug, är hastighetssäkrad eller planskild och ligger ”relativt tätt” (SKL 2015a:78f). Säkra passager över gatorna bedöms utifrån dessa värden, till exempel om det finns ett övergångsställe eller avsmalning i gatan (hastighetsreglering). Angivna trafikmängder och hastigheter sammanställs och säkra övergångar visas, vilket ligger till grund för bedömningen om god tillgänglighet över gatan föreligger.

Trafikmängderna som visas grundas på Malmö stads trafikmätningar respektive Göteborgs statistik (Malmö stad 2018h, Göteborgs stad 2019) mellan år 2011-2017, med ett värde från år 2006 (Lilla Varvsgatan i Västra hamnen) då ingen nyare statistik har funnits. För de mindre gator där inga trafikmätningar utförts har de prognoser för biltrafiken som beskrivits i detaljplanerna använts. Därmed syftar analysen till att ge en bild av trafikens barriäreffekter, utan att göra anspråk på att vara exakt. De värden som har tagits med har ändå bedömts vara relevanta för att beskriva hur trafikflödena ser ut.

Hastigheterna grundas på uppmätta hastigheter från samma källor, där Göteborgs stad presenterar den verkliga hastigheten med en 85 percentil, vilken betyder att 85 procent av bilarna har en hastighet lika med eller lägre än den angivna hastigheten. I Malmös trafikmätningar presenteras hastigheten som ett medelvärde, vilket därmed gör att lika många högre hastigheter som lägre förekommer. De olika måtten är därmed inte helt kompatibla, men ska ge en bild av de hastigheter som förekommer på gatorna.

Mäta prioritering mellan trafikslag

För att skapa gator som sätter de gående och aktiva trafikanterna främst bör dessa också prioriteras i gaturummet i högre utsträckning än vad som görs idag (SKL 2015). Balansen mellan olika trafikantgrupper beskrivs vara viktig för gatans karaktär. En bedömning av hur gång har prioriterats i gatumiljön synliggörs genom gatornas uppbyggnad och avsatta ytor för olika trafikantgrupper, där förekomsten av ytor för gång- och cykel blir tydlig i förhållande till ytor för biltrafik. Det ämnar synliggöra fotgängarperspektivet, och således barnens perspektiv och platstagande i den gemensamma gatustrukturen. Det synliggör också körbanebredder, vilken har betydelse för om gatan upplevs som en barriär för gående. Till exempel bedöms körbanor som är över 6 meter breda motsvara en barriär om de samtidigt har höga trafikmängder som innebär att gående får vänta upp till en minut för att ta sig över - i vilken grad beror på förekomsten av säkra passager över vägen (SKL 2015a:78f).

I analysföretaget Spacescapes (2018:24) skrift *Indikatorer för stadskvalitet* har indikator på max 50 procent bilutrymme, såsom körbana och parkering, längs en gata visat sig vara ett riktvärde som skapar attraktiva gatumiljöer där gång-och cykeltrafik prioriteras. Värdet används som ett riktvärde för bedömningen av gatornas utformning och prioritering av olika trafikantgruppers ytanspråk. Därmed ska det visa hur planeringen och den faktiska miljön prioriterat barns möjlighet att röra sig på ett säkert sätt. Det påvisar också den tilldelade plats biltrafik har fått i stadsrummet och påverkan på bostadsområdets trafikmiljö.

Naturkontakt i två bostadsområden

De studerade fallområdena är belägna i två svenska städer med två skilda kontexter. Till strukturen är Malmö en tät stad med cirka 32 procent större befolkningstäthet per kvadratkilometer än Göteborg (SCB 2018a). Det har samtidigt gjort att tillgången på grönyta i kommunen är begränsad och räknas till den kommun med näst lägst andel grönyta av den totala tätortsarealen (45 procent). Jämförelsevis har Stockholm och Göteborg en hög andel grönyta på över hälften av landarealen (cirka 63 procent i båda fallen) (SCB 2010). Andel grönyta i Malmö har också minskat kontinuerligt från år 2000, (med cirka 12 procent till 2015) (Malmö stad 2018e), samtidigt som invånarantalet stigit kraftigt. Även den kommunala planeringen och de riktlinjer som finns för att ta tillvara barnperspektiv i utbyggnaden av staden skiljer sig åt. Här redogörs för Malmö stads planeringsverktyg.

Planeringsverktyg i Malmö

I Malmö stads översiktsplan (Malmö stad 2018: 45) beskrivs att barnperspektivet är en förutsättning för en hållbar samhällsutveckling i utbyggnaden av staden. Barnperspektivet ska ”synliggöras, belysas och beaktas i alla beslut i stadsplaneringen.” (ibid.) Det beskrivs också att barns område för egna upptäckter minskat för varje generation och att det är viktigt att motverka barns minskade rörelsefrihet, bland annat genom att säkra gång och cykelvägar och att förskolor och skolor finns inom gångavstånd. I Malmö finns ett antal riktlinjer som ska verka för att ta tillvara ett barnperspektiv i den kommunala planeringen. Här presenteras sociala konsekvensbedömningar, riktlinjer för friyta, lekvärdes- och friy-tefaktor samt riktlinjer för tillgång till grönyta och lekplatser.

Sociala konsekvensbedömningar

Malmö stad utför inga separata Barnkonsekvensanalyser i planeringen. Däremot arbetar de sedan år 2015 med Sociala konsekvensbedömningar, *SKB*, av planläggning och projektering för nya områden och förtätningsprojekt (Malmö stad 2018b). Syftet är att tidigt diskutera hur sociala aspekter tillvaratas i planeringen och bidra till att stärka social hållbarhet. Som underlag för SKB:n finns en matris där gruppen ”Barn, unga och äldre (8-80-staden)” ställs mot olika sociala aspekter, såsom *ansvaret för helheten, vardagsliv och service, gröna miljöer och hälsoperspektivet, dialog och normer* m.fl. (Malmö stad 2016d). I den senaste uppföljningen beskriver Stadsbyggnadsnämnden att arbetet med Sociala konsekvensbedömningar har beaktat barnperspektivet i planeringen av nya områden:

”Både barnperspektivet och trygghetsfrågor har under 2016 beaktats i sociala konsekvensbedömningar, som sätter fokus på de sociala frågorna och syftar till att öka den sociala hållbarheten i nyplanerade områden. Där sociala konsekvensbedömningar genomförts har planeringen bidragit till en ökad förståelse och medvetenhet för de sociala konsekvenserna. Detta har lett till ett mångfacetterat innehåll som i större utsträckning ska spegla hela Malmö.” (Malmö stad 2017 s 26)

En aspekt i SKB-matrisen rör ”Gröna miljöer” och huruvida det finns tillgång till gröna miljöer inom de avstånd som *Grönplanen* anger samt om planen tillför tillräckligt gröna och hälsosamma kvaliteter. Under fokusområde ’Dialog & normer’ ställs också frågan om vems normer som styr bedömningen och om det finns särskilda grupper som behöver extra omtanke.

Riktlinjer för friyta

Vikten av att tillskapa tillräckligt stora friytor beskrivs vara en förutsättning för en god utemiljö då ungas kontakt med natur och vardagsrörelse sker på de friytor i deras vardagliga miljö; bostadsgårdar, lekplatser, parker, naturområden, skolvägar och förskolors och skolans friytor (Malmö stad 2016).

I Malmöns översiktsplan (2018: 28) handlar arbetet med att tillskapa tillräckligt stora friytor om att reservera mark i tidiga skeden för ytkrävande samhällsservice. Därtill handlar det om att skapa förutsättningar för samutnyttjande av ytor för olika verksamheter (Malmö stad 2016a). Till exempel ses allmänna parker som en tillgång för att *komplettera* barnens och elevernas utemiljö, men *ingår* inte i verksamhetens friyta (Malmö stad 2016a:33ff). Friytan på förskolor och skolgårdar ska även ”så långt som möjligt” kunna användas av allmänheten när skolverksamheten inte bedrivs och kunna

nyttjas som en del av stadens grönska (Malmö stad 2018:29). Dock framhålls att det ska ske på ett sätt som fungerar för kärnverksamheten och bedömas från fall till fall (ibid., Malmö stad 2018:28).

Malmö har utvecklat egna riktlinjer för att tillgodose friytan på förskolor och grundskolor. Den ytmässiga ambitionen för friyta på förskolor är 30 kvm per barn, med en sammanhängande friyta på minst 2000 kvm i direkt anslutning till förskoleverksamhetens lokaler (Malmö stad 2016:9). Motsvarande ambition för grundskolor är 15 kvm per elev (Malmö stad 2016: 4, 12).

Motiveringen bakom att använda riktlinjen 30 kvadratmeter per barn i förskolan härleds till en studie av förskolelärares erfarenhet av olika stora förskolegårdar i Malmö där det tycks gå en gräns vid 30 kvadratmeter friyta per barn (Malmö stad 2011:2). Förskolegårdar som var mindre bedömdes ofta vara för små med för lite variation, medan större än angivet mått bedömdes ha tillräckligt stor variation för att tillfredsställa barnens lekbehov (ibid.). Andra motiv till ytkravet sägs grundas på forskning, gällande lagstiftning och Boverkets rekommendationer (Malmö stad 2016: 5). Boverket rekommenderar dock 40 kvm per barn (Boverket 2015:54).

Malmöns arbete med barns utemiljöer beskrivs ha ett högt anseende som inspirerat andra kommuner att använda samma riktlinjer för friyta (Kylin & Bodelius 2015:25). Malmöns arbete med friytor har också varit i fokus under lång tid, vilket inte minst visas i det politiskt förankrade dokumentet om friyta, vilket ger en tydlighet och förankring i kommunens intentioner genom alla led (Boverket & Sweco 2018: 13). Frågan beskrivs även som prioriterad utanför bygglovs-, detaljplane- och över- siktplanearbetet (ibid.).

”I Malmö finns stor kunskap och hög medvetenhet. Arbetet med riktlinjerna har pågått under flera år. I diskussioner kan det ibland dock bli en fråga som handlar mer om ideologiska ställningstaganden än om den verkliga situationen.” (Boverket & Sweco 2018:13)

Friytefrågan beskrivs som en politiskt prioriterad och omdebatterad fråga i Malmö, där konflikten mellan trafik och parkeringsplatser och friytor är tydlig (Boverket & Sweco 2018:8). Att frågan om ytkrav blivit en politisk fråga i Malmö visar på motsättningar i konkurrensen om den knappa marken som ställs på sin spets i förtätningssituationer, som i allra högsta grad styrs av vad vi tillskriver vikt, vilket är ideologiskt och politiskt. Nyligen ifrågasattes också riktlinjerna om minst 15 kvadratmeter skolgårdsyta per elev i och med ett nytt politiskt läge staden. Det hävdas att förtätningen i innerstaden gör det omöjligt för nyetablering av skolor om kravet på yta inte görs mer flexibelt (Lokaltidningen 2019).

Det beskrivs även vara svårt att uppnå 30 kvadratmeter per barn på Malmöns förskolegårdar, då det under de senaste tio åren funnits ett högt tryck på utbyggnaden av förskolor, samtidigt som behovet av att bygga grundskolor även ökar i staden (Boverket & Sweco 2018: 7, Malmö stad 2018: 28). Därmed tillåts vissa avsteg från bestämmelserna om kompletterande åtgärder och närhet till park inom 500 meter kan visas (Malmö stad 2016a:35, Malmö stad 2011:2). Tillgång till friyta har visat sig minska med 2,6 kvadratmeter på två år, till 23 kvadratmeter per elev (Malmö stad 2018c). Riktlinjerna finns och är politiskt antagna, men de görs flexibla i den pågående förtätningen av staden.

Staden har även flera förskolor som har sin utemiljö på tak, och staden fortsätter tillåta utbyggnad för detta (Malmö stad 2016a:35). Det sparar således yta på marken till andra markbehov, men skapar samtidigt svårigheter för goda utemiljöer för barn. Utvärderingar av gårdsmiljön på tak visar på en begränsad miljö för barns lek såsom tillgång på naturliga material, buskar och kuperad terräng tillsammans med för små ytor (Larsson & Vamborg 2017).

Lekvärdes- och friytefaktor

Lekvärdes- och friytefaktorn är verktyg för att ta tillvara kvalitativa värden i barns utemiljö på förskolor och skolor. Verktyget har varit i bruk sedan år 2011 och ska fungera som ett underlag vid framtagandet av nya detaljplaner och vid granskning av bygglovsansökningar för att säkra kvalitet i utemiljön (Malmö stad 2011). Sju miljöaspekter bedöms och poängsätts, där utemiljön således måste få en godkänd poängsatts. Bland lekvärdesfaktorerna återfinns till exempel andel friyta, zonerings av gården och vegetation och topografi.

Miljökvaliteterna beskrivs kunna kompensera för förskolegårdar som inte uppnår riktvärdet om en friyta på 30 kvadratmeter per barn. Man menar att om gårdens innehåll och lekvärdeskvalitet är god, ”kan en spännande och utvecklande miljö uppnås även på en något mindre förskolegård.” (Mal-

mö stad 2011:2). Dock visar utvärderingen att små förskolegårdar; under 25 kvm per barn samt en sammanlagd yta mindre än 2000 kvm, inte nådde upp till ett acceptabelt lekvärde och det konstaterades att storlek och kvalitet hade ett tydligt samband (Malmö stad 2011: 25). Dock gjordes bedömningen att förbättringar av utemiljön kan göra att även små gårdar kan uppnå ett godtagbart lekvärde.

Malmö lyfts fram som en kommun som tagit kvaliteten på utemiljön på allvar i och med det vägledande verktyget lekvärdesfaktor (Kylin & Bodelius 2015:28). Av forskning vet vi att det är svårt att tillgodose 'mjuka kvalitetsvärden' i planeringen om de inte regleras genom kvantitativa värden i planeringsprocessen (ibid.). Det tyder på att lekvärdesfaktorn, som ett konkret kvalitetsbegrepp och mätverktyg kan bidra till en ökad kvalitet eftersom den utgår från mätbara värden. I kommunen ställs därmed krav på både yta och innehåll i prövning av bygglov (Boverket & Sweco 2018:8).

Tillgång till grönyta

I dokumentet *Grönplan för Malmö*, från år 2003 beskrivs tydliga riktlinjer för maximalt avstånd till olika typer av grönytor, såsom gröning, grannskapspark, stadsdelspark, stadspark och större natur- och rekreationsområde från bostaden. Bedömningen grundas på "vad som kan anses vara en acceptabel tillgång till park och natur med tanke på de behov människor har och vilka möjligheter som finns att uppfylla dessa i Malmö." (Malmö stad 2003:4). Grönplanen länkas fortfarande från Malmö stads hemsida och är därmed giltig än, trots några år på nacken. Till den närmaste grönytan, 'gröningen', ska det högst vara 300 meter från bostaden, och till större naturområden max 3 km från bostaden. Därtill beskrivs även trafikbarriärer på vägen till grönytan mätt i trafiktäthet, såsom max antal bilar/dygn och hastighet. Barns tillgänglighet till grönområden nämns inte explicit i planen.

Tillgång till lekplatser

Lekplatsprogram för Malmö beskriver olika typer av lekplatser för olika åldrar och riktlinjer för maxavstånd från bostaden. Till exempel ska områdeslekplatser ligga max 300 meter från bostaden och placeras i parker. För stadsdelslekplatser accepteras ett maxavstånd på 600 meter från bostaden. Därtill ska närlekplatser erbjudas som ett komplement då "ytan för lek är starkt begränsad men behovet av lekplats ändå är stort." (Malmö stad 2006: 9)

Temalekplatser, som utgör "flaggskeppen bland Malmös lekplatser" är större lekplatser med olika teman som ska fungera som utflyktsmål för barn från hela Malmö. Malmös temalekplatser lyfts ofta fram som ett exempel på Malmös arbete med barnperspektiv i stadsmiljön (Olsson & Lenninger 2006, Adapa Blom muntl. 2019), och kan därmed sägas verka som ett flaggskepp för stadens arbete med lekplatser. Dessa saknar beskrivna maxavstånd, utan ska placeras i större och välbesökta parker. Sammantaget beskrivs inte barns lägre räckvidd och svårighet att ta sig långa sträckor på egen hand. Då barns rörelsefrihet inte nämns, förutsätter angivna avstånd om max 300 meter (samma som från ett vuxet perspektiv betraktas som maxavstånd till grönyta) att yngre barn troligtvis har följe av en vuxen i trafikerad gatumiljö.

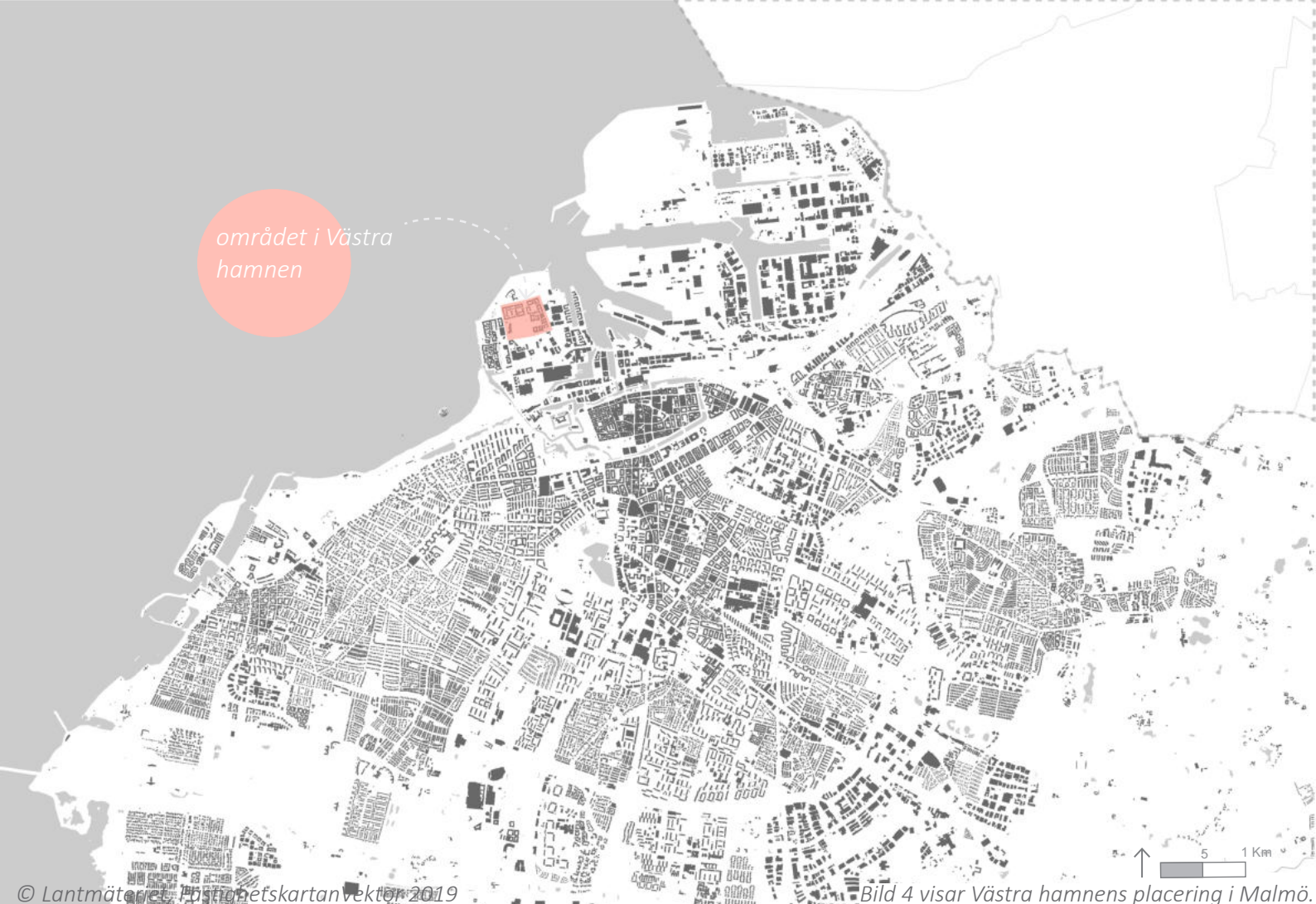

Bild 4 visar Västra hamnens placering i Malmö.

Planering för barns naturkontakt och lek i Västra hamnen

Västra hamnen var tidigare industriområde och består av utfyllnadsmark för de olika industriändamål som expanderat på området. Så sent som i slutet av 1980-talet fylldes marken ut för den SAAB-fabrik som etablerats där (Malmö stad 2005:3), dock kortvarigt. Marken i den del av Västra hamnen som arbetet omfattar är kommunalt ägd, vilket betyder att de haft större möjlighet att ha rådighet över vad som byggs. I Västra hamnen tillämpas en så kallad *värdebaserad stadsutveckling*, d.v.s. som är tillräckligt flexibel för att ändras efterhand som nya frågor kommer upp, men som utgår från en kärna och därefter följer visioner och strategier för att förverkliga de värden som man kommit fram till (Malmö stad 2013). Värdena som man planerat efter har handlat om att skapa blandad stad och vara ett nationellt exempel på hållbar stadsutveckling. De studerade detaljplanerna beskrivs kortfattat nedan:

Bilen 4 (detaljplanelagd 2004) beskriver utbyggnaden av Varvsparken, områdets centrala stadsdelspark tillsammans med den skola som är placerad i anslutning till parken.

Flaggskepparen (detaljplanelagd 2005) är fas två i utbyggnaden av den före detta industrimarken i Västra hamnen och stod klar 2008. Här finns 650 lägenheter, varav 62 procent är hyresrätter (Malmö stad 2018a). Exploateringsstalet¹ är 1,2 på 4 hektar med byggnader mellan 3-5 våningar. I området finns en förskola i två plan, som beskrivs vara ett exempel på en bra lösning för hur förskolor kan få plats i innerstaden (ibid.). I kvarteret finns också ett LSS-boende, kontor samt affärslokaler i bottenvåningarna. Hållbarhetsambitionerna har varit höga och social hållbarhet skapas bland annat genom att man aktivt strävat efter trygghet och säkerhet för de boende ”genom klok planering och gestaltning av mötesplatser” (Malmö stad 2018a). Planen ger möjlighet till lekmiljö inom en öppen gårdsstruktur och på en förskolegård som delas med de boende.

Fullriggaren (detaljplanelagd 2008) är den tredje etappen av utbyggnad på kommunal mark och färdigställdes år 2013. Kvarteren består av 645 lägenheter, varav 75 procent är hyresrätter (Malmö stad 2018a, Malmö stad 2015). Våningshöjden ligger mellan 5 och 6 våningar och i områdets inre

¹ Uttryck för ett bebyggelseområdes täthet som utgörs av kvoten av den sammanlagda bruttoarean (summan av yttorlek för byggnadernas alla våningsplan) för bostäder och lokaler inom ett område, jämfört med områdets area. Malmös gamla stadskärna har exploateringsstal 1,8.

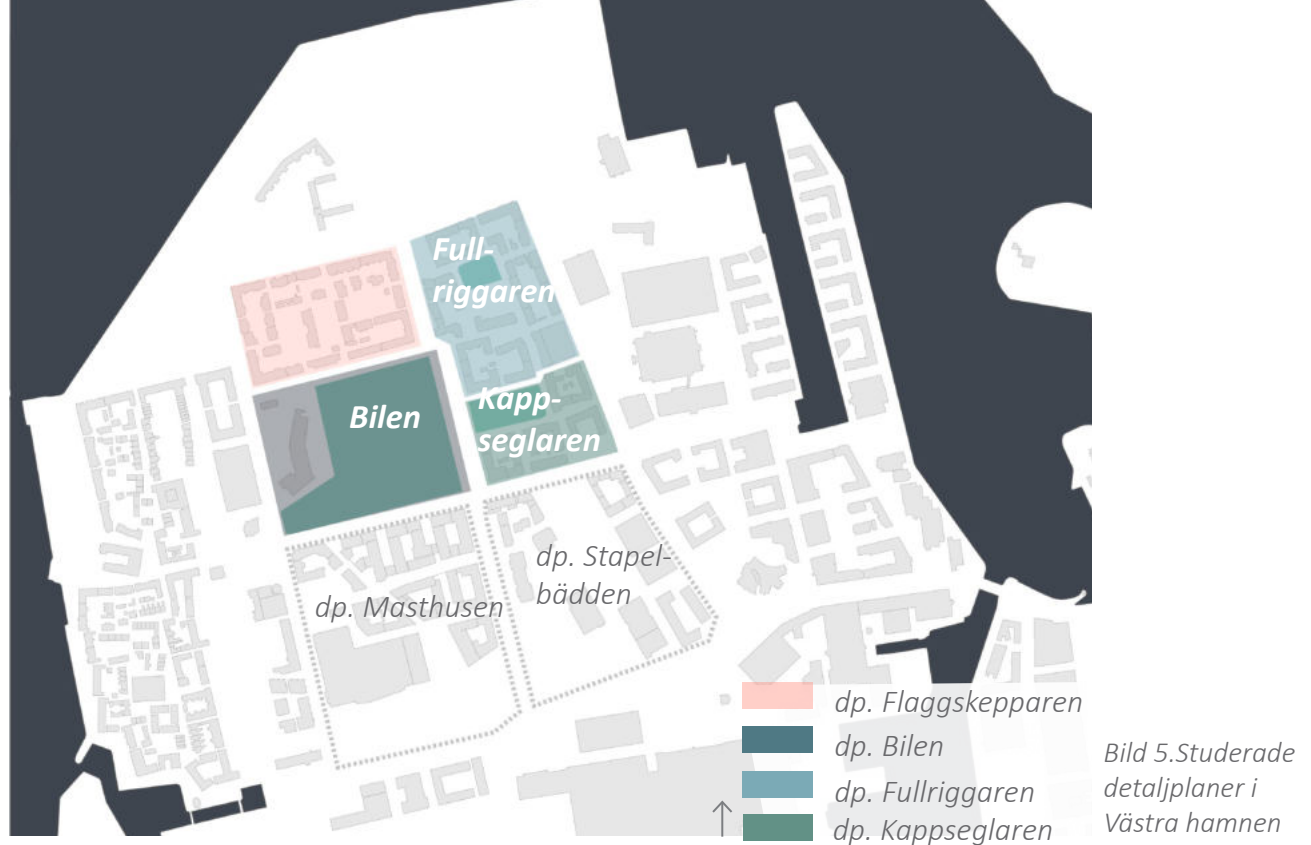

Bild 5. Studerade detaljplaner i Västra hamnen

delar 4 våningar (Malmö stad 2008:4) med ett exploateringsstal på 1,5. En förskola är centralt placerad med uteplats som gränsar till en mindre park, Fregattparken. Söder om förskolan ger planen möjlighet för en lekplats. *Delegationen för hållbara städer* var med i arbetet och har bidragit till att området skulle nå en hög nivå av hållbarhet. Här blev de boende medlemmar i en bilpool utan kostnad då byggherrarna står för medlemskapet de första åren för att minska behovet av parkeringsplatser. Fastigheterna inom Fullriggaren har en grönyta som är utformad efter en viss biotop, med holkar och bon för fåglar och buskar som är nektar- eller bärgivande (Malmö stad 2016b) och området marknadsförs som "Malmö mest välkända och påtagligt ekoeffektiva område". Även skriften om området med namn som "Malmö nya gröna", "Klimatsmart grönska" talar om ett primärt fokus på ekologisk hållbarhet.

Kappseglaren (detaljplanlagd 2010) är det fjärde utbyggnadsområdet i Västra hamnen som påbörjades 2011 med runt 347 lägenheter, varav cirka 70 procent hyresrätter (Malmö stad 2016a, Malmö stad 2015). Exploateringsstalet uppgår till 1,9, där de offentliga ytorna, såsom gata och park tillsammans med innergårdarna utgör cirka 58 procent. Husen vetter mot Koggparken där möjlighet till en lekplats ges. Fokus har varit att skapa energieffektiva hem. Till exempel vann Brf O'hoj Sveriges arkitekters bostadspris 2015 för ett klimatsmart, grönt och socialt hållbart bostadsbyggande. Därintill ligger bostadshus och hotell O'boy som är Sveriges första så kallade cykelhus, utan anordnade parkeringsplatser (parkeringsnorm 0)².

Barnperspektiv i detaljplan och områdesprogram

I alla tre detaljplanerna för uppförande av bostadsbebyggelse finns rubriken 'Barnperspektiv' med. Där tas FN:s barnkonvention om att barns bästa sätts i främsta rummet upp. Det som tas upp under rubriken är tillgång till skola och förskola i området. Tillgång till parker tas även upp och det hänvisas till Varvsparken, parken längs havet med badmöjligheter och till den skatepark som då planerades i Stapelbäddsparken (Malmö stad 2005:11).

Detaljplanen för utbyggnaden av Varvsparken och skolbyggnaden i anslutning till parken (Malmö stad 2004) saknas rubriken 'Barnperspektiv'. I samrådet tar Länsstyrelsen upp att Malmö stads 'barnchecklista' vore lämplig att ta upp i planhandlingarna och den har lagts till som en bilaga. Checklistan utgår från FN:s barnkonvention och har tre frågor som kryssas för tillsammans med en kommentar. Frågorna rör om barnets bästa satts i främsta rummet, om barn har fått uttrycka sin mening och om barnens åsikt har tillmätts betydelse i planen. Därefter finns tre frågor som rör barns hälsa, tagna från Landstingsförbundet och svenska kommunförbundets 'Folkhälsoprogram' med tillhörande hälsomatris. Svaren på frågorna är jakande, förutom på frågan om barn fått möjlighet att uttrycka sin

² Parkeringsnorm är regler som anger hur många parkeringsplatser som minst måste tillskapas i ny- eller ombyggnation, till exempel per lägenhet, eller lokalyta. Om parkeringsnormen för bostäder är 1,0, krävs minst en parkeringsplats per bostad.

mening. Då hänvisar man till att planprocessen är långt fortskriden och att barns representanter såsom pedagoger har tillfrågats, och att deras synpunkter har tillmätts stor betydelse i förslaget.

Barnperspektivet i planerna sammanfattas i meningen: "Allmänt kan sägas att området har mycket goda förutsättningar att bli en bra livsmiljö för både små och litet större barn." (Malmö stad 2005:11, 2008: 14). Det framhålls att det finns goda service- och fritidsmöjligheter för barn i områdets närhet, lekplatser och gröningar, möjlig bollplan i Koggparken och möjlighet för lek på innergårdarna (Malmö stad 2008:14). I detaljplanen för Kappseglaren (2010:18) beskrivs att i planområdets närhet finns "utomordentliga möjligheter för rekreation och sysselsättning för barn." Man syftar bland annat på badmöjligheter, tillgång till parker och skateparken och en skola med tillhörande skoltomt direkt söder om området.

Barnperspektivet har varit en del av det andra i planeringen och inte en prioriterad fråga i sig, menar Malena Larsvall (muntl. 2019), arkitekt som varit med och tagit fram merparten av de studerade detaljplanerna. Lekplatser och tillgång till skolor och förskolor, var en del av detta, men dessa fick dock ta en del av parkytan. Hon menar att detaljplanering handlar om att skapa förutsättningar för markanvändning såsom att det finns allmän platsmark och yta för park, men att det inte går att styra i detalj. Hon ser heller inte att beaktandet av barnperspektivet förändrades mellan de olika planerna (år 2005-2010). Betydelsen av personer som lobbar för vissa frågor nämns vara av stor betydelse för att de ska vara starka inom planeringen, vilket hon menar varit sällsynt när det gäller företrädare för barnperspektivet (Larsvall muntl. 2019).

Hon framhåller samtidigt att: "Varje bra stadsmiljö är också goda barnmiljöer, där det finns skyddade platser där man vill stanna." (Larsvall muntl. 2019). Hon tar upp vikten av spänning och variation och lite farliga miljöer som kan finnas i hårdexploaterade miljöer, till skillnad från säkra radhusområdens "som ofta är lite tråkiga". Därmed ger hon uttryck för att barnperspektiv inte bara behöver omfatta säkra miljöer med lekplatser och grönyta, även om det kan betraktas som värdefullt i barns närmiljöer.

Planering för grönyta

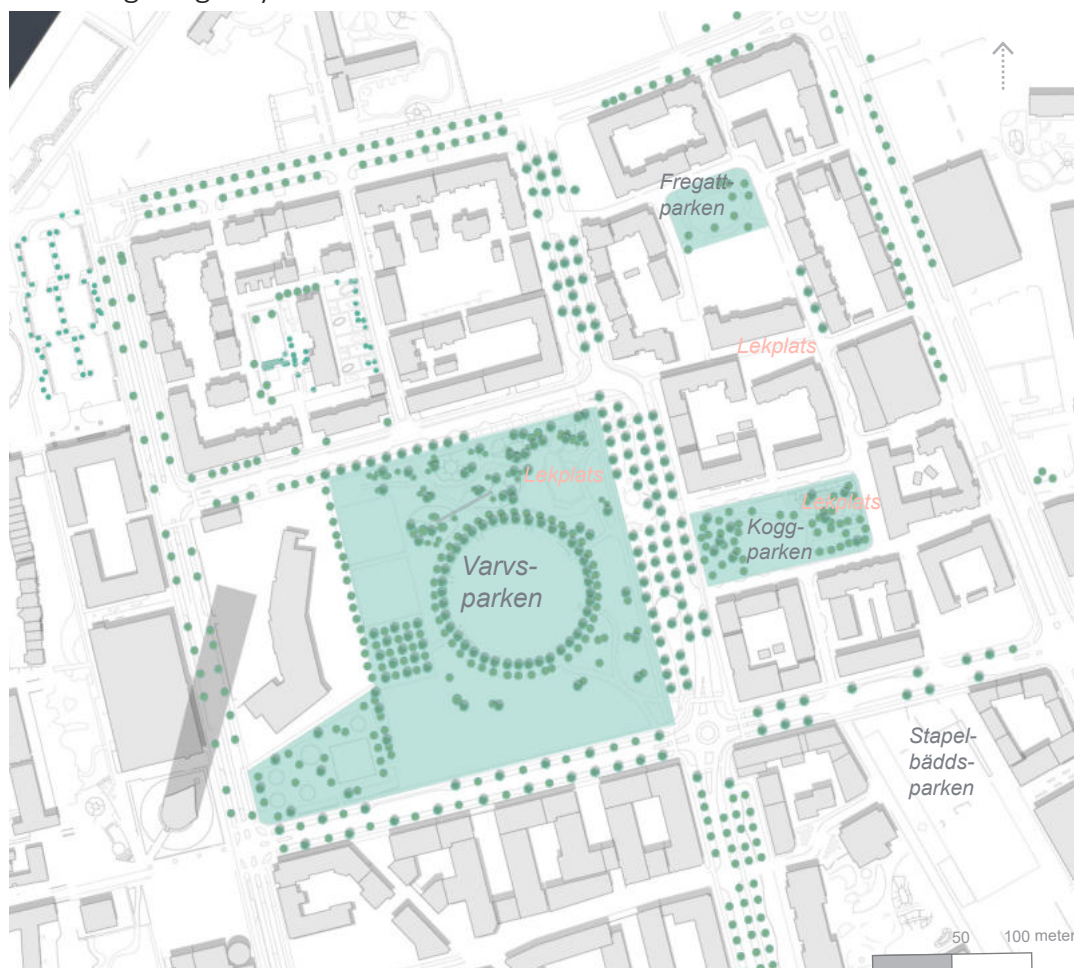

Bild 6 visar offentlig grönstruktur i Västra hamnen.

Grönstrukturen bygger på det planprogram som tagits fram för området (Malmö stad 2006), där stommen utgörs av stadsdelsparken Varvsparken tillsammans med en esplanad med fyra trädrader längs parkens östra del. I illustrationsplanen har hela gatan getts grön färg med ett stort antal oregelbundet placerade träd (Malmö stad 2006:15). Esplanaden jämförs i storlek med Kungsgatan i Malmö, fast i detta fall med mer planteringsyta i förhållande till trafikyta (Malmö stad 2006:38). Den är tänkt som ett två kilometer obrutet grönstråk genom hela Malmö. Dock visas avbrott i form av en större rondell längs Stora Varvsgatan. Grönstrukturen i området betraktas vara del av en större struktur, men det kan vara svårt att skapa känslan av att röra sig i sammanhängande gröna omgivningar då vägar och andra hårdgjorda ytor skapar både avbrott och möjliga trafikbarriärer för barn.

Behovet av att tillskapa parkmark i området tas upp i samrådsredogörelsen för en av planerna där Gatukontoret beskriver behovet på ett talande sätt:

”Malmö har extremt lite parkmark per person (33 m²) jämfört med många andra städer i Sverige. Målet för kommunen har sedan länge varit att höja andelen parkmark till åtminstone 40-45 m² per person. [...] Fortsätter exploateringen att vara lika stor i framtida kvarter anser Gatukontoret att det kommer uppstå ett mycket stort underskott av parkmark på Västra Hamnen.” (Malmö stad 2005: 3)

Eftersom detta var en av de första detaljplanerna i området kan konstateras att exploateringen fortsatt. I planeringen har ett viktigt mål dock varit att ge området en ”grön karaktär” (Malmö stad 2008:4). Behovet av gröna miljöer i området beskrivs vara stort då den höga exploateringen tillsammans med en låg grad av obebyggd tomtyta (frityteknot), gör att ”den lilla yta som är tillgänglig för plantering måste utnyttjas till det yttersta” (Malmö stad 2008:4).

Därmed har det funnits motiv för att använda en så kallad *grönytefaktor*. I Västra hamnen tillämpas grönytefaktor sedan områdena som ingick i bostadsmässan Bo01 år 2001, uppfördes, och ska säkerställa att en viss mängd grönska uppnås på bostadsgårdar, och i gatumiljö men även tak och väggar räknas in, samt jorddjup och vattenytor (Malmö stad 2016c). Faktorn har kompletterats med ’gröna punkter’ där minst tre fågel- eller fladdermusholkar eller andra djurbon, två naturliga biotoper och synlig hantering av dagvatten ska skapas om byggherren ska uppnå högsta nivå i programmet. Att rätt faktor infrias kontrolleras sedan under granskningen för bygglovsgivningen (Malmö stad 2005:6). Det finns därmed ett stort fokus på ekologiska värden såsom att ge förutsättningar för biologisk mångfald och fördröjning av dagvatten i området.

Byggherrarna måste kunna visa att deras tomtmark lever upp till en viss kvot, där olika gröna element kan samla ihop önskvärd summa. I samrådsredogörelsen för en av planerna kritiserades verktyget av byggherrar för att vara ”kostnadsdrivande” och en för strikt modell som det inte finns ekonomiskt utrymme för i projektet:

”Utformningen av beräkningsmodellen har sitt ursprung från Bo01 där man ville att trädgårdarna skall vara etablerade vid mässans invigning. Denna ambition finns det inte längre utrymme för ekonomiskt. Att plantera träd kan gärna premieras, men att bli tvingad att t.ex. köpa ett stort träd för att klara kravet är endast kostnadsdrivande.” (Malmö stad 2005:11)

Det belyser således exploatörens ekonomiska intressen som överväger gröna element i planeringen av utemiljöerna. För att få bygglov och därmed tillåtelse att bebygga en tomt i området var dock exploatören tvungen att visa att grönytefaktor kunde uppfyllas. Därtill beskrivs att byggaktörer som gjorde något bra på ett område kunde premieras genom att till exempel tilldelas den bästa tomten med den bästa utsikten (Larsvall, muntl. 2019). Därmed har Malmö stad till viss del kunnat styra byggaktörerna i önskad riktning.

Varvsparken, områdets stadsdelspark, beskrevs då den detaljpanelades vara ett *komplement* till närområdets övriga parker (Malmö stad 2004: 3). Förutom parken längs vattnet, som är ett längre stråk norr om planområdet är dock Varvsparken den största sammantagna grönytan, som senare planer hänvisar till när det gäller tillgången till parker för barn i området, tillsammans med parken längs havet och skateparken söder om planområdet (Stapelbäddsparken) (Malmö stad 2005:11).

När Varvsparken detaljpanelades år 2004 (s. 2f) kritiserades parkens storlek av Gatukontoret för att parken inte följde de riktlinjer staden satt upp för stadsdelsparker om minst 5 hektar. Planområdet inklusive skola och park utgör 5,2 hektar och med skolbyggnad och skolgård blir endast cirka 4,4

hektar kvar som parkmark. Stadsbyggnadskontoret förklarar stadsdelsparkens storlek till att det är ett "gemensamt beslut mellan Fastighetskontoret, Stadsfastigheter, Stadsbyggnadskontoret och Gatukontoret som tagits i anslutning till parallella uppdrag för skolan." [utformning etc.]. (Malmö stad 2004: 3)

Kvarterens storlek och parkens placering lades fast i den då gällande Översiktsplanen från år 2000 (Malmö stad 2006:9) Malena Larsvall, som varit med att ta fram detaljplanerna i området, bekräftar att ÖP:ns "ganska täta gatustruktur" var styrande för hur kvarteren formades, och därmed också för hur stor Varvsparken kom att bli. Varvsparkens storlek och placering var infogad i ett av kvarteren och Esplanaden var med som ett grönt stråk redan från början. Larsvall beskriver att det var viktigt att det skulle vara *stadsmässigt*. Man vill inte "spränga den täta bebyggelsen" för att få plats med en ytkrävande skola så placeringen i parken var en lösning (Larsvall muntl. 2019).

Det blir tydligt vad som prioriteras i utbyggnaden av området. Täthet och stadsmässighet och att få in grönska på små ytor, insprängd i bebyggelsen, såsom på väggar och tak för att inte ta plats, men ändå kunna tjäna som ett grönt element för de många invånarna. Hur användbar den vertikala och högt belägna grönskan är för barn kan ifrågasättas. För användning krävs snarare att grönytan placeras på marken.

I planprogrammet för hela området från 2006 utreds dock ett alternativ där Varvsparken utökas över esplanaden öster om parken, och fortsatte österut en bra bit i närliggande kvarter. Det skulle innebära att esplanaden på sträckan utformades som en bilfri zon med en större park och utrymme för idrott (Malmö stad 2006: 35). Till det negativa medgavs att förslaget innebar en mindre yta för exploatering och försämrad orienterbarhet för biltrafiken. Förslaget med park som innesluts av bebyggelse premieras därmed med beskrivningen "stadsrumsligt mer definierat" (s. 35) och fick utgöra huvudalternativet i planprogrammet.

Att Varvsparken således är omgiven av större gator åt alla håll, vänder sig Larsvall mot, då den intima känslan är svår att få till. I övrigt är Västra hamnen planerad att ha små gröningar insprängda mellan kvarteren, menar hon. Trafiken runt parken kan vara ett hinder för både upplevelsen av parkmiljön och för barns tillgänglighet till densamma. Eftersom strukturen beskrivs vara klar redan innan detaljplaneringen kom till kan gatorna betraktas som ett strukturerat element och en ram inom vilken detaljplanen uppfördes utan att ha rådighet över den övergripande strukturen. Dock har en alternativ grönyteutformning ändå övervägts i och med tanken på att utöka parken där esplanaden går.

Den omdiskuterade grönytan öster om Varvsparken beskrivs kunna utgöra en "större park som kan rymma en bollplan" (Malmö stad 2008:4). Därmed finns en ambition om att stödja aktivitet och bollsport inom området. Lekplatser integreras genomgående i de större parkerna med skrivelser som "plantering lekplats" under markanvändning "allmän park" på plankartan (Malmö stad 2010). Det visar att tillgång till gröna miljöer och lekplatser nära hemmet ges vikt i området. Larsvall (muntl. 2019) hänvisar till att barnperspektivet i planeringen av området kom till uttryck genom att lekplatser och tillgång till skolor och förskolor möjliggjordes. Att skolan sedan fick ta en bit av områdets stadsdelspark, var kanske mindre lyckat, menar hon.

I detaljplanen för Varvsparken (2004) beskrivs också naturen kunna ta plats inom ramen för den täta stadsbebyggelsen, där besökare kan ges "naturupplevelse med gestaltning för biologisk mångfald" (Malmö stad 2004: 3). I Varvsparkens västra hörn har Gatukontoret anlagt en miniskog inom ramen för det Vinnovafinansierade *BiodiverCity* som pågick mellan år 2012 till 2014. Miniskogen ska spegla svensk natur fast med en twist, det vill säga ett stort artantal och med en viss förstärkning av utländska och mer hortikulturella arter (Malmö stad 2014). Syftet med miniskogen var att stärka Västra hamnens biologiska mångfald och att skapa ett vilorum för besökare i parken, och den motiveras alltså inte med att den är en bra lekmiljö för barn. Larsvall upplever också att planeringen av området inte haft primärt fokus på barn. Men att det finns med i bakhuvudet även om det inte ligger i planeringens primära fokus, menar hon.

Socialt motiveras de gröna miljöerna främst av deras värde som avkopplande miljöer som kompletterar Västra hamnens "intensiva urbana miljöer", men även som miljöer för eftertanke, rekreation och lek (Malmö stad 2007: 27). Naturen beskrivs därmed som en kontrast, och något som ska kunna balansera upp den intensiva urbana miljö som ska uppföras. Naturupplevelse ska kunna rymmas inom stadsbebyggelsens täta ramar och ge utrymme för avkoppling och aktivitet. Larsvall nämner att det bör finnas en spännvidd inom planering mellan ordning och reda och mer naturpräglade miljöer. Säkerhetsinriktningen av barns utemiljöer bidrar dock till att minska utmanande och spännande miljöer generellt (Larsvall muntl. 2019).

Det nämns att nyexploaterade områden alltid upplevs skrala, med liten tillgång till vegetation då den inte hunnit växa till sig (Larsvall muntl. 2019). Ett stort hinder för att grönskan ska kunna växa till sig är om alltför många gårdar och platsbildningar tillåts ligga på bjälklag med underbyggt garage, då rötterna inte kan utvecklas fritt. I två detaljplaner medges tillåtelse att uppföra underjordiskt garage på samtliga innergårdar inom området (Malmö stad 2008; 2010), respektive att det tillåts för samtliga fastigheter, förutom på förgårdsmark (Malmö stad 2005). Därtill är ett uppenbart hinder för mer grönytta att det är små ytor det rör sig om där marken ska tjäna många funktioner i hårdexploaterade lägen, menar Larsvall (muntl. 2019). Risken med små planteringsbäddar på bjälklag är just att växtligheten inte kommer att "växa till sig" och bli så frodig och storväxt som annars kunnat vara fallet. Därmed minskas möjligheten för vegetationen att vara så livskraftig och tålig som den annars kunnat vara.

Det är dock sämre med skogsbyn att leka i, men den stora ytan längst ut mot havet i norr har medvetet sparats till sist för att kunna utgöra en allmän plats för boende och besökare tills hela området är färdigbyggt (Larsvall muntl. 2019). Där finns just det skogsbyn som kanske saknas i den täta kvartersstrukturen, där stora träd och sly bildar en tät vegetationsridå som möjliggör barns lek i en tillåtande miljö, i alla fall ett tag till.

Planering av friytor

I Västra hamnen ska det gå att leva ett gott liv där hållbarhet är i fokus, skrivs det i planprogrammet (Malmö stad 2006:12). De offentliga rummen ska bli så upplevelserika att människor väljer att vistas där, vilket skapar trygghet. En blandning av verksamheter, service och bostäder med olika upplåtelseformer ska generera en blandning av människor som söker sig till stadsdelen. Särskilt barn och äldre ska ges vikt i utformningen, då de beskrivs tillbringa mycket tid i sitt närområde (Malmö stad 2006: 12).

Friytorna i området skapas på mindre grönytor och lekplatser i samtliga detaljplaner. I detaljplanen Flaggskepparen, sattes en gräns där tomterna inte fick bebyggas mer än till 55 procent av fastighetens totala yta (Malmö stad 2005), vilket ger större tillgång till öppna ytor mellan byggnaderna, än i de två senare planlagda kvarteren. Där beskrivs två platsbildningar anordnas som mindre lekplatser, där den öppna strukturen förmodas göra att de kan användas av alla i området. En tredje platsbildning benämns som områdets kvarterspark (Malmö stad 2005:2) eller gröning och ska ha en mer offentlig utformning (2005:11). De allmänna platserna i Flaggskepparen har blivit lika stora med samma form ungefär, vilket Larsvall (muntl. 2019) ser som en missräkning. Hon hade velat se att de formgivits mer varierat i kvarteret, och att "kvartersparken" inte blivit så hårdgjord.

En illustration av hur friytor planeras i områdets täta kvartersstruktur kan exemplifieras i turerna kring frågan om en bollplan. Behovet av en bollplan eller idrottsytor poängterades av flera instanser i samråden. I en samrådsredogörelse yttrade Fritidsförvaltningen att "behovet av utomhus skolidrottsytor är fortfarande inte löst i Västra Hamnen. [...] Det är viktigt att den framtida placeringen av ytterligare en grundskola även inrymmer inom- och utomhusytor för idrott" (Malmö stad 2005:6). Bollplans-frågan påtalas även i en senare detaljplan (Malmö stad 2010:21f), där lokalisering och storlek framhålls som viktigt och bör samordnas för hela Västra hamnen. Stadsbyggnadskontoret påtalar avsaknad av finansiering av idrottsplats eller bollplan. *Koggparken* beskrivs istället vara en grön park för vistelse, lek, möten och "visst bollspel" (Malmö stad 2010: 22). Fritidsförvaltningen menar att de boende ska kunna ha möjlighet att påverka sin närmiljö genom att efterfrågan bör avgöra om det ska vara en basketplan eller en bouleplan, och att resurser ska avsättas till detta skede (2010: 22f). Senare beskrivs i ett yttrande att en särskilt anlagd bollplan i parkens läge inte längre är aktuell (Malmö stad 2010: 31).

Att hitta plats för bollplaner i tät stadsbebyggelse beskrivs som mycket svårt (Larsvall 2019). Där rör det sig om mycket stora ytor som kan göra att två kvarter ryker, samtidigt som det finns ett stort behov av platser för idrott i stadsmiljön. I Västra hamnen har ambitionen varit att få in mindre idrottsplaner, såsom på skolgården i området, och Koggparken beskrivs i det föreliggande planprogrammet kunna rymma en bollplan (Malmö stad 2006). Som beskrivits medgav inte detaljplaneringen av området detta, där brist på finansiering påtalas som ett skäl. Själva parken finns dock kvar för vistelse, lek, möten och 'visst bollspel.' Larsvall (muntl. 2019) nämner lösningar som testats i andra täta städer, såsom att tänka mer okonventionellt och i en annan skala med mindre ytor där staketet runt om kan fungera som en grön vägg runt planen.

När det gäller planeringens möjlighet att bestämma på vilket sätt marken ska användas finns klara begränsningar. I samrådsredogörelsen för Varvsparken (2004:7f) påpekas att detaljplanen inte kan bestämma ytans innehåll, såsom tidigare var skrivet att 'lekplats med mindre bollplan skall finnas', då Serviceförvaltningen menar att de tillsammans med verksamheten måste fritt kunna disponera och planera ytans innehåll efter uppkomna behov. I plankartan för Varvsparken bestämdes istället att 'Park' innebär 'anlagd park med lekplats' (Malmö stad 2004). Detaljplanen kan därmed inte bestämma alla funktioner, utan bara utgöra ramar för vad som kan komma att bli dess innehåll. Larsvall menar att detaljplanering handlar om att skapa förutsättningar för markanvändning såsom att det finns allmän platsmark och yta för park, men att det inte går att styra i detalj. Sedan är det andra som ritar och utför själva gestaltningen. Därmed kan detaljplanering vara ett ganska trubbigt instrument för att tillvarata ett barnperspektiv (Larsvall muntl. 2019).

Samutnyttjande av friytor, förskolegårdar och parker beskrivs mestadels i positiva ordalag, även om det också beskrivs kunna medföra vissa problem. Samutnyttjande av Varvsparken för att fungera som gemensam utemiljö för skolan i parken tas upp i en plan (Malmö stad 2004:3). Det medges att det ställs särskilda krav på parken för att den ska tåla slitage. "Men det är viktigt att parken inte utgör skolans enda utemiljö, eftersom det lätt uppstår konflikt mellan olika brukargrupper som skall samsas i parken" (Malmö stad 2004:3). Malmö stad har en generell hållning där skolor ska ha tillgång till egna utemiljöer i direkt anslutning till verksamheten (se Planeringsverktyg). I samrådsredogörelsen (2004:3) påpekar Gatukontoret att det är viktigt att parken endast är ett komplement till skolans friyta, men att gränsen mellan skolans utemiljö och parken ska utformas så att det bjuder in till samspel (Malmö stad 2004:3). Samutnyttjande av parkmark innebär därmed främst en bonus som inte räknas in i skolans eller förskolans friyta.

Att ha tillgång till en öppen park i anslutning till en skoltomt kan dock göra det lättare att minska kraven på friyta inom den aktuella verksamheten, då det annars riskerar bli stora öppna ytor som inte gynnar den stadsmässighet som påtalas i ambitionerna för Västra hamnen (Malmö stad 2006). Till exempel påtalas att friytorna på skoltomten i anslutning till Stapelbäddsparken, direkt söder om området, inte följer riktlinjerna för vare sig skolelever eller förskolebarn (Malmö stad 2010: 23f). Stadsbyggnadskontoret bemöter kritiken i samrådet med att friytorna kommer att behöva minskas i förhållande till kraven, då tomten är tänkt att innehålla *både* skola och förskola. Därmed medges att riktlinjerna för barns friyta inte betraktas som en bestämmande faktor för avsättning av tillräckligt mycket mark, utan att kraven på att få fram olika funktioner i stadsrummet får styra och anpassa sig efter den mark som tilldelas.

Den centralt placerade förskolan i Fullriggaren ger exempel på friyta som följer Malmö stads riktlinjer. Förskolegården är cirka 2000 kvadratmeter, vilket motsvarar Malmö stads minimimått för den totala ytan. Därtill ska barnen ha minst 30 kvadratmeter per barn. Förskolan har plats för 72 barn i åldrarna 1-5 (Malmö stad 2008:13), vilket därmed följer stadens riktlinjer. Det beskrivs dock att efterfrågan på förskoleplatser knappt kommer kunna täckas i ett inledande skede, men att behovet på sikt kommer motsvara den utbyggnad av förskoleplatser som sker (Malmö stad 2008:13). Men med tanke på att förskolegården är en central yta, beskrivs att ett högre utnyttjande av marken eftersträvas, såsom samutnyttjande med andra verksamheter. Därför medges även boende, kontor och vårdboende kunna nyttja förskoletomten i planen (Malmö stad 2008: 13).

I planprogrammet (Malmö stad 2006:21) tycks det vara problematiskt att en förskoletomt utgör en öppen del i stadsrummet. Många funktioner på liten yta ses som det övergripande målet för att skapa stadsmässiga, varierade kvarter och då kan inte barn ta den plats de enligt forskning behöver för sin lek. Hur rimmar det med intentionerna i samma planprogram (s. 12), om att särskilt barn och äldre ska ges vikt i utformningen av de gemensamma ytorna? Idén om att bygga stadsmässigt med rumsbildande bebyggelse mot gator med 5-6 våningar och funktionsblandning är tydlig i Västra hamnen. Samtidigt medges att förskoletomter kan skapa öppenhet och luftighet i kvarterens inre delar, såsom i detaljplanen för Fullriggaren (Malmö stad 2008: 21).

Bostadsgården- för barn?

I *Mål och visioner för gestaltning i Västra hamnen* beskrivs bostadsgårdarnas funktion som "grunden för den gröna strukturen [...] Dessutom är de viktiga platser för avkoppling och lek" (Malmö stad 2007: 36). Grönskans funktion på gårdarna beskrivs mestadels i ekologiska termer såsom att ge rum åt olika biotoper för djur och således bidra till biologisk mångfald. Bostadsgårdens funktion som

lekmiljö berörs inte närmare än att den ska ”erbjuda möjligheter till småbarnslek” (ibid.).

Den höga exploateringen i området gör att den obebyggda tomtytan är liten samtidigt som ambitionerna är att området ska ha en grön karaktär (Malmö stad 2008: 4). I detaljplanen för Fullriggaren (Malmö stad 2008:4) framhålls att den ”lilla yta som är tillgänglig för plantering måste utnyttjas till det yttersta. Det innebär att varje gård, oavsett storlek skall vara ordentligt grön och rik på växtlighet.” Poängsystemet för grönytefaktor premierar således grönska som är vertikal och på tak för att göra det möjligt att få ihop en godtagbar faktor inom tomtmarken.

Om grönytefaktor kan vara ett krav på kvartersmark borde små lekplatser på gårdarna också kunna ställas som krav, menar Malena Larsvall (muntl. 2019). ”Inget reglerar det. Det är hård konkurrens om marken på gårdarna – sopsortering, cykelplatser, grönkvot och branduppställning och privata uteplatser. Det gäller att tänka kreativt; att ha sittplats och sandlåda under ett träd.” (Larsvall muntl. 2019). För att skapa en ”yta man kan vara på”, som kan användas för lek och vistelse av de boende, menar hon att alla gångvägar bör samordnas så att grönyterna inte delas upp och fragmenteras på gårdarna (Larsvall muntl. 2019). I detaljplaneringen föreslås de gröna gårdarna rymma lekyta. ”Här anordnas lämpligen lekmöjligheter för de minsta barnen” (Malmö stad 2008:14; 2005:11). Barnens tillgång till lek består dock endast i en viljeyttring i den kommunala planeringen.

Hushöjderna och den täta exploateringen har gjort att gårdar skuggas. I det intilliggande bostadsmässans område, Bo01, hade kommunen satsat ambitiöst på gemensamma utrymmen med en låg exploatering. I kommande exploatering av Flaggskepparen (2005) skulle istället strukturen vara väldigt enkel och exploateringen högre med högre hushöjder (Larsvall muntl. 2019). Malena Larsvall menar att skalan på bebyggelsen är viktig för att skapa en behaglig boendemiljö med goda stadsrum där fyravåningshus beskrivs som en optimal hushöjd då det kan jämföras med hur höga uppvuxna träd kan bli, som något vi lätt relaterar till. I samrådsredogörelser menar MKB³ dock att exploateringen av de attraktiva lägena i Västra hamnen bör vara högre och att en högre byggnadshöjd ska tillåtas (Malmö stad 2008:14).

De tre detaljplanerna som tagits fram efter varandra, visar även att bebyggelsekvarteren ändrats från att vara mer öppna till att nästan vara helt slutna. I Flaggskapparen (2005) fanns det krav på att marken till 45 procent skulle vara obebyggd. Några sådana föreskrifter återfinns inte i de andra planerna. Ambitionen att bygga mot mer slutna strukturer syftar bland annat till att skapa rumslighet där gården tydligt avslutas mot mer offentliga ytor men också för att slippa att få in buller mot gårdssidan av byggnaden (Larsvall muntl. 2019). Halvöppna gårdar har däremot bättre ljusförhållanden, påpekas det (ibid.). I planbeskrivningen för den senaste detaljplanen står att utformningen ska ske så att bästa möjliga solighet på gårdar och grannhus erhålls (Malmö stad 2010:9). Innebörden av ”bästa möjliga” kan diskuteras.

Trafik – anpassad för barn?

Ju längre utbyggnaden i området fortskrider, desto mer trafik kommer alstras. Den höga exploateringen väntas fullt utbyggd generera höga bilflöden (cirka 47 000 resor med bil/ dygn, som senare reviderats till 56 000 bilresor/dygn (Malmö stad 2005:3, 2008:7f). Förhoppningen är dock att Västra hamnen på sikt ska generera mindre biltrafik än vad som redovisas i trafikprognosen (Malmö stad 2010: 22). I detaljplanen lyfts vikten av att genomföra åtgärder för att prioritera hållbara transportslag framför bil, vilka redovisas i trafikutredning som tagits fram för Västra hamnen. Nya bedömningskriterier vid parkeringsbehov såsom anslutning till bilpool, nya gång-och cykelkopplingar över hamnbassängen och separata busskörfält framhålls som exempel som kan minska bilanvändningen i stadsdelen (ibid.).

Huvudprincipen för utbyggnaden av Västra hamnen är att uppsamlingsgator och huvudgator förses med dubbelriktade gång-och cykelbanor på ömse sidor gatan (Malmö stad 2005:4, 2008:8). De inre gatorna i kvarteren benämns som ”gårdsgator” i planprogrammet (Malmö stad 2006:37). ”På gårdsgatan har fordonsförare väjningsplikt mot gående och fordonet ska hålla högst gångfart. [...] Väl utformade gårdsgator ger lugna och trafiksäkra miljöer” (Malmö stad 2006:37). Gångfartsgatorna ska utformas med hastighetsbegränsande element. På lokalgatorna inne i kvarteren blandas därmed cykeltrafik och biltrafik. Intentionen har också varit att skapa ett lugn, fredad inre trafikstruktur i kvarteren (Larsvall muntl. 2019). En lugn trafikmiljö närmast bostaden kan, tillsammans med mycket grönska på innergårdarna, göra att Västra hamnen anses ha blivit ett barnanpassat bostadsområde, menar Larsvall (muntl. 2019).

Esplanaden längs Varvsparken beskrivs kunna få en promenadkaraktär med trafikdämpande belägg-

ning och en hastighetsbegränsning satt till 30 km/timmen (Malmö stad 2006: 35). Förslaget om att stänga av biltrafiken på sträckan längs parken bedöms därmed inte vara nödvändig då "gatan i trafikprognosen visar sig ha mycket låg belastning." (Malmö stad 2006:35) Esplanaden, bedöms i senare detaljplan ha en trafikmängd på 5000 fordon/dygn (Malmö stad 2008:7f). I en senare trafikutredning för Västra hamnen bedöms den trafikeras av 8000 fordon/ dygn när området är fullt utbyggt (Malmö stad 2010a). "En mycket låg belastning" är därmed högst tolkningsbart.

Gatorna runt detaljplanen för Flaggskepparen bedöms ha trafikmängder på mellan 5000 fordon /dygn till 3000 fordon/dygn (Malmö stad 2008:7f). Området kunde dock få en nedskrivna parkeringsnorm (från normalt läge i Västra hamnen på 1,1 per lägenhet till 1,0), med hänvisning till det stora antalet små lägenheter (Malmö stad 2005:4) Sedan området detaljplanerades har parkeringsnormen ändrats till att ligga på ett spann mellan 0,5-1,0 bilplatser per lägenhet, beroende på områdets förutsättningar och vilka åtgärder som vidtas (Malmö stad 2010a).

Det märks att det finns föresatser om att skapa en struktur som underlättar gång och cykel, men att biltrafikens tillgänglighet samtidigt inte kan eller får inskränkas. Istället ska gatustrukturen hålla nere hastigheten på fordonstrafiken genom avsmalningar och hastighetsdämpande element. I samråd kan däremot behovet av bilisters tillgänglighet peka på att de bör ges mer plats. Till exempel pekas på centrumverksamheternas behov av korttidsparkering (Malmö stad 2010:11). Gatorna bedömdes då vara för smala för att kunna ge plats för bilparkering. Stadsbyggnadskontoret påtalar då att plats till viss kantstensparkerings finns, men kräver samarbete mellan bilister, vilket gör att hastigheten naturligt hålls nere. En låg hastighet "bör vara den övergripande målsättningen för de korta lokalgatorna" poängteras av Stadsbyggnadskontoret (Malmö stad 2010:11).

Trafikens anpassning till barns rörelsebehov utgörs av intentioner om att lokalgatorna i kvarterens inre ska vara lugna och fredade (Larsvall 2019). Gatumiljön på de större genomfartsgatorna, såsom runt Varvsparken har däremot inte beaktats på samma sätt, och kan komma att trafikeras i enlighet med Malmö stads hastighetsbegränsning (40 km/h).

Platsanalys i Västra hamnen

Bild 8 visar tillgång till grönyta i Västra hamnen med omnejd.

För att ta reda på hur Västra hamnen svarar mot kriterier i en barnvänlig miljö när området är utbyggt används de tre beskrivna platsanalyserna för att undersöka förekomsten av miljöerbjudanden, parkkaraktärer och hur platser svarar mot kriterier för lekmiljön (OPEC). De platser som undersökts är parker, bostadsgårdar och torgbildningar. Först redovisas hur tillgången till grönyta i området ser ut.

Tillgång till grönyta

Områdets grönytor består av tre parker, stadsdelsparken Varvsparken (cirka 4,4 hektar) och de två mindre parkerna; Koggparken (0,42 ha) och Fregattparken (0,18 ha). Dessa utgör knappt 28 procent av den totala markytan i området. Detta kan jämföras med Malmö som helhet med 45 procent grönyta i förhållande till landareal, vilket är näst lägst i landet (SCB 2010). Andelen grönyta i kommunen minskar också stadigt sedan utgångsvärdet år 2000.

Ett annat sätt att mäta grönytan i området är andel grönyta per person, vilken uppgår till 15 kvm⁴ inom området, och kan jämföras med Malmö som helhet med 106 kvm grönyta/invånare, inklu-

⁴ Räknat på 3327 boende, baserat på folkbokföringsadress 2017 inlagt i 100 x100 ytor i Esri ArcGIS av Håkan Krister-son. Då området inte är helt utbyggt har invånarantalet rundats av uppåt till 3350.

derat krontäckningen på träd (174 kvm grönyta/person för hela kommunen)(Malmö stad 2018f). Varvsparken ska dock inte enbart vara till för de närboende, utan stadsdelsparken ska sörja för ett upptagningsområde med 500 meters radie enligt Malmö stad (2018d) och fungera som en stadsdelspark för nästan hela Västra hamnen, vilket innebär att uppemot 25 000 boende ska dela på stadsdelsparken när Västra hamnen är helt utbyggt (Malmö stad 2013). Däremot finns fler grönområden längs större delen av kuststräckan samt söder om Västra hamnen där stadsparkerna Slottsparken och Kungsparken ligger, som i viss mån kan tillgodose den ökande befolkningens behov.

Med andra ord är den utpekade trenden att den totala grönytan i staden samt grönytan per invånare minskar i Malmö, vilket beskrivs bero på den stora befolkningsökning som skett sedan år 2006 med i snitt 5000 personer per år och den förtätning som det gett upphov till. Grönytan per person kommer fortsätta att minska då förtätning och befolkningsökning inte ser ut att avta (Malmö stad 2018f). Det tidigare beskrivna målet om 40-45 kvm grönyta/ person (Malmö stad 2005) verkar därmed mycket avlägset och inte tillräckligt prioriterat i utbyggnaden av staden. Därmed får befolkningen dela på de ytor som finns med risk för hårt slitage och färre lugna avskilda ytor utan störning från andra besökare.

Parkkaraktärer

Av sju undersökta parkkaraktärer kan området uppvisa samtliga utom *Kulturhistoria*, efter en samman-

Bild 9 visar tillgång till olika parkkaraktärer.

Bild 10,11,12. Exempel Prydnadskaraktär

vägning av huruvida platserna överensstämmer med Nordhs (2006) nyckelord för de olika parkkaraktärerna. Det gör att området kan beskrivas som varierat, även om det finns en ojämnhet mellan påvisade karaktärer; *Prydnadskaraktär* förekommer på 19 platser, medan *Rymd* kan uppvisas på endast en plats. Flest karaktärer återfanns i Varvsparken.

Den vanligaste karaktären, *Prydnadskaraktär* överensstämmer med Nordhs (2006) nyckelord (1) *mötesplatser*; (2) *sittplatser*; (3) *utsmyckningar* och (4) *planteringar*, i måttlig till hög grad, (50- 85 procent). *Prydnadskaraktären* finns på tre platser i Varvsparken, varav en 'finpark' i parkens

Bild 13,14. Exempel Artrik

Bild 15. Exempel Allmänningen

entré i söder, kan betraktas ha en typisk prydnadskaraktär, med både blommande perennplanteringar, utsmyckningar såsom höga portaler och omsorg om material och form tillsammans med sittplatser. Övriga två områden i Varvsparken som kan visa på *Prydnadskaraktär* uppfylls inte till lika hög grad. Karaktäristiskt är en relativt hög grad av hårdgjort material såsom stenmjöl eller betong, såsom längs Einar Hansens Esplanad. Esplanaden upplevs inte som en särskilt 'grön' miljö, då trädallén i tre rader fortfarande är modest i storleken. *Prydnadskaraktären* behöver med andra ord inte uppvisa gröna värden, även om *Planteringar* finns med som ett av nyckelorden. För barn har karaktären betydelse som en plats för många att kunna mötas där fikabord fungerar som element där både barn och vuxna kan samlas. Grahn (2007) benämner karaktären som Samvaro. Nyckelordet *Mötesplatser* har bedömts kunna vara alltifrån lekutrustning till bord och stolar eller en grillplats. Flertalet bostadsgårdar har uppfyllt en *Prydnadskaraktär*, där uppfyllnadsgraden av karaktärens nyckelord har varierat mellan 50 och 85 procent. Avsaknad av mötesplatser såsom platser att slå sig ner på, eller andra former av mötesplatser, tillsammans med brist på utsmyckningar kunde göra att karaktären inte uppfylls (till minst 50 procent).

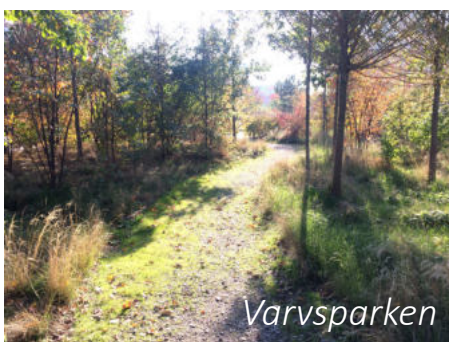

Bild 16. Exemepl Rymd

Bild 17, 18. Exemepl Vild

Karaktären *Artrik* finns på fem gårdar i området med måttlig till hög uppfyllandegrad (mellan 50 till drygt 65 procent), och nyckelorden (1) *detaljrikedom*, (2) *mångfald av växter*, (3) *djur eller insekter*. Karaktäristiskt är således att miljöerna kan uppvisa en stor mångfald av olika växter och att det finns en stor detaljrikedom, som en småskalig trädgård kan uppvisa. Tecken på närvaro av djur eller insekter har i vissa fall bedömts kunna uppfyllas till en måttlig grad då det funnits fågelholkar, insektshotell eller liknande. Nyckelorden är något få men karaktären har ändå bedömts kunna påvisas utifrån beskrivna nyckelord som riktmärke.

Karaktären *Rymd* kunde uppfyllas i en del av Varvsparken i ett så kallat 'häckrum', där överensstämmelsen med nyckelorden (1) *skogslik*, (2) *vidsträckt utan slut* och (3) *upplevelse av att vara i en annan värld* är drygt 65 procent. Platsen har en skogskaraktär, där upplevelsen är att kliva in i en skog; en annan värld, utan kontakt med det som är utanför. Platsen är samtidigt starkt begränsad till ytan. Med tanke på att barn är små, kan en avgränsad del av en park och större buskage upplevas som att komma in i en skog (Grahns 2007). Det är med de glasögonen som karaktären kan uppfyllas.

Allmänningen återfinns på flera platser i parken, där nyckelorden uppfylls till mellan 60 och 80 procent. Det är ytor som karaktäriseras av nyckelorden (1) *öppet*, (2) *robust*, (3) *bollplaner*, (4) *klippt gräsmatta*, (5) *läplanteringar*. 'Pelousen' – den runda gräsytan i Varvsparkens mitt kan till exempel möjliggöra att många människor kan samlas till evenemang såsom majbål och midsommarfirande och bollspel. Dock finns inga fotbollsmål eller andra element för att underlätta olika former av sport och idrott.

Karaktären *Vild* återfinns i Varvsparken och på en bostadsgård med en mindre damm och ett vildvuxet buskage bakom. I parken uppbärs karaktären av en yta som fått växa fritt, där mycket rosenbuskar, vildvuxet gräs och ojämn mark med små 'kullar' svarar mot nyckelorden (1) *Vildvuxet*, (2) *orört*, (3) *naturen har makten*, (4) *avsaknad av mänsklig påverkan*, (5) *lugnt och fridfullt* till 60-70 procent. Karaktären uppfylls därmed till en måttlig grad, vilket är rimligt då det rör sig om urban miljö med visuell kontakt med byggnader och trafik inom ett nära avstånd. Platserna har ändå varit väldigt lugna då de karterats, såsom skyddade från omvärlden respektive att man rör sig en bit ovan gatunivå, utan direkt kontakt med (den modesta) trafiken där.

Lustgården återfinns i området på sju platser. Samtliga tre lekplatser har kunnat uppfylla denna karaktär med Nordhs (2006) nyckelord (1) *lekredskap*, (2) *robusta lekytor*, (3) *omgärdat*, (4) *buskage*, (5) *gräskullar* och (6) *djur* i olika hög grad. Sammantaget har karaktären uppfyllts till 50-75 procent. Tre av de 24 gårdarna har kunnat påvisa karaktären. De aspekter som främst saknats har varit djur, gräskullar och buskage. Då detta bedöms vara den karaktär som bäst tar vara på barns intressen i utemiljön, såsom många lekmöjligheter, tillsammans med att kunna dra sig undan i en omsluten, trygg vrå, kan den kanske anses vara den parkkaraktär som främst tar tillvara ett barnperspektiv i området. Därmed är det betydelsefullt att den kan påvisas på flera olika platser.

Varvsparkens lekplats

O

H

Bild 19, 20, 21. Exempel Lustgården

Bild 22 visar OPEC-värden.

Kriterier för lekmiljön (OPEC)

Enligt de kriterier som finns för att bedöma om en lekmiljö är lekvänlig, stimulerande och innehåller hög andel vegetation finns tre kriterier enligt OPEC; storlek (2000 kvm och uppåt), andel buskar, träd och kuperad terräng samt huruvida lekytor, vegetation och öppna ytor integreras. Högst värden i området återfinns i Varvsparken och på lekplatsen där. Lekplatsen är en välintegrerad del av parken utan staket runt om, vilket gör att leken kan fortsätta utan hinder, varför bedömningen av parken inkluderat lekutrustning på lekplatsen. Därefter finns höga värden i lite större grönytor med integrerade lekredskap, såsom två öppna bostadsgårdar i Flaggskepparen samt Koggparken, men även på vissa mindre, mer stängda gårdsytor. De förskolegårdar med högt staket runt, som inte bedömts vara tillgängliga för områdets barn har inte tagits med i bedömningen.

Bostadsgårdarna som lekmiljö visar på värden mellan 3 (minsta möjliga värde) till 6 med ett snitt på 4,5 av totalt 9 möjliga poäng. Gemensamt är att de flesta har en ytstorlek under miniminivå (under 2000 kvm) och det varierar mellan förekomst av lekutrustning. Vanligast förekommande lekutrustning är sandlåda, varefter gungdjur återfinns på flera platser. Andel buskar, träd och kuperad terräng är relativt liten, då det saknas på många gårdar, men där finns en variation. Integrationen mellan öppna ytor, vegetation och lekytor visar också skiftande resultat. Då flera gårdar inte har lekredskap av något slag blir därmed integrationen obefintlig. En del gårdar har lekutrustning, men dessa ligger inte i anslutning till vegetation, vilket därmed har gett lägre poäng. Därmed uppfyller de endast till en viss

del kriterier för en stimulerande och grön lekmiljö för barn enligt OPEC.

Det är tydligt att det är tillräckligt stora miljöer där det förekommer lekredskap och vegetation i form av buskar, träd och kullar som utgör områdets viktigaste platser för varierad, stimulerande lek. Förutom i Varvsparken, finns det till viss del på tre öppna ytor i området. I kvarteret Fullriggaren finns ingen lekutrustning integrerad i parken eller på den öppna platsen, vilket gör att det blir än viktigare att bostadsgårdarna kan utgöra en god lekmiljö. Endast i ett fall har ett högre OPEC-värde karterats på en bostadsgård i kvarteret. Avsaknad av vegetation på den mindre lekplatsen i området gjorde att denna inte fick högre värden enligt OPEC.

Miljöerbjudanden

Miljöerbjudanden har bedömts i områdets parker, lekplatser, bostadsgårdar och allmänna platser. Det förekommer miljöerbjudanden i alla dessa miljöer och en stor variation av dem uppmättes i miljöer som hade olika slags lekutrustning såsom i Varvsparken och på lekplatsen där (26,5 av totalt 33), i Koggparken (23,5 stycken) samt på närlekplatsen (22 stycken). Offentliga platser utan lekredskap (förutom en sandlåda) hade färre (14,5-16,5), där Fregattparken endast uppmätte 12 av 33 möjliga miljöerbjudanden. På de platserna möjliggjordes exempelvis inte att *gunga på*, att *klättra*, att *hänga från*, *ut-sikt* eller att *forma något*. Platser som utformats med barn i åtanke, såsom lekplatser, är därmed viktiga för att barn ska få tillgång till olika slags miljöerbjudanden i sin närmiljö. Miljöerbjudanden för vatten

Bild. 23 visar de miljöerbjudanden som möjliggörs.

såsom att *simma, fiska* eller *leka med vatten* uppfylldes inte på offentliga platser, utan endast på en bostadsgård där det fanns en damm. Andra miljöerbjudanden som inte uppfylldes i området var att *åka skidor*, *flacka kullar* att åka skateboard på, samt *byggande och konstruktioner* och att *leka med djur*. I det studerade områdets omedelbara närhet finns dock tillgång till vatten, en skateboardpark (Stapelbäddsparken) samt en skogsrand på den stora ännu icke exploaterade ytan mot havet, vilken kan tjäna som plats för byggande av kojor och gömslen. Därmed torde de flesta miljöerbjudanden kunna uppfyllas i området, eller i dess närområde. Att *leka med djur* beror på förekomsten av djur, men är inget kommunen tillhandahåller. Vilda djur såsom insekter, kaniner och fåglar kan vara svårt att planera för. Däremot finns en hundrastgård i Varvsparken där friare lek med hundar kan förekomma.

På bostadsgårdarna förekommer färre miljöerbjudanden än i de större parkerna och på lekplatserna. I snitt uppmättes drygt 13 av 33 möjliga miljöerbjudanden på de 24 studerade gårdarna. Även här var det tydligt att förekomsten av olika slags lekredskap gjorde att fler miljöerbjudanden möjliggjordes. Även vistelseyta, för exempelvis bollsport, regellekar samt möjlighet att gömma sig och leka krig, var viktigt för hur många miljöerbjudanden som kunde uppvisas. Stor skillnad mellan minst (6 stycken) och flest (24 stycken) antal miljöerbjudanden uppmättes, vilket tyder på att gården som lekmiljö och vistelseyta är högst varierande och att det inte finns generella minimikrav för yta eller tillgång till lek på bostadsgården. Drygt 120 kvadratmeter uppmätte gården med minst antal miljöerbjudanden (gård W) mot drygt 2300 kvadratmeter för den med flest, där gårdsytan även utgjorde en förskolas utemiljö (gård J).

Tillgänglighet

Möjligheten för barn att ta sig till grönytor i närområdet påverkas av hur vägen och avståndet dit ter sig. Nedan presenteras tillgängligheten till grönytor baserat på avstånd, genhet, trafikbarriärer och prioritering av gång, cykel och gröna strukturer i gatunätet.

Avstånd till grönytor

Tillgängligheten till Varvsparken inom 100 meters faktiskt gångavstånd med beaktande av säkra gångvägar, innefattar endast bostadskvarteren närmast parken. Vid en buffertzon på 200 meter från parken innefattas en större del av bostäderna i området. Tillgängligheten till parken visar också var säkra över-

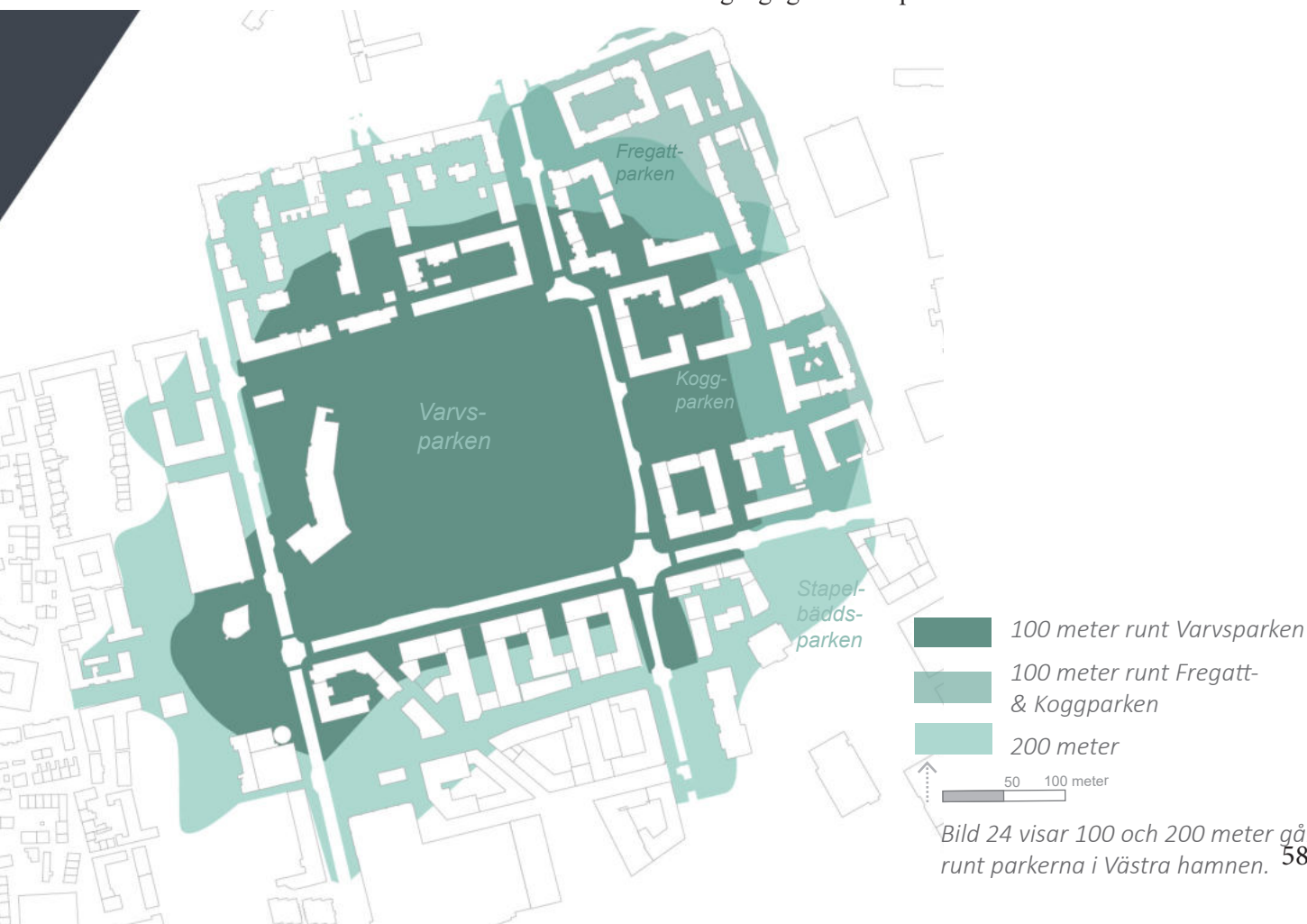

Bild 24 visar 100 och 200 meter gångavstånd runt parkerna i Västra hamnen. 58

gångar över gatorna kan göras, det vill säga var markerade övergångsställen eller upphöjda trottoarer över vägen är belägna. Tillgängligheten till parken är därmed relativt begränsad till de närliggande bostadskvarteren för de avstånd som mätts när förekomsten av säkra gångvägar till parken beaktas. Det påvisar därmed vikten av att ha mindre grönytor nära i bostadskvarteren för att en god tillgänglighet till grönyta ska uppnås för alla barn. Buffertzonerna visar också på hur de förväntade barriäreffekterna från trafiken påverkar tillgängligheten negativt, där förekomsten av säkra övergångar är väsentligt.

Tillgängligheten till de mindre kvartersparkerna, Fregattparken och Koggparken, visar 100 meter gångavstånd runt dem. Eftersom de lokalgator som finns runt om parkerna till stor del är lågtrafikerade utan genomfartstrafik där trafiken kan förväntas hålla en låg hastighet, kan de anses mer trafiksäkra än de större gatorna som ligger kring Varvsparken. Därmed har de inte bedömts utgöra betydande barriärer för barns tillgänglighet.

Genhet

Gångnätets genhet till Varvsparken kan visa hur tillgängligt gångnätet till parken är från de bostäder som ligger längst ifrån den. Genhetsknoten till Varvsparken från den studerade adressen ligger på 33⁵ procent, när fågelvägen jämförts med det verkliga gångavståndet. Därmed är det en större skillnad än 25 procent som anses vara en god genhet för fotgängare med en liten maskvidd i gatanätet. Men det är inte någon anmärkningsvärt stor skillnad. Det går också att få en avsevärt högre genhetsknot⁶ om ett mindre fågelavstånd väljs, men där de få övergångsställena innebär att en stor omväg måste göras för att ta sig till parken till fots, om endast säkra övergångar, såsom övergångsställen till parken väljs. Eftersom övergångsställen endast är placerade i större korsningspunkter i Varvsparkens vardera hörn kan det innebära omvägar, eller att genaste vägen över gatan väljs, vilket ställer krav på att trafiken håller

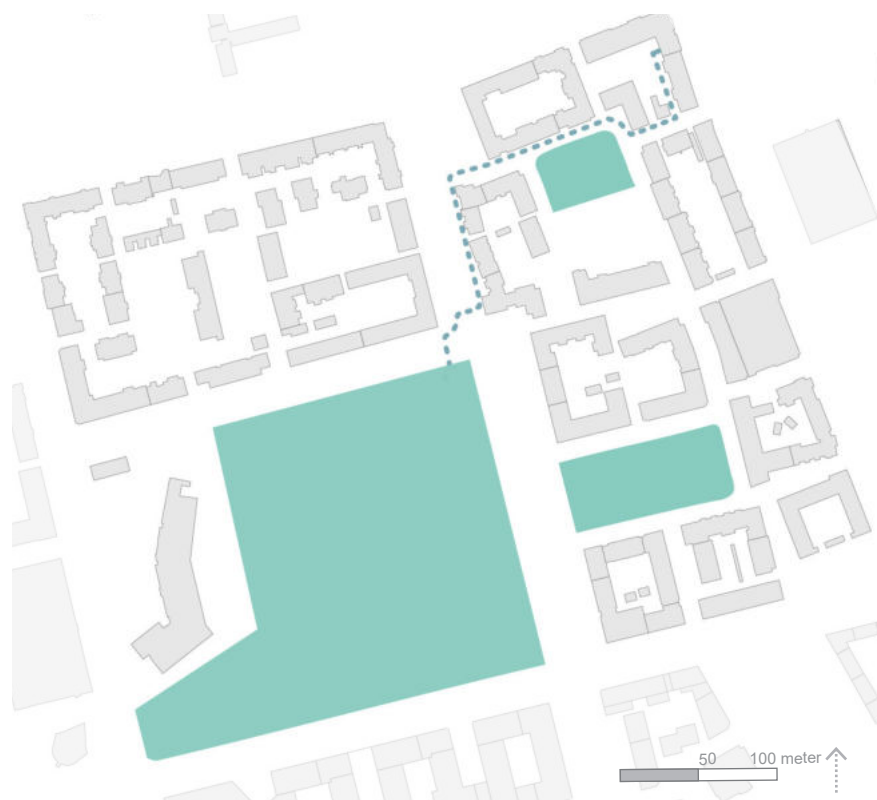

Bild 25 visar gångväg till Varvsparken.

låg hastighet och är uppmärksamma på att lämna företräde.

Områdets gatanät är därmed krokigt och erbjuder inte en så gen väg som möjligt till parkerna, men i varje kvarter finns å andra sidan mindre grönytor som ligger i nära anslutning till bostaden. Till exempel är det faktiska gångavståndet till närmaste grönyta från samma adress i Flaggskepparen cirka 70 meter med en genkvot på 50 procent.

5 Då gångavståndet var 323 meter och fågelavståndet 242 meter.

6 Hela 95 procent, 339 meter verkligt gångavstånd jämfört med 174 meter fågelvägen från en adress i område Flaggskepparen.

	Gångfartsområde		Barriär - över 3000 bilar/dygn <u>eller</u> över 30 km/tim	Bild 26 visar trafikens barriäreffekt i området.
	Parkering/ trafikyta		Betydande barriär - över 3000 bilar/dygn <u>samt</u> över 30 km/tim	
	Låg trafikbarriär			

Trafik & rumsliga barriärer

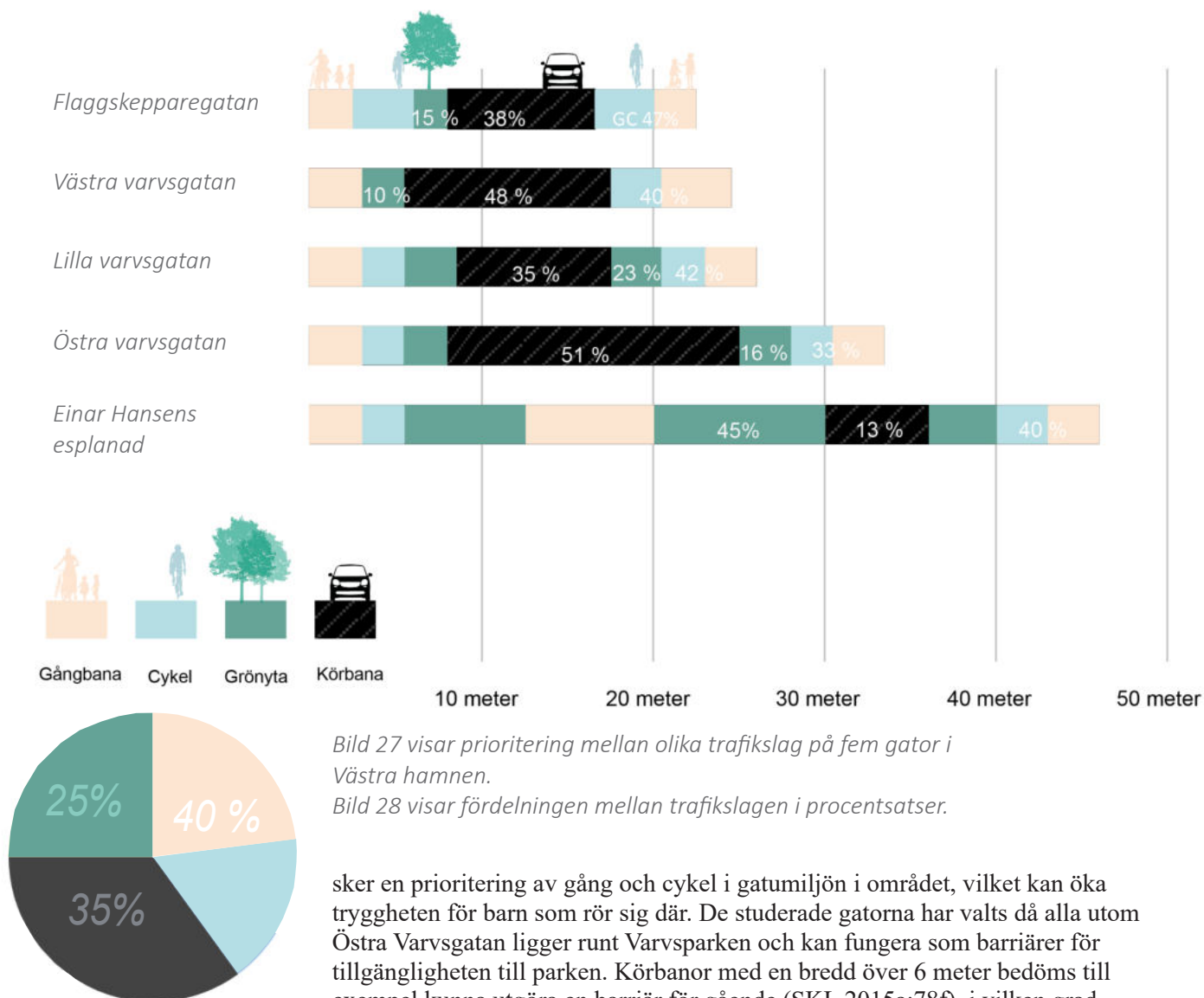
För en god tillgänglighet mellan bostad och grönyta är begränsad hastighet, såsom 30 km/timmen, trafikmängd under 3000 fordon/ dygn och säkra passager över trafikerade vägar viktigt. Gator som har betydande trafikbarriärer för barn visas i mörkare färg. Därtill visas var barriärerna kan överbryggas och var säkra passager går att finna. Kartan visar att större gator utgör en barriär för barn i området, då de större vägarna har trafikvolym och hastigheter över utsatta riktvärden för barn, men varken mätningar eller prognoser, som ligger till grund för bedömningen, visar på stora överträdelser, dock med undantag för Östra Varvsgatan, som uppvisar höga trafikmängder (8200 bilar/ vardagsmedeldygn), vilken skiljs ut med en mörkare färg.

Området är hastighetsreglerat till Malmö stads generella hastighetsbegränsning om 40 kilometer/timmen med undantag för gångfartsgator där gångfart således gäller. Gångfartsgator finns endast i kvarteret Flaggskepparen, vilka därmed inte bedöms innebära en betydande barriäreffekt. Från år 2017 har Malmö infört hastighetsbegränsning på 30 km/timmen utanför samtliga skolor, varför det på Västra Varvsgatan är skyltad 30-gräns. Då gatan samtidigt är bred med trafikmängder uppåt 4000 bilar/ vardagsmedeldygn, visas den i kartan utgöra en barriär.

Trots att lokalgatorna i kvarteren inte har skyltad 30-gräns har de ändå bedömts ge upphov till en låg hastighet, då de är smala med relativt korta raksträckor och saknar genomfartstrafik. Tillsammans med lokalgatornas låga trafikmängder har de bedömts kunna ge en tillräcklig god tillgänglighet för barns möjlighet att nå grönytor på ett (relativt) säkert sätt.

Prioritering mellan trafikslag

Hur mycket plats olika ytor får är viktigt för hur gaturummet upplevs och därmed också hur vägen till områdets parker ter sig. Gatuutformningen spelar även roll för tillgängligheten för barn och blir ett tydligt och väldigt konkret sätt att se på hur planeringen främjar gång och cykel genom hur mycket plats dessa får ta i konkurrens med andra trafikslag. Analysen visar att gång och cykel upptar 40 procent av gatuutrymmet, medan körbana och uppställning för biltrafik upptar 35 procent. Därmed

sker en prioritering av gång och cykel i gatumiljön i området, vilket kan öka tryggheten för barn som rör sig där. De studerade gatorna har valts då alla utom Östra Varvsgatan ligger runt Varvsparken och kan fungera som barriärer för tillgängligheten till parken. Körbanor med en bredd över 6 meter bedöms till exempel kunna utgöra en barriär för gående (SKL 2015a:78f), i vilken grad beror på trafikmängder och säkra passager över vägen. Körbanorna är mellan 6 och 17 meter, vilket således talar för behovet av säkra passager.

Attraktiva och gröna omgivningar beskrivs vara viktigt för viljan att gå (Ekkel & de Vries 2017). Samtliga gatusträckningar har trädplanteringar eller grönyta av något slag, såsom plantering på förgårdsmark eller gatuträd. Nyplanterade träd är samtidigt inte så dominerande som fullvuxna individer utan har ganska modesta storlekar. På sikt kan dock gatumiljön upplevas mer grön och tilltalande, såsom gamla alléprydda gator kan göra.

Planeringsverktyg i Göteborg

I gällande översiktsplan nämns barn som en grupp som särskilt ska uppmärksammas i planeringen (Göteborg stad 2009a: 87). Att göra Barnkonsekvensanalyser, BKA, nämns som särskilt prioriterade i Byggnadsnämndens budget 2018, för att säkerställa inriktningen mot en hållbar stadsutveckling.

Barnkonsekvensanalys och dialogarbete

Som stöd för att arbeta med barnperspektivet i planeringen har en matris tagits fram för Barnkonsekvensanalys, BKA. Denna har funnits sedan år 2011 och består av fem olika sociala teman som ska konsekvensbeskrivas och analyseras i fem olika geografiska nivåer; byggnad och plats, närmiljö, stadsdel, stad och region (Göteborg stad 2016). Analysen ska därmed belysa planeringens konsekvenser för barn. Det används som metod i planeringsprocesser i bred samverkan för att förbättra beslutsunderlaget i olika planeringsskeenden. De fem fokusområdena är:

1. Sammanhållen stad. Göteborgs beskrivs som en segregerad stad där det både finns mentala och fysiska barriärer för att ta sig mellan olika delar. Att skapa en sammanhållen stad och överbygga barriärer innebär stärkta kopplingar och stråk, tillgång till kollektivtrafik och bilfria eller trafiksäkra stråk för att barn ska kunna 'vidga sina cirklar'. Ambitionen är en socialt sammanhållen stad med tillit mellan människor och en stad där olika funktioner blandas.
2. Samspel, lek och lärande. Barn lär sig samspela i leken varför det behövs platser för lek, idrott, kultur, möten och lärande som ska skapa förutsättningar för trygga, jämlika och jämställda möten. Behovet av varierade miljöer poängteras, som kan fungera för små barn till tonåringar (Göteborg stad 2016:29).
3. Vardagsliv. Här tas behovet av närhet till platser för lek, rekreation och service upp och möjlighet för barn att på egen hand att gå, cykla och åka kollektivt till de funktioner som behövs i vardagen. Dessutom påtalas vikten av kvaliteter i skol- och förskolemiljöer.
4. Identitet. En plats karaktär och identitet kan kopplas samman med känsla av tillhörighet och trygghet och den egna identiteten. För att känna tillhörighet till en plats nämns vikten av att platsen är omhändertagen och möjlighet till medskapande. Eftersom barn och unga är mer knutna till sitt hemområde än vuxna, är identitetsfrågan extra viktig för dem (Göteborg stad 2016:34). Det handlar också om att förstå landskapets kulturhistoria.
5. Hälsa och säkerhet. Barns behov av en säker närmiljö tas upp, såsom separering från biltrafik och hastighetsreglering i korsningspunkter där barn och motorfordon möts. Tillgång till varierande och stimulerande utemiljöer beskrivs påverka barns utveckling fysiskt, psykiskt och socialt där trafikmiljön utgör tydliga barriärer för barns rörelsefrihet.

Aspekterna ska vara en utgångspunkt för att prata om frågorna och vara en påminnelse om barnperspektivet genom hela arbetet, menar Mie Svennberg (muntl. 2019), som arbetat med att involvera barn och unga i stadsutvecklingsprocesser och med att ta fram barnkonsekvensanalysen i Göteborg. BKA som verktyg beskrivs vara väl förankrat bland tjänstepersoner med en institutionell kapacitet för sociala konsekvensanalyser (Legeby et al 2015:46).

Göteborg stad ses som ett föredöme när det gäller att involvera barn i stadsplaneprocesser och har välintegrerade verktyg för att utföra BKA vid varje detaljplan med hög grad av komplexitet. Barnperspektivet tycks således vara väl integrerat i planprocessen där frågorna diskuteras och således medvetandegörs i processen. Det viktiga beskrivs vara att tankegångarna kommer upp på dagordningen i planeringen (Göteborgs stad 2016:23). Mie Svennberg pekar dock på behovet av att förtydliga och förenkla verktyget utan att det förminsкас och öka transparensen av vad BKA bidrar med i detaljplanläggningen av marken. Men hon framhåller också att det är de mer komplexa frågorna, som inte går att sätta kvadratmeter på, som ska lyftas i en BKA-process och att en checklista skulle förringa komplexiteten i frågorna. Däremot framhålls betydelsen av att processen får effekt i den byggda miljön. Utan påverkan på planen och senare utformningen av den fysiska miljön vore ju processen helt onödig. En väl utförd BKA ska ha betydelse för barns tillgång till fria och gröna miljöer, menar Svennberg (muntl. 2019).

Det framhålls dock att planeringen i Göteborg har många styrdokument att förhålla sig till med högt ställda kvalitetsambitioner i detaljplanernas planbeskrivningar, som ofta är "svårt att se hur

de angivna kvalitetsambitionerna ska uppnås, följas upp och vem som ansvarar för det” (Svensson et al 2017: 76). De många målen för utformning såväl som för genomförandet av detaljplaneprocessen skapar i sin helhet ”en närmast omänsklig uppgift att greppa” (Svensson et al 2017:55). Så beskriver forskare från Chalmers som följt framtagandet av detaljplaner till stadens jubileumssatsning BoStad2021. De rekommenderar således färre, precisare, uppföljningsbara och koordinerade kommunala styrdokument om de ”ska ha en verkan i den byggda miljön” (Svensson et al 2017:76).

Stadens arbete för att tillvarata barns eget perspektiv genom metoder för dialog och arkitekturpedagogik lyfts också fram som en förebild när det gäller ansträngningar för att göra barn och unga delaktiga i formandet av livsmiljön (SOU 2015:88 s. 210). Till exempel används en särskild metod för att involvera barn i skapandet av sin förskolemiljö (Göteborg stad 2019). För att få in ungas perspektiv i stadsutvecklingsprocesser finns ett Ungdomsfullmäktige i Göteborg sedan år 2005 med unga från 11-18 år (Göteborg stad 2016:16). Där ska unga kunna påverka genom dialog med tjänstemän och politiker och ta upp frågor som är viktiga för unga i staden.

Riktlinjer för friyta

I skriften *Tekniska krav och anvisningar* beskrivs riktlinjer för friytor för skolor och förskolor. Utemiljöerna för förskolor och skolor ska vara ”kreativt och pedagogiskt utformade.” (Göteborgs stad 2018: 3). Anvisningarna beskrivs inte bara grunda sig på stadens mål och visioner, utan har utvecklats i linje med hur man ser på utemiljön i framförallt Malmö stad, Lunds kommun och vid SLU. Riktlinjerna för friyta är utformade som krav och redogörs tillsammans med hur gårdarna kan eller bör utformas. Det står till exempel att ”Friytan ska placeras i direkt anslutning till förskole- och skolbyggnaden.” (Göteborgs stad 2018:5) Vidare skrivs att för förskola gäller minst 35 kvm/ barn. Då förskolan har färre än fyra avdelningar bör friytan inte understiga 2000 kvm. för skolor ska friytan vara minst 20 kvm/elev respektive 15 kvm/elev beroende på årskurs.

Även om friytorna uttryckligen beskrivs som ”krav”, verkar de gå att förhandla i utbyggnaden av staden. I en underökning av kommunalt arbete med friytor på skolor och förskolor beskrivs att det skiljer mellan ambition och praxis (Boverket & Sweco 2018:15). Praxis i Göteborg beskrivs vara att inte understiga minimiytan; 20 kvm /barn i förskolor, även om man har ambitionen om 35 kvm, vilket endast nås i undantagsfall (ibid.). Motsvarande minimiyta för skolbarn är 15 kvm för yngre respektive 10 kvm för äldre skolbarn. För kompensationsåtgärder vid små gårdar används lekvärdesfaktarbetet från Malmö stad som referens (Boverket & Sweco 2018:15).

Dokumentet om friytor i Göteborg är inte politiskt förankrat, men beskrivs ha ”hög status” (Boverket & Sweco 2018: 14). De ställda kraven på tillgång till friyta verkade trots det i det praktiska genomförandet, ”med prislapp”, svårare att driva igenom (Boverket & Sweco 2018:13). Det beskrivs att det finns en tydlig målkonflikt i Göteborg där alla är överens om barnens behov av friyta och håller med om att en rekommendation på 35 kvm är önskvärd, men när det kommer till faktiska prioriteringar är det svårt att driva frågan om barnens behov (ibid. s. 16).

”Det pratas mycket om barns behov i centrum och barnkonventionen, men när det kommer till konkreta siffror om storlek på ytor och kostnader för dessa så är det inte lika lätt att driva frågan om friytor. Det blir ofta en tydlig målkonflikt som till slut måste landa i ett politiskt ställningstagande. Ofta blir då barnens behov utkonkurrerade av till exempel krav på hög exploatering.” (Boverket & Sweco 2018:5)

Planeringen av barns plats görs därmed förhandlingsbar där ytkraven ifrågasätts. Även om det finns riktlinjer för hur mycket yta varje barn ska ha i förskolan så kompromissas det ner för att möta önskemål hos exploatörer. Kompromissen beskrivs innebära att barnperspektivet haft inverkan på planen men inte varit vägledande (Bachs 2017:16). Samtidigt beskrivs Göteborg befinna sig mitt i en process där förståelsen ökar i de politiska leden för vikten av att planera långsiktigt, där man bland annat tittar på hur Malmö stad har gjort (Boverket & Sweco 2018:13).

Tillgång till lekplatser

I dokumentet *Policy för lekplatser* (2007) beskrivs stadens riktlinjer för lekplatsutbudet. Park- och Naturförvaltningen ansvarar för lekplatserna i Göteborg och ska säkra att det ska finnas tillräckligt stora och välplacerade ytor för lek, både på kvartersmark och kommunal mark i nya detaljplaner (Göteborg stad 2007:3). Det finns dock inga riktlinjer som anger hur långt maxavståndet till närmaste lekplats ska vara från bostaden. Istället beskrivs att placering och vägen dit är avgörande för användandet av lekplatsen. "Lekmiljöer ska därför så långt det är möjligt erbjudas inom 15 minuters promenadväg från bostaden" (Göteborgs stad 2007:5). 15 minuters promenadavstånd beskrivs motsvara cirka en kilometer, baserat på en vuxen person (Göteborg stad 2014: 42), vilket kan tyckas vara ett ansenligt avstånd för ett barn att ta sig för att komma till en lekplats. Närlekplatser för de minsta barnen ska fastighetsägaren ansvara för, vilka placeras nära bostaden på kvartersmark (Göteborg stad 2007:4). Därefter finns både lokallekplats, stadsdelslekplats och utflyktslekplatser.

Det finns en medvetenhet om att lekplatser bara tillgodoser en del av barnens lekbehov, och att den friare och mer kreativa leken äger rum i naturen och på "restytor med mycket löst material." (Göteborg stad 2007: 4) Genom att placera lekplatser i eller nära naturen kan båda behoven tillgodoses.

Tillgång till grönyta

I *Grönstrategi för en tät och grön stad* (antagen 2014) beskrivs mål för tillgång på grönyta. Det kan således vara ett verktyg för att beakta barns tillgång till naturkontakt i vardagen. Parker och naturområden ska både finnas nära invånarna och kunna passa alla, med rika och varierade upplevelser (Göteborg grönstrategi 2014: 8). Det beskrivs att en tillräckligt stor mängd (användbar) grönyta i förhållande till invånare inom näbart avstånd är "i synnerhet viktigt för barn, äldre och personer med funktionsnedsättning." (Göteborgs stad 2014: 41). Betydelsen av närhet till bostadsnära parker beskrivs talande: "Att kunna gå själv till det lilla, nära grönområdet är ett viktigt steg i ett barns utveckling" (s. 42). Riktlinjer för maxavstånd från bostaden till grönområden är 300 meter. Som nämnts tidigare är 300 meter ett ganska långt bit för barn att gå på egen hand. De grönområden som räknas som stadsdelsparker ska ligga inom en kilometer från bostaden, vilket beskrivs motsvara cirka femton minuters promenad. Även ljudnivån i parker beskrivs som betydelsefull. Stadens parker ska fungera som pauser i stadens brus, då buller kan göra att de upplevs ogästvänliga och som en "barriär" (Göteborgs stad 2014: 42).

Samutnyttjande

Samutnyttjande av allmän parkmark för närbelägna förskolor och skolor ses som en kompensationsåtgärd när ambitionen inte nås på tomten (Boverket & Sweco 2018). En "park eller ett grönområde precis i anslutning till skolgården kan inte ersätta en skolas utemiljö men komplettera den" (Göteborgs stad 2016:39). I stadens lekplatspolicy skrivs även att staden ska sträva efter att samutnyttja lekplatser med skolor och förskolor för att få effektivitet och ekonomi vid byggandet av nya lekplatser (Göteborg stad 2007:3f). Därmed finns ambitioner om att staden ska verka för att parker och lekplatser samutnyttjas, och att dessa kan kompensera vissa brister i en utemiljö.

Bild 29 visar Kvillebäckens placering i Göteborg.

Planering för barns naturkontakt och lek i Kvillebäcken

I Göteborg ska det byggas mycket de kommande åren. Staden beskrivs vara i ett utvecklingsskede där man går från en stor småstad till en liten storstad (Göteborgs stad 2014: 6). Till exempel ska staden växa med en tredjedel till år 2035 med plats för 150 000 nya invånare. Göteborg beskrivs samtidigt ha som mål att vara en stad "för alla" där utbyggnaden bör anpassas efter de grupper som har störst behov av att ha tillgång till bra miljöer nära – barn och äldre (Göteborgs stad 2009a: 35). Därmed finns mål om att värna dessa grupper i utbyggnaden av nya områden. I den kommande utbyggnaden betonas också vikten av den nära, tätta staden som skapar förutsättningar för möten och kopplingar (Göteborg stad 2009a: 56).

Östra Kvillebäcken är ett första steg i utvecklingen av det större handelsområdet Backaplan på Hisingen med ambitionen att skapa en stadsdel med variation, stadsmässighet och grönska. Stadsdelen ligger centralt, sex minuter med spårvagn från centrala Brunnsparken och i stadens mål för Vision Älvstaden⁷ är grundambitionen att "city växer över Älven". Utbyggnaden är således ett led i att centrala Hisingen ska bli en del av Göteborgs stadskärna (Göteborgs stad 2016:4).

Namnet Kvillebäcken kommer från det vattendrag som avgränsar området i öst och som rinner från norra Hisingen ut till Göta älv. Området var tidigare ett industriområde som kännetecknades av mindre verksamheter, men även med inslag av handel, föreningslokaler och fyndmarknader (Göteborg stad 2008). Till en början var staden positiv till att bevara en del av de verksamheter som etablerats i området och ta tillvara den brokiga miljö som fanns på platsen. I ett senare skede bestämdes ett högt exploateringstal och de olika markägarna i området köptes ut efter hand som byggnaderna revs för att möjliggöra exploatering (Thörn & Holgersson 2016). Marken ägs därmed av olika privata

byggaktörer, som tillsammans skapade ett byggkonsortium och förband sig att utveckla området till en socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbar stadsdel, där de gemensamma ambitionerna sammanställdes i ett fördrag, bestående av åtta mål. Ett av målen är att området ska skapa "attraktiva och levande utemiljöer" (HSB med flera 2018). Därtill ska det vara ett område vars förtecken är "social livskvalitet med trygghet och mångfald" (HSB med flera 2018:7). Visionen om att skapa en hållbar stadsdel genom tät bebyggelse med innerstadskaraktär, som varit ledande för gestaltningen, beskrivs i utvärderingen ha lyckats: "Kvillebäcken har på flera sätt stärkt Göteborg som föregångsstad inom hållbar utveckling." (HSB med flera 2018:4)

Östra Kvillebäcken, som hädanefter bara namnges *Kvillebäcken* detaljplanerades år 2009 där exploateringsstalet uppgår till 1,6 vilket är högre än det exploateringsstal som stått som förebild; Vasastaden i centrala Göteborg, vars exploateringsstal uppgår till 1,0 (HSB med flera 2018:13). De planerade 1600 lägenheterna har blivit över 2000 stycken, då mindre lägenheter efterfrågats (HSB med flera 2018: 14). Hushöjderna skiftar från 4-5 våningar med enstaka åttavåningshus samt ett hus med 16 våningar, som "markerar torget" i områdets inre delar, till mellan sju och tio våningar mot huvudgatorna och Kvillebäcksparken (Göteborg stad 2009: 12).

Andelen barn i området är cirka 12 procent och andelen hushåll med barn 17 procent, vilket är lägre än i Göteborg som helhet (HSB med flera 2018:14). I området finns kaféer, bibliotek, gym, butiker, vårdcentral och bibliotek samt tre förskolor med totalt 180 barn. 2000 personer beräknas arbeta inom området. 75 procent av bostadsbeståndet är bostadsrätter och 25 procent är hyresrätter.

Barnperspektiv i detaljplan och program

Varken i planprogrammet eller i detaljplanen återfinns någon rubrik som specifikt behandlar barnperspektivet. Däremot under *Sociala konsekvenser* nämns att den nya bebyggelsen skapar hög grad av tillgänglighet, med kommersiell och offentlig service, vilket ger förutsättningar för en välfungerande stadsdel med ett rikt socialt liv (Göteborgs stad 2009: 27). Trafiken på lokalgator ska ske på de boendes villkor och bostadsgårdar och Kvillebäcksparken ger möjlighet till vistelseytor där parkstråket längs bäcken skapar plats för aktivitet med lekplatser för både stora och små (ibid.).

Att barnfamiljer skulle ges plats i området var en del i att skapa en blandad stadsbebyggelse med olika människor i olika åldrar, menar Ulrika Gunnman (muntl. 2019) landskapsarkitekt på 02Landskap som varit delaktig i utformningen av parkerna och de öppna platserna i området. När Kvillestaden planerades lyftes inte barnperspektivet på en generell nivå, utan diskussionerna handlade om specifika frågor som tillgång till lek och förskolor i området (Gunnman 2019). Det övergripande barnperspektivet har således inte varit framträdande, men platser för barn, såsom lekmiljöer och förskolor, liksom möjligheten att röra sig i miljön på ett trafiksäkert sätt har funnits med i planeringen. För att vara en central stadsmiljö kan området ändå kallas barnvänligt, anser hon. Hon pekar på att området är lugnt med biltrafik i gångfart där det är lätt att röra sig som barn och att det finns fina innergårdar. Däremot framhålls att det är långt till ett större grönområde och att Kvillebäcksparkens sträckning ligger insprängd i tät stadsmiljö som övergår i industriområden, vilket inte lockar till vistelse.

Det påtalas att olika aktörer bevakar sina intressen och det är svårt att avsätta tillräckligt stora parkytor och gårdar och skapa markutrymme för träd i gatumiljön (Gunnman muntl. 2019). Barnperspektivet i planeringen av bostadsområden måste komma in i ett tidigt skede för att tillräckliga ytor ska avsättas för till exempel förskolor och skolor i ett område (ibid.). Hon hänvisar till markägförhållanden och avtal som viktiga aspekter för vilken planering som sker. När väl mark köpts upp kan det vara svårt att komma i efterhand och kräva att en stor del av marken ska avsättas för exempelvis en förskoletomt. Det är svårt att hävda och argumentera för ett barnperspektiv om det inte finns en ambition och verktyg för det från stadens sida, menar Gunnman. Viljan och kunskapen är viktiga för att se till barns behov i stadsmiljön vid planering av nya områden, påpekar Gunnman.

Målkonflikterna i planeringen, som gör att barns behov av tillräckligt stora platser för lek och utevistelse kan tappas bort, beskriver Mie Svennberg (muntl. 2019) handla om en mängd olika saker som planeringen har att ta hänsyn till i stadsutvecklingsprojekt. Hon nämner ekonomi; vad man är beredd att betala, rådigheten över marken; vem som äger och vilken vision staden har, något som i slutändan är politiskt styrt. Hon menar att fokus främst har legat på att bygga bostäder i och med den stora bostadsbristen som finns i Göteborg, och att staden således tappat bort andra värden.

”vi har en bostadsbrist, men vi har glömt bort att människor ska inte bara bo, de ska kunna leva, de ska kunna ha barn, barnen ska kunna gå till skolan, leka någonstans, det ska finnas kulturverksamheter, äldreboenden, det har kommit efter” (Svennberg muntl. 2019)

Göteborgs stads modell för Barnkonsekvensanalys som har tagits fram efter att området planerades lyfts fram som ett viktigt verktyg för att behandla barnperspektivet i planeringsfrågor. Svennberg menar att så länge man inte ser att staden beaktar barnperspektivet i planeringen behövs BKA.

För att hävda tillgången till grönyta i Kvillebäcken var bestämmelsen om att tillämpa *Grön-nytta* på kvartersmark ett viktigt verktyg, menar Gunnman (muntl. 2019). Det belyser att ett konkret verktyg som sätts som krav i hela området får stor effekt på utfallet. Hon pekar på behovet av fler mätbara verktyg för att göra det lättare att hävda barnperspektivet i planeringen. Vikten av forskning, dokument och rapporter att kunna luta sig mot i förhandlingen av olika intressen i planeringen, så att det inte bara blir ’eget tyckande’ påtalas göra det lättare att få gehör för ett barnperspektiv. Staden har blivit bättre på att lyfta fram barnperspektivet i och med BKA, menar hon.

Samtidigt planerar Göteborg stad för än tätare stadsmiljöer (till exempel i planprogrammet för närbelägna Backaplan) där bristen på markyta blir än större och där det därmed råder högre konkurrens om olika funktioner. Trots att det nu finns ett underlag för att diskutera barnperspektivet i planeringssituationen kan det finnas grund för att utfallet riskerar bidra till än mindre ytor för barn.

Planering för grönyta

I Göteborgs översiktsplan (2009a: 35) står att: ”Det blir allt viktigare att använda gröna ytor och vatten som gestaltande element i en stad som byggs tätare.” Även i tät stad krävs plats för ”både vackra och tillrättalagda parker och platser för spontanidrott, men också i form av lite vildare natur där det går att bygga kojor och klättra i träd” (Göteborg stad 2016:12). Staden beskrivs också ha goda förutsättningar för en god tillgång på en stor variation av gröna miljöer, då staden är byggd i ett mycket varierat landskap (Göteborgs stad 2014: 48).

Kvillebäckens grönstruktur lades ut i det föreliggande planprogrammet för området (upprättat 2002) där bäckens sträckning och stränder på ömse sida vattnet öster om området utgör den

Bild 30 visar den offentliga grönstrukturen i Kvillebäcken.

grundläggande strukturen tillsammans med gatuplanteringar längs två av områdets huvudgator; Gustaf Daléngsgatan och Färgfabriksgatan och en sammanbindande gata i väst-östlig sträckning; Långängen. I planprogrammet bedömdes dock området endast rymma cirka hälften av de lägenheter som senare uppförts (Göteborg stad 2002:26). I den senare detaljplanen från år 2009 framhålls istället att ett högre exploateringsstal är nödvändigt för att få "en rimlig" exploateringsekonomi i projektet (Göteborgs stad 2009:4). Grönstrukturen förblev dock densamma och ska därmed delas av många fler. Den höga exploateringsgraden i området innebär således att det skapas ett högt tryck på den allmänna parkmarken. Kvillebäcksparken, som har formen av en långsmal park längs båda sidor om bäcken, är mellan 50 meter och 15 meter bred, men i avsaknad av annan grönyta beskrivs parken fungera som områdets stadsdelspark, enligt Park- och naturnämnden i samrådsredogörelsen (Göteborg stad 2008a: 5). Nämnden ställer sig frågande till om parken kan tillgodose invånarna med de rekreativa värden som en stadsdelspark bör ha. Enligt stadens riktlinjer ska en stadsdelspark till exempel ha plats för vila, mötesplats, picknick, sällskapslek, promenad och lek (Göteborgs stad 2014:43). Det påpekas att planområdets parkmark är liten i förhållande till övriga bostadsområden i Göteborg. Parkytan som skapas med upprättandet av planen är 6,6 kvadratmeter per bostad (Göteborg stad 2009b:3), i jämförelse med cirka 40 kvadratmeter per invånare i Göteborg som helhet (Göteborg stad 2008a:5).

När planförslaget togs fram var det mycket diskussioner om hur mycket parkmark som skulle vara kvar, menar Ulrika Gunnman (muntl. 2019) som varit delaktig i processen. Hon beskriver att det var en kamp att hålla exploateringsstalet nere och ge plats åt parkmark och samtidigt få solinsläpp på gårdar och strategiska platser. Hon menade att vissa aktörer såsom exempelvis Park- och naturförvaltningen förordade tillgången till grönyta och var en viktig part för att parkgränsen inte flyttades ytterligare. Samtidigt var det en fråga som handlade om ekonomi i projektet där exploatören ville bygga mer, och där en större parkyta inte var möjlig om inte våningshöjden på byggnaderna ökades ytterligare, menar Gunnman (muntl. 2019).

När parkmarken är liten kan det vara desto viktigare att den är användbar och av hög kvalitet. Gestaltningen av parken har fokuserat på att behålla en naturpräglad karaktär med vattnet i fokus, menar Gunnman (muntl. 2019). I den norra delen av parken ska "häckrum för lek" innehålla lekredskap och olika beläggning med staket runt. Parken ska delvis nyttjas som lekyta för förskolornas verksamhet, varför lekytorna designas så att de ska upplevas tillgängliga för samtliga barn de tider förskolan håller stängt (Göteborgs stad 2009:17). Eftersom lekplatsen är planområdets enda på offentlig mark kan många barn förväntas vilja använda den. En hög grad av samutnyttjande ökar risken för att det både blir högt slitage och konflikt om ytor och lekredskap.

Kvillebäcksparken är 2,17 hektar stor, vilket motsvarar riktlinjerna för en stadsdelspark i Göteborg. I detaljplanen beskrivs att parken med bäckens vatten "ger området en grön karaktär" (Göteborg stad 2009: 16). Parken ligger dock i utkanten av området men tillskrivs trots det stor vikt för att kunna ge hela området en grön prägel. Placeringen, intill den tungt trafikerade Hjalmar Brantingsgatan och den lägre trafikerade, men visuellt närvarande Färgfabriksgatan, ger svårigheter att uppfylla möjligheten för parken att vara en plats för vila, såsom beskrivs att en stadsdelspark ska vara. Störningen från vägtrafiken kan inte väntas skapa goda rekreativa förhållanden för de boende, där buller rentav beskrivs bidra till en ogästvänlig miljö och hälsoproblem (Göteborgs stad 2014). Målet är dock att parkerna ska vara en fristad från detta: "Stadens parker och naturområden ska fungera som gröna oaser, pauser i stadens brus." (Göteborgs stad 2014:30). Kvillebäcksparken riskerar dock både vara liten till ytan relaterat till invånartal och störningsutsatt.

I kontrast till bebyggelsens mer tillrättalagda ytor beskrivs oplanerade ytor vara ett viktigt komplement för barn. Parkens "vilda" natur och välordnade ytor kommenteras i en workshop med barnperspektiv: "Oplanerade ytor har ofta det högsta värdet" (Göteborg stad 2017: 112). Innan utbyggnaden av området beskrevs området vid bäcken ha karaktären av naturmark med högt gräs och vass samt grupper av lövträd, främst björk (Göteborgs stad 2009:28). Vegetationen föreslogs dock glesas ut på grund av den skuggkänsliga och ovanliga växten knölnate som förekommer i bäcken (ibid.). Däremot beskrivs kommande byggnader skugga bäcken utan att riskera knölnaten, då den är anpassad till vegetativ beskuggning.

Det är tydligt att mätbara ekologiska värden får stort genomslag i planeringen, där stor hänsyn tas till förekomsten av knölnate. Behovet av uppvuxna träd för invånarna i det nya området, och möjlighet för barns naturnära lek utelämnas dock. I nya, täta stadsmiljöer kan det vara svårt att skapa en naturkänsla, då det tar lång tid för vegetation att växa till sig, vilket ger vikt åt att ta tillvara den

vegetation som finns på platsen. I behovsanalysen för området lyfts också vikten av att bevara halvvida lekmiljöer (Göteborgs stad 2016a:11). Brist på yta lyfts fram som en orsak för att inte mer naturliga miljöer kunnat åstadkommas i gestaltningen, men med mer vilja och kunskap hade nog mer tillåtande miljöer kunnat skapas, trots bristen på yta, resonerar Gunnman (muntl. 2019).

Förutom Kvillebäcksparken var gatuträd ämnade att bidra till stadsdelens gröna prägel. Mycket av de trädplanteringar som föreslogs i gestaltningen av området har dock inte förverkligats, påtalar Gunnman. En förklaring är problem med plats för branduppställning. Planteringarna borde istället fått en alternativ plats, menar hon och medger att det har bidragit till att området är ”våldigt hårdgjort och kalt” (Gunnman muntl. 2019). I området har verktyget Grön-nytta använts, vilket liknar det för Västra hamnens Grönnytefaktor, och mäter åtgärder för mängden vegetation, dagvattenhantering och biologisk mångfald (HSB med flera 2018:13). Grön-nyttan har dock endast gällt på kvartersmark – såsom bostadsgårdar, och har inte varit styrande för den offentliga marken på gator och torg, vilket Gunnman (muntl 2019) menar kan ha bidragit till att trädplanteringar förbisätts. Däremot har planteringar på förgårdsmark varit hårt reglerade i planerna, vilket exploatörerna därmed sett till att förverkliga (Gunnman 2019).

Inom kommande utbyggnad av köpcentrumområdet Backaplan och Flunsåsstråket tillkommer parkmark i Kvillebäckens närhet. För utbyggnaden av Backaplan har ett planprogram tagits fram (upprättat 2018), där en breddning av parken med en ökning med cirka en tredjedel av nuvarande yta föreslås. Samtidigt ska den nya stadsdelen bli tät med ett genomsnittligt exploateringsstal på 2,0. (Göteborgs stad 2018a :27). Det är alltså högre än exploateringsstalet för Kvillebäcken, på 1,6. Målet är dock att tillskapa något mer grönyta per boende än som gjorts i Kvillebäcken - 7,5 kvm per boende. Men Kvillebäcksparken förväntas samtidigt komma att användas av än fler, förutom invånarna i nuvarande planområde och de förskolebarn som har parken som sin utemiljö. Konsekvensutredningen för planprogrammet för Backaplan pekar på problematik kopplat till för hög grad av samutnyttjande. Då parkerna som skapas på Backaplan också ska kompensera för små förskolegårdar och i viss mån små gårdar, finns risken att det blir högt slitage och konflikter mellan brukare (ÅF 2018). Barnen får ingen fredad zon som bara är deras, och det skrivs att ”risken är att barnen får anpassa sig till de vuxnas behov och får en mindre hälsosam och jämlik livsmiljö” (ÅF 2018:19). Göteborgs stad fortsätter således att planera för mycket små grönytor i förhållande till antal boende, trots att balansen mellan närboende och en tillräckligt stor grönyta tydligt beskrivs som en målsättning, med särskild betydelse för de som använder de bostadsnära miljöerna mest; barn och äldre (Göteborgs stad 2014).

Barnkonsekvensanalyser, BKA, kanske inte har fått så stort utslag på nyare planer ändå. Mie Svennberg (muntl. 2019) menar att skyddet för de befintliga grönytorna stärks av att staden har ett barnperspektiv, vilket har lyfts i dokument. För att tillskapa nya grönytor, där det förut inte funnits gröna miljöer, krävs däremot skarpare verktyg, såsom riktlinjer eller krav som det inte ska gå att förhandla bort, menar Svennberg (muntl. 2019). Nirmala Adapa Blom (muntl. 2019) som är ansvarig för att granska kommunernas planer avseende barnperspektivet på Länsstyrelsen i Västra Götaland, menar att hon gärna sett att det fanns ytkrav för grönyta inom bostadsutbyggnad. Då forskning kan visa på hur stor effekt det har för människors välbefinnande och barns möjligheter till lek miljöer samt hanteringen av dagvatten och temperatur i städer borde det ges högre prioritet. Hon nämner att det borde vara minst 30 procent grönyta i nya bostadsområden. Det saknas inte kunskap om vikten av gröna miljöer för barns lek och välmående i stadsplaneringen, men samtidigt kan viljan att bygga mycket och tätt vara prioriterat i relation till andra mål.

Möjligheten för barn att ta sig längre bort, till större grönytor i planområdets närhet, såsom den större naturliga parken söder om området (Ramberget - knappt 500 meter bort) präglas av flerfiliga trafikbarriärer med hög trafiktäthet. Det beskrivs också vara problemet för det kommande planområdet vid Backaplan. Även om det är fysiskt möjligt att ta sig till större grönytor, betyder det inte att de uppfattas som tillgängliga. För att närbelägna grönområden ska tillgängliggöras behöver otrygga stråk och barriärer ses över (ÅF 2018).

Väster om planområdet finns grön- och friytor i form av gräsmattor och grusplaner som föreslås användas för exempelvis bollspel (Göteborgs stad 2009:17). Det så kallade Flunsåsstråket är ett tidigare obebyggt grönstråk till Flunsåsparken väster om Kvillebäcken. Stråket ska bevaras och olika ytor längs det rustas upp eller gestaltas, såsom Fjärdingsplan direkt väster om området (Göteborgs stad 2016a: 16). I detaljplanen för området som antogs 2015 innebär upprustningen att den nuvarande fotbollsplanen ersätts med en konstgräsplan längre västerut och att en ny förskola uppförs. Detta

stråk blir ett välbehövligt parkrum för invånarna i Kvillebäcken och kopplar samman de grönytor som sträcker sig mot den större Flunsåsparken en kilometer bort, tillsammans med Bjurslätsskolan, där många barn förväntas gå i skolan. Därmed kan fler tillgängliga grönytor skapas för barn som med en bra utformning kan möjliggöra variationsrika miljöer som kan locka till lek. Tillgängligheten till området i korsningen Gustaf Daléngsgatan är viktig för barnens möjlighet att ta sig dit.

Planering av friytor

I planprogrammet (2002: 8) står: "Öppna platser och lekytor bör ges utrymme, särskilt i södra delen." Södra delen avser hela planområdet. I detaljplanen skrivs att en "mångfald av lokala mötesplatser" skapas genom små gaturum och gårdsrum i området (Göteborg stad 2009:27). Det är just de små platserna som ges plats, även om den mindre torgytan i mitten av området beskrivs som "ett större torg" som ett "komplement till områdets gröna parker" (Göteborg stad 2009: 17), även om endast en park skapas. Torget i områdets centrum ska fungera som en samlingspunkt och orienterande plats i stadsdelen (s. 11) och beskrivs vara "en solig plats fredad från buller" (Göteborg stad 2008:11, 2009: 17), vilket således tyder på trafikens närvaro och den påverkan på utemiljön som det medför.

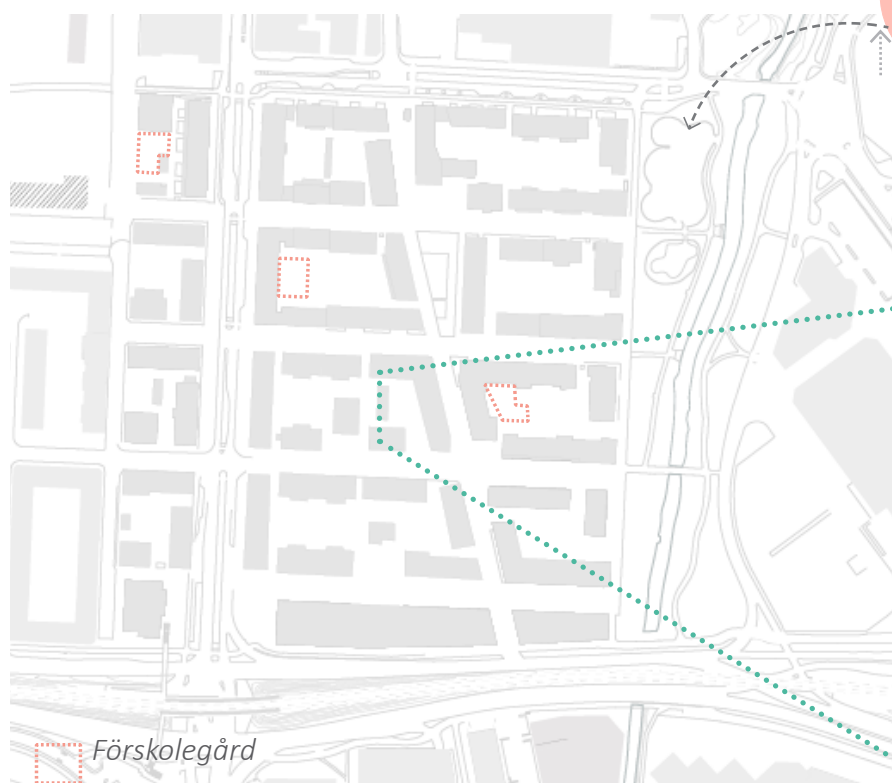
För att vara en samlingsplats för området bör det finnas något att samlas runt som gör att boende vill ta sig dit. Det beskrivs att: "Lek och andra aktiviteter integreras i torgets utformning" (Göteborg stad 2008: 30) och i illustrationsplanen visas en mindre lekplats i anslutning till torgytan. Lekplatsen skulle se till att det fanns tillgång till lekmiljöer utanför kvartersmarken på bostadsgårdarna, menar Gunnman (muntl. 2019). Torget har dock fått en enklare utformning utan lekyta då råidigheten över utformningen lämnats till en annan part som stått för projekteringen, menar Gunnman (muntl. 2019). Orsakerna, resonerar hon, kan vara ekonomiska eller skötselmässiga, eller så menade man att det redan fanns en lekplats på nära håll i Kvillebäcksparken som kunde förse området. Med sin lokala karaktär kunde en lekplats dock fungera som komplement till lek på bostadsgården och ge plats för barns lek och ianspråktagande i bostadsområdet. Det kunde säkerligen också utökat möjligheterna för att torget skulle fungera som en nära mötesplats för boende.

Bostadsgården – för barn?

Gårdarna ligger inom kvartersmark och deras utformning detaljstyrs inte av planprogram eller detaljplan. Utförande och underhåll tillfaller fastighetsägaren (Göteborg stad 2009:35). Däremot kan regleringar av utformningen såsom andel grönyta på gårdsmark skrivas in som ett krav för att bebygga marken, såsom Grönytefaktor är utformad. När det gäller lekmiljö och lekredskap på gårdsmark kan planprogram ge uttryck för att det bör iordningsställas platser för lek men dessa formuleringar är bara

Gemensam
utemiljö på
lekplatsen

Bild 31 visar placering av områdets föreskolegårdar i förhållande till den gemensamma lekplatsen.
Bild 32 visar det beskrivna exemplet på en bostadsgård.

vägledande och inte reglerande.

Intentionerna för att möjliggöra barns lek på bostadsgårdarna beskrivs i gestaltningsprogrammet: "På gården anordnas gemensamma ytor med sittgrupper och platser för småbarnslek med sittmöjligheter intill." (Göteborg stad 2008:29). Även i detaljplanen beskrivs att kvarterstrukturen i området ska ge förutsättningar för trivsamma och trygga halvprivata bostadsgårdar "att användas för både barnfamiljer och andra." (Göteborg stad 2009:27). Gårdar med lek på och mycket grönt var något som diskuterades för att tillgodose barnfamiljer behov i utformningen av området, menar Gunnman (muntl. 2019).

Gårdarna skiljer ut sig mot gatumiljön genom att de ligger cirka en meter över gatans nivå samtidigt som de ska vara öppna mot omgivande gator utan avskärmningar. De öppna gårdarna i Kvilebäcken motiveras av att de är tillgängliga för alla, där barn lätt kan springa mellan gårdarna (Gunnman muntl. 2019). På så sätt kan barn få tillgång till andra gårdar och röra sig mellan kvarter genom gårdsstrukturerna. Samtidigt är den egna gårdens möjlighet till lek viktig då det troligtvis inte är lika självklart att gå till en annan gård för att leka.

Fokus för utformningen av gårdarna har primärt legat på att skapa gröna miljöer, där gestaltningen utgått från den för området uppförda verktyget *Grön-nytta*, som ska säkerställa förekomsten av vegetation, dagvattenhantering och biologisk mångfald. Gårdarna skulle bidra till olika biotoper, där teman som strandäng, hage, lund och skog valdes (HSB med flera 2018:13). Fokus i arbetet har därmed varit ekologisk hållbarhet och ekosystemtjänster där gårdens funktion som lekmiljö inte varit lika framträdande, trots dess stora värde som bostadsnära miljö för barn.

Även om vegetationen kan vara riklig, beskrivs gårdsmiljöerna vara ganska tillrättalagda med programmerade sittplatser och planteringar (Gunnman muntl. 2019). Gunnman menar att med en uttalad vilja och mer kunskap hade nog mer tillåtande miljöer kunnat skapas i området trots bristen på yta. Hur barns plats på bostadsgården har formats under planering och gestaltning kan därmed vara intressant att belysa.

Kristina Ström (skriftl. 2019), som arbetar som landskapsarkitekt på Landskapsgruppen, har varit delaktig i att utforma en av gårdsmiljöerna i området. Den 450 kvm stora gården ligger på bjälklag med garage under, har ett flertal upphöjda planteringsytor med hög stålkant, små gräsytor inemellan och en central plats att sitta vid med fasta utemöbler och ståbord, som kan indikera möjlighet att stå och mötas under festliga former. Gården har också delats in med flätade skärmar. Det är således en prydlig och småskalig karaktär, men utan förekomst av specifika miljöer för barn att vara eller leka på.

Ström (skriftl. 2019) beskriver att målgruppen för boendet var unga vuxna som köper sin första lägenhet. Något som var styrande för gestaltningen var bland annat kravet på en viss grönkvote enligt Grön-nytta-modellen. Men även "lekfulla inslag" var ett av ledorden i utformningen, vilket konkretiseras i "plattorna och skärmarna tex", det vill säga de framträdande trampstenarna i gräsytan och de flätade rumsindelade skärmarna. I skissarbetet fanns en mindre sandlåda med, men den togs senare bort. Anledningen var att gården ansågs ligga väldigt nära den kommunala lekplatsen vid ån, dit barnfamiljer lätt kan promenera (Ström skriftl. 2019). Gården ligger knappt 300 meters gångväg från den kommunala lekplatsen och inga hårt trafikerade vägar behöver korsas för att ta sig dit. På vilket sätt barns behov av vistelseyta tillgodoses på bostadsgården beskrivs genom gårdsmiljöns lekfulla uttryck, där barns handlingsmöjligheter beskrivs:

"Man kan hoppa från sten till sten och leka inte nudda golv osv. Man kan gömma sig bakom skärmarna. Det går att köra bobbycar eller trehjuling på plattytorna. Fågelholkar, fladdermusholkar och insekts-hotell lockar fram frågor och lekfullhet hos barn. [...] fantasin sätter gränserna. [...]" (Ström skriftl. 2019)

Citatet belyser att det lekfulla i miljön, från gestaltarens synvinkel, gör att även barn kan använda gården, även om "lekfullhet" kanske inte syftar på vistelseytor avsedda för barn, utan på att hela gården är lekfull och därmed beskrivs som barnvänlig. En attraktiv gårdsmiljö som vuxna vill spendera tid i, kan också göra att barn kan ta med leksaker ut och leka "i det lilla". Ett hinder för att prioritera barns lek i gårdsmiljö beskrivs vara om gårdarna är små och ligger på bjälklag. I de fallen får bostadsgården istället vara inbjudande och "ge plats för lek av annan karaktär" såsom denna bostadsgård (Ström skriftl. 2019). Mycket av lekbarheten kan också avgöras av inställningen hos de boende och hur tillåtande miljön upplevs för barn, men mycket hänger såklart på gestaltningen, menar Ström, "att vi tänker på barnens vardagsmiljöer redan i skissfasen."

Gårdarna har avsiktligt inte gjorts så stora, då det funnits en vilja att kvarteren inte skulle vara för stora för att skapa möjlighet att gena mellan (Gunnman muntl. 2019, Göteborg stad 2008). Även uppdelningen av mindre kvarter mellan olika byggherrar, för att skapa variation i bebyggelsen, gör att gårdsmarken delas upp mellan olika förvaltare, även om avsikten inte är att skapa fysiska barriärer mellan gårdarna riskerar ofta gårdshus att placeras där. Det minskar således den tillgängliga ytan som kan ge plats åt olika funktioner och plats för lek på gården.

Gårdarnas användbarhet kan också bero på trivselvärden såsom solbelysning. I samråd påpekas att exploateringsgraden i området har gett höga hushöjder som riskerar att skapa långa slag-skuggor. Det beskrivs dock att trots att gårdarna ligger i skugga vid vår och höstdagjämning är någon del av varje gård solbelyst när solen står högre på himlen. Stadsbyggnadskontoret menar därmed att: ”Slutsatsen är att soltillgången på gårdarna kan bedömas som acceptabel.” (Göteborg stad 2008a:8). I uppföljningen av hållbarhetsprogrammet beskrivs att delar av området upplevs som skuggigt på grund av den höga exploateringen (HSB med flera 2018:13).

Föresatserna att skapa ett område med en hög exploatering har även gjort det svårt att avsätta plats för barns utemiljö på förskolegårdar. Eftersom byggherrarna inte ville släppa kvartersmark för att ge plats åt förskoleverksamhet i området, beroende på hänsyn till totalekonomin i projektet (Göteborg stad 2009b:2), fanns förslag om att förlägga en förskola på parkmark i Kvillebäcksparken (Gunnman muntl. 2019). Det skulle göra att en stor del av parken var otillgänglig för allmänheten och boende i området och motsattes därmed av kommunen. Lösningen blev att lägga förskolorna i bottenvåningar på kvartersbebyggelsen och ha förskolegård på bostadsgårdarna. För att leva upp till en rimlig friyta per barn skulle den gemensamma lekplatsen i parken samutnyttjas av samtliga tre förskolor med vardera tre avdelningar (Göteborg stad 2009:16).

Många av de synpunkter som kom in om planförslaget rörde förskolornas placering och utemiljö, eller brist på den. Kritik riktades mot att den nuvarande utbyggnaden inte uppfyller förskolans krav på god pedagogisk miljö (Göteborg stad 2009b: 2, 4). Det beskrivs också att de få lekytorna för barn i området kan göra att förskolegårdarna blir en tillgång för boende barn i området, när förskolan inte har verksamhet. Placeringen innebär dock att förskolegårdarna kommer att ligga i skugga större delen av dagen och året, på grund av omgivande byggnadshöjder. Det påpekas också att barn i grupp inte leker tyst och att det kan vara besvärande för boende runt gården (ibid.). Därmed beskrivs placeringen inte särskilt lämplig för vare sig barn eller boende. Adapa Blom (muntl. 2019) på Länsstyrelsen i Västra Götaland, lyfter fram positiva aspekter av att placera förskolegårdar på bostadsgårdar såsom att det skapar trygghet och en levande bostadsområden som befolkas dagtid då människor är på arbete och i skolan.

I uppföljningen av hållbarhetsprogrammet för Kvillebäcken (HSB med flera 2018:15), anges att den faktiska friytan på förskolegårdarna är mellan 4,9-7,9 kvadratmeter per barn, vilket kan jämföras med kommunens riktlinje om 35 kvm friyta per barn (Göteborgs stad 2016). Det betyder att barnperspektivet inte kan anses vara tillräckligt tillgodosett i detta fall. Kvillebäcksparken, som ligger mellan 190-500 meter från förskolorna, används istället flitigt, där det finns toalett och skötrum. I en utvärdering av förskolorna i området pekas på att avsaknaden av riktlinjer för förskolor när området planerades bidrog till ”helt obrukbara” förskolegårdar för de äldre barnen och en yta som gör att endast upp till 30 procent av barnen kan vara ute samtidigt (Grahns 2017:38). Det kan också vara svårt att komma iväg till parken, där det kan gå flera dagar mellan tillfällena, och som ”i bästa fall” rör sig om en timme på förmiddagen (s.39). Ett ramprogram med riktlinjer togs fram år 2012, men ”avsteg görs dock nu regelmässigt vid planering av tät stad” (Grahns 2017:38).

Tittar man på planprogrammet för Backaplan fortsätter Göteborgs stad (2018a) att planera förskolorna på innergårdarna i bostadskvarteren med compensation för utemiljö i närmaste park. Det beskrivs ”kravet” om att ”friytan ska placeras i direkt anslutning till förskole- och skolbyggnaden.” (Göteborgs stad 2018:5), verkar vara högst tänjbart. Bara på ett ställe planeras en förskola i en friliggande byggnad med en tillhörande fristående förskolegård. Även skolorna måste komplettera sina utemiljöer i de allmänna parkerna för att nå målet om tillräcklig friyta i planförslaget för Backaplan, varför ett övre tak för samutnyttjande har satts (Göteborg stad 2018a:46). Samutnyttjande till en viss grad beskrivs som positivt då området befolkas större delen av dagen. Dock medges att slitaget kan bli för stort och göra att en yta inte längre uppfattas som offentlig. Det som sågs som ett misslyckande i planeringen av Kvillebäcken, där förskolorna ”fick stryka på foten” beskrivs numera ha blivit standard i planeringen (Grahns 2017:2). Det visar ingen ökad medvetenhet om barnperspektivet i planeringen efter införandet av BKA.

Trafik – anpassad för barn?

Trafikstrukturen i planen är utformad för låg trafik inne bland bostadskvarteren, där gång- och fordonstrafik blandas, och tätare biltrafik på gatorna runt om. De tre huvudgatorna; Hjalmar Brantingsgatan, Gustaf Daléngsgatan och Färgfabriksgratan är alla vältrafikerade sträckor, varav Gustaf Daléngsgatan delar planområdet i en västlig och en östlig del. Den mest vältrafikerade gatan, Hjalmar Brantingsgatan, har legat utanför detaljplanlagt område. Dess trafik och gatuutformning förväntas dock vara högst påtaglig för barns möjlighet att röra sig i området. Planområdet är välförsörjt med kollektivtrafik då det angränsar till en högratikerad bytespunkt för spårvagn och buss, Vågmästare-platsen.

Utformningen av trafiken har delvis gjorts med tanke på att barn ska kunna röra sig på gatorna, menar Gunnman (muntl. 2019), som även tagit fram ett trafik-PM för området. Utgångspunkten var att skapa en lugn miljö inne i kvarteren. Hon nämner idén om *Slow city* som en förebild. Bilar har tillträde för att kunna komma ner till garagen under gårdarna, men all genomfartstrafik sker på de större gatorna runt om. "Det är kanske inte en lekmiljö ute på gatorna, men det ska gå lätt att springa hem till grannarna." menar hon. I detaljplanen nämns inte barnen som ett skäl för lågtrafikerade lokalgator, men det står att utformningen ska ha karaktär av gårdsgator med biltrafik på fotgängarnas villkor (Göteborg stad 2009:20). Lokalgatorna är utformade med stenbeläggning, trädplantering och sittplatser och utformade för att minska hastigheten på biltrafiken som inte ska röra sig snabbare än gångfart (7 km/timmen).

Utformningen ska ge förutsättningar för gång och cykel genom att alla trafikslag blandas. Ett delat gatuutrymme kan å andra sidan göra så att stor uppmärksamhet mellan trafikanter måste upprätthållas för att det ska vara en säker trafikmiljö, varvid barn, som har sämre förutsättningar att anpassa sig till givna trafiksituationer, kan ha det svårare att röra sig där. Gång gynnas också av att lokal service ska beredas i området, vilket gör det lätt att ta sig till fots för sina dagliga inköp och aktiviteter och kan ge mindre upphov till biltrafik i området och därmed gynna barn.

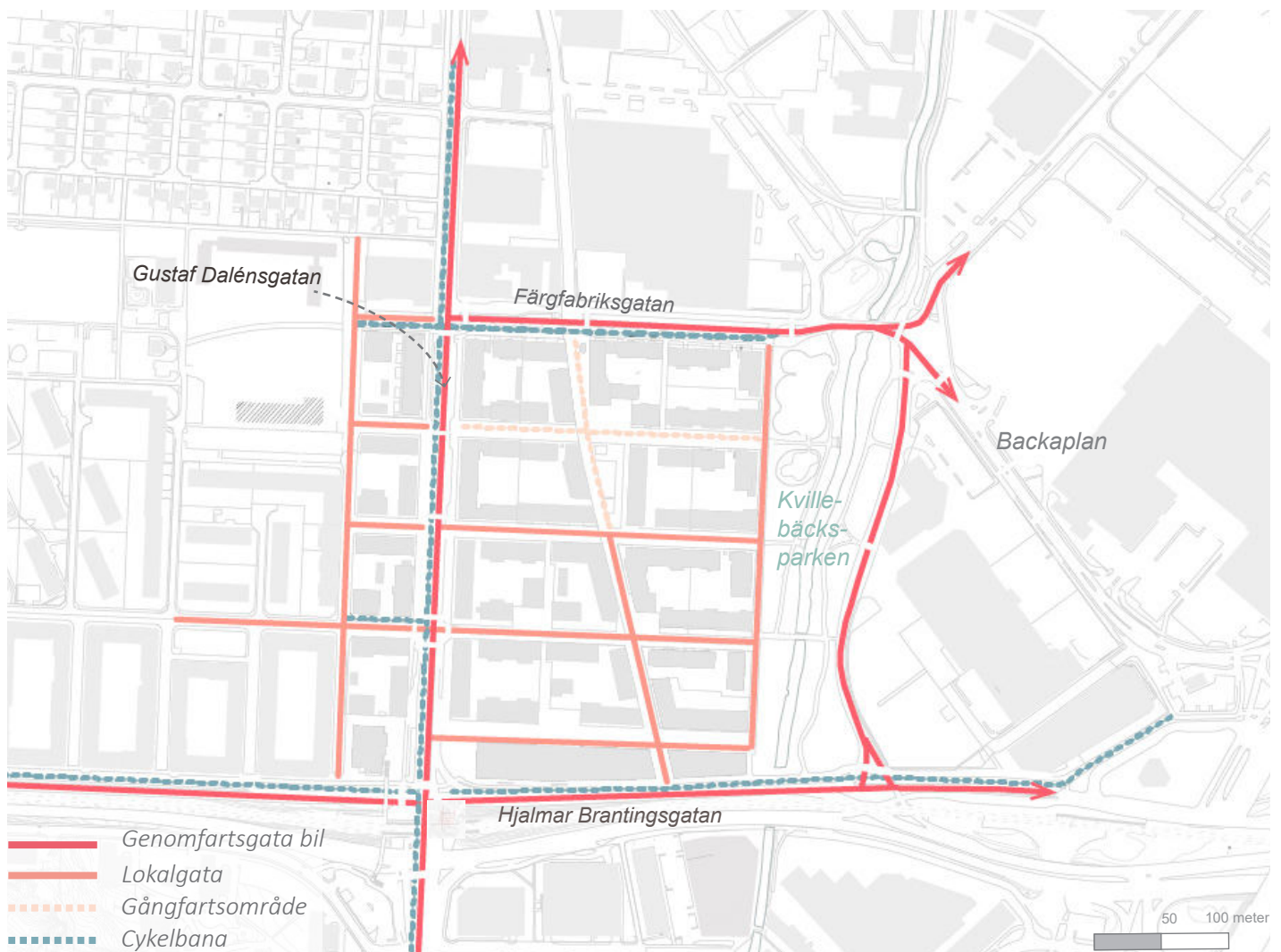

Bild 33 visar trafikstrukturen i Kvillbäcksparken.

Ett delmål i strategin för att nå en attraktiv stadsmiljö beskrivs vara att staden framförallt ska planeras utifrån möjligheten att röra sig till fots och med cykel (Göteborgs stad 2009a: 59). Närheten till grönområden från bostaden är viktigt för att göra dem tillgängliga inom gångavstånd, speciellt för barn som inte kan ta sig längre sträckor. Men förutom avstånd är det avgörande hur vägen är utformad, vilken trafik och hastighet som tillåts och hur trygg och förutsägbar den upplevs att färdas på. I Göteborgs *Grönstrategi* (2014: 28) står det att: "Har man nära, utan hinder och barriärer i form av större vägar eller branter, kan man som barn också tillåtas att gå själv till parken eller naturområdet." Planeringen för att nå en attraktiv stadsmiljö med en gångepassad trafikstruktur kan beskrivs utifrån hur trafikstrukturen som omger Kvillebäcken planerats.

De två huvudstråken, Gustav Dahlgatan och Färgfabriksgatan är utformade med trädalléer och ger plats för tvåfilig motortrafik med vänstersvängfält och cykelbana på ena sidan gatan tillsammans med trottoarer för gående. Gustaf Daléngsgatan beskrivs som områdets *Boulevard* med dubbla trädtrader och breda trottoarer på vardera sida vägen. Där ska stadsliv ges plats med många gående och verksamheter i kvarterens bottenvåningar. Gatorna är dock vältrafikerade och beskrivs fortsatt ha höga trafikmängder (13-14 000 fordon/dygn respektive 3000 fordon/dygn) då det närbelägna Backaplanområdet är helt utbyggt, trots att prognoserna bygger på att målbilden över önskvärda färdmedelsandelar uppnås (Ramböll 2018:26).

I detaljplanen (Göteborg stad 2009: 6) beskrivs att området omges av fysiska barriärer av olika karaktär där Hjalmar Brantingsgatan i söder beskrivs som den största. Barriäreffekten förstärks av att spårvagnen går mitt i gatan och är delvis upphöjd. Gustaf Daléngsgatan bildar med sin trafikmängd en gräns mot väst. I öst tillskrivs Kvillebäcken som en barriär mot Backaplan med endast ett fåtal passager. Ett av delmålen i den lokala utvecklingsplanen för stadsdel Lundby, LUP, där Kvillebäcken ingår, är att *minska barriäreffekter* (Göteborgs stad 2016a:13). Det beskrivs att hela Lundby stadsdel präglas av stora barriärer som är svåra att överbrygga på kort sikt. Att ta bort barriärer beskrivs som kostsamt och inriktningen är istället att minska de som finns. I detaljplanen medges samma inriktning - utformningen av gatorna ska minska trafikens barriäreffekt (Göteborg stad 2009: 20).

Särskild hänsyn ska exempelvis tas för att minska barriäreffekten på den trafikerade Gustaf Daléngsgatan, då skolbarn sannolikt kommer att behöva passera vägen som en del i sin skolväg (Göteborg stad 2009:23). Den utformning som föreslås - hastighetsbegränning (30 km/tim) och att särskild hänsyn tas till förekomsten av säkra passager (breda refuger, avsmalning av körfältet och ytbehandling i gatan) ska således ge förutsättningar för att minska barriäreffekten, och knyta området västerut (Göteborg stad 2009:27). Barns rätt att röra sig över gatan tillskrivs därmed vikt i utformningen. Gatan dimensioneras dock fortsatt för att kunna ta emot stora trafikmängder, med skrivningen: *högst* dåvarande trafikmängd (19 000 fordon/dygn⁸). Den "relativt täta" biltrafiken kan beskrivas leda till en starkt trafikerad miljö som därmed kan få konsekvenser för möjligheten att röra sig där. Boulevarden med dess gröna element och breda trottoarer tillsammans med säkra övergångar kan måhända balansera tillgängligheten och upplevelsen av gaturummet, men trafiken kommer fortsatt prägla gaturummet och möjligheten att passera över.

En illustration av tillgängligheten för mindre barn över Gustaf Daléngsgatans kan synliggöras genom att förskolebarnen som använder Kvillebäcksparken som del i sin utemiljö behöver skjutsas i vagn på grund av att trafikmiljön upplevs som otrygg (Göteborg stad 2017:112). De säkra passagera räcker därmed inte till för att gatan ska upplevas tillräckligt säker för barn.

Trots tillgången på goda kollektivtrafikförbindelser i områdets absoluta närhet har antal bilplatser per bostad anpassats till Göteborgs stads generella parkeringsnorm på totalt 0,57 platser per lägenhet (Göteborg stad 2009:24). Området är planerat för 1600 lägenheter vilket ger en total parkeringsyta på 1,14 ha (att jämföra med områdets knappa 12 ha⁹). Parkeringsplatserna ska främst anordnas under kvartersmark såsom under bostadsgårdarna. Enligt en undersökning av färdval i området är det knappt 20 procent av de boende som tar sig med bil till skola eller arbete (HSB med flera 2018: 23). En lärdom som förs fram är att man bör ställa antal parkeringsplatser i relation till hur tillgången och närheten till kollektivtrafik fungerar. Idag är tillgången till parkeringsplatser för både bil och cykel större än behovet.

Som nämnts är Gustaf Daléngsgatan bara en av flera högtrafikerade vägar i planområdets utbredning eller absoluta närhet. Hjalmar Brantingsgatan är med sin utformning, få möjligheter till passager, hastighet och trafikmängd den gata som ger störst påverkan från trafiken. Denna femfiliga

8 Årsmedelvärdesdygn, åmvd

9 Eller Kvillebäcksparken cirka 2 ha.

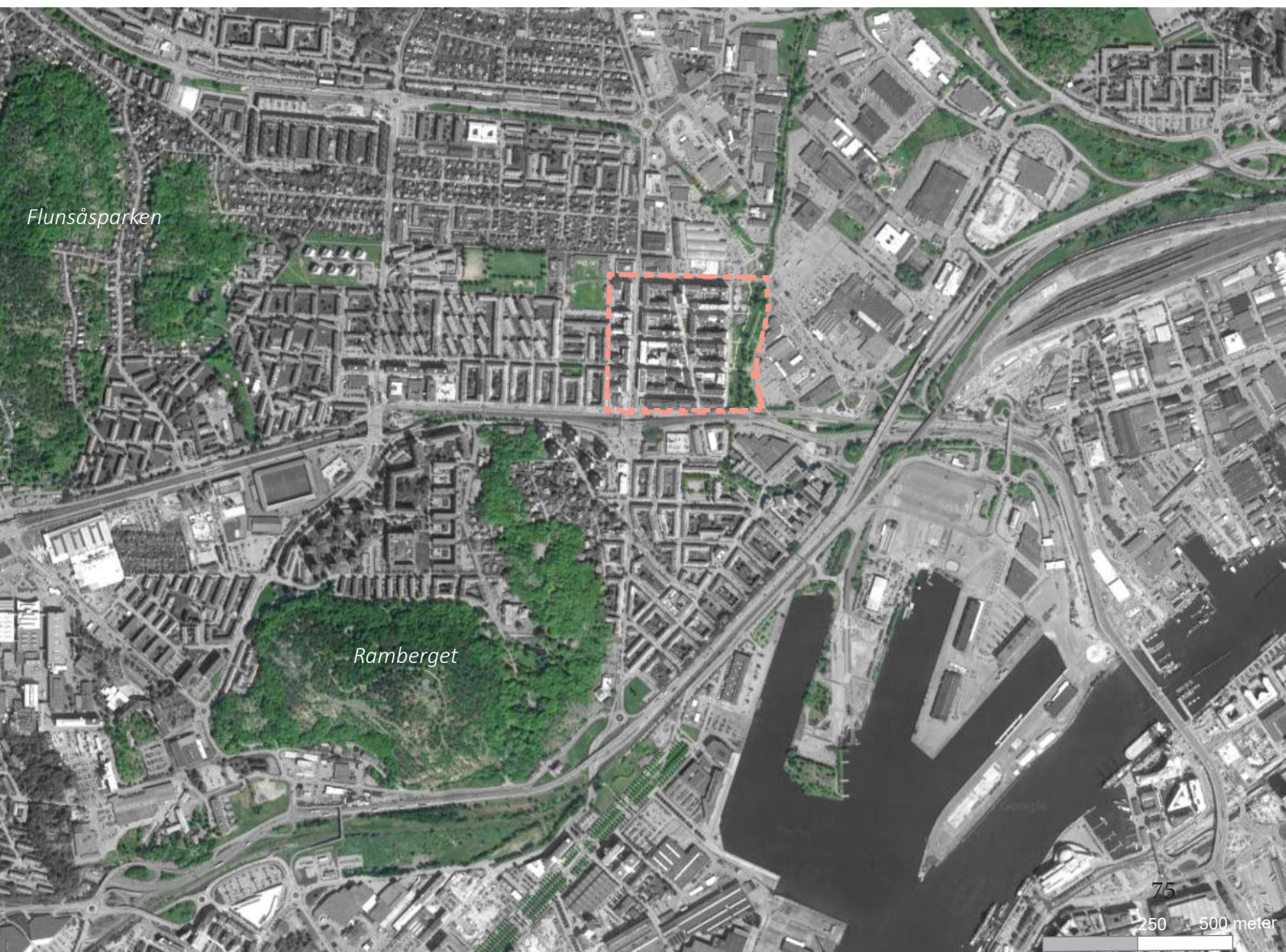
väg tillika spårvagnsbro skiljer stadsdelen från bostadsområdena söderut där naturnära Ramberget har sin början. Som barn är det därmed svårt att själv kunna utforska närmiljön med den barriäreffekt som gatan utgör. Behovet av att överbrygga gatan beskrivs i områdets gestaltningsprogram. Det medges att gatorna utgör en komplex trafiksituation och en trygg gång- och cykelpassage från norr till söder ska vara en prioriterad fråga (Göteborg stad 2008:15). Korsningen har dock inte genomgått några förändringar sedan dess.

I den fortsatta planeringen för närliggande Backaplan lyfts trafikmiljöns påverkan på barn, som fortsatt kan komma att prägla Kvillebäckens närområde. En trafikerad stadsmiljö riskerar att vara en farlig trafikmiljö för barn, beskrivs i den upprättade sociala konsekvensanalysen och barnkonsekvensanalysen, som utgjort underlag till planprogrammet för Backaplan (2018: 20). Det framhålls att barnens skolvägar bör utredas närmare och att framtida skolvägar bör kartläggas där man ser till att det finns säkra övergångar, god orienterbarhet, säkra korsningar och höga upplevelsevärden. Med en liknande trafikstruktur kan trafikens konsekvenser för barns möjligheter till rörelsefrihet vara fortsatt stora.

Platsanalys i Kvillebäcken

Här redogörs för förekomsten av miljöerbjudanden, parkkaraktärer och hur platser svarar mot kriterier för lekmiljö (OPEC). Först redovisas hur tillgång till grönyta och lekplatser i området ser ut.

Bild 34 visar tillgång till grönyta i Kvillebäckens närhet, såsom Ramberget och Flunsåsparken.

Tillgång till grönyta

Området har två parker, stadsdelsparken Kvillebäcksparken (2,2 ha) och den mindre triangelformade Tuveparken (0,07 ha). Sett till den yta som undersökningen rör sig inom är andel grönyta jämfört med ytan för hela bostadsområdet knappt 19 procent. Det kan ställas mot andelen grönyta för Göteborg som helhet som ligger på cirka 63 procent av den totala landarealen (SCB 2010). Det finns även en park väster om området, Fjärdingsplan, som ingår i ett större grönstråk mot den större Flunsåsparken i väst. Räknas denna in i området blir dock procentsatsen ungefär densamma, då denna park sörjer för de befintliga bostadsområdena runt den.

Ett annat sätt att mäta förekomsten av grönyta i ett område är att jämföra med antal boende som ska använda den. Antal boende när området är färdigställt uppskattas till cirka 3300¹⁰ och en grönyta på 6,6 kvm per person. Det kan jämföras med riktlinjerna för hur Göteborg stad planerar i dagsläget. I planprogrammet för Backaplan (Göteborg stad 2018a) ska 7,5 kvm grönyta/ boende tillskapas i en tät stadsutbyggnad där grönytor delas mellan boende, förskolor och anställda på arbetsplatser inom området. Som en jämförelse nämner Park- och naturnämnden att stadens invånare har tillgång till 40 kvm grönyta/ person (Göteborg stad 2008a), men det verkar föreligga olika sätt att kvantifiera parker och grönområden vilket kan göra dem svåra att jämföra. Till exempel utnämndes staden till en internationell topplacering när det gäller andel grönyta per person där den totala mängden beskrivs vara 314 kvm grönyta/ person för hela kommunen (GP 24/4 2018). I relation till den grönyta som tillskapas i utbyggnaden av nya bostadsområden belyser dessa jämförelser hursomhelst att de bostadsnära grönyterna som skapas idag är mycket små.

Parkkaraktärer

Karaktärerna *Prydnadskaraktär*, *Artrik*, *Lustgården* och *Allmänningen* återfinns i området. *Rymd*, *Vild* och *Kulturhistoria* saknas, vilket gör att fyra av sju karaktärer har bedömts kunna uppfyllas. *Prydnadskaraktär* förekommer på 13 platser i området, medan *Allmänningen* endast förekommer i Kvillebäcksparken.

På gårdarna är karaktären *Prydnadskaraktär* mest förekommande med uppfyllnadsgrad mellan 50-85 procent. Det är en karaktär med nyckelord som (1) *mötesplatser*, (2) *sittplatser*, (3) *utsmyckningar* och (4) *planteringar*. Mötesplatser har bedömts till exempel vara bord och sittplatser, lekutrustning eller odlingslådor. De flesta gårdar har sittplatser och planteringar, men mötesplatser (i plural) kan vara sämre liksom förekomsten av uppenbara utsmyckningar. Grahn (2007) benämner karaktären som *Samvaro* och beskriver den som en plats där barn och vuxna kan samlas.

På fyra platser i området uppfylls kriterier för karaktären *Lustgården*. Nyckelord för Lustgården är (1) *lekredskap*, (2) *robusta lekytor*, (3) *omgärdat*, (4) *buskage*, (5) *gräskullar* och (6) *djur*. Lustgården ska associera till lustfylld lek och en vacker omsluten plats (Nordh 2006: 24). Grahn (2007) poängterar att karaktären utgörs av en egen plats att dra sig undan på, såsom kojor för barnet eller trädgården för den vuxne, men även av att ta i anspråk och experimentera och leka. Där det funnits lekutrustning som bedömts vara tillgänglig för barn runt gården (utan för höga staket och lås runt om) har denna karaktär kunnat uppfyllas. De tre nyckelorden buskage, gräskullar och djur har till största del inte uppfyllts och därför har överensstämmelsen endast uppnått högst 65 procent mellan karaktärens nyckelord och platserna. Den enda offentligt tillgängliga plats som erhåller karaktären är lekplatsen i parken, vilken blir viktig för barns tillgång till en egen plats där det är tillåtet att experimentera och leka utan tydliga restriktioner. De andra miljöerna finns på gårdar, vilka är halvprivata och har inte samma självklara tillgänglighet för barn som inte bor runt gården. Därtill är de nära bostäderna med de restriktioner i ljud och spring det kan förväntas innebära.

På fem gårdar har karaktären *Artrik* kunnat uppfyllas mellan 50-80 procent. *Artrik* har tre nyckelord: (1) *detaljrikedom*, (2) *mångfald av växter*, (3) *djur eller insekter*. I området kännetecknas karaktären av prunkande planteringar med en mångfald av växter och en småskalighet såsom en trädgård med stor detaljrikedom kan ge upphov till. I vissa fall har även djur och insekter bedömts vara förekommande där insektshotell och fågelholkar funnits. Enligt Grahn (2007) kan det artrika fascinera genom ett myller av liv och blommor, frukt och bär att äta av och insekter som inger respekt.

¹⁰ Då området inte är färdigbyggt finns inga exakta siffror, uppskattningen vilar på SCBs statistik om antal boende i flerbostadshus i genomsnitt i Sverige år 2017. För flerbostadshus är det 1,8-2 personer per lägenhet. Då 42 procent av bostäderna beskrivs vara singelhushåll (HSB 2018), har det vägts in.

Bild 35 visar förekomsten av olika parkkaraktärer.

I Kvillebäcksparken uppfylls endast en karaktär utanför den inhägnade lekplatsen: *Allmänningen*. Den kännetecknas av nyckelorden (1) öppet, (2) robust, (3) bollplaner, (4) klippt gräsmatta, (5) läplanter. Grahn (2007) betonar vikten av att kunna samlas många och att det finns platser för idrott. Därav uppfylls karaktären endast till 70 procent. Gräsytorna är inte helt plana, utan sluttar ner mot bäcken, vilket gör att det kan vara besvärligt att använda dem för bollsport av olika slag. Däremot är det en öppen, robust park med läplanteringar av uppvuxna träd samt klippta gräsytor.

Av de tre parkkaraktärer som saknas i bostadsområdet, *Vild*, *Rymd* och *Kulturhistoria* kännetecknas de två första av upplevelse av att *vara i en annan värld* respektive *naturen har makten* samt *lugn och fridfullhet*. I en tät stadsbebyggelse med en park som är öppen mot trafiken runt om kan det därav vara svårt att skapa en fridfull naturupplevelse. Avsaknad av karaktären kulturhistoria kan förklaras med att området är nybyggt och saknar kulturhistoriska anspelningar i form av *historiska objekt* och *mystik*.

Bild 36, 37, 38. Exempel Prydnadskaraktär.

Bild 39, 40, 41. Exempel Lustgården.

Bild 42, 43. Exempel Artrik.

Bild 44. Exempel Allmänningen.

Kriterier för lekmiljön (OPEC)

Ingen av platserna i bostadsmiljön uppfyllde ett högre OPEC-värde än 7 (av 9 möjliga). Då de två lekplatserna i Kvillebäcksparken är inhägnade med staket runt om har deras sammanlagda yta mätts separat och därav fått ett lägre värde, än om den varit integrerad i parkmiljön. Tillsammans är de 2500 kvadratmeter, vilket således är över minimiytan i OPEC-bedömningen, men samtidigt långt ifrån högsta värdet på över 6000 kvadratmeter. Andelen buskar, träd och kuperad terräng är mindre än hälften då den minsta lekplatsen, som är avsedd för småbarnslek, varken har buskar och träd eller kuperad terräng; buskarna runt lekplatsen ligger *utanför* staketet, oåtkomliga som lekmaterial. Integrationen mellan lekytor och terrängen skiljer sig mellan den stora och lilla lekplatsen. På den stora lekplatsen ligger lekytorna integrerade i landskapet med buskar och kullar i anslutning till lekytorna, medan på den lilla saknas integrering i landskapet då lekutrustningen är placerad på en fallskyddsmatta av plast med asfalt och konstgräs runt om. Det ger liten möjlighet att hitta material till leken. I parken i övrigt finns endast tre lekskulpturer. Trots det får miljön ett högt OPEC-värde, då det finns gott om utrymme, träd och viss kuperad terräng, men det saknas samtidigt integration mellan lekytor och vegetation.

Tuveparken och det intilliggande torget bedöms inte vara en god lekmiljö för barn då den centrala platsen får ett lågt värde enligt OPEC. Det beror på dess ringa area, låg andel träd, buskar och kuperad terräng samt brist på lekutrustning av något slag.

Bostadsgårdarna visar generellt på ganska låga lekvärden, på 4-5 av 9 möjliga. Analysen visar därmed att gådsmiljöerna inte är optimala som lekmiljöer. De gårdar som fått något högre värde, har mer växtlighet tillsammans med någon form av lekbar utrustning integrerat med vegetationsytor. Det beror delvis på att de är små. Samtliga gårdar är mindre än 2000 kvadratmeter och den största är endast hälften så stor som föreskriven area, medan de flesta är under hälften så stora. Andelen buskar, träd och kuperad terräng är också relativt liten, då många gårdar är öppna med mycket perennytor istället för buskar, men där finns en variation. Integrationen mellan öppna ytor, vegetation och lekytor visar också skiftande resultat. Då många gårdar inte innehåller lekredskap av något slag blir därmed integrationen obefintlig. En del gårdar har lekutrustning, men den finns inte i anslutning till vegetation, vilket därmed har gett lägre poäng.

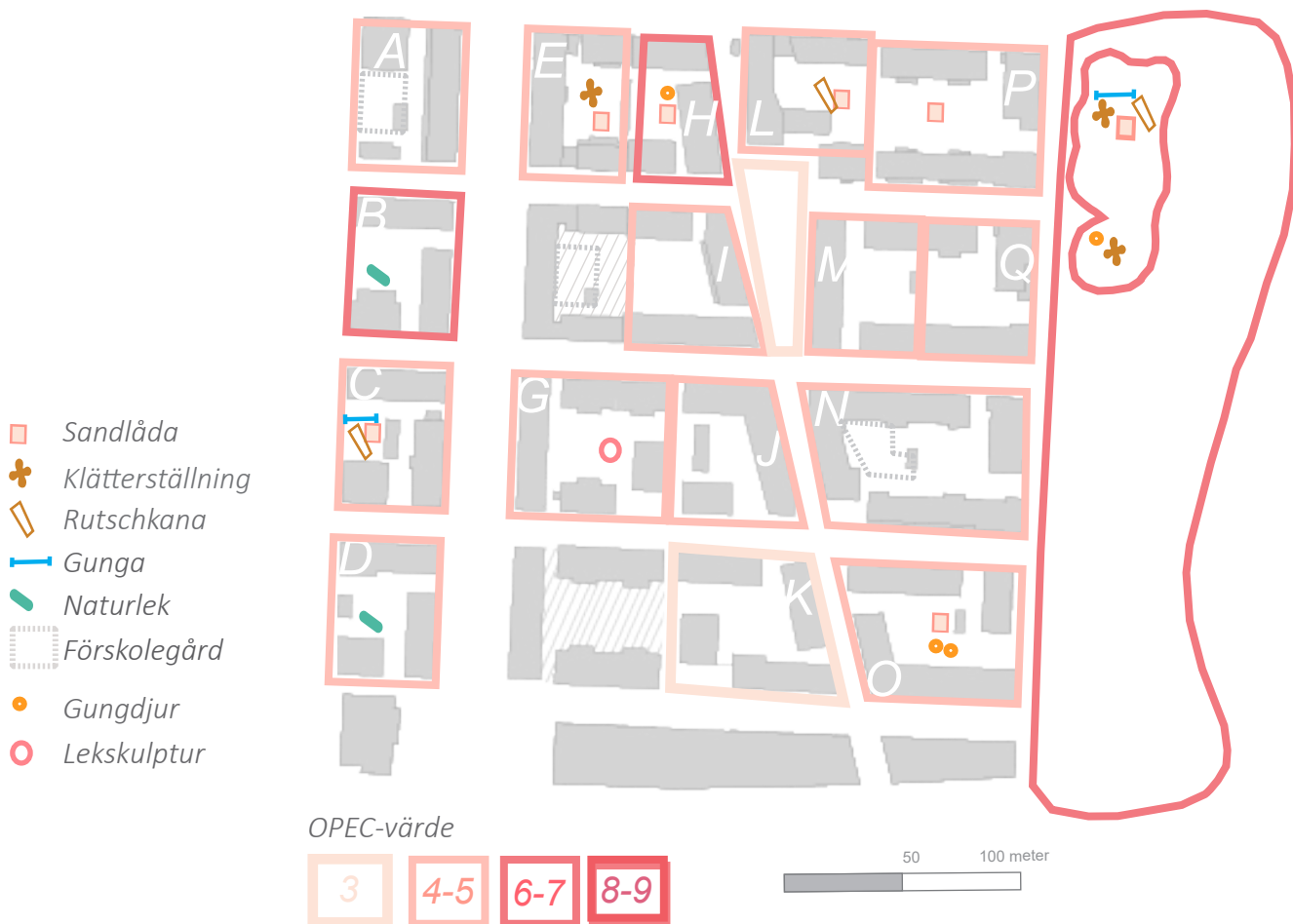

Bild 50 visar OPEC-värden.

Bild 45, 46, 47, 48, 49 visar exempel på lekmiljöer för barn i bostadsområdet.

Miljöerbjudanden

Många miljöerbjudanden möjliggörs i Kvillebäcken, men tillgång till lekutrustning, utformning för användbara utemiljöer och storlek på yta har varit begränsande för de miljöerbjudanden som inte kunnat realiseras. Totalt bedömdes 27 av 33 möjliga miljöerbjudanden delvis eller helt kunna möjliggöras. De miljöerbjudanden som helt saknas i området var förknippade med aktiviteter som kräver vatten, stora öppna ytor, frikopplade lösa objekt eller flacka kullar. Därmed möjliggjordes inte *att simma, att fiska, att åka skidor, byggande och konstruktioner* och *att leka med djur* eller åka skateboard i någon av miljöerna. Det kan också vara svårt med bollsport då det saknas större öppna ytor som dessutom är plana.

Flest miljöerbjudanden kunde uppmätas på lekplatsen och därefter i Kvillebäcksparken. Tre av de 16 studerade bostadsgårdarna kunde också visa på relativt många olika miljöerbjudanden (som mest 20,5). Utmärkande för de tre bostadsgårdarna var att de hade tillgång till minst två olika lekutrustningar, såsom sandlåda, klätterställning, gungor eller rutschkana. Det ger miljöerbjudanden som att gräva, att forma något, att klättra, utsikt och att gunga på.

Minst antal miljöerbjudanden möjliggörs på bostadsgårdarna och på den öppna platsen vid Tuveparken. Dessa miljöer karaktäriserades av avsaknad av lekutrustning i någon form och att ytorna mellan planteringar, träd, stolpar etc. var för små för att kunna användas för till exempel att spela eller kasta boll eller regellekar. För möjligheten att cykla och åka rullskridskor bedömdes utformningen av sammanhängande gångar i lämpligt material på gårdar vara viktigt. Gårdar med 'trösklar' mellan material och där gångarna inte ingick i en sammanhängande slinga fick därmed lägre värden.

Bostadsgårdarna innehar i snitt knappt 13 av 33 möjliga miljöerbjudanden, vilket pekar på ganska låg tillgång till en variation av miljöerbjudanden i utemiljön närmast hemmet. Miljöerbjudanden som inte kunde uppfyllas i gårdsmiljöerna var kopplade till bristen på storlek, topografi, oöm vegetation att använda i lek, saker att forma, (sand, jord eller lera), eller klättra och gunga på och tillgång till vatten. Gårdar med mycket låg grad av miljöerbjudanden (0-10 av 33), var förhållandevis få (4 av

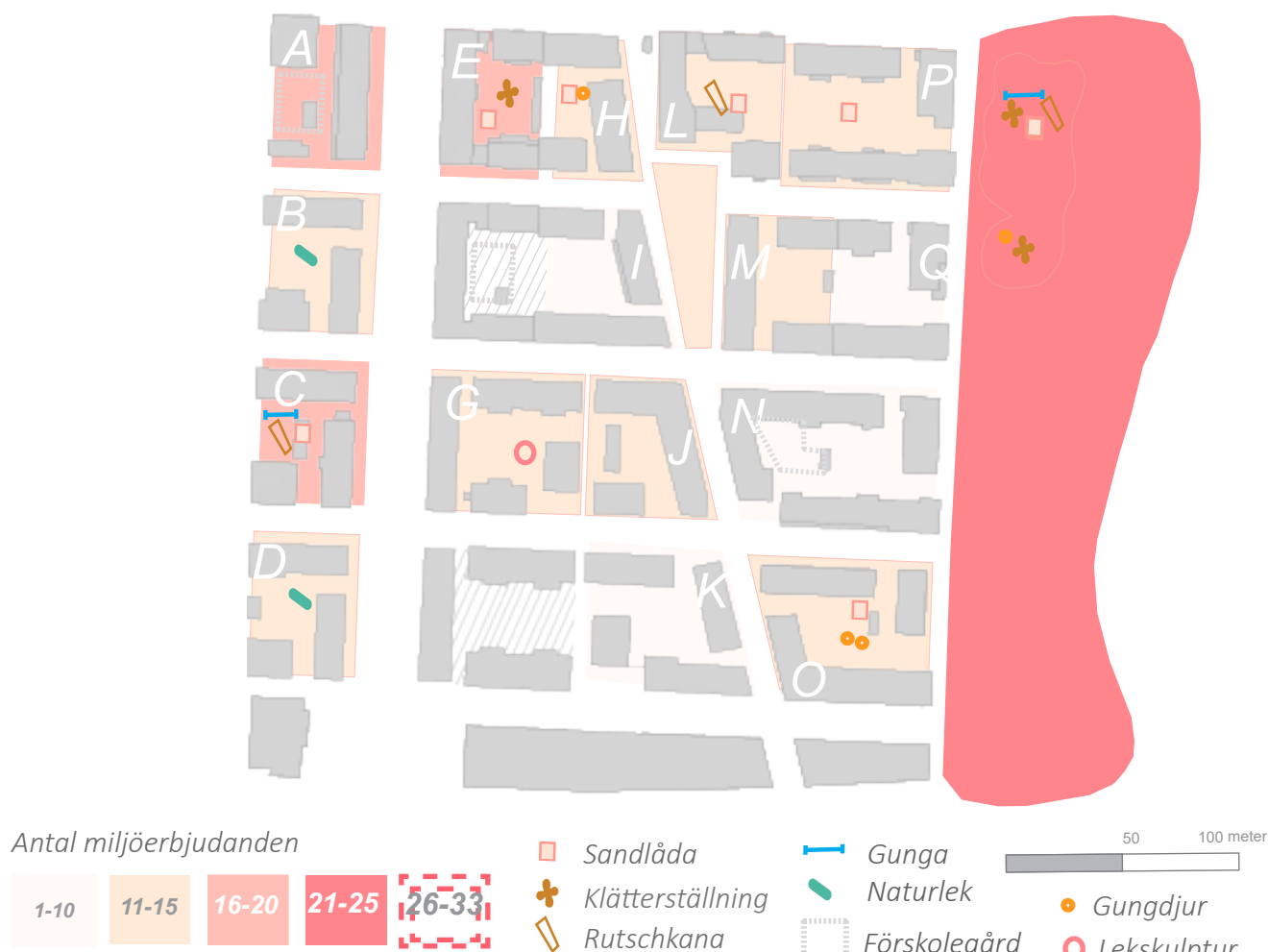

Bild 51 visar antal miljöerbjudanden som möjliggörs.

16). Dessa hade inte tillgång till lekutrustning i någon form och ytorna på gården var ofta uppdelade i små enheter mellan upphöjda växtbäddar, vilket ger få möjligheter att använda ytorna på olika sätt. Tre gårdar har utemiljöer för förskolor, vilka ska vara allmänt tillgängliga för barn när förskolan inte har verksamhet. På den ena gården (gård A) finns ett lägre staket runt förskolegården som gör att lek-miljön kan användas av andra barn, medan det kan vara svårare på den andra (gård N). Det beror på att ett högt staket med tillhörande högt placerat lås omöjliggör för barn att ta sig in om grinden inte skulle vara öppen. Därmed har lekutrustningen där inte bedömts vara tillgänglig för boende.

Tillgänglighet

Möjligheten för barn att ta sig till grönytor i närområdet påverkas av hur vägen och avståndet dit ter sig. Nedan presenteras tillgängligheten till grönytor baserat på avstånd, genhet, trafikbarriärer och prioritering av gång, cykel och gröna strukturer i gatunätet.

Avstånd till grönytor

Tillgänglighet till Kvillebäcksparken inom 100 meter omfattas endast av bostadskvarteren närmast parken. Det påvisar parkens perifera placering i området som försvårande för en god tillgänglighet ur ett närhetsperspektiv för barn i hela området. Å andra sidan är gatorna inom kvartersbebyggelsen utformade som lågtrafikgator och kan bidra till att större rörelsefrihet bland barn tillåts, vilket därmed kan öka deras aktionsradie.

Tillgänglighet till parken inom 200 meter omfattar inte hela planområdet. Speciellt låg tillgänglighet har boende på andra sidan den vältrafikerade Gustaf Daléngsgatan. Där finns dock Fjärdingsplan, som innehar grönytor och lekplats, varför den kan betraktas vara mer tillgänglig för boende där. Därmed är det möjligt att nå ett parkområde utan att korsa större trafikerade vägar på vardera sida Gustaf Daléngsgatan. Det belyser att det går att nå grönyta från samtliga bostäder på ett relativt trafiksäkert sätt, även om avstånden inte ligger mellan 100- 200 meter.

Bild 52 visar gångavstånd på 100 och 200 meter runt områdets parker.

Genhet

Området har en mycket gen gatustruktur för gångtrafikanter. Genheten till Kvillebäcksparken från det bostadskvarter som ligger längst bort från parken är under 8 procent, en skillnad mellan fågelvägen på 290 meter och ett faktiskt gångavstånd på 312 meter. Gatunätet i rutnät med få korsningar till en målpunkt ger därmed en mycket gen gångstruktur till parken. Då övergångsställen över Gustaf Daléns-gatan ligger relativt tätt innebär det att inga stora omvägar måste tas för att korsa gatan. Däremot kan höga trafikmängder på gatan innebära att den kan upplevas som en otrygg korsningspunkt för barn och att vägen således kantas av upplevelsen av trafik och fara. Trots att fågelavstånd och faktiskt gångavstånd nästan överensstämmer, har boende väster om Gustaf Daléngatan däremot uppåt 300 meter till parken. Det är närmare till Fjärdingsplans grönyta som innehar en lekplats och mindre rumsligheter en bit in i parken på mellan 250 – 300 meter och en genhetskvot på 45 procent.

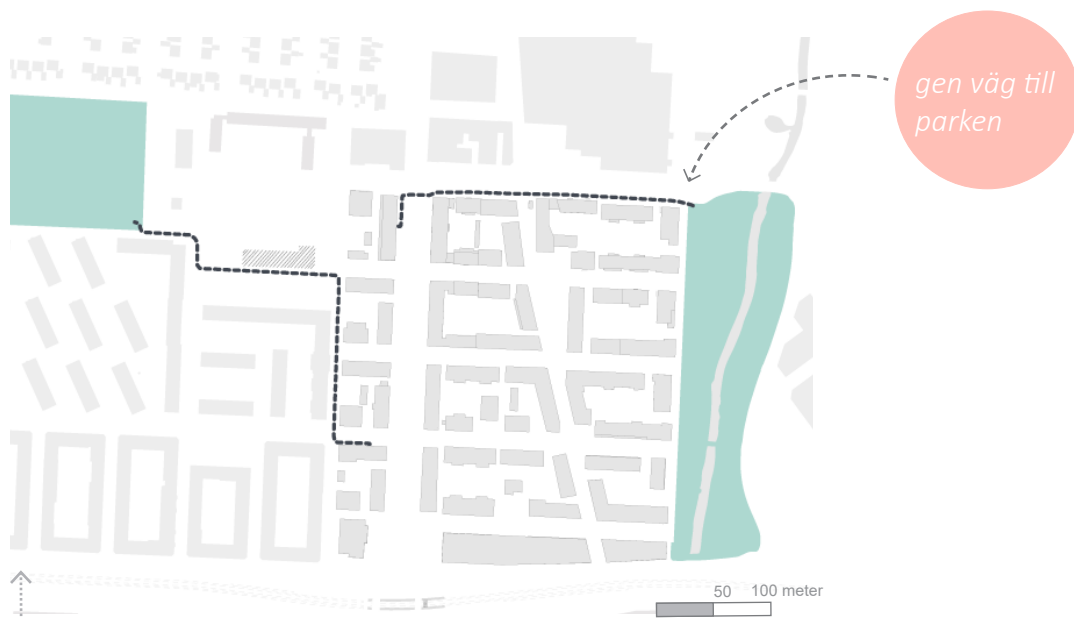
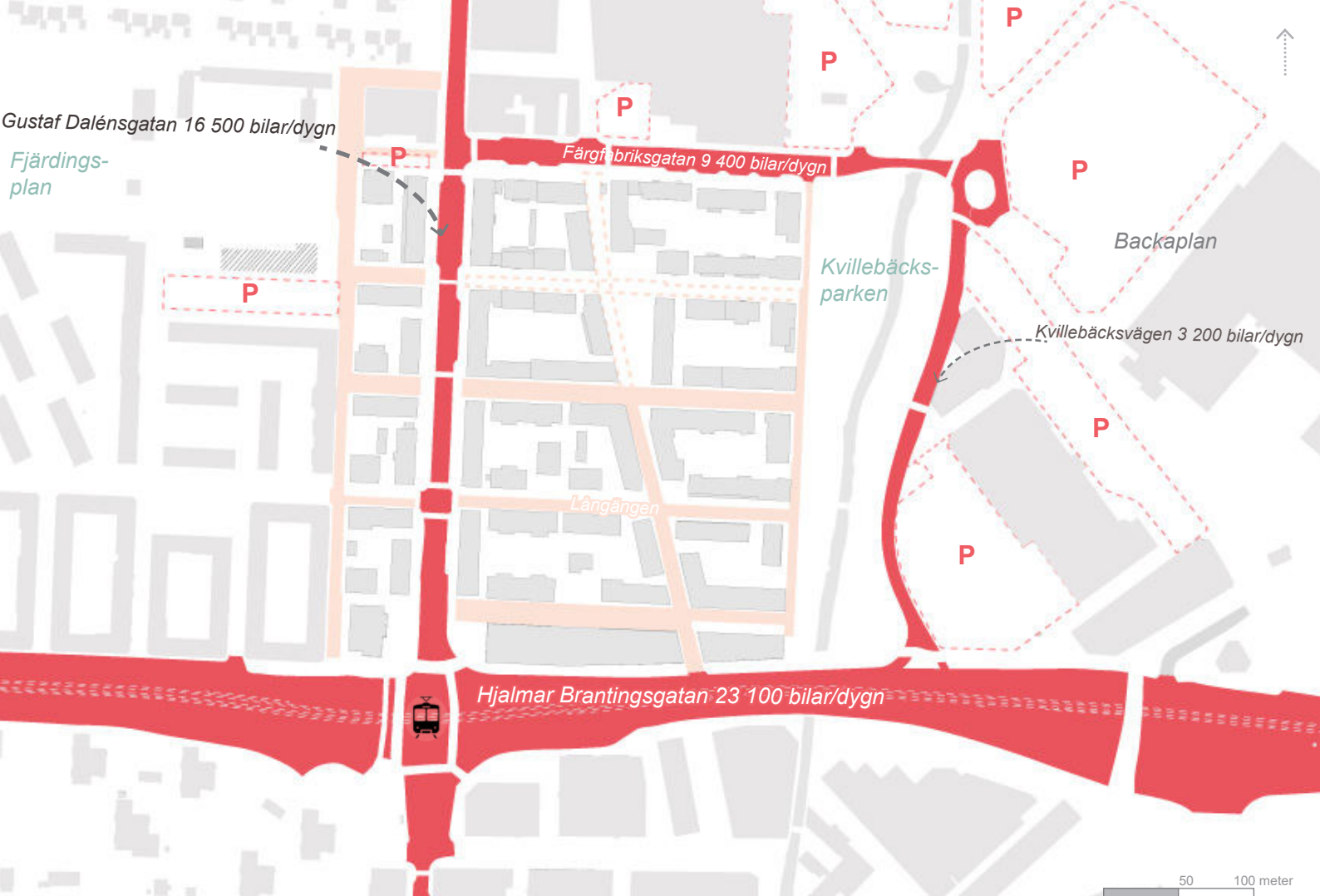

Bild 53 visar gångvägens genhet till större grönytor.

Gångfartsområde

Parkering/ trafikyta

Låg trafikbarriär

Barriär - över 3000 bilar/dygn eller över 30 km/tim

Betydande barriär - över 3000 bilar/dygn samt över 30 km/tim

Bild 54 visar trafikbarriärer i området.

Spårvagnshållplats

Trafik & rumsliga barriärer

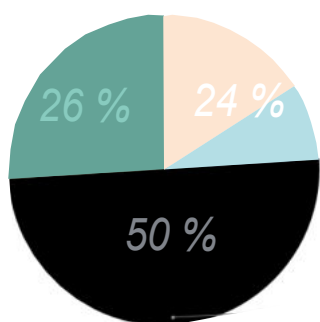
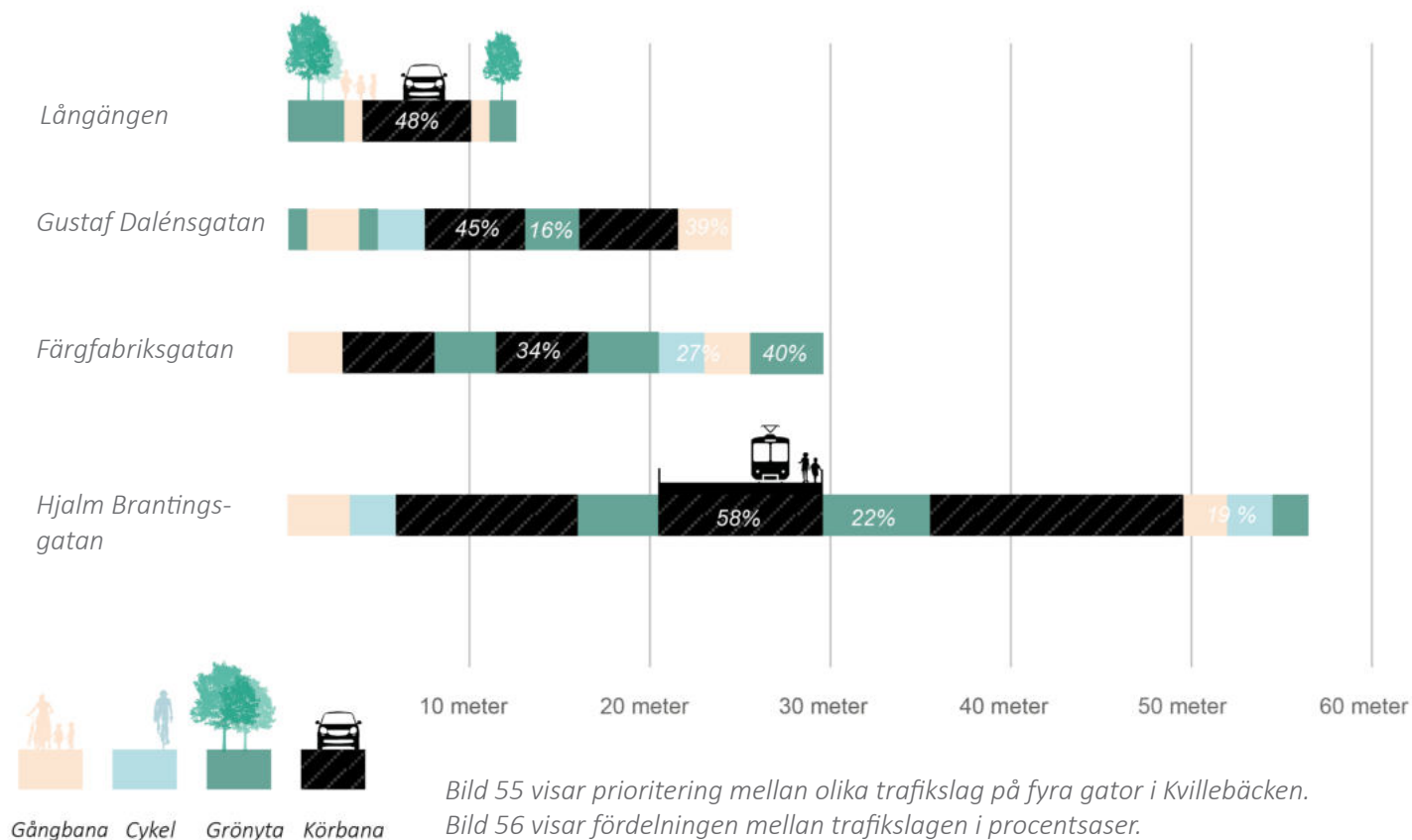
Karteringen av trafikmängder och hastigheter i Kvillebäckens visar att trafiken ger betydande barriäreffekter för barns möjlighet att röra sig där. Det är framförallt höga trafikmängder som genererar betydande barriäreffekter för barn, då de hastigheter som uppmäts (mellan år 2015 och 2016) endast är något över 30 km/timmen, vilket är nära att ge en acceptabel tillgänglighet. Dock ligger säkra övergångar över de vältrafikerade gatorna relativt tätt, vilket tyder på bättre tillgänglighet över vägarna. Det gäller inte för den största gatan, Hjalmar Brantingsgatan. Denna gata innehar i särklass högst barriäreffekt genom höga trafikmängder, bredd och därtill höga hastigheter, uppemot 60 km/timmen (uppmänt år 2009). Den gatuutformningen som gjordes i utbyggnaden av planområdet, med relativt många övergångar och gatuträd, kan bidra till att sakta ner trafiken och därmed skapar en mer säker trafiksituation för barn. Hjalmar Brantingsgatan, som har legat utanför planområdet, har utformats med ett annat ideal, och visar därmed en tydlig barriärverkan.

De framtida prognoserna för trafikmängderna, när Backaplan väntas vara utbyggt, visar både förväntade minskningar och ökningsar av trafik på gatorna (Ramböll 2018: 7). Hjalmar Brantingsgatan och Gustaf Daléns gatan kommer fortsatt vara betydande barriärer med höga trafikmängder. Dock väntas trafikvolymen över Färgfabriks gatan minska, vilket gör att Kvillebäcksparkens förlängning kan bli mer tillgängligt när det nya Backaplansområdet byggs ut.

Inom kvartersstrukturen finns inga mätningar, men trafikmängderna och hastigheten på trafiken har varit begränsad vid de besök som gjorts. Gatustrukturen är utformad utan trottoarer vilket innebär att fordon och gående ska dela på gatan och anpassa hastigheten därefter. Gator inom gångfartsområde har plattbeläggning som ger uttryck för att de inte primärt är bilgator, medan andra lokalgator är asfalterade.

Prioritering mellan trafikslag

Sammanställningen av gaturumsfördelningen visar på generellt mycket breda gator och körbanor över 6 meter, vilket bedöms kunna utgöra en barriär för gående (SKL 2015a:78f), i vilken grad beroende på trafikmängder och säkra passager över vägen. Analysen visar också att bil- och spårtrafik upptar knappt hälften av utrymmet i gatorna, vilket motsvarar den procentsats som bedömts som gräns för att en gata ska upplevas som ”verkligt attraktiv” (Spacescape 2018). Kvartersgatan Långängen innehar en gemensam kör- gång- och cykelbana, varför det har varit svårt att bedöma exakta färdmedelsandelar. Gatan är dock asfalterad och reglerad med trafikljus, vilket gör att den upplevs som en körbana, dock

utan trottoarer. Den låga trafikmängden väntas ändå kunna göra att gatan upplevs trygg att röra sig på längs dess kanter.

Minst gatuutrymme har cykelbanor i området, följt av utrymme för gående. Det kan visa på att barns tillgänglighet getts minst plats i utformningen av trafikmiljön. Hjalmar Brantingsgatan ligger utanför detaljplanens områdesgräns, men bedöms vara en viktig gata för möjligheten att röra sig där. Om den utesluts förändras färdmedelsandelarna något; om enbart den ”samtida” planområdets gator räknas in svarar ytan för gång för knappt 30 procent i jämförelse med körbana och biluppställning som upptar lite över 40 procent. Därmed kan de kategoriseras till gator som är ”särskilt attraktiva”, men där andelarna inte prioriterar gång lika mycket som fordonstrafik.

Samtliga gator har vegetation i någon form, såsom plantering på förgårdsmark intill fasader och gatuträd eller släntplantering till den planskilda spårvagnen över Hjalmar Brantingsgatan. Upplevelse av grönstruktur längs en gatusträckning kan göra att gaturummet blir mindre öppet och hårdgjort. Därmed är den viktig för att balansera de negativa effekterna som trafikmiljön rymmer i övrigt, i form av buller, avgaser och trafikfaror.

Diskussion

Här diskuteras barns tillgång till naturkontakt i de studerade bostadsområdena som således får vara exempel på hur vi planerar stadsmiljöer och vart vi är på väg. Bostadsmiljöernas generaliserbarhet diskuteras under *Metoddiskussion*.

Hur skapar planeringen förutsättningar för barns plats för lek och naturkontakt i nya bostadsområden?

Planeringen av platser för lek och naturkontakt i nya bostadsområden har belysts genom två fallstudier och fem olika teman. Slutsatserna som kan göras är att planeringen av samtida bostadsmiljöer följer ett mönster där hög exploatering står i fokus och där andra värden, såsom att tillvarata ett barnperspektiv får stå tillbaka. Generellt sett ges barn därmed liten vikt i utbyggnaden av nya bostadsområden idag. Det kan ses exempel på detta inom samtliga studerade teman – det generella barnperspektivet inom planering, tillgång till grönyta och friytor i bostadsområdet, barns lek på bostadsgården samt hur trafiken utformas. Men det skiljer mellan de båda kommunerna där dessa tendenser kan ses i högre och lägre utsträckning. Planeringen av det studerade bostadsområdet i Göteborg har generellt sett lägre ambitioner för att göra plats för barn och barns naturkontakt i bostadsmiljön än den motsvarande planeringen i Malmö.

Planeringen skapar dock förutsättningar för lek och naturkontakt genom att avsätta separata platser för barn såsom lekplatser och skol- och förskolegårdar, samt tillgång till parkmark och lugnare trafikstruktur i bostadsområdenas inre. Dock utgår inte friytor från forskning om barns behov av tillräcklig yta för lek och rörelse, utan bedöms från fall till fall där tillräckligt stor plats är tänjbart och beror på andra (mer prioriterade) föresatser inom planeringen. I intervjuer framkommer att barn inte primärt varit utgångspunkt i planeringen av bostadsmiljöerna, men funnits med ”i bakhuvudet”, när de specifika platserna för barn planerats in och barn tas också upp som argument för att en lugn trafikstruktur inom kvartersbebyggelsen skapades. I övrigt har således planeringen utgått från vuxna erfarenheter och behov. Barn rör sig dock i hela staden vilket bör erkännas för att skapa tillgängliga strukturer som kan främja lek och rörelsefrihet även för dem.

Det som främst styr är vilken exploatering som sätts för området och den övergripande intentionen att bygga stadsmässigt, det vill säga med den traditionella stenstaden som förebild och folkliv på gator och torg. Stadsmässigheten kräver i sin tur definierade gaturum, där ytkrävande skoltomter beskrivs som problematiska, då de ”spänger sönder” den täta kvartersbebyggelsen. Det är tydligt att barnperspektivet därmed underordnas intentionen att skapa stadsmässiga bostadsmiljöer. Cele (2015) beskriver den samtida planeringen som en neoliberal ideologi som kräver vissa ’uppooffringar’ för att upprätthållas, vilket medvetet motiverar barns begränsade tillgång till stadsmiljön. Oavsett om det är kommunen som äger och planerar sin mark, som i Västra hamnen i Malmö, eller om den ägs av privata fastighetsägare, som i Kvillebäcken, är ambitionen om stadsmässighet och en tät kvartersstruktur överordnad, vari olika verksamheter och miljöer måste inordnas. Även om de nya bostadsområden i studien samtidigt ska vara funktionsblandade och rymma all samhällsservice, är det redan i förväg svårt att tillskapa yta för funktioner, såsom förskolor och bollplaner, där specifikt gruppen barn gynnas och följa de riktlinjer som tagits fram för att främja möjlighet till god utveckling och hälsa. Cele (2015) beskriver det som att den neoliberal ideologin är oförenlig med barns fria rörlighet och tillgänglighet till natur och lekmiljöer. Krasst tyder det på att barn inte tycks passa in i idén om hur staden ska byggas ut.

En annan slutsats som kan göras är att det är stor diskrepans mellan beskrivna mål om ett tydligt barnperspektiv, där både översiktsplan, processverktyg (BKA), och riktlinjer för friyta talar om hur viktigt det är att värna barn i stadsbyggnaden, och de ambitioner som kännetecknar planeringspraktiken. Till exempel beskrivs att utbyggnaden av staden särskilt ska anpassas efter de grupper som har störst behov av att ha tillgång till bra miljöer nära – barn och äldre (Göteborgs stad 2009a: 35). Men samtidigt beskrivs det att ”med prislapp” är det svårt att avsätta tillräcklig friyta på förskolegårdar inom planeringen. I intervjuer framkommer att det är just konkreta verktyg, som riktlinjer och stöd från forskning om barns behov som kan ge tyngd åt barnperspektivet i planeringen. Dock påvisas riktlinjernas låga ställning i bostadsområdet i Göteborg genom att det till en början saknades riktlinjer och

strategier för att göra plats för utelek på förskolegårdar, vilket beskrevs mynna ut i en kompromisslösning. Men trots att kommunen nu utvecklat riktlinjer används de inte, då den utemiljö som beskrevs som en kompromisslösning nu snarare kan betraktas som en standardlösning i tät stadsmiljö. Riktlinjer som ska verka för att tillvarata barns behov i planeringen får således obetydlig effekt på utfallet, vilket indikerar en syn på barns behov i stadsmiljö som något som kan rationaliserats bort. Det ger små förutsättningar för hälsosamma utemiljöer, där varierad lek, rörelsebehov och naturkontakt kan uppfyllas. Frågan som kan ställas är då - om kommunen inte ansvarar för att tillgodose barns behov av plats i stadsmiljön, vems ska då verka för goda livsvillkor för alla i den storskaliga utbyggnaden av staden? I Malmö verkar riktlinjerna för barns utemiljö ha högre status och är något den kommunala planeringen beskrivs kämpa för i utbyggnaden. Förskolegårdars friytor i Västra hamnen följer också de riktlinjer för minsta sammanlagda friyta som staden satt upp. Riktlinjen för friyta på totalt 2000 kvm, grundas dock inte på forskning för att tillgodose barns behov av lek och socialt samspel (Mårtensson et al 2009), utan staden har från början en lägre ambitionsnivå.

Barns tillgång till naturkontakt, där det går att vara i och interagera med bostadsnära natur, skapas främst i bostadsområdenas parker, då bostadsgårdarna, som ska vara ”grunden i den gröna strukturen”, trots allt är små och inte lämpar sig för lek i buskage eller bland perennplanteringar. Den lek i naturmiljö som kan ske i bostadsområden är i robusta grönytor, som således är mer tillåtande för barns lek där. Men det påtalas att planeringen genomgående inte beaktar tillräckligt stora grönytor för det stora antalet invånare som väntas komma att använda dem. Ytorna motiveras av ”en rimlig ekonomi i projektet” när det gäller grönyta som avsätts i anslutning till privatägd mark, samt av hur grönytor planerats in på strategisk nivå, inom en önskad gatu- och kvartersstruktur, långt innan detaljplaneringen påbörjas, på kommunalt ägd mark. Att avsätta grönytor i utbyggnaden i nya bostadsområden i Göteborg, som tillgodoser de 2000 nya bostäderna i Kvillebäcken, eller de 7000 bostäder som förväntas byggas i planeringen av Backaplan, görs med låg målsättning om liten andel grönyta per person (7,5 kvm). I Kvillebäcken framkommer det att det är än lägre andel grönytor (6,6 kvm/person) som har avsatts, i förhållande till alla som förväntas bo där. Den bostadsnära naturen, som dessutom ska delas med områdenas skolor och förskolor, riskerar därmed att få ett högt slitage tillsammans med kravet på inhägnade miljöer för pedagogisk verksamhet gör att de kan upplevas mindre offentliga. Det kan ge försämrad kvalitet, liksom konflikter mellan användare, där ytor är upptagna, ljudnivån högre och där det kan vara svårt att hitta lugn även i parkmiljö. Många besökare i ett grönområde kan påverka den rekreativa upplevelsen av området och vara en förklaring bakom att boende i mer urbana områden har visat på lägre välmående, menar Ekkel & de Vries (2017). Därmed riskerar tillgänglig närnatur för barns naturkontakt, såsom lek och aktivitet i grön miljö i nya bostadsområden försvåras. Det påtalas att det riskerar skapa en mindre hälsosam och jämlik livsmiljö för barn (ÅF 2018).

I Malmö har utbyggnaden i området gett 15 kvm/grönyta per person, vilket är högt räknat då flera områden runt om också förväntas dela på den centrala stadsdelsparken. Den vardagsnära grönsstrukturen kan därmed beskrivas som begränsad i utbyggnaden av staden. Även om vegetationen växer till sig på sikt i nya bostadsområden och de får en mer grön karaktär växer inte storleken på grönytan, varför det är så viktigt att den avsätts från första början. Jämförs den totala mängden offentlig grönyta i förhållande till markyta kan konstateras att grönytorna är mer extensiva i Västra hamnen än i Kvillebäcken, då de utgör knappt 28 procent, jämfört med knappt 19 procent. Skillnaden i andel grönyta i utbyggnaden av nya bostadsområden mellan städerna kan ha att göra med den geografiska avgränsningen som gjorts, men kanske också med att Göteborg, med sina extensiva grönområden, förbiser behovet av att skapa nya. Då utbyggnaden traditionellt kantats av naturliga avbrott, såsom vatten och topografi, tillsammans med en modernistisk utbyggnad i periferin, har tillgången på grönyta inte varit ett ’problem’ som måste lösas i utbyggnaden. Behovet av att bygga bostäder kan också utläsas som så överhängande att det överskuggar behovet av bra friytor mellan husen. Därav ses behovet av att förtäta i ett annat ljus än i Malmö som redan är en tät stad och där bristen på grönyta pekats ut under många år.

Då nya bostadsområden generellt upplevs kala innan vegetationen hunnit växa till sig kan upplevelsen av miljön som grön komma att förbättras. Det påtalas dock att det gäller växtlighet med goda förutsättningar, vilket således bostadsgårdar på bjälklag, som större delen av gårdsmiljöerna består av, inte uppfyller. Därigenom är gårdarnas framtida potential för större träd och växtlighet begränsad och vikten av offentlig parkmark med mer extensiv vegetation fortsatt betydelsefull.

Grönytefaktorn ska verka för att tillvarata grönska in på knuten, på bostadsgårdar och i ga-

tumiljö i de studerade bostadsområdena. Det är positivt att det sätts ett värde på grönska som därmed inte blir förhandlingsbar i utbyggnaden. Men faktorn säkerställer inte ytor, såsom parker i bostadsområden, utan 'förgrönar' endast de ytor som planen avsätter. Parker tillskapas i mycket tidiga skeden, på strategisk nivå när översiktsplaner tas fram och när exploateringsplaner slås fast. Att avsätta tillräckligt stora ytor för stadsparker måste vara en del av den strategiska planeringens uppgift. Till exempel hade Kvillebäcksparken kunnat utvecklas till en mångsidig park i utbyggnaden av Backaplan istället för att försiktigt lägga fast den likt en långsmal skyddszon runt bäcken. Verktöget för att tillskapa grönyta kan därmed sägas vara inom nuvarande täthetsnorm, där den lilla yta som är tillgänglig för plantering, såsom väggar och tak, utnyttjas till det yttersta. Det blir en visuell form av naturkontakt som är svår att integrera med. För användning krävs snarare att grönytan placeras på marken.

Utan tyngd av tillräckligt skarpa riktlinjer verkar barns behov alldeles för lätt gå att prioritera ner. Grönyta liksom grönytefaktor motiveras genomgående utifrån ekologiska värden, som biologisk mångfald, och bara i undantagsfall som ytor för barns lek. Det märks tydligt att det som verkligen ställs som krav och som går att mäta och kvantifiera också beaktas i planeringen av nya bostadsområden. Det påtalas även i en tidigare studie av Kylin (2003), där barns behov inte värdesätts lika högt som ekologiska aspekter. Grön-nytta och grönytefaktor är båda krav på att grönska ska tillskapas i miljön. Även ekologiska värden beskrivs ingående och får konsekvenser för planeringen, såsom knölnaten i Kvillebäcken som gjorde behovet av att röja undan träd och vegetation till ett prioriterat mål. Det kan således synliggöra vad som tillmätts vikt, men också att ekologiska och sociala perspektiv kan samverka för att värdesätta grönytor och grönska i nya boendemiljöer.

De nya bostadsområdena skapar båda tillgång till större stadsdelsparker, men där det stora invånarantalet och därtill bullerutsatta placeringen gör att de riskerar att inte vara en vilsam plats för bostadsnära lek och rekreation. Därtill skapas mindre och delvis mer svåråtkomliga grönytor. Därmed blir det viktigt att andra större grönytor och naturområden i områdets närhet är tillgängliga, för barns lek och naturkontakt. Den extensiva trafiken runt bostadsområdet i Göteborg ger inte de förutsättningarna. Därmed kan barns naturkontakt i nya bostadsområden betraktas som mer eller mindre otillräcklig och godtyckligt behandlad i utbyggnaden av staden. Idag anses Göteborg vara en grön stad, men hur blir tillgängligheten till det gröna om nya områden byggs efter andra principer och värden? I Malmö är stora områden runt bostadsmiljön inte exploaterade än vilket skapar en buffertzon och tillgång till både skogsliknande miljöer som öppna tomter. Med en fullskalig utbyggnad riskerar den tillgången således försvinna. Ändå är grönyterna där större och det finns också fler mindre grönytor emellan kvartersbyggelsen.

Planeringen har ett viktigt uppdrag i att se till att gröna ytor och värden kopplade till lek, aktivitet och möten för kommande generationer som ska flytta in i områdena, skapas. Barn är förankrade i sin närmiljö och har bara erfarenhet av de miljöer de vistas i, vilket de ofta ser som det 'normala'. Det är svårt att ha förställningar om förlust av positiva naturupplevelser om uppväxtmiljön inte erbjuder sådana. "Environmental generational amnesia" syftar på att varje generation tar den omgivande miljön som referenspunkt. Saknas kunskap och erfarenhet av andra miljöer riskerar varje ny generation att vänja sig vid en sämre miljö (Kahn 2002).

Vikten av tillgänglighet för bil och idén om att god tillgänglighet för alla transportslag på bostadsområdenas gator är också föremål för idén om stadsmässighet då god tillgänglighet speglar idealet att skapa en traditionell gatustruktur som samlar rörelser och ger stadsliv. Stadsliv knyts i sin tur till positiva egenskaper såsom trygghet, möten, attraktivitet och folkliv. Det motiverar bilens framkomlighet även på lokala bostadsgator där parkeringsplatserna är placerade. Vi vet att tillgänglighet för biltrafik skapar mindre trygga trafiksituationer för barn som inte har samma risktänkande som vuxna. Trafikseparerade miljöer är därmed det bästa ur barns trafiksäkerhet. Istället för att trafiken anpassas till barn behöver således barn anpassa sig till den ofrånkomliga trafiken på lokalgator, men också på de större gatorna runt kvarteren. Där ska stora trafikmängder kunna ge trafiksäkerhet genom säkra passager för barn tillsammans med en gatuutformning för att hålla en låg hastighet (30 km/timmen). Huruvida detta är tillräckligt för att möta barns behov av rörelsefrihet och av att kunna ta del av hela bostadsområdet kan bero på ålder och erhållen mobilitetslicens från föräldrar, men dokumentstudien pekade på att även i vuxet sällskap bedömdes trafikmiljön så otrygg för yngre barn i förskoleålder att de skjutsades i vagn. Stora trafikmängder kan därmed utgöra osäkra miljöer i bostadsmiljön, oavsett hastighet och möjliga passager, då biltrafik och barn konfronteras i samma plan och inte skiljs åt.

En bostadsmiljö som karaktäriseras av hög trafikbelastning runt om riskerar att skapa små

möjligheter för barn att röra sig utanför området, med begränsade möjligheter att ta del av annat än de nybyggda, ofta små, platsbildningarna som finns i området. Det ger begränsad möjlighet till rörelse och lek i närmiljön som således riskerar att inte främja goda förutsättningar för fysisk aktivitet i vardagen. För att locka till utevistelse och fysisk aktivitet är dock tillgång till grönyta och lekplatser betydelsefulla (Christian et al 2015). Kvaliteten hos utemiljön är viktig för hur mycket tid som spenderas där och för att kunna konkurrera med inomhusaktiviteter (de Laval 2015, Söderström et al 2013). Platserna måste bjuda in till vistelse för att frivilliga aktiviteter ska ta plats (Gehl 2007). Huruvida platserna i nya bostadsmiljöer bjuder in till vistelse kan ifrågasättas, då exempelvis de begränsade ytorna och möjligheten att göra saker där (Kvillebäcken) kan ses som liten, medan friytan och därtill variationen för lek och rörelse är större med fler lekplatser och rum i Västra hamnen. Återigen kan tillgång till yta, som möjliggör plats för friyta, lek, rekreation och möjlig idrott i bostadsmiljöerna, det vill säga bättre förutsättningar för olika handlingsmöjligheter och en större variation, ses som en kvalitet för barn. Orsaken därtill är att trots att exploateringsstalen beskrivs likartade i samtliga planer då de efterliknar den klassiska kvartersstadens exploatering i städernas centrum, skiljer det i hur parkmarken inkluderats i talen. Den större Varvsparken är exempelvis inte inkluderad i bostadsområdet i Malmö, vilket gör att området har en lägre exploateringsgrad än motsvarande fallområde i Göteborg. Tåta stadsmiljöer har ingen möjlighet att rymma mer än det (av samhället) mest prioriterade, vilket inte tycks vara plats för rörelse och lekmiljöer för barn.

Om en miljö präglas av ”vuxnas geografi” med små möjligheter för barn att verka inom, såsom tillgång till fri- och grönyta, blir tillgången på trygga och särskilda platser för barn, såsom lekplatser desto mer betydelsefulla. Lekplatser kan också hävda barns rätt till staden genom att de ges särskilda platser, lektrum i stadsstrukturen och erbjuda trygga lekvänliga miljöer samtidigt som de hålls borta från stadsmiljöer som bedöms som mindre lämpade (Rasmusson 1998). Prioritering av lekplatser i bostadsmiljön ser olika ut i bostadsområdena. ”Lekplats” skrivs in på platser inom kvartersstrukturen i samtliga fyra detaljplaner i Malmö, men bara när det gäller en större lekplats i den gemensamma parken i motsvarande bostadsutbyggnad i Göteborg, en lekplats som dessutom ska delas med alla förskolor samt boende barn i området. Vikten av egna platser för barn i utemiljön kan vara än viktigare i bostadsområden som i sig inte ger plats för varierade lekmöjligheter i övrigt. Lekplatser kan också vara igångsättare för lek, som senare kan vidareutvecklas eller vara en viktig mötesplats för barn i området att utgå från (Jansson 2010, Norén-Björn 2016). Fler möjligheter för iordningsställda platser för barn i Kvillebäcken hade främjat barns platstagande och möjlighet att använda den bostadsnära utemiljön, och synliggjort barn mer.

Planeringen av bostadsgårdar visar hur barns tillgång till lek i en för barn tillgänglig och trygg miljö i hemmets närhet ger plats för barn. Det är svårt att tillgodose alla behov på en gårdsyta som är liten till ytan och som därtill är dimensionerad för många boende. Därmed riskerar bostadsgården inte välkomna eller kunna rymma barns behov av lek och spring (Kristensson 2016). Hur barns behov av vistelseyta tillgodoses är upp till fastighetsägare och de som utformar miljön, då den ligger på kvartersmark, utan möjlighet för den kommunala planeringen att råda över. Trots det går det att styra hur mycket grönska en gård ska ha, vilket kan regleras med hjälp av grönytefaktorn. Kanske handlar det om en ovilja att detaljstyra för mycket genom att säkerställa vistelseytan för barn på gårdsmiljöer på samma sätt, eller hur viktigt det anses vara att barn ges möjlighet till varierad lek på bostadsgården. Istället avgörs gårdens barnvänlighet från fall till fall där platser för barns lek såsom en sandlåda eller lekskulptur löper hög risk att rationaliseras bort. Att tillvarata barnperspektiv på en liten bostadsgård på bjälklag, som merparten av bostadsgårdar i nya bostadsområden faller under, kan istället anses handla om intentioner om att gården ska ha en lekfull utformning med stenar att hoppa på, fågelholkar och gångar att köra leksaksfordon på.

Som beskrivits kan det genomgående ses en skillnad mellan de båda kommunerna när det gäller att tillvarata barnperspektivet genom att avsätta grön-, fri- och lekyta. En rimlig delförklaring kan vara att det relateras till skillnader i markägoförhållanden, med större svårighet att avsätta plats på privatägd mark som i Göteborg. En annan kan vara den politiska förankringen av barnperspektivet, såsom tillgång till friyta, som väger tyngre och lättare förverkligas i planeringen, medan BKA inte lika tydligt beaktas i den konkreta planen. Förslaget om att Göteborg ska tillämpa en marknadsdriven detaljplanering för att effektivisera planarbetet, såsom Stockholm praktiserar, skapar utifrån dessa slutsatser ingen positiv bild av att barnperspektivet fortsättningsvis kommer få större utrymme inom planeringen. Det riskerar således låsa fast stadsstrukturer som tar låg hänsyn till barns lek, utveckling och hälsa.

Hur skapas *varierad* naturkontakt för barn i nya bostadsområden?

När barns tillgång till naturkontakt i bostadsmiljön undersökts har dels tillgången till grönya studerats, men också hur grönytan och andra friytor för barns lek möjliggjort olika miljöerbjudanden, hur den fungerar som lekmiljö enligt OPEC och vilka parkkaraktärer bostadsmiljön kan uppvisa. Varierad naturkontakt för barn skapas främst i områdenas parker, men även på bostadsgårdar och öppna offentliga ytor. Resultatet av de tre platsanalyserna visar att bostadsområdena främst uppfyllde parkkaraktärerna *Prydnadskaraktär* och i lägre utsträckning *Lustgården* , *Artrik* och *Allmänningen* och på ett fåtal platser även *Rymd* och *Vild* . Upp till 26 av de totalt 33 olika miljöerbjudanden (eller 80 procent) kunde karteras tillsammans med att både goda lekmiljöer med tillräcklig integrering av växtlighet och yta för rörelselekar (såsom lekmiljö i parker) och mindre bra platser för lek (såsom små bostadsgårdar utan lekredskap) enligt kriterier för OPEC, kunde visas.

Det är tydligt att störst variation av miljöerbjudanden, flest antal parkkaraktärer och höga värden för kvalitetskriterier för lek enligt OPEC återfanns i parker och på lekplatser i bostadsområdena. Därmed tycks det vara tillgången på grönytor med integrerade lekmöjligheter som har störst möjlighet att skapa varierad naturkontakt och handlingsmöjligheter för barn, såtillvida att de är tillgängliga ur ett barnperspektiv. Parkyta och lekplatser i bostadsmiljön har skapats i olika hög grad i de nya bostadsområdena, varför variationen i naturkontak och tillgång till miljöerbjudanden skiftar.

Den största grönytan i bostadsområdet i Göteborg, den två hektar stora Kvillebäcksparken, uppvisade en genomgående lägre grad av plastkvaliteter. Till exempel kunde endast två parkkaraktärer uppfyllas. Då olika parkkaraktärer beskriver kvaliteter i den gröna miljön som uppskattas av besökare kan bristen på parkkaraktärer vara en brist på kvalitet sett ur ett användarperspektiv. Dess storlek, öppenhet och direkta koppling till trafik gör den smala parken besvärlig ur ett användarperspektiv, vilket kan påvisa Grahn med fleras (2005) utsaga om parkformens betydelse för användning, framförallt för barns lek. Den största parken i bostadsområdet i Malmö, Varvsparken, som är dubbelt så stor som Kvillebäcksparken, har däremot stor variation av olika parkrum och uppfyller fem av sju möjliga parkkaraktärer. Där går återigen storlek och kvalitet hand i hand, där ökad storlek ger bättre förutsättningar att möjliggöra variation, lek och avskildhet från stadslivet utanför.

Generellt visade bostadsmiljöerna på ett stort antal möjliga miljöerbjudanden. De miljöerbjudanden som inte uppfylldes var förknippade med aktiviteter som kräver stora öppna ytor, tillgång på vatten, frikopplade lösa objekt eller flacka kullar. Därmed möjliggjordes inte *att åka skidor, att simma, att fiska, bygga och konstruktioner* och *att leka med djur* eller åka skateboard (på flacka kullar) i någon av miljöerna. Det kan också vara svårt med bollsport då det saknas större öppna ytor som dessutom är plana. Det blir tydligt att yta är en kvalitet även för miljöerbjudanden, liksom varierad topografi, tillgång till vatten och oömma miljöer att konstruera och bygga i.

Parker med lekutrustning var de enda platser som kunde uppfylla OPEC-kriteriet om tillräckligt stora ytor och lekmöjligheter. Om lekplatserna i parkerna är integrerade i parkmiljön, utan hindrande staket kan leken också fortsätta i omgivningen. Det gör att parken blir tillgänglig för lek vilket kan ses som en kvalitet för hur leken kan utvecklas och fördjupas, då standardiserad lekutrustning snabbt 'leks ut' (Norén-Björn 2016). Hinder, såsom runt lekplatsen i Kvillebäcksparken, begränsar leken ytmässigt där växelverkan med den gröna omgivningen, eller naturkontakten, och de lekmöjligheter som finns där försvåras. Det tyder på att det är svårt att både tillgodose förskolans krav på en inhägnad gård och en tillgänglig lekmiljö, integrerad i parken.

Gemensamt för att platser inte kunde uppfylla höga OPEC-värden var framförallt avsaknad av en tillräckligt stor yta. Men även om ytan var liten, kunde relativt höga OPEC-värden (upp till 6 av 9 poäng) uppfyllas på vissa gårdar där tillgång på vegetation och lekutrustning gjorde att de kunde bedömas som relativt bra lekmiljöer. Det talar för att det går att skapa lekkvaliteter även på mindre ytor, som komplement till större gröna lekmiljöer i närliggande parker. Tummas det på lekutrustning och vegetation försämras lekkvaliteter avsevärt. För kvalitativa lekmiljöer bör yta och lekvärden ses som en förutsättning för varierad, stimulerande lek.

Den parkkaraktär som uppfylldes i högst grad i nya bostadsområdena var *Prydnadskaraktär* . Det är en kulturpräglad karaktär som generellt kännetecknas av sittplatser med både hårdgjorda material och planteringar – planteringar som kan vara vackra att se på, men som erbjuder begränsade

möjligheter som lekmaterial och att komma i kontakt med. En prydlig karaktär kan också uppfattas ha en stark reglering av vad som får göras och inte göras där. Barns möjligheter att leka fritt kan därmed upplevas begränsad och gå emot vad som uppfattas vara önskvärt beteende på platsen (Cele 2005, Bourke 2014). Enligt Jones (2000) präglas många platser i staden av en vuxen geografi, som riskerar att vara begränsad till en viss slags användning, som utesluter andra användningsmöjligheter. För att ge barn plats måste de vuxnas geografier bli mer heterogena och toleranta för olikheter (Jones 2000). Därmed är tillåtande platser viktigt för att inkludera barn i staden.

Värdet av prydnadskaraktären ur ett barnperspektiv, såsom Grahn (2007) ser det, beskrivs vara platser där barn och vuxna kan samlas, till exempel runt ett fikabord. Det kan därmed tolkas som att det är platser där vuxnas närvaro är en viktig del i platsens användning. Prydnadskaraktären ger således möjlighet att sitta ned och umgås i en miljö som kan upplevas estetiskt tilltalande med utsmyckningar och planteringar och därmed stödja sociala och stillsamma aktiviteter som kanske främst tilltalar lite äldre barn, där miljöer som stödjer socialisering är mer betydelsefulla (Kyttä 2003).

Iordningsställd lekutrustning på bostadsgårdar, som ska integrera barns möjlighet att lek där, visar också på starkt tillrättalagda miljöer som ofta inte är integrerade med vegetation eller grönyta och ger få handlingsmöjligheter. Flertalet gårdar i de nya bostadsområdena fick låga OPEC-värden (i snitt cirka 4,5 av 9 maxpoäng), vilket gör att dessa miljöer, som är tillgängliga för barn, saknar egenskaper för att vara bra lekmiljöer. På gårdsmiljöer är lekutrustning högst godtycklig och det ställs inte krav på att tillgång till lekutrustning ska finnas. Det gör att barn har olika god tillgång till lek i deras närmiljö. Tanken är att barn ska kunna nyttja olika gårdar och därmed få tillgång till olika slags lekmöjligheter, men huruvida detta fungerar i praktiken är svårare att säga. Har barnet inte kompisar på en gård är sannolikheten troligtvis stor att denna inte används som lekmiljö, då gårdsmiljöer har en halvprivat prägel.

Bostadsgårdar med mycket få miljöerbjudanden (10 av 33), uppgick till 25 procent (10 av totalt 40 gårdar). De visar tecken på att främst vara till för att upplevas som estetiskt tilltalande miljöer, utformade efter vuxnas preferenser, med upphöjda planteringar och ett starkt formspråk som ska ge en fin utsikt från lägenheterna. Det ger få möjligheter att använda ytorna på olika sätt, vilket kan tyda på att barn inte inkluderats i utformningen. Kristensson (2016) beskriver att bostadsgården ofta är utformad för vuxnas vistelsebehov och avkoppling snarare än att vara en utemiljö som bjuder in barns lek. Syftet måste ju vara att gården ska kunna användas av de boende där lekmiljöer bekräftar barns rätt att leka utanför bostaden.

Som kontrast till strikt ordnade platser kan naturmiljöer utgöra viktiga platser för barns lek, såsom möjlighet att klättra, konstruera och ha tillgång till löst material som det går att "greja" med. Platser med låg skötselnivå kan verka mer tillåtande med en större frihet att hitta på saker där (Jansson et al 2016). Naturpräglade parkkaraktärer såsom *Vild*, *Rymd* och i viss mån *Artrik* fanns det generellt dock få av i de nya bostadsområdena. *Rymd* återfinns i Varvsparken i en planterad "miniskog". Dess naturlika karaktär skapar rumsligheter och skyddade miljöer för gömslen vilket kan ge intrycket av att vara i en annan värld. Även karaktären *Vild* återfinns i samma park, med stort inslag av frösådda rosenbuskar, pilbuskar och oklippt gräs, på upplagda jordmassor. Detta ger en vild karaktär där möjligheten till att samla löst material i form av kvistar, gräs och bär är stor. Trots Kvillebäcksparkens naturpräglade gestaltning runt bäcken kunde inte de naturpräglade parkkaraktärerna uppfyllas, då miljön exempelvis bör vara lugn och fridfull, samt upplevas som att vara i en annan värld. Som nämnts är det svårt att bortse från trafikmiljön runt om. Parken kan dock ge möjlighet att experimentera med löst material i form av stenar, vass, blad och gräs tillsammans med vattnets lockelse som ett farligt och spännande element att utforska. Därmed har den naturlika miljön runt bäcken ett stort värde som möjliggör att en mer otuktad natur kan ta plats, i kontrast till områdets i övrigt tillrättalagda miljöer.

Platser som har karaktär av restytor, utanför stadens strikta kontroll, beskrivs vara betydelsefulla miljöer för barn där de kan tillåtas ta platsen i anspråk genom att till exempel konstruera egna platser och kojor (Kylin 2004). Varken i bostadsområdenas parker eller på bostadsgårdar kunde spår av kojbyggen ses, även om dessa kan vara svåra att kartera, då barns egna platser ofta är hemliga (Sandberg 2012). Möjlighet att forma leken och bygga kojor är därmed starkt begränsad. Små ytor med förutbestämda funktioner lämnar lite kvar för invånare att själva organisera och forma, liksom färdiga lekställningar lämnar litet utrymme för experimenterande och vegetationen är inte tillräckligt oöm för att bryta och skapa rumsligheter i. Däremot fanns lämningar av andra slag såsom leksaker och skräp, men även upptrampade stigar som tyder på vistelse i buskar och snår. Eftersom platserna samtidigt är

begränsade samt delas av många, kan konkurrensen om dem göra att det är svårare att skapa platser som upplevs som 'egna' i miljön. Platser som ligger lite avsides eller gömt i vegetation är dock en kvalitet för barn där det är lättare att ta platser i anspråk på ett annat sätt än de kan göra vid en traditionell lekplats.

Platser som inte är föremål för stadens kontrollerande skötsel kan således lättare tas i anspråk av barn och rymma handlingsmöjligheter inom en inte lika kontrollerad vuxen geografi, för att använda Jones (2000) uttryck. Sådana platser kan därmed vara värdefulla för hur barn utvecklar en relation till naturen och vad den erbjuder (Jansson et al 2016). I dagsläget finns en skogsremsa på en ännu oexploaterad tomt i Västra hamnen, som visade spår efter barns lek. För att ett sådant skogsområde ska få finnas kvar även då området exploateras, behöver barns rätt att ta sin närmiljö i anspråk ges större uppmärksamhet och tyngd i planeringen, där skyddet för natur inte enbart utgår från ekologiska värden, utan där även barns perspektiv värderas högt i den framtida staden. Strävan efter attraktivitet och välordnade miljöer kan dock istället ses genom att den del av Varvsparken som uppfyller karaktären *Vild*, är just en restyta som snart kommer att göras om och få ett mer städat uttryck. Goda intentioner om ett stråk med sittplatser och vatten gör att en mer oordnad del av stadsbebyggelsen som kan vara lättare att ta i anspråk för barn, försvinner.

Hur tillgänglig är grönstrukturen för barn i två olika bostadsområden i Göteborg och Malmö?

En välutvecklad fotgängarstruktur i bostadsområden skild från fordonstrafik tillsammans med närliggande platser, parker och lekutrustning, framförs som primära element för att barn ska kunna ta del av sin miljö på egen hand (Kytä 2003). Tillgängligheten har bedömts med aspekter för hur miljön stödjer barns aktiva transport och rörelsefrihet, där närhet, trafik och rumsliga barriärer tillsammans med hur utformningen prioriterat gång och cykel i gaturummet har studerats. Sammantaget kan tillgängligheten till områdets parker, och möjlig naturkontakt, beskrivas som varierad, beroende på var i området bostaden är belägen, där avstånd men också förekomst av passager över trafikerade vägar tillsammans med förekomst av alternativa parker där större vägar inte behöver passeras är viktiga aspekter för hur god tillgänglighet som uppnås. Dock visas att trafiken har en betydande barriäreffekt som kan göra att barns rörelsefrihet och tillgång till närnatur inskränks, om barnet inte tillåts passera de större vägarna.

I Västra hamnen visade sig tillgängligheten till grönytorna i området vara mycket god ur ett närhetsperspektiv för barn, då större delen av området omfattades av tillgång till park inom 200 meter, vilket beskrivs som barns aktivitetsradie (SCB 2010) och en mindre, men betydande del inom 100 meter. Eftersom närhet betraktas som kritiskt för hur barn använder grönytor i vardagen är små parker på flera ställen istället för en större på ett ökat avstånd till flertalet bostäder centralt för barns naturkontakt. Florgårds och Forsbergs (2006) studie visade exempelvis att barn oftast leker inom 100 meter i sin bostadsnära miljö då de inte har sällskap av en vuxen. Där kan olika sätt att planera i de två städerna skönjas. Kvillebäcken, som beskrivs som en grön stadsdel på grund av kontakten med den naturlika parken, har samtidigt inte bejakat möjligheten för mindre grönytor mellan husen på samma sätt. Där finns en mindre parkyta, men dess ringa storlek och form gör att dess funktion som samlande park kan diskuteras. När det gäller det längre avståndet, 200 meter, kunde den mer perifert placerade Kvillebäcksparken endast tillgodose bostäder i utkanten av området. Parken kommer ju ligga mer centralt i den kommande utbyggnaden, men dess avstånd till nuvarande bostäder kommer bestå. Vikten av centralt placerade och ett flertal mindre grönytor utspridda inom ett bostadsområde spelar därmed stor roll för barns tillgänglighet till grönytor.

Avstånden för att bedöma barns tillgänglighet är kontextberoende, där trafik och den byggda miljön (Kylin & Bodelius 2014), men också den sociala miljön påverkar hur långt och i vilken utsträckning barn tillåts röra sig på egen hand (Mitra 2013). Vid sidan av avstånd är färdvägen till naturen således viktig för hur barnvänliga miljörelationer kan komma att utvecklas i områdena. Trafiken kan ses som ett betydande hinder för barns rörelsefrihet (Björklid & Gummesson 2013) och möjlighet att ta sig till grönytor nära bostaden (Sandberg 2012). Därmed är trafiksäkerhet och en miljö som stödjer barns rörelsefrihet viktig inom planeringen för att främja barns naturkontakt.

Gatuutformningen i de två bostadsområdena visar att gång och cykel upptar knappt 25 respektive 40 procent av gaturummet. Det visar på stora skillnader i hur gång och cykel prioriterats och därmed förutsättningar för att barn ska ta sig fram på ett tryggt sätt. Gemensamt för bostadsområdena är

dock att de planerats med en långsam trafikstruktur i de inre delarna, bland annat genom att gatustrukturen prioriterar gång i utformningen där gaturummet delas mellan biltrafik och gående. En långsam trafik är positivt för barn, även om området fortsatt är tillgängligt med bil. Ett delat trafikutrymme kan dock innebära svårigheter. Då det bygger på en mindre trygg trafiksituation som kräver uppmärksamhet och ömsesidig hänsyn kan det vara mest hindrande för de som själva är osäkra trafikanter, såsom barn, äldre och rörelsehindrade (Gehl 2010). Mot bakgrunden av att trafiken bör anpassas till barns behov av trygga trafiksituationer och inte tvärtom för barns möjlighet att tryggt röra sig i miljön (Björklid & Gummeson 2013), kan en ömsesidig hänsyn göra att barn får anpassa sig efter trafiken och riskerar att få en minskad rörelsefrihet (SKL 2008). En låg hastighet och små trafikmängder har ändå bedömts innebära att trafiken har låg barriäreffekt för barn.

Den inre lugna trafikstrukturen i bostadsområdena följs av ett huvudgatunät med genomfartstrafik på större gator runt om. De större vägarna bildar barriärer mot det omedelbara omlandet, som tyder på att barnens rörelsefrihet riskerar att begränsas till området innanför de större vägnas avgränsning. Det kan liknas vid en ö-liknande planering, mellan större trafikleder, där barn kan ta del av relativt begränsade ytor utan möjlighet att utöka sitt revir över större områden. Som tidigare nämnts finns också risk för att de små friytor som finns inom kvartersbebyggelsen, gör att friare rörelselekar har svårt att ta plats där, med risk för minskad aktivitet i vardagen. Frågan är om närområdets variation är tillräckligt utmanande för att locka barn till utvecklande och kreativ lek. Därmed är föräldrarna viktiga för hur barns aktivitetsmönster ser ut, genom att de följer med eller skjutsar barn till olika aktiviteter.

Trafikmiljöerna ser dock olika ut i de båda områdena, där Kvillebäcken genom sitt läge mellan stora genomfartsgator påverkas av höga trafikvolym, medan området i Malmö ligger i stadens utkant, utan genomfartstrafik, där trafikmängderna är mycket lägre och gatorna således inte utgör en trafikbarriär i lika hög grad. Den trafikstruktur som tidigare präglade platsen där nya bostadsområden byggs riskerar i det ena fallet bidra till högt trafikerade gator i direkt anslutning till den bostadsnära miljön. Områden som fram tills nyligen utgjorts av industri och verkstäder har i omvandlingen till boendemiljöer samtidigt kvar de trafikmiljöer som utformats för stora trafikflöden av fordonstrafik. Det är därmed strukturer som kommer att prägla barns bostadsnära utemiljö.

Konflikten mellan barn och trafik kan ses genom att trafiken inverkar negativt på barns rörelsefrihet genom att vara orosmoment för föräldrar i barnens närmiljö (Björklid och Gummeson 2013). Risken är att det sker en negativ anpassning; då barn anpassar sig till en miljö som i förlängningen är skadlig för både hälsa och livskvalitet. Barns rörelsefrihet har minskat kraftigt under senare tid och det utbyggnadsideal som skapar nya bostadsområden verkar inte motverka den trenden. *Trafikmiljöstress* som Björklid (2005) tar upp innefattar även andra aspekter av stressande faktorer från trafiken, såsom avgaser och buller i barns miljö som sammantaget kan riskera att begränsa barns rörelsefrihet. Det kan också ge upphov till ökad skjutsning och bilandvändning om miljön inte anses säker (ibid.).

I förlängningen kan en minskad självständig rörelsefrihet för barn bli en rättvisefråga. En minskad rörelsefrihet ökar barns beroende av sina föräldrars resurser med risk att ansvaret för huruvida barn kan ha aktiva och meningsfulla aktiviteter förskjuts. I och med utvecklingen mot barns minskade rörelsefrihet läggs ett samhällsansvar över på enskilda individer där föräldrars resurser till stor del blir avgörande för om och hur ett barn får möjlighet ta sig till stadens lek- och rekreationsytor.

Det pekas på försvårande omständigheter för goda kopplingar mellan områden i Göteborg, där staden tydligt har delats upp genom stora trafikleder. För barn kan det innebära gränser som det tar många år att få lov att gå över på egen hand. I den kommande utbyggnaden är trafiken fortsatt närvarande samtidigt som utformningen av vägarna minskar dess omfattning och gör hastigheten på trafiken lägre. Det är ett gaturum som har börjat främja de gående, samtidigt som biltrafiken fortsatt får stor effekt på upplevelsen av att vistas där, liksom den trafikmiljöstress som den ger bland barn och föräldrar och där trafikmängderna fortsatt skapar trafikbarriärer till omgivningen.

Kan de studerade bostadsområdena ses som exempel på en barnvänlig miljö?

Om bostadsområdena jämförs med Kyttäs (2003) modell för barnvänliga miljöer, passar dagens planering och resultatet av den mest in på den miljö som beskrivs som en Glashus-miljö för barn. Bostadsområdena har samtidigt visat på skillnader, där begränsningarna av rörelsefriheten i miljön kan väntas vara mer eller mindre omfattande. En Glashusmiljö kännetecknas av att ett stort antal miljöerbjudanden kan realiseras, medan möjligheten att förverkliga dem, genom att ta del av dem på egen hand, är starkt begränsad. Det är framförallt denna miljö som ökar i tätbebyggda områden idag på grund av urbanisering och förtätning, menar Kyttä (2003). Glashus-miljö kan också handla om att barn endast får tillgång till en miljö i sina föräldrars närvaro, såsom i en tät stadskärna med tillgång till många intressanta miljöer men som är svåra för barn att ta del av på egen hand (ibid.).

De miljöerbjudanden som finns på enskilda platser, såsom i områdenas större parker och lekplatser, är enligt analysen många. Däremot visar tillgänglighetsanalysen på trafikbarriärer i olika utsträckning, som kan hindra barns rörelsefrihet och därmed möjligheten att ta del av miljöerbjudanden. De studerade bostadsområdena kan således enbart *till viss del* ses som exempel på en barnvänlig bostadsstruktur, då det finns uppenbara brister i miljöerna. Bristen på tillgänglighet för att förverkliga miljöerbjudanden är det som främst hindrar nya bostadsområden att vara barnvänliga enligt Kyttäs två aspekter. Därtill finns det brister i antalet miljöerbjudanden som kan förverkligas, vilket har att göra med brist på yta för barns aktiviteter, en avsaknad av barnperspektiv och lekmöjligheter på bostadsgårdar och offentliga platser och parker som är för enformiga eller saknar yta att göra något på. Miljöerbjudandet som handlar om barns platstagande och möjlighet att skapa 'egna' platser, som miljöerbjudandet *byggande och konstruktioner* står för, kunde inte möjliggöras i de nya bostadsmiljöerna, vilket visar på begränsade handlingsmöjligheter för barn att själva ta plats och påverka sin miljö. Kyttäs definition av fyra miljöer för att bedöma barnvänligheten kan därmed sägas vara ganska grov, där det är svårt att kategorisera olika bostadsmiljöer enbart efter fyra ytterligheter. Det går dock varken att beskriva miljöerna som Cell-miljöer, då bostadsmiljöerna visade på många olika handlingsmöjligheter för barn, eller Bullerby-miljö, då tillgänglighetsanalysen visade på tydliga barriärskapande effekter för barns rörelsefrihet, vilket gör att miljön inte är fri att utforska på egen hand.

Rörelsefrihet handlar mycket om att ge barn chansen och möjligheten till att utforska grundläggande aspekter av en miljö liksom i form av kognitiva lärdomar som kan göras vid interaktion med miljön (Kyttä 2003). Denna möjlighet kan beskrivas som en stor del i strävan efter goda uppväxtvillkor där bristande tillgänglighet begränsar barns livskvalitet. Ingen vill leva i ett glashus, cell eller i ett wasteland. Att variation och rörelsefrihet är av stor betydelse i barns utemiljö betyder att planeringen av ny stadsbebyggelse måste beakta barns rätt till hela staden, inte bara det enskilda bostadsområdets absoluta närhet. Variationen i stadsmiljön behöver samtidigt utvecklas för att möjliggöra olika slags lek, där möjligheten att forma miljön och skapa egna platser kanske är något som framkommit som mest åsidosatt i nutida bostadsmiljöer. Det kräver en annan syn på de gemensamma ytor, större grönytor och mer möjlighet för friare skötsel och tillåtande hållning gentemot hur vi ser på och sköter parkmark och hur boende och barn tillåts använda den.

Den samtida normen i många städer är att barns behov åsidosätts i planeringen och att miljön i övrigt inte kan uppnå den trafiksäkerhet som krävs för att anses barnvänlig i nya bostadsområdets absoluta närhet. Trots att barn nu ska konsulteras och att barnperspektivet ska beaktas verkar det få liten påverkan på den samtida förtätningen av stadsmiljön. Det är som att den kommunala planeringen tillmötesgår en kraftig exploatering till ett högt pris för de barn som ska växa upp där. Istället för att planera för bästa möjliga utfall tycks planeringen inriktas mot att lindra värsta möjliga scenario i form av yta avsedd för park, förskolor och lek. Att förneka betydelsen av barns lek och rätt till utrymme kan få konsekvenser för framtida hälsa och välmående i befolkningen. Gröna miljöer har, som visats, ofta ett högt värde i form av variation och lekmöjligheter, vilket också har visat sig vara viktig för att motverka mental ohälsa liksom för att stärka förutsättningar för lek och fysisk aktivitet i vardagen. Barns behov av lek som ska tillgodose av vuxna bör uppvärderas och ges möjlighet att fungera som en rammodell för att tillgodose alla medborgare med gröna, hälsosamma bostadsmiljöer som främjar folkhälsa likväl som det ger alla barn tillgång till bra uppväxtmiljöer med mer likvärdiga förutsättningar.

Planeringen har ett ansvar för att skapa offentliga miljöer på ett sätt som kan erbjuda trygga och lekfulla utvecklingsmöjligheter för alla barn. Staden byggs för alla, men kanske särskilt för barn

och unga och för framtiden. Barn tar plats, och med de beslut vi tar när vi bygger staden sätter vi villkoren för deras utrymme, rörelsefrihet och liv.

Metoddiskussion

Huruvida de två bostadsområdena kan fungera som generella exempel på samtida planering kan diskuteras utifrån Flyvbjergs (2006) utsaga om att fallstudier bidrar till en generell kunskapsbas inom en disciplin genom att skapa verklighetsförankrade exempel och att det är så vi bäst kan inhämta kunskap inom kontextberoende och komplexa samhällsfenomen. De studerade bostadsmiljöerna kan dock inte svara för hur det förhåller sig överallt, då lokala förutsättningar och hur ambitioner och planeringspraktik ser ut skiljer sig åt mellan olika kommuner och olika platser inom dem. Men som exempel på planering, vill jag hävda att fallen ger generell kunskap om hur vi tenderar att förhålla oss till barnperspektivet i utbyggnaden av staden i täta stadsmiljöer. Bostadsområdena är även valda för att vara en representation av en samtida ideal stadsbyggnad utifrån mål om hållbarhet med fokus på biologisk mångfald och hållbara transporter, det vill säga (primärt) ekologisk hållbarhet, även om andra hållbarhetsmål också presenteras. Därmed representerar de den stad som kommunerna vill skapa och kan på så sätt ses som exempel på hur planeringen gör plats för barn i en "hållbar" utbyggnad av staden.

Att använda sig av tre platsanalyser för att bedöma handlingsmöjligheter, lek och variation av grönytor i bostadsmiljön har gett upphov till mycket arbete och risk för att analysen och slutsatserna blir omfattande, uppdelade i olika avsnitt och därmed mindre tydliga. Det hade kanske kunnat räcka med två platsanalyser för att ge en bild av områdenas miljöerbjudanden och variation av grönytor. Det har samtidigt varit lärorikt att göra analyserna och kunna visa på hur väl de överensstämmer med bostadsområdena och därtill ge en bild utifrån olika kriterier som bedömts viktiga för barns lek och naturkontakt. Svårigheten har också varit att tydligt visa resultaten, utan att det blir för detaljerat och överskådligt. Därtill har dokumentstudien, som fungerat som en grundläggande förståelse för planering, visat på stor överensstämmelse med slutsatserna från plats- och tillgänglighetsanalyserna. Det riskerar upprepande resultat i analysen, där samma miljö studerats två gånger, fast med olika metoder. Min vilja har ändå varit att genomföra de olika delarna som komplement till varandra, för att både kunna diskutera planeringens föresatser och kunna dra slutsatser om den fysiska miljön det resulterat i.

Att använda de sju parkkaraktärerna för att klargöra platsers upplevelsemässiga kvaliteter har underlättats av Nordhs (2006) nyckelord kopplat till en faktorladdning som urvalsmetod, men själva karaktärernas beständighet, som ska svara mot vad människor värdesätter i grön miljö, beskrivs med olika namn i olika källor och är därmed svåra att fullt definiera eller veta vad som egentligen utmärker dem. Det försvårar användbarheten av parkkaraktärer i utvärdering i stort. Huruvida dessa är särskilt betydelsefulla ur ett barnperspektiv kan också ifrågasättas, då de inte bygger på barns upplevelse och värden i parker. Därmed är parkkaraktärernas betydelse för barn sedd utifrån ett vuxet perspektiv på barns miljöer, såsom förskolegårdar, där barns aktiviteter på olika ytor lagt grund för karaktärernas betydelse för barns lek där. Bedömningen av vilka karaktärer som kunnat uppfyllas vilar generellt på ganska få nyckelord där det är svårt att inte lägga in egna värderingar i det observerade. Att det inte var lika många nyckelord för samtliga karaktärer gjorde även att de med färre, såsom *Artrik* och *Prydnadskaraktär*, var lättare att uppfylla i miljön än de med fler, vilket kan ha gjort att dessa uppfyllts på flera platser. De foton som visas ska dock kunna ge läsaren en bild av vad bedömningen grundas på och därmed själv kunna skapa sig en uppfattning. Den relativt låga faktorladdning om 50 procent överensstämmelse med nyckelorden, som satts som kriterium för om en karaktär uppfylls, kan ha bidragit till att miljöerna endast till viss del motsvarar en karaktär. Trots det vill jag hävda att analysen bidrar till syftet att skapa en förståelse för hur stor variation, eller brist på sådan, som kan ses i nya bostadsområden.

Att använda de 33 kriterierna för olika miljöerbjudanden i områdena gav värden på vad barn kan finna för värdefulla handlingsmöjligheter i en miljö. Jag upplevde dock att kriterierna hade vissa värden som kan realiseras i nästan vilken miljö som helst (att hoppa, att springa), medan andra var starkt säsongsbetonade (att bygga i snö) eller väldigt specifika (att leka med djur, att simma, att fiska), vilka därmed bedömdes mer eller mindre lika i alla miljöer. Det fanns också flera liknande såsom att forma något och att gräva, vilka båda främst realiserades av förekomsten av en sandlåda, medan vissa saknades, såsom glida ner (från en rutschkana). Därmed fick miljöer med exempelvis en sandlåda höga poäng medan förekomsten av en rutschkana lägre. Miljöerbjudanden för sociala aktiviteter, som

lagts till av Kyttä (2003) var något svårare att bedöma då det inte kräver en specifik miljö, utan kanske främst yta och saker att gömma sig bakom eller ta hjälp av (leka krig, regellekar, rollspel). Möjligheten att "vara med i vuxnas göromål" hörde också till den kategorin och bedömdes lika för alla miljöerna. Även om kategorier enligt OPEC och miljöerbjudanden också vilar på min egen bedömning av miljön har de haft tydligare ramar genom mätbara, eller mer objektiva kriterier (OPEC) alternativt fler (miljöerbjudanden) och därmed ett större underlag som kan ha bidragit till att subjektiva bedömningar och bias varit mindre än för bedömningen av parkkaraktärer.

Jag blev förvånad över hur illa ställt det var i Kvillebäcken, med planeringen av barns utemiljö på förskolor där. Ett annat område kunde ha valts i Göteborg, där ett annat utfall kunde visas, men det är intressant att se hur staden tillskapar ny park i områden som inte redan har grönområden i sin närhet.

Slutsatser

I utbyggnaden av nya områden skapas variation mellan olika platser, men bristen på yta och möjlighet att kunna röra sig mellan dem är hinder i främjandet av barns möjlighet att ta del av grönområden och stadsmiljöer. Då rörelsefrihet är något vi vuxna tar för givet, och beskrivs som en mycket essentiell del för barns utveckling och möjlighet för såväl naturkontakt, som att kunna förverkliga miljöerbjudanden, kan dagens stadsutbyggnad inte beskrivas leva upp till en stad "för alla". Istället begränsas barn av hur vi planerar stad då vi tenderar att återskapa de miljöer som tidigare dömdes ut som farliga för barn, med hög täthet, skuggiga gårdar och trafik utanför porten. Det gör att barn mister rätten att utforska och ta del av staden, och med minskade ytor för barns lek begränsas även de särskilda platser där det anses tryggt att vara.

Litteraturstudien och analysen av de två bostadsområdena i Göteborg och Malmö pekar på behovet av att skapa gröna strukturer nära för att de ska vara tillgängliga för barn. Det kan innebära mindre parker på fler ställen i den bostadsnära utemiljön. Analysen av områdena visar dock att det inte räcker för att barn ska kunna ha stor behållning av dem; de måste också hysa lekvärderna, såsom lekplatser utgör varierade former av miljöerbjudanden för barn. För att vara en god lekmiljö bör de också bättre integreras med vegetation och ansluta till omgivningen istället för att stängslas in bakom staket. Det kan göra att miljön lockar till lek samtidigt som leken kan fortsätta och ta hjälp av omgivning och natur. Större parker är dock viktiga för att barn ska erhålla en varierad naturkontakt, där analysen pekade på värdet av olika rumsligheter och skötselnivåer som kan locka till olika former av naturkontakt och lek i grön miljö. Exempelvis är behovet av rumslig vegetation, såsom täta buskage och träd, viktiga för att viss friare lek ska tillåtas ta plats. En låg skötselnivå kan innebära att miljön upplevs mer tillåtande för barn att göra anspråk på, vilket kan vara viktigt för vilken grad av naturkontakt som främjas i bostadsmiljön.

Gällande tillgänglighet till de bostadsnära grönyttorna är slutsatserna att planeringen bör bli bättre på att ha ett vidare perspektiv när nya bostadsmiljöers grönyttetillgång planeras. Områden som kommer att präglas av trafikbarriärer bör tillskapa bättre förutsättningar för tillräckligt stora och varierade grönytor inom bostadsområdet, om naturkontakt ska kunna upprätthållas. Närheten är därmed kontextberoende, men så som planeringen generellt främjar tillgång till biltrafik utanför ytterdörren behöver lekplatser och grönytor integreras inom varje kvarter för en god tillgång till natur och lek för barn. Annars riskerar ansvaret för barns tillgång till naturmiljö att skjutas över till föräldrarnas ansvar och intresse, vilket banar väg för ojämlika uppväxtvillkor med konsekvenser för framtida hälsa.

Staden och planeringens uppgift måste vara att ta tillvara allmänintresset och inte enbart fokusera på vinstmarginaler när stora bostadsvolymer och områden nu byggs ut från grunden. Att efterfråga en bättre balans där barns perspektiv inte bara beskrivs, utan också höras behövs för att skapa bättre städer och bostadsområden som är hållbara över tid.

Vidare forskning

Efter diskussionen om hur barnperspektivet beaktas i utbyggnaden av nya bostadsområden idag skulle det vara intressant att lyfta hur barn använder miljön, var någonstans de vistas, och hur mycket de använder olika bostadsnära platser. Det kan peka på hur miljön faktiskt lockar till lek och aktivitet och vilken aktivitet den faktiskt möjliggör. Det är viktigt för att ytterligare förstå vidden av det som plane-

ras och vilka konsekvenser det får för barn som tillbringar sin vardag där. Ur ett vuxet perspektiv kan särskilt vissa platser upplevas små och inte särskilt 'lekbara', men ett brukarperspektiv kunde kanske också ge en mer nyanserad bild.

Eftersom sociala perspektiv i planeringen, såsom barnperspektivet, har en annan dignitet än de mer hårda frågorna som går att ta fasta på i planeringen på ett annat sätt, behövs metoder och verktyg som stärker planeringens sociala perspektiv/värden. I utredningen av arbetet med BKA i detaljplaneringen i Göteborg, frågar sig författaren om det sociala perspektivet kan förstärkas genom att formulera vad det sociala syftet med planerna är? Genom att explicit göra klart vilka mål som planeringen jobbar mot kanske den bättre kan tillvarata sociala aspekter inom den. Behovet av en "samlad gemensam målbild" påtalas när det handlar om plats för barns utemiljöer på förskolegårdar i Göteborg (Grahns 2017: 38). Liksom mål inom hållbarhet bör kanske barnperspektivet föras upp som ett centralt förhållningssätt inom planeringen för mer socialt hållbara stadsstrukturer. Hur blir en plan som tydligt leds av ett barnperspektiv med plats för lek, grönyta och variation som tydliga mål? Det skulle också kunna göras för att synliggöra vad ett barnperspektiv i stadsutbyggnad kan och får vara och vilka målkonflikter som uppstår. Kanske behöver barnperspektivet inkorporeras med mer positiv laddning där det går att visa att det stärker även andra aspekter av människors välmående i stadsmiljö. Begreppet *slow city* som fokuserar på livskvalitet, långsam trafik och möten mellan människor, är intressant i sammanhanget. En stad byggd på värden av livskvalitet istället för effektivitet, som riskerar att bli ineffektivt på grund av ohälsa och stress. Hur sociala värden bättre kan tillvaratas skulle hur som helst vara viktigt att undersöka närmare.

Referenser

- Agervig Jensen, Trine & Jørgensen, Gertrud (2001) Børn i bykvarteret – hvad børn kan fortælle om deres bolig-kvarter. Nordisk Arkitekturforskning 2001:1
- Björklid, Pia (2004) Children's independent mobility and relationship with open space—studies of 12-year-olds' outdoor environment in different residential areas. *Revista Psihologie Aplica*, 3, 52.
- Björklid, Pia (2005) Närmiljö- hinder eller resurs? Om trafikens inverkan på barns uppväxtvillkor. I: Johansson, M & Küller, M (red), *Svensk miljöpsykologi*, s. 141-158. Studentlitteratur: Lund.
- Björklid, Pia (2010) Child friendly cities - sustainable cities? I *Environment, Health, and Sustainable Development*. Red. Aleya Abdel-Hadi, Mostafa K. Tolba, Salah Soliman. *Advances in people-environment studies* vol. 1 Massachusetts: Hogrefe publishing
- Björklid, Pia & Nordström, Maria (2007) Environmental Child-Friendliness: Collaboration and Future Research. *Children, Youth and Environments*, Vol. 17, Nr. 4, s. 388-401.
- Björklid, Pia & Gummesson, Mats (2013) Children's Independent Mobility in Sweden: Trafikverket 2013:113
- Boldemann, Cecilia, Blennow, M, Dal, H, Mårtensson, F, Raustorp, A, Yuen, K, Wester, U, (2006) Impact of preschool environment upon children's physical activity and sun exposure, *Preventive Medicine*, 42(4) s. 301-308
- Boverket (2015) Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö. Karlskrona: Boverket & Movium
- Boverket & Sweco (2018) PBL-uppföljning 2018, fördjupad uppföljning av kommunernas tillämpning av Boverkets allmänna råd om friytor vid skolor och förskolor. Rapport PLABYG 30 Friytor vid skolor, förskolor. Uppdragsnummer: 110022584
- Broberg, Anna, Sarjala, Satu (2015) School travel mode choice and the characteristics of the urban built environment: The case of Helsinki, Finland, *Transport Policy*, Vol. 37, s. 1-10.
- Broberg, Anna, Salminen, Samuli & Kyttä, Marketta (2013) Physical environmental characteristics promoting independent and active transport to children's meaningful places. *Applied Geography* 38, s. 43-52- Elsevier LTD.
- Broberg, Anna, Kyttä, Marketta, Fagerholm, N (2013a) Child-friendly urban structures: Bullerby revisited J. *Environ. Psychol.*, 35 (2013), s. 110-120.
- Bourke, Jackie (2014). 'No Messing Allowed': The Enactment of Childhood in Urban Public Space from the Perspective of the Child." *Children, Youth and Environments* 24(1), s. 25-52
- Cele, Sofia (2015) Childhood in a neoliberal utopia: planning rhetoric and parental conceptions in contemporary stockholm, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 97:3, s. 233-247.
- Chawla, Louise (2015) Benefits of Nature Contact for Children. *Journal of Planning Literature*, Vol. 30(4) s. 433-452
- Chatterjee, Sudeshna. (2005) Children's Friendship with Place: A Conceptual Inquiry. *Children, Youth and Environments*, 15(1) s.1-26.
- Christian, H., S. R. Zubrick, S. Foster, B. Giles-Corti, F. Bull, L. Wood, M. Knuiman, S. Brinkman, S. Houghton, & B. Boruff (2015) The Influence of the Neighborhood Physical Environment on Early Child Health and Development. *Health and Place*, 33 s. 25–36.
- Crowe, Nic & Bradford, Simon (2006) 'Hanging out in Runescape': Identity, work and leisure in the virtual playground. *Children's Geographies*, 4, nr 3, s. 331-346.
- Ekkel, E. Dinand & de Vries, Sierp (2017) Nearby green space and human health: Evaluating accessibility metrics. *Landscape and Urban Planning*, 157, s. 214-220.
- Engemann, Kristine; Bøcker Pedersen, Carsten; Arge, Lars; Tsirogiannis, Constantinos; Mortensen, Preben Bo; Svenning Jens-Christian (2019) Residential green space in childhood is associated with lower risk of psychiatric disorders from adolescence into adulthood. *Proceedings of the National Academy of Sciences* nr. 116 (11) s. 5188-5193.

- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2012) Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad. 4e upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik
- Faskunger, Johan (2008) Barns miljöer för fysisk aktivitet - samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och rörelsefrihet hos barn och unga, Rapport 2008:3, Folkhälsoinstitutet
- Fjørtoft, Ingunn. (2004) Landscape as playscape: The effects of natural environment on children's play and motor development. *Children, Youth and Environments*, 14 (2), s. 21-44.
- Florgård, Clas & Forsberg, Oskar (2006) Residents' use of remnant natural vegetation in the residential area of Järfället, Stockholm. *Urban Forestry & Urban Greening*, 5, nr. 2 s. 83-92.
- Folkhälsomyndigheten (2019) Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18 – grundrapport.
- Fyhri, Aslak, Hijorthol, Randi, Mackett, Roger L., Forel, Trine N., & Kyttä, Marketta (2011) Children's active travel and independent mobility in four countries: Development, social contributing trends and measures. *Transport Policy*, 18(5), s. 703– 710.
- Gardsjord, H.S., Tveit, M.S. & Nordh, H. (2014) Promoting youth's physical activity through park design: Linking theory and practice in a public health perspective. *Landscape Research*, nr. 39 (1), s. 70-81.
- Gehl, Jan (2010) *Cities for people*. Washington, DC: Island Press.
- Gifford, Robert (2007) The Consequences of Living in High-Rise Buildings, *Architectural Science Review*, 50:1, s. 2-17.
- Gillis, John R (2008) Epilogue. The islanding of children – reshaping the mythical landscapes of childhood. In Marta Gutman, Marta & De Coninck-Smith, Ning. (Ed.) *Designing Modern Childhoods: History, Space, and the Material Culture of children*. New Brunswick NJ. Rutgers University Press, s. 316-330
- Grahn, Patrik. (1991) Om parkers betydelse Alnarp: SLU
- Grahn, Patrik, Mårtensson, Fredrika, Lindblad, Bodil, Nilsson, Paula & Ekman, Anna (1997) Ute på dagis - Hur använder barn daghemsgården? Utformning av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga. Alnarp: Movium, SLU.
- Grahn, Patrik, Stigsdotter, Ulrika & Berggren-Barring, A.M., (2005) A planning model for designing sustainable and healthy cities. The importance of people's need of recreational environments in an urban context. Edited by.
- Grahn, Patrik (2007) Barnet och naturen. I Dahlgren L.O., Sjölander S., Strid J.P. & Szczepanski A. (red.) *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö*. Pozkal: Studentlitteratur.
- Grahn, Patrik & Stigsdotter, Ulrika. (2003) Landscape Planning and Stress. *Urban Forestry & Urban Greening*, 2, s. 1-18.
- Göteborgs stad (2019) Trafik på Gustaf Daléngsgatan [Tillgänglig 2019-03-16] <http://www.statistik.tkgbg.se/G/Gustaf%20Dal%C3%A9ngsgatan.html>
- Halldén, Gunilla (2009) *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hart, Roger (1979). *Children's experience of place*. Oxford, England: Irvington.
- Heft, Harry (1988) Affordances of Children's Environments: A Functional Approach to Environmental Description. *Children's Environments Quarterly*, 5, s. 29-37.
- Herrington, Susan (2011) Rights of passage – Rites to Play: Landscapes for Children at the Turn of the Centuries. I Egoz, Shelley, Makhzoumi, Jala & Pungetti, Gloria (red.) *The Right to Landscape: Contesting landscape and human rights*. London: Routledge, s. 113-127.
- Heurlin-Norinder, Mia (2005) Platser för lek, upplevelser och möten. Om barns rörelsefrihet i fyra bostadsområden. Stockholm, HLS förlag.
- Jansson, Märith (2010) Attractive playgrounds: Some factors affecting user interest and visiting patterns. *Landscape Research*, 35(1) s. 63-81.
- Jansson, Märith, Sundevall, Elin & Wales, Mark (2016) The role of green spaces and their management in a child friendly urban village. *Urban Forestry & Urban Greening* 18, s. 228-236.

- Jones, Owain (2000) Melting geography: purity, disorder, childhood and space. I Holloway, S. L. & Valentine, G. (2000) *Children's Geographies. Playing, living, learning*. London: Routledge
- Kaplan, S, 1995. The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 3(15) s. 169-182.
- Kahn Jr, Peter H. (2002) Children's affiliations with nature: Structure, development, and the problem of environmental generational amnesia. I Kahn Jr, P. H. & Kellert, S. R. (red.) *Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*. s. 93-116.
- Karsten, Lia (2005) It All Used to be Better? Different generations on continuity and change in urban children's daily use of space. *Children's geographies*, 3, s. 275-290.
- Kaplan, Stephen (1995) The restorative benefits of nature: toward an integrative framework *J Environ Psychol*, 15, s. 169-182.
- Kong, Lily (2000) Nature's dangers, nature's pleasures: urban children and the natural world. In Holloway, S. L. & Valentine, G. (2000) *Children's Geographies. Playing, living, learning*. London: Routledge, s. 257-271.
- Kristensson, Eya (2016) Bostadsgården – en hotad lek miljö när staden förtätas. I Jansson, Märit & Klintborg Ahl-klo, Åsa (red.) *Plats för lek – Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst s. 94-113.
- Kylin, Maria (2003) Children's Dens. *Children, Youth and Environments*, 13(1), s. 30-55.
- Kylin, Maria (2004) Från koja till plan: om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang. Doktorsavhandling. Institutionen för landskapsplanering, SLU: Alnarp.
- Kylin, Maria & Bodelius, Stina (2014) Plats för lek i översiktlig planering. *Movium Fakta* nr. 5 2014.
- Kylin, Maria & Bodelius, Stina (2015) Riktlinjer för lek? Svenska kommuners arbete med planering av platser för barn. Sveriges lantbruksuniversitet. Rapport 2015:21
- Kyttä, Marketta (2003) Children in outdoor contexts: affordances and independent mobility in the assessment of environmental child friendliness. Espoo: Helsinki university of technology, Dept of architecture
- Kyttä, Marketta (2004) The extent of children's independent mobility and the number of actualized affordances as criteria for child-friendly environments. *Journal of Environmental Psychology*, 24(2), s.179-198.
- Kyttä, Marketta, Jukka Hirvonen, Julie Rudner, Iris Pirjola, and Tiina Laatikainen (2015) The last free-range children? Children's independent mobility in Finland in the 1990s and 2010s. *Journal of transport geography*, 47, s. 1-12.
- Larsson, Ann-Sofie & Vamborg, Isabella (2017) Är takgården lämplig som skolgård för barn? en empirisk studie av tre förskolegårdar på tak i Malmö. Masteruppsats 30 hp, SLU
- Legeby, A., Marcus, L., Berghauser Pont, M. & Tahvilzadeh, N. (2015) Storstäder i Samverkan Stadsbyggandets sociala dimension. Arkitekturskolan KTH.
- Louv, Richard (2006) Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder. Algonquin Books of Chapel Hill, NC: Chapel Hill
- Low, Nicholas, Gleeson, Brendan, Green, Ray & Radovi'c, Darko (2005) The green city. Sustainable homes, sustainable suburbs. Sydney: Routledge
- Lynch, Kevin (1964) The image of the city. M.I.T. Press, Cambridge, Mass.
- McCormick, Rachel (2017) Does Access to Green Space Impact the Mental Well-being of Children: A Systematic Review. *Journal of Pediatric Nursing*, 37, s. 3-7.
- Markevych, Iana, Tiesler, Carla M.T. Fuertes, Elaine Romanos, Marcel Dadvand, Payam Nieuwenhuijsen, Mark J. Berdel, Dietrich Koletzko, Sibylle & Heinrich, Joachim (2015) Access to urban green spaces and behavioural problems in children: Results from the GINIplus and LISAplus studies [HYPERLINK "https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160412015001208"](https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160412015001208). *Environment International*, 82, s. 115.
- Mitra, Raktim (2013) Independent mobility and mode choice for school transportation: a review and framework for future research. *Transport reviews* 33, 1 s. 21-43.

- Moore, Robin. C. (1986) *Childhood domain: Play and place in child development*, MIG Communications: Berkeley.
- Mårtensson, Fredrika (2004) *Landskapet i leken: En studie av utomhuslek på förskolegården*. Doktorsavhandling. Institutionen för landskapsplanering, SLU: Alnarp.
- Mårtensson, Fredrika, Boldemann, Cecilia, Söderström, Margareta, Blennow, M, Englund, J.E, Grahn, P. (2009) Outdoor environmental assessment of attention promoting outdoor settings for preschool children, *Health and place*, 15, s. 1149-1157.
- Mårtensson, Fredrika (2011) Miljöpsykologiska perspektiv på barns naturkontakt. I Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J, (red.) *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. Naturvårdsverket rapport 6407, s 55-74.
- Mårtensson, Fredrika (2013) Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek. *Socialmedicinsk tidskrift*, 4.
- Nationsencyklopedien (2019) Natur. [Tillgänglig 2019-03-15] <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/natur>
- Nationsencyklopedien (2019a) Tillgänglighet. [Tillgänglig 2019-03-15] <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/tillg%C3%A4nglighet>
- Nationsencyklopedien (2019c) Miljöpsykologi. [Tillgänglig 2019-03-15] <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/milj%C3%B6psykologi>
- Newman, Peter & Kenworthy, Jeffrey (1999) Traffic calming, i S. Wheeler & T. Beatley (2004) (red.) *The Sustainable Urban Development Reader*. 2d ed. New York: Routledge. s. 124-129.
- Nielsen, T. S. & Hansen, K. B. (2006) Nearby nature and green areas encourage outdoor activities and decrease mental stress. *CAB Reviews: Perspectives in Agriculture, Veterinary Science, Nutrition and Natural Resources*.
- Nielsen, Thomas Sick & Hansen, Karsten Bruun (2007) Do green areas affect health? Results from a Danish survey on the use of green areas and health indicators. *Health* HYPERLINK "https://www.sciencedirect.com/science/journal/13538292" & HYPERLINK "https://www.sciencedirect.com/science/journal/13538292" *Place*, 13, 4, s. 839-850.
- Nilsson, Nic (2003) *Barnens stad En barnvänlig stad för barns bästa, lek och inflytande*. IPA Barns rätt till lek.
- Nordström, M. 2010. Children's Views on Child-Friendly Environments in Different Geographical, Cultural and Social Neighbourhoods. *Urban Studies* 47(3). Pp. 514-528.
- Norén-Björn, Eva (2016) Barn väljer med sina fötter – observera och testa leken i Jansson, Märith & Klintborg Ahl-klo, Åsa (2016) *Plats för lek*. Svenska lekplatser förr och nu. Stockholm: Svensk byggtjänst
- Rasmussen, Kim (2004) Places for Children – children's places. *Childhood*. London: SAGE publications vol. 11(2), s. 155-173
- Rasmusson, Bodil (1998) *Stadsbarndom: Om barns vardag i en modern förort*. Socialhögskolan, Lunds universitet, Lund.
- Raustorp, Anders, Pagels, Peter, Boldemann, Cecilia, Cosco, Nilda (2012) Accelerometer measured level of physical activity indoors and outdoors during preschool time in Sweden and the United States i *Journal of Physical Activity and Health*, nr. 6 vol. 9, s. 801-808
- Shaw, Ben, Martha Bicket, Bridget Elliott, Ben Fagan-Watson, Elisabetta Mocca & Mayer Hillman (2015) *Children's Independent Mobility: an international comparison and recommendations for action*. London Policy Studies Institute
- SCB (2010) *Grönytor i och omkring tätorter 2010*. [Tillgänglig 2019-02-24] <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/gronytor-i-och-omkring-tatorter/pong/statistiknyhet/gronytor-i-och-omkring-tatorter-2010/>
- SCB (2018a) *Grundskolor och friytor. Nationell kartläggning och uppföljning av grundskoleelevers tillgång till friytor 2014-2017*. SCB

- SCB (2018a) Folkmängd och landareal i tätorter, per tätort. Vart femte år 1960 - 2017. http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__MI__MI0810__MI0810A/LandarealTatort/?rx-id=c619705c-ab7c-4ede-acd0-7ce3bfd1f041
- Setten, Gunhild & Myrvang Brown, Katrina (2013) *Landscape and Social Justice*. Routledge Companion to Landscape Studies. Routledge, New York
- SKL [Sveriges kommuner och Landsting] (2008) Shared space – trafikrum för alla.
- SKL [Sveriges kommuner och Landsting], Trafikverket, Boverket (2015) *Trafik för en attraktiv stad*, TRAST. Handbok. Utgåva 3
- SKL (2015a) *Trafik för en attraktiv stad - underlag till handbok*.
- Sveriges Kommuner och Landsting, Trafikverket (2013). *Gångbar stad. Att skapa nät för gående*.
- SOU [Statens offentliga utredningar] *Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design*. SOU 2015:88
- Stoltz, Jonatan, Björk, J Grahn, P, Mattisson, K & Skärbäck, E. (2013) Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning 2013) *Klassificering av utemiljöer i Kristianstad för hälsa och välbefinnande*
- Stigsdotter, Ulrika & Grahn, Patrik. (2003). What Makes a Garden a Healing Garden?. *Journal of Therapeutic Horticulture*. 13. S. 60-69.
- Söderström, M. , Boldemann, C. , Sahlin, U. , Mårtensson, F. , Raustorp, A. and Blennow, M. (2013), The quality of the outdoor environment influences childrens health – a cross-sectional study of preschools. *Acta Paediatrica*, Vol.102, s. 83-91.
- Thörn, Catharina & Holgersson, Helena (2016) Revisiting the urban frontier through the case of New Kvillebäck-en, Gothenburg. In *City - analysis of urban trends, culture, theory, policy, action Vol 20*, HYPERLINK ”<https://www.tandfonline.com/toc/ccit20/20/5>” 5
- Trafikanalys (2017) *Sänkt bashastighet i tätort*. Rapport 2017:16
- Trafikverket (2015) *Barn i transportpolitiska mål*. [Tillgänglig 2019-02-11] <https://www.trafikverket.se/re-sa-och-trafik/Trafiksakerhet/barn-och-unga-i-trafiken/barn-och-narsamhalle/Samhallsmal-om-barn-och-trafik/Barn-i-transportpolitiska-mal/>
- Tunström, Moa (2012) *Miljonprogrammet – het debatt om utvecklingen framåt*. I Johansson, B. (2012) *Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla?* Stockholm: Formas Fokuserar pp113-122
- Unicef (2019) *Barnkonventionen*. [Tillgänglig 2019-02-28] <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full>
- Ward Thompson, catharine, Aspinall, Peter & Montarzino, Alicia (2008) The childhood factor. Adult visits to green places and the significans of childhood experience. *Environment and Behavior*, 40 s. 111-143
- Veitch, J. Salmon, J & Ball, K. (2008) Children's active free play in local neighborhoods: a behavioral mapping study, *Health Education Research*, 23, 5, s. 870–879
- Wells, Nancy M. & Lekies, Kristi S. (2006) Nature and the life course: Pathways from childhood nature experiences to adult environmentalism. *Children Youth and Environments* vol.16, nr.1. s. 1-24.
- WHO [World Health Organization] (2019) Social determinants of health. [Tillgänglig 2019-02-24] https://www.who.int/social_determinants/sdh_definition/en/
- Zimmerman, Alex & Martin, Mark (2001) Post-occupancy evaluation: benefits and barriers, *Building Research & Information*, vol. 29:2, s. 168-174.
- Zimring, Craig M. & Reizenstein, Janet E. (1980) Post-occupancy evaluation: An overview. *Environment and Behavior* 12,. 4. S. 429-450.
- Änggård, Eva (2011) *Children's Gendered and Non-Gendered Play in Natural Spaces*. *Children, Youth and Environments* Vol. 21, No. 2, s. 5-33

Kommunala publikationer

- Bachs, Astrid (2017) Barnperspektiv i detaljplaneringen. En undersökning av processverktyget för barnkonsekvensanalyser. Stadsbyggnadskontoret strategiska avdelningen, Göteborgs stad
- Grahn, Lovisa (2017) Rapport för fokusområde förskola. Älvstaden, Göteborgs stad
- Göteborg stad (2007) Policy för lekplatser. Göteborg stad, Park och Natur
- Göteborgs stad (2008) Gestaltningssprogram Östra Kvillebäcken. Göteborg 2008-10-07. Göteborgs stad Stadsbyggnadskontoret
- Göteborg stad (2008a) Samrådsredogörelse. Detaljplan för östra Kvillebäcken, södra delen inom stadsdelarna Kvillebäcken och Brämaregården i Göteborg. Stadsbyggnadskontoret
- Göteborgs stad (2009) Detaljplan för östra Kvillebäcken, södra delen inom stadsdelarna Kvillebäcken och Brämaregården i Göteborg. Reviderad 2009-09-15.
- Göteborgs stad (2009a) Översiktsplan för Göteborg. Del 1-utgångspunkter och strategier.
- Göteborgs stad (2009b) Utställningsutlåtande. Detaljplan för östra Kvillebäcken, södra delen inom stadsdelarna Kvillebäcken och Brämaregården i Göteborg. Stadsbyggnadskontoret
- Göteborgs stad (2014) Grönstrategi för en tät och grön stad. Göteborg stad Park och natur
- Göteborg stad (2014b) Hållbar stadsutveckling i Kvillebäcken. Slutredovisning till Boverket för 2011-2014. Tillgänglig 2018-12-] <https://www.boverket.se/contentassets/a51343b05b8a44b197294b73da907170/fardig-slutrappport.pdf>
- Göteborgs stad (2016) [BKA] Barnkonsekvensanalys. Barn och unga i fokus 1.2.
- Göteborgs stad (2016a) Kvillebäcken. Lokalt utvecklingsprogram 2016-2017 Lundby stadsdelsförvaltning.
- Göteborgs stad (2017) Idéstudie Kvilledalens potential. Stadsbyggnadskontoret
- Göteborg stad (2018) Tekniska krav och anvisningar, Mark och utemiljö, Huvuddokument. Göteborg stad, Lokalförvaltningen.
- Göteborgs stad (2018a) Program för Backaplan. Samrådshandling juni 2018. Diarienummer: 0698/16
- Göteborgs stad (2019) Metod: Rebus – resan till en bättre skolmiljö. [Tillgänglig 2019-02-04] <http://www.kulturstad.se/arkiv/metod-rebus-resan-till-en-battere-skolmiljo>
- Malmö stad (2003) Grönplan för Malmö 2003. Populärutgåva
- Malmö stad (2005) Detaljplan för område norr om stadsdelsparken (Kv Kommendörkaptenen och Flaggskepparen) i hamnen i Malmö. Dp nr 4839
- Malmö stad (2006) Planprogram för del av Bilen 4. PP 6006. Maj 2006, Malmö Stadsbyggnadskontor.
- Malmö stad (2006a). Lekplatsprogram för Malmö. Policy och åtgärdsprogram för stadens lekplatser. Malmö: Gatukontoret.
- Malmö stad (2008) Detaljplan för område öster om kvarteret Flaggskepparen i Hamnen i Malmö. Dp nr 4971
- Malmö stad (2010) Detaljplan för område öster om Varvsparken och mässhallarna i Hamnen. Dp nr 5025
- Malmö stad (2010a) Parkeringspolicy och parkeringsnorm för bil, mc och cykel i Malmö. Malmö Stadsbyggnads-

kontor Pr. 3087

Malmö stad (2011). Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå en hög lekkvalitet. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.

Malmö stad (2013) Västra hamnen 2031. Et hållbart och gott liv för alla. Uppdatering av vision, mål och strategier. Malmö stad.

Malmö stad (2014) BiodiverCity. Om grön innovation i det urbana rummet. https://malmo.se/download/18.15427088148388d0d314a43e/1491302585525/biodivercity_final.pdf

Malmö stad (2014a) Fullriggaren. Klimatanpassning genom smart grönska. Miljöförvaltningen

Malmö stad (2015) Västra hamnen i siffror 2015. [Tillgänglig 2019-03-25] https://ecitydoc.com/download/vstra-hamnen-i-siffror-2015_pdf

Malmö stad (2016) Friytor vid förskolor och skolor: riktlinjer från stadsbyggnadsnämnden i Malmö. Malmö: Malmö stad.

Malmö stad (2016a) Plan för samhällsservicens markbehov i Malmö. Malmö stad

Malmö stad (2016a) Kappseglaren. <https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Utbyggnadsomraden/Vastra-Hamnen-/Planer-program--byggprojekt/Delomraden-i-Vastra-Hamnen/Kappseglaren.html>

Malmö stad (2016b) Fullriggaren. <https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Utbyggnadsomraden/Vastra-Hamnen-/Planer-program--byggprojekt/Delomraden-i-Vastra-Hamnen/Fullriggaren.html>

Malmö stad (2016c) Grönt & blått. <https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Utbyggnadsomraden/Vastra-Hamnen-/Hallbart-byggande--boende/Gront--Blatt.html>

Malmö stad (2016d) Sociala aspekter. [Tillgänglig 2019-01-21] <https://malmo.se/download/18.6fb145de1521ab79c0a4134f/1491301697555/G%C3%84LLANDE%2BMATRIS%2Bjan%2B2016.pdf>

Malmö stad (2017) Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö. Uppföljning av 2016 års verksamhet.

Malmö stad (2018) Översiktsplan för Malmö. Planstrategi. Antagen av kommunfullmäktige 31 maj 2018. Malmö stad

Malmö stad (2018a) 35:Flagghusen [Tillgänglig 2018-11-25] http://kartor.malmo.se/rest/leaf/1.0/?config=../configs-1.0/tema_tour_vh.js

Malmö stad (2018b) [Tillgänglig 2019-01-21] Sociala konsekvensbedömningar. <https://malmo.se/Kommun--politik/Sa-arbetar-vi-med.../Hallbarhet/Socialt-hallbart-Malmo/Malmokommissionen/Det-fortsatta-arbetet/Sociala-konsekvensbedomningar.html>

Malmö stad (2018c) Grundskoleelevers tillgång till friytor. [Tillgänglig 2019-01-21] <http://miljobarometern.malmo.se/miljoprogram/stadsmiljo/god-vistelsemiljo/grundskolors-friytor/>

Malmö stad (2018d) Tillgång till olika parkkategorier. [Tillgänglig 2019-01-21] <http://miljobarometern.malmo.se/miljoprogram/stadsmiljo/grona-och-bla/tillgang-till-olika-parkkategorier/>

Malmö stad (2018e) Grönyta. [Tillgänglig 2019-01-21] <http://miljobarometern.malmo.se/miljoprogram/stadsmiljo/grona-och-bla/gronyta/>

Malmö stad (2018f) Grönyta per invånare. [Tillgänglig 2019-01-21] <http://miljobarometern.malmo.se/miljoprogram/stadsmiljo/grona-och-bla/gronyta-per-invanare/>

Malmö stad (2018g) En ung stad. [Tillgänglig 2019-02-08] <https://malmo.se/Kommun--politik/Fakta-och-statistik/>

tik/Befolkning/Aldersstruktur.html

Malmö stad (2018h) Trafikmängder på Malmös gator. [Tillgänglig 2019-03-16] <https://malmo.se/Stadsplane-ring--trafik/Trafik--hallbart-resande/Trafikmangder.html>

Ramböll (2018) Trafikanalys Backaplan. 2018-04-10. Ramböll Malmö. Tillgänglig 2018-11-29

Spacescape (2018) Indikationer för stadskvalitet. Mått och rekommendationer för byggd miljö i Göteborgs stad.

Stockholms stad (2007) Barns tillgång till lekområden. Analyser av faktiskt gångavstånd från bostäder, förskolor och grundskolor i Stockholms stad. Miljöförvaltningen

ÅF (2018) Social konsekvensanalys och Barnkonsekvensanalys. Underlag till Planprogram Backaplan. Maj 2018. Diarienummer: 0698/16

Tidningsartiklar

Arkitekten (2016) Leran frodas i Blomsterdalen. Arkitekten nr. 2 Mars 2016

Bjarnegård, Helana (2019) "Barnen måste få plats på riktigt i städerna" Svenska Dagbladet 2019-03-20. [Tillgänglig 2019-03-21] <https://www.svd.se/barnen-maste-fa-plats-pa-riktigt-i-staderna?fbclid=IwAR28lbQtSF-dIXgcUcNJkVRmn24cxctkSX6gaqKuv7WKxbgdK7mVQsvzjnk0>

GP (2018) Göteborg är en av världens grönaste städer. GP 24 April 2018 <https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/g%C3%B6teborg-%C3%A4r-en-av-v%C3%A4rldens-gr%C3%B6naste-st%C3%A4der-1.5717165>

Lokaltidningen (2019) Malmö kan få skolor med mindre skolgårdsyta: "Måste vara lite mer flexibla" Lokaltidningen 2019-04-11 [Tillgänglig 2019-04-30] <http://malmo.lokaltidningen.se/nyheter/2019-04-11/-Malmö-kan-få-skolor-med-mindre-skolgårdsyta-Måste-vara-lite-mer-flexibla-4660037.html>

Muntliga källor

Larsvall, Malena, arkitekt, muntlig intervju, 2019-01-24, Lund

Gunnman, Ulrika, landskapsarkitekt, muntlig intervju, 2019-01-15, Göteborg

Svennberg, Mie, arkitekt, muntlig intervju, 2019-01-31, Göteborg

Ström, Kristina, landskapsarkitekt, skriftlig intervju, 2019-01-08

Adapa-Blom, Nirmala, arkitekt, muntligt 2019-01-10, Göteborg

Lagar

BFS 2015:1 FRI 1, Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet; till 8 kap. 9 § andra stycket, 10 och 11 §§ plan- och bygglagen (2010:900), PBL.

Plan- och bygglag (2010:900)

Bildmaterial

Bild 1. egen illustration

Bild 2. egen illustration

Bild 3. egen tabell över miljöerbjudanden.

Bild 4. © Lantmäteriet, Fastighetskartan Vektor 2019

Bild 5. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 6. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 7. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

tor

Bild 8. . Malmö terrängkarta © 2019 Eniro <https://kartor.eniro.se/?c=55.615510,12.977772&z=16&l=aerial>

Bild 9. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 10-21. eget foto.

Bild 22. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 23. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 24. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 25. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 26. egen illustration. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 27. egen illustration.

Bild 28. egen illustration.

Bild 29. © Lantmäteriet, Fastighetskartan Vektor 2019

Bild 30. egen illustration. Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 31. Grundkarta från Malmö stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Malmö Stadsbyggnadskontor

Bild 32. eget foto.

Bild 33. egen illustration. Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 34. Göteborg terrängkarta; © 2019 Google

Bild 35. egen illustration. . Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 36 - 49. eget foto.

Bild 50. egen illustration. Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 51. egen illustration. Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 52. egen illustration. Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 53. egen illustration. Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 54. egen illustration. Göteborg stad (2019) SBK Grundkarta CAD, Göteborg Stadsbyggnadskontor

Bild 55. egen illustration.

Bild 56. egen illustration.